

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalı
Muhasebe Bilim Dalı

Doktora Tezi

**“SWAP” SÖZLEŞMELERİNİN FİNANSAL
TABLOLARDA RAPORLANMASI**

Nazlı KEPÇE

2502010035

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Göksel YÜCEL

İstanbul
Ocak 2007

ÖZ

“ “Swap” Sözleşmelerinin Finansal Tablolarda Raporlanması”

Nazlı Kepçe

“Swap” sözleşmeleri, türev ürünler arasında yeralan, oldukça kısa bir geçmişe sahip olmasına karşın, uluslararası sermaye piyasalarında en hızlı gelişip büyüyen ve kullanıcılardan gelen talepler doğrultusunda rahatlıkla şekillendirilebilen finansal araçlardır. Ancak bu sözleşmelerin dünya ülkelerinde etkin bir risk yönetim aracı olarak sıklıkla kullanılmasına karşın, ülkemizdeki kullanımının henüz çok yeni olması, ülkemizde “swap” olarak adlandırılan sözleşmeler ile uluslararası finansal piyasalarda “swap” olarak adlandırılan sözleşmeler arasında birtakım farklılıkların olması, konuya ilişkin muhasebeleştirme, değerlendirme ve raporlama sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Tüm bunların yanısıra ülkemizdeki muhasebe uygulamalarını yönlendiren birden fazla yetkili mercinin olması uygulamalararası tutarsızlıkların yaşanmasına, bu durum da kaçınılmaz olarak konuya ilişkin sorunların etkisinin artmasına sebep olmuştur. Bu çalışma ile, ülkemizde yoğun olarak bankalar tarafından kullanılan, ancak son yıllarda şirketler tarafından da bir risk yönetim aracı olarak kullanılmaya başlanan “swap” sözleşmelerinden para/döviz “swap”ı sözleşmelerinin, finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin uluslararası uygulamalar ile ülkemizdeki uygulamaların araştırılması, aralarındaki ortak ve farklı noktaların tespit edilerek, ülkemizdeki uygulamalarla uluslararası uygulamalar arasında bir birliktelik sağlanmasına ilişkin yapılması gerekenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle ayrıntılı bir literatür çalışması yapılmış, bu çalışma ile eşzamanlı olarak ülkemizin önde gelen bankalarından konusunda uzman yetkililerle görüşülerek çalışmanın kavramsal altyapısı oluşturulmuş, yapılan görüşmeler sonucunda edinilen bilgilerle ülkemizde bankalar tarafından gerçekleştirilen para “swap”ı sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin olarak hazırlanan bir vak’a ile çalışma tamamlanmıştır.

ABSTRACT

“Reporting Swap Contracts in Financial Statements”

Nazlı Kepçe

Swap contracts are derivative instruments, which can be easily designed based on the demand of contract users, gained a high popularity in international capital markets in the last few years. However, although these contracts are frequently being used as an effective risk management tool in the world, they are newly being used in Turkey. Since there are some differences between the contracts which are called as swap contracts in the other countries and in Turkey and since they are newly being used in Turkey, some accounting, valuation and reporting problems related with those contracts arose. Besides all of these, existence of more than one authoritative body for accounting applications in Turkey, creates inconsistencies between accounting applications and increases the effect of the accounting, valuation and reporting problems related with those contracts. The purpose of this study is to identify rules for reporting swap contracts in financial statements both in Turkey and in the world, make a comparison between the Turkish and international applications in order to determine the similar and different points and to figure out what has to be done to overcome those differences. To reach this purpose first a comprehensive literature study has been performed. Then some professionals from Turkey’s banking sector are interviewed. Using the information gathered from those interviews, a case about reporting currency swap contracts in financial statements is developed. By the help of the case developed current situation and the things to be done about the current situation are identified.

ÖNSÖZ

1970’li yılların başlarında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ticari ve ekonomik ilişkileri korumak amacı ile kabul edilen Bretton-Woods Sistemi’nin, çeşitli nedenlerden ötürü işlevsiz hale gelmesi, döviz kurları, faiz oranları ve ürün fiyatlarında dalgalanma yaratmış ve finansal piyasalarda çeşitli belirsizliklerin yaşandığı bir döneme girilerek, finansal risk kavramı ile tanışılmıştır. İşletmeler önceleri yalnızca varlıklarını devam ettirmek, ilerleyen yıllarda ise varlıklarını devam ettirebilmenin yanısıra piyasalardaki bu durumdan yararlanarak kazançlarını da arttırabilmek için çeşitli risk yönetim tekniklerine ihtiyaç duymaya başlamışlar ve bu nedenle bu konunun uzmanları tarafından çeşitli riskler için, çeşitli finansal araçlar geliştirilmeye başlanmıştır. Türev ürünler de bu amaçla geliştirilen ve çok kısa bir geçmişe sahip olmalarına karşın uluslararası sermaye piyasalarının en hızlı gelişen finansal araçlardandır.

“ “Swap” Sözleşmelerinin Finansal Tablolarda Raporlanması” başlıklı bu tez çalışmasında türev ürünlerin bir türü olan ve ülkemizde yoğun olarak bankalar tarafından kullanılan, ancak son yıllarda banka dışı kuruluşlar tarafından da çeşitli amaçlarla kullanılmaya başlanan, “swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanmasına yönelik ülkemizdeki uygulamalarla uluslararası uygulamalar arasındaki ortak ve farklı noktaların belirlenerek, mevcut durumun tespit edilmesi ve konuya ilişkin ülkemizdeki uygulamaların, uluslararası uygulamalarla uyumlu hale getirilebilmesi için yapılması gerekenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ancak “swap” işlemlerinin ülkemizde yoğun olarak bankalar tarafından gerçekleştiriliyor olması ve ülkemizdeki bankaların da yoğun olarak para “swap”ı yapmaları sebebiyle çalışma bankalar tarafından gerçekleştirilen para “swap”ı sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanması ile sınırlandırılmıştır. Çalışma ile istenilen amaca ulaşılabilmesi için kapsamlı bir literatür çalışmasının yanısıra, çalışmanın çeşitli aşamalarında ülkemizin önce gelen bankalarından konusunda uzman yetkililerle görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerden edinilen bilgiler doğrultusunda konuya ilişkin bir vak’a hazırlanmış ve bu vak’a yardımı ile “swap” sözleşmelerinin

finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin ülkemizdeki mevcut durum tespit edilerek, yapılması gerekenlere ilişkin çözüm  nerileri sunulmuştur.

Bu çalışmanın her aşamasında bana yol göstererek yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Göksel YÜCEL'e, bana bu çalışmayı gerçekleştirebilmem için destekte bulunan Dr. Gökçe Alp GÖKÇE'ye, değerli k rs  hocalarıma ve tüm k rs  arkadaşlarıma, bu çalışma boyunca benden anlayış ve sevgilerini esirgemeyen aileme, Volkan'a ve tüm sevdiklerime teőekkürü bir borç bilirim.

Nazlı KEPÇE
 stanbul
Ocak 2007

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
Tezin Amacı.....	2
Konunun Önemi.....	3
Konunun Sınırlandırılması.....	4
Uygulanan Yöntem ve Çalışmanın Yapısı.....	5
1. FİNANSAL RİSK YÖNETİMİ VE TÜREV ÜRÜNLER.....	6
1.1. Finansal Risk.....	7
1.2. Finansal Risk Türleri.....	8
1.2.1. Döviz Kuru Riski.....	8
1.2.1.1. Ekonomik Risk.....	9
1.2.1.2. Çevirme Riski.....	10
1.2.2. Faiz Oranı Riski.....	10
1.2.2.1. Nakit Akış Riski.....	11
1.2.2.2. Portföy Riski.....	11
1.2.2.3. Ekonomik Risk.....	12
1.2.2.4. Kredi Riski.....	12
1.2.3. Likitide Riski.....	12
1.2.4. Mal Fiyatı Riski.....	13
1.3. Finansal Risk Yönetimi.....	13
1.4. Finansal Risk Yönetiminin Gelişimi.....	14
1.5. Türev Ürünler.....	17

1.6.	Türev Ürünlerin Kullanım Amaçları.....	17
1.7.	Türev Ürünlerin Türleri.....	18
1.7.1.	Forward Tabanlı Sözleşmeler.....	19
1.7.1.1.	Forward Sözleşmeleri.....	19
1.7.1.1.1.	Döviz Forward Sözleşmeleri.....	21
1.7.1.1.2.	Faiz Forward Sözleşmeleri.....	23
1.7.1.1.3.	Ticari Mal Forward Sözleşmeleri.....	24
1.7.1.2.	Futures Sözleşmeleri.....	24
1.7.1.2.1.	Döviz Futures Sözleşmeleri.....	27
1.7.1.2.2.	Faiz Oranı Futures Sözleşmeleri.....	27
1.7.1.2.3.	Ticari Mal Futures Sözleşmeleri.....	28
1.7.1.2.4.	Hisse Senedi Endeksi Futures Sözleşmeleri.....	28
1.7.2.	Opsiyon Sözleşmeleri.....	29
1.7.2.1.	Döviz Opsiyon Sözleşmeleri.....	31
1.7.2.2.	Faiz Opsiyon Sözleşmeleri.....	32
1.7.2.3.	Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmeleri.....	33
1.7.3.	Forward Tabanlı Sözleşmeler ile Opsiyon Sözleşmelerinin Karşılaştırılması.....	34
2.	BİR RİSK YÖNETİM TEKNİĞİ OLARAK “SWAP” SÖZLEŞMELERİ.....	36
2.1.	“Swap” Kavramı.....	36
2.2.	“Swap” Piyasaları ve “Swap” Piyasalarının Gelişimi.....	37
2.2.1.	“Swap” Piyasalarının Dünya’da Gelişimi.....	38
2.2.2.	“Swap” Piyasalarının Türkiye’de Gelişimi.....	42
2.3.	“Swap” Piyasalarının İşleyişi ve Özellikleri.....	45
2.4.	“Swap” Sözleşmelerinin Tarafları.....	47
2.4.1.	Son Kullanıcılar.....	47
2.4.1.1.	İşletmeler.....	48
2.4.1.2.	Ulusal ve Uluslararası Finansal Kurumlar.....	48

2.4.1.3.	İhracat Kredi Kurumları.....	48
2.4.1.4.	Hükümetler ve Hükümet Acenteleri.....	49
2.4.2.	Aracılar.....	49
2.5.	“Swap” Sözleşmelerinde Belge Düzeni.....	51
2.6.	“Swap” Sözleşmelerinin Kullanım Nedenleri	54
2.7.	“Swap” Sözleşmelerinin Avantajları.....	57
2.8.	“Swap” Sözleşmelerinin Dezavantajları.....	58
2.9.	“Swap” Sözleşmelerinin Türleri.....	58
2.9.1.	Döviz “Swap”ı Sözleşmeleri.....	59
2.9.1.1.	Sabit Faiz – Sabit Faiz Döviz “Swap”ı Sözleşmeleri.....	67
2.9.1.2.	Sabit Faiz – Değişken Faiz Döviz “Swap”ı Sözleşmeleri.....	70
2.9.1.3.	Değişken Faiz –Değişken Faiz Döviz “Swap”ı Sözleşmeleri.	73
2.9.2.	Faiz “Swap”ı Sözleşmeleri.....	75
2.9.2.1.	Kupon veya Sade Faiz “Swap”ı Sözleşmeleri.....	79
2.9.2.2.	Baz Faiz “Swap”ı Sözleşmeleri.....	80
2.9.3.	Ticari Mal “Swap”ı Sözleşmeleri.....	80
2.9.4.	Diğer “Swap” Sözleşmeleri.....	82
2.9.4.1.	“Swap” Opsiyonları.....	82
2.9.4.2.	Sıfır Faizli “Swap”lar.....	83
2.9.4.3.	Para Düzeltme “Swap”ları.....	83
2.9.4.4.	İtfa Edilen “Swap”lar.....	84
2.9.4.5.	Kokteyl “Swap”ları.....	84
2.9.4.6.	Varlık “Swap”ları.....	85
2.9.4.7.	İkili Para “Swap”ları.....	85
2.9.4.8.	Değişken Anaparalı “Swap”lar.....	86
2.9.4.9.	Vadeli “Swap”lar.....	86
2.9.4.10.	Artan Tutarlı Borç “Swap”ları.....	86
2.9.4.11.	Süresi Uzatılabilir “Swap”lar.....	87
2.9.4.12.	Vadeden Önce Son Verme Hakkını Veren “Swap”lar.....	87

2.9.4.13.	Faiz Oranının Sonradan Belirlenmesi Hakkını Veren “Swap”lar.....	87
2.9.4.14.	Halkalı Borç “Swap”ları.....	88
3.	“SWAP” SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ, DEĞERLEMESİ VE FİNANSAL TABLOLARDA RAPORLANMASINA İLİŞKİN MUHASEBE STANDARTLARI.....	89
3.1.	“Swap” Sözleşmelerine İlişkin Muhasebe Sorunları.....	90
3.1.1.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebe Kayıtlarına Alınmalarına İlişkin Sorunlar.....	90
3.1.2.	“Swap” Sözleşmelerinin Değerlemesine İlişkin Sorunlar.....	91
3.1.3.	“Swap” Sözleşmelerinin Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Sorunlar.....	93
3.2.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Muhasebe Kavramları.....	93
3.3.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlamasına İlişkin Muhasebe Standartları.....	95
3.3.1.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlamasına İlişkin ABD’deki Muhasebe Standartları.....	96
3.3.1.1.	Yabancı Para Çevrime (SFAS 52).....	97
3.3.1.2.	Türev Ürünler ve Riskten Korunma İşlemleri Muhasebesi (SFAS 133).....	101
3.3.1.3.	Türev Ürünlerin Makul Değerleri Hakkındaki Bilgilerin Finansal Tablolarda Açıklanması (SFAS 107).....	109

3.3.1.4.	Nakit Akım Tablosu-Nakit Tahsilâtı ve Nakit Ödemelerinin Raporlanması ve Riskten Korunma İşlemlerinden Kaynaklanan Nakit Akışlarının Sınıflandırılması (SFAS104).....	111
3.3.2.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları.....	112
3.3.2.1.	Finansal Araçlar: Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi (IAS39)	113
3.3.2.2.	Finansal Araçlar: Finansal Tablolarda Sunumu (IAS 32).....	119
3.3.2.3.	Finansal Araçlar: Finansal Tablo Dipnotlarında Açıklanması (IFRS 7).....	121
3.3.3.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin ABD’deki Muhasebe Standartları ile Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının Karşılaştırılması	126
3.3.4.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Türkiye’deki Muhasebe Standartları	128
3.3.4.1.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin BDDK’ nın Standartları.....	129
3.3.4.1.1.	Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı.....	130
3.3.4.1.2.	Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı.....	132
3.3.4.1.3.	Kamuya Açıklanacak Mali Tablolar ve Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardı.....	141
3.3.4.2.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin SPK’ nın Muhasebe Standartları.....	144

3.3.4.3.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlamasına İlişkin TMSK’ nın Muhasebe Standartları.....	157
3.3.4.3.1.	Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme (TMS 39).....	158
3.3.4.3.2.	Finansal Araçlar: Açıklama ve Sunum (TMS 32).....	169
3.3.4.4.	“Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Türkiye’deki Muhasebe Standartlarının Genel Olarak Değerlendirilmesi....	171
4.	“SWAP” SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ, DEĞERLEMESİ VE FİNANSAL TABLOLARDAN RAPORLANMASI.....	174
4.1.	Riskten Korunma ve Riskten Korunma İşlemleri Muhasebesi.....	175
4.2.	Spekülasyon Amaçlı Taraf Olunan “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması.....	178
4.3.	Makul Değer Riskinden Korunma Amaçlı Taraf Olunan “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması.....	192
4.4.	Nakit Akışı Riskinden Korunma Amaçlı Taraf Olunan “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması.....	207
4.5.	Net Yatırım Değeri Riskinden Korunma Amaçlı Taraf Olunan “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması.....	232

5.	“SWAP” SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ, DEĞERLEMESİ VE BANKA FİNANSAL TABLOLARINDA RAPORLANMASINA İLİŞKİN BİR VAK’A ÇALIŞMASI	249
5.1.	Mavibank Vak’ası.....	250
5.1.1.	Vak’anın Çözümü.....	273
	SONUÇ VE ÖNERİLER.....	293
	KAYNAKÇA.....	301
	EK:1 BDDK TEKDÜZEN HESAP PLANI VE İZAHNAMESİ HAKKINDA TEBLİĞ’İN TÜREV ÜRÜNLERE İLİŞKİN BÖLÜMÜ.....	308
	EK:2 SWAP SÖZLEŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN KAZANCIN VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN MEVZUAT.....	335
	ÖZGEÇMİŞ.....	350

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil - 01	Dünya Bankası/IBM Döviz “Swap”ı Sözleşmesi.....	40
Şekil - 02	Paralel Krediler.....	61
Şekil - 03	Karşılıklı Krediler.....	62
Şekil - 04	“Swap” Sözleşmelerinde 1. Aşama Anaparaların Değiştirilmesi.....	65
Şekil - 05	“Swap” Sözleşmelerinde 2. Aşama Kredi Yükümlülüklerinin Karşılıklı Belirli Dönemler İtibari ile Yerine Getirilmesi.....	66
Şekil - 06	“Swap” Sözleşmelerinde 3. Aşama Anaparaların İade Edilmesi.....	67
Şekil - 07	Sabit Faiz- Sabit Faiz Döviz “Swap”ı 1. Aşama.....	69
Şekil - 08	Sabit Faiz – Sabit Faiz Döviz “Swap”ı 2. Aşama.....	69
Şekil - 09	Sabit Faiz – Sabit Faiz Döviz “Swap”ı 3. Aşama.....	70
Şekil - 10	Sabit Faiz – Değişken Faiz Döviz “Swap”ı 1. Aşama.....	71
Şekil - 11	Sabit Faiz – Değişken Faiz Döviz “Swap”ı 2. Aşama.....	72
Şekil - 12	Sabit Faiz – Değişken Faiz Döviz “Swap”ı 3. Aşama.....	72
Şekil - 13	Değişken Faiz – Değişken Faiz Döviz “Swap”ı 1. Aşama..	74
Şekil - 14	Değişken Faiz – Değişken Faiz Döviz “Swap”ı 2.Aşama...	74
Şekil - 15	Değişken Faiz – Değişken Faiz Döviz “Swap”ı 3. Aşama..	75
Şekil - 16 a	Faiz “Swap”ı Sözleşmesi.....	77
Şekil - 16 b	Faiz “Swap”ı Sözleşmesi.....	77
Şekil - 17	Ticari Mal “Swap”ı Sözleşmesi.....	81

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD.....	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
A.e.	Aynı eser/yer
bs.	Baskı
Bkz.	Bakınız
BDDK.....	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CHF.....	İsviçre Frangı
FASB.....	Finansal Muhasebe Standartları Kurulu
IAS.....	Uluslararası Muhasebe Standardı
IASB.....	Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IFRs.....	Uluslararası Finansal Raporlama Standardı
LIBOR.....	Londra Interbank Faiz Oranı
s.	Sayfa
SFAS.....	Finansal Muhasebe Standardı
SPK.....	Sermaye Piyasası Kurulu
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TL	Türk Lirası
YTL.....	Yeni Türk Lirası
TBB.....	Türkiye Bankalar Birliği
TFRS.....	Türkiye Finansal Raporlama Standardı
TMSK.....	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TMS.....	Türkiye Muhasebe Standardı
TMUDESK....	Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TURMOB.....	Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odalar Birliği
y.y.	Yayın yeri yok
\$	Amerikan Doları
£	İngiliz Sterlini
€	Euro

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, uluslararası ticari ve ekonomik ilişkileri korumak amacı ile geliştirilen Bretton-Woods Sistemi'nin, 1970'li yılların başında çeşitli nedenlerden ötürü işlevsiz hale gelmesi ile beraber döviz kurları, faiz oranları ve ürün fiyatları dalgalanmaya başlamış, bu durum finansal piyasaları finansal risk kavramı ile tanıştırmıştır. Dolayısıyla işletmeler başlangıçta mevcudiyetlerini devam ettirebilmek, ilerleyen yıllarda ise mevcudiyetlerini devam ettirmenin yanı sıra piyasalardaki bu durumdan yararlanarak kazançlarını da arttırabilmek için çeşitli risk yönetim tekniklerine ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Bu durum da kaçınılmaz olarak finans teorisyenleri ve uygulamacılarını ilgili riskler için çeşitli finansal araçlar geliştirmeye yöneltmiştir. Bu araçlar arasında yer alan türev ürünler, özellikle 1980'li yıllarda uluslararası finans piyasalarında müşterilerin yatırım finansmanı, risk yönetimi gibi karmaşık ve rekabete yönelik çeşitli ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla ortaya çıkan gelişmiş ürünlerdir. Türev ürünler arasında yer alan ve oldukça kısa bir geçmişe sahip olmasına karşın, uluslararası sermaye piyasalarının en hızlı gelişip büyüyen finansal araçlarından olan “swap” sözleşmeleri, yeniliklere en açık ve sürekli yeni buluş ve tekniklerin türetildiği sözleşmeler olup, çok çeşitli amaçlar için kullanılmaktadırlar.

“Swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanması konulu bu çalışmanın birinci bölümünde finansal risk, finansal risk türleri, finansal risk yönetimi ve finansal risk yönetimi tekniklerinden türev ürünler ve özellikleri genel hatlarıyla ele alınacak, ikinci bölümde ise çalışmanın konusunu oluşturan ve türev ürünlerin bir türü olan “swap” sözleşmeleri ve türleri ayrıntılı olarak incelenecektir. Çalışmanın ilk iki bölümünde yapılan açıklamaları takiben, üçüncü bölümünde “swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin ABD'deki Muhasebe Standartları, Uluslararası Muhasebe ve

Finansal Raporlama Standartları, Türkiye’deki Muhasebe Standartları, kanunlar, yönetmelikler ve tebliğler incelenecektir* .

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında yer alan hükümlerin daha anlaşılır kılınabilmesi için geliştirilmiş olan örneklere yer verilecek ve çalışma ülkemizde faaliyetlerini sürdüren bankaların para “swap”ı sözleşmelerini finansal tablolarında raporlamalarına ilişkin bir vak’a çalışmasının yer aldığı beşinci bölüm ile tamamlanacaktır.

“Swap” kelimesinin İngilizce kökenli bir kelime olması ve finans literatüründe “swap” olarak adlandırılan işlemlerin Türkçede tam olarak karşılayacak bir kelimenin olmaması nedeniyle, bu kelime ülkemizdeki finans literatüründe de orijinal şekliyle kullanılmaktadır. Ancak “swap” kelimesi yabancı bir kelime olması nedeniyle bu çalışmada tırnak işareti içerisinde kullanılacaktır.

TEZİN AMACI

Bu doktora tez çalışmasının amacı, ülkemizde yoğun olarak bankalar tarafından kullanılan, ancak son yıllarda şirketler tarafından da bir risk yönetim tekniği olarak kullanılmaya başlanılan “swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanmasına yönelik uluslararası ve ulusal uygulamaların araştırılması, aradaki ortak ve farklı yönlerin belirlenerek, mevcut durumun tespit edilmesi ve ulusal uygulamalarla uluslararası uygulamalar arasında bir birlik sağlanabilmesi için yapılması gerekenlerin belirlenebilmesidir. Ancak elde edilecek verilerin sağlıklı olarak değerlendirilebilmesi ve yapıcı sonuçlara ulaşılabilmesi için ana amaca ulaşmayı destekleyici çeşitli yardımcı amaçların da belirlenmesi gerekmiştir.

*Konun çok yeni olması ve hızla gelişmesi sebebiyle “swap” sözleşmeleri de dâhil olmak üzere tüm türev ürün sözleşmelerinin muhasebeleştirilmeleri, değerlemeleri dolayısıyla da finansal tablolarda raporlanmalarına ilişkin standartlarda çok sık değişiklik yapılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada yer alacak tüm standartlar 30 Kasım 2006 tarihi itibarıyla ele alınacaklardır.

Bu yardımcı amaçlardan birincisi; ülkemizde banka ve şirketler tarafından çeşitli amaçlarla kullanılan ve “swap” olarak adlandırılan sözleşmelerin uluslararası finansal piyasalardaki “swap” sözleşmeleri ile karşılaştırılması, kavramsal olarak herhangi bir farkın olup olmadığının belirlenmesi, ikinci yardımcı amaç; ülkemizde gerçekleştirilen “swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin mevcut uygulamalar ile uluslararası piyasalardaki mevcut uygulamaların araştırılarak, sözkonusu uygulamaların karşılaştırılması aralarındaki benzer ve farklı noktaların nedenleri ile tespit edilmesidir. Üçüncü ve son yardımcı amaç ise; “swap” sözleşmelerine ilişkin ülkemizdeki ve uluslararası piyasalardaki uygulamalar arasında yapılan karşılaştırmalar sonucunda tespit edilen farklılıkların sebep olduğu sonuçlar ve bu farklılıkların giderilebilmesi için ülkemizdeki uygulamalarda yapılması gereken düzenlemelerin belirlenmeye çalışılmasıdır.

KONUNUN ÖNEMİ

Bilişim-iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, ülkelerarası sınırların ortadan kalkarak, uluslararası ilişkilerin daha esnek hale gelmesine ve küreselleşme yolunda hızla ilerleme kaydedilmesine neden olmaktadır. Bu ve benzeri nedenlerden ötürü artan ticaret hacmi bir yandan finansal ilişkileri yoğunlaştırarak dünya para ve sermaye piyasalarını birbirine bağlayıp bütünleşmeye yöneltirken, diğer yandan sözkonusu piyasalardaki değişkenliği hızla arttırmakta bu durum da kaçınılmaz olarak çeşitli riskleri beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla gerek işletmeler, gerek yatırımcılar bu riskleri sürekli olarak izleyebilme ve anında müdahale edebilme ihtiyacı duymuşlar ve sonuç olarak sahip olunan olanaklar doğrultusunda ilgili riskler için çeşitli risk yönetim teknikleri geliştirilmeye başlanmıştır.

Türev ürünler, geliştirilen risk yönetim tekniklerinden biri olup, çok kısa bir geçmişe sahip olmasına karşın finansal piyasalarda hızla popülerlik kazanmışlardır. Ancak dünya ülkelerinde etkin bir risk yönetimi aracı olarak sıklıkla kullanılmakla beraber türev ürün sözleşmelerinin ülkemizdeki kullanımının henüz çok yeni olması,

sözkonusu sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi, raporlanmasına ilişkin birtakım belirsizlikleri de beraberinde getirmiştir.

Türev ürünlerden “swap” sözleşmelerinin, özellikle de para/döviz “swap”ı sözleşmelerinin ülkemizde kullanımı, diğer sözleşmelere oranla daha yaygındır. Ancak konuya ilişkin uygulamalar incelendiğinde ülkemizde gerçekleştirilen ve “swap” olarak adlandırılan sözleşmeler ile uluslararası finansal piyasalarda gerçekleştirilen ve “swap” olarak adlandırılan sözleşmelerin birebir uyuşmadığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra, bu sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi dolayısıyla da finansal tablolarda raporlanması konularında birtakım belirsizliklerin yaşandığı tespit edilmiştir. Bu nedenle ülkemizde özellikle bankalar tarafından risk yönetiminin yanı sıra, çeşitli amaçlarla da kullanılan bu sözleşmelere ilişkin belirsizlik yaşanan noktaların sonuçlarının, gerek bankalar gerek işletmeler açısından büyük önem taşıdığı tespit edilmiş, bu çalışma ile hem ilgili sözleşmelere ilişkin belirsizlik yaşanan noktaların nedenleri ile tespit edilmesi, hem de uluslararası uygulamalarla bütünlüğünün sağlanabilmesi için neler yapılması gerektiğinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

KONUNUN SINIRLANDIRILMASI

Finansal piyasalarda karşılaşılan çeşitli risklerin yönetilmesi amacıyla geliştirilen risk yönetim tekniklerinden biri olan türev ürünlere piyasadan gelen talepler doğrultusunda hergün yeni bir tanesinin eklenmesi, bu ürünlerin her birinin incelenebilmesi için çok uzun ve hacimli bir çalışmayı gerektirmektedir. Bunun yanı sıra bu ürünlerden hem sadece bazılarının ülkemizde kullanılıyor olması, hem de zaten sınırlı sayıda kullanılan bu ürünlerin kullanımının daha çok yeni olması sebebiyle çalışmanın kapsamında bazı sınırlamalar yapmak zorunlu olmuştur. Ancak bu sınırlama yapılırken, çalışmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve uygulama kolaylığı sağlanabilmesi göz önünde bulundurulmuş ve bu nedenle bu çalışma diğer türev ürünlere kıyasla ülkemizde kullanım oranı daha fazla olan türev ürünlerden “swap” sözleşmeleri ile sınırlandırılmıştır.

“Swap” işlemlerinin ülkemizde büyük bir çoğunlukla bankalar tarafından gerçekleştiriliyor olması ve ülkemizde faaliyetlerini sürdüren bankaların da yoğun olarak para “swap” sözleşmelerini kullanmaları sebebiyle sözkonusu sözleşmelerin finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin hazırlanmış olan bu doktora tez çalışması, “swap” sözleşmelerinden para “swap”ı sözleşmeleri ile sınırlandırılmıştır.

UYGULANAN YÖNTEM VE ÇALIŞMANIN YAPISI

Bu çalışmada, öncelikle kavramsal alt yapının oluşturulabilmesi için ayrıntılı bir literatür çalışması yapılarak, konuya ilişkin yerli ve yabancı makaleler, kitaplar, tez çalışmaları, ABD’deki Muhasebe Standartları (SFASs), Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (IAS ve IFRs) Türkiye’deki Muhasebe Standartları (TMS), kanunlar, tebliğler vb. incelenmiştir. Literatür çalışması ile eşzamanlı olarak gerek konusunda uzman yerli ve yabancı akademisyenlerle, gerek günlük işlemlerinde çeşitli nedenlerle “swap” sözleşmelerine taraf olan, ülkemizin önde gelen bankalarından konusunda uzman yetkililerle görüşmeler yapılmış, Türkiye ve dünyadaki “swap” işlemlerine ilişkin uygulamalar hakkında bilgi edinilmiştir.

“Swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin, ülkemizin önde gelen bankalarından konusunda uzman yetkililerle yapılan görüşmelerin sonucunda edinilen bilgilerle ülkemizde bankalar tarafından gerçekleştirilen para “swap”ı sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin mevcut durumun ortaya konabilmesi amacıyla bir vak’a çalışmasına yer verilmiştir.

“Swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanması üzerine hazırlanmış olan bu çalışma, vak’a ile ortaya konan Türkiye’deki mevcut uygulamalar ile dünyadaki uygulamaların karşılaştırılarak ortak ve farklı yönlerin tespit edilmesi, farklılıkların giderilebilmesi için yapılması gerekenlere ilişkin getirilen önerilerle tamamlanmıştır.

1. FİNANSAL RİSK YÖNETİMİ VE TÜREV ÜRÜNLER

Bilişim-iletişim teknolojilerinde son yıllarda yaşanan gelişmeler, ülkelerarası ticaretin her geçen gün daha serbest hale gelerek dünya ekonomisinin küreselleşme yolunda hızla ilerleme kaydetmesine neden olmaktadır. Uluslararası ticaretin her geçen gün daha serbest hale gelmesi sonucu artan ticaret hacmi, bir yandan finansal ilişkileri yoğunlaştırarak dünya para ve sermaye piyasalarını birbirine bağlayıp bütünleşmeye yöneltirken diğer yandan da sözkonusu piyasalardaki değişkenliği hızla arttırmakta ve bu değişkenlik çeşitli riskleri de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla gerek işletmeler, gerek yatırımcılar bu riskleri sürekli olarak izleyebilme ve anında müdahale edebilme ihtiyacı duymaya başlamışlardır. Bu durum sahip olunan teknolojilerin de verdiği olanaklar doğrultusunda finans teoriklerini ve uygulamacılarını ilgili riskler için çeşitli risk yönetim teknikleri geliştirmeye yöneltmiştir.

Bu bölümde öncelikle işletmelerin ve yatırımcıların karşılaştıkları finansal risk ve finansal risk türlerine, daha sonra da sözkonusu risk gruplarının yönetimi için finans teorisyenleri ve uygulamacıları tarafından geliştirilen risk yönetim tekniklerinden türev ürünlere ve türlerine yer verilecektir. Ancak bu çalışma forward tabanlı sözleşmelerden “swap” sözleşmeleri ile sınırlandırılmış olup, sözkonusu sözleşmelerin ikinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınacak olması sebebiyle çalışmanın bu bölümünde “swap” sözleşmelerine, türev ürünlerin türleri arasında bir alt başlık olarak yer verilmeyecektir.

1.1. Finansal Risk

Risk kelimesi Fransızca kökenli olup “bir kayıp, zarar, bunun gibi durumlara yol açabilecek bir olayın ortaya çıkma ihtimali, zarara uğrama tehlikesi” olarak tanımlanmaktadır.¹

Finans literatüründe ise risk; “bir işletmenin finansal yönü ile ilgili planlanan veya beklenen herhangi bir durumun meydana gelmesinde ortaya çıkan sapma ihtimalidir”.² Finansal risk ile diğer riskler arasında iki temel farklılık bulunmaktadır. Bu farklılıklardan birincisi, finansal riskin yalnızca işletmelere özgü bir risk değil, aynı zamanda birçok bireyin de maruz kaldığı bir risk türü olması, ikincisi ise, finansal risk dışında kalan diğer risk gruplarında zarara uğrama ya da uğramama olmak üzere sadece iki tür sonuçla karşılaşılrken, finansal riskte zarara uğrama ya da uğramama sonuçlarının yanı sıra kazanç elde etme sonucu ile de karşılaşılrmasının da mümkün olmasıdır.

Finans literatüründe bazı durumlarda risk kelimesi yerine, bazı durumlarda ise risk kelimesi ile birlikte kullanılan, ancak temelde farklı anlamlara sahip olan ve açıklık getirilmesi gereken iki ayrı kavram daha mevcuttur. Bu kavramlardan birisi “belirsizlik” kavramıdır. Risk beklenen değerlerin olasılık dağılımlarının kantitatif olarak ölçülebildiği, başka yatırım seçeneklerinin sonuçları ile mutlak veya nispi değerler itibari ile karşılaştırılabildiği durumları ifade ederken, belirsizlik yatırımcının beklenti sezgileri ile bir dereceye kadar aydınlatılabilecek durumları ifade etmektedir.³ Bu tanımlamalardan da açıkça anlaşılacağı üzere belirsizlik kavramı risk kavramından daha genel bir anlam ifade etmekte olup, riskten söz edebilmek için öncelikle ortada bir belirsizlik durumunun olması gerekmektedir.

¹ Meydan Larousse, y.y., 1985, s.9843.

² James C. Van Horne, John M. Wachowicz Jr., **Fundamentals of Financial Management**, 8th Edition, New Jersey, Prentice Hall, 1991, s.101.

³ Raif Parlakkaya, **Finansal Türevler ile Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Mart 2003, s.6.

Risk kavramı yanında, hatta bazı kaynaklarda risk kavramı yerine kullanılan diğer kavram da “exposure” kavramıdır. Bu kavram risk mevcudiyeti, riske açık olma anlamına gelmektedir. Finansal risk, “exposure’a” sahip olan işletmeler için sözkonusudur.⁴ Başka bir ifade ile bir işletmenin finansal risk ile karşı karşıya kalabilmesi için öncelikle finansal riske açık olması gerekmektedir. Risk yönetiminde yok edilmek ya da azaltılmak istenen miktar “exposure” miktarıdır ve “exposure” miktarı borç alınan, borç verilen ya da yatırım yapılan para miktarı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla işletmeler finansal riski yönetebilmek için, öncelikle riske açık olan finansal değerlerini tespit ederek “exposure” miktarını belirlemek ve buna bağlı olarak doğru risk yönetim tekniğini seçmek durumundadırlar.

1.2. Finansal Risk Türleri

Finansal risk ekonomik hayatın kaçınılmaz gerçeklerinden biri olup, risk yönetiminin işletmeler için taşıdığı önem de gün geçtikçe artmaktadır. Ancak etkin bir risk yönetiminin oluşturulabilmesi, öncelikle karşılaşılabilecek muhtemel olan finansal risk gruplarının işletmeler tarafından doğru olarak belirlenmesini gerektirmektedir. Finansal riskler çeşitli kriterler temel alınarak farklı şekillerde sınıflandırılmakla beraber en genel anlamıyla döviz kuru riski, faiz oranı riski, likitide riski ve mal fiyatı riski olmak üzere dört grup halinde incelenmektedirler.

1.2.1. Döviz Kuru Riski

Döviz, ülkelerarası ödemelerde kullanılabilecek para, çek ve poliçe vb. gibi her türlü ödeme aracı⁵ olarak, döviz kuru ya da kısaca kur riski ise; döviz kurlarında beklenmedik bir değişimin işletmenin gelir ve giderlerinde ya da genel olarak nakit akımlarında yol açtığı değişiklik olarak tanımlanmaktadır.⁶ Başka bir ifade ile döviz kuru riski, bir işletmenin kur değişimlerinin etkisine açık olan malî değerlerinde

⁴ Parlakkaya, A.e., s.33.

⁵ (Çevrimiçi) <http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozbul>, 18 Aralık 2005.

⁶ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, 2.bs., İstanbul, Güzem Yayınları, 1997, s.177.

beklenmedik değişmeleri ifade etmektedir. Ancak kur etkisine açık olma* ile kur riski** kavramları birbirleri ile ilişkili olmalarına rağmen farklı anlam taşımaktadırlar. Kur riski ancak bir işletmenin kur etkisine açık olan finansal değerleri için sözkonusudur. Dolayısıyla bir işletmenin finansal değerlerinin kur riski taşıyabilmesi için öncelikle kur etkisine açık olmaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra bir işletmenin kur etkisine açık olan finansal değerlerinde beklenen kur değişimlerinin etkileri kur riski yaratmazken, sözkonusu değerlerde döviz kurlarında meydana gelen ve beklenmeyen değişmeler kur riski yaratmaktadır.

Döviz kuru riski finansal riskler arasında gerek bireyleri gerek işletmeleri en fazla etkileyen risk türlerinin başında gelmektedir. Özellikle 1970’li yılların başında Bretton-Woods Sistemi’nin sona ermesi ile birlikte dalgalı kur sistemine geçilmesi sonucunda döviz kurlarının aylık, haftalık, günlük hatta çok kısa zaman dilimleri içinde bile sürekli değişmeler göstermesinin yarattığı belirsizliğin etkileri tüm piyasalarda süratle hissedilmeye başlamıştır. Ancak bir firmanın döviz kuru riski ile karşılaşması için mutlaka uluslararası alanda faaliyet göstermesi gerekmektedir. Yerel paranın yabancı paralar karşısında değerinin değişmesi de ulusal firmaların faaliyetlerini olumlu ya da olumsuz olarak da etkileyebilmektedir.

Döviz kuru riski genellikle ekonomik risk ve çevirme riski olmak üzere iki ana grup halinde incelenmektedir.

1.2.1.1. Ekonomik Risk

Ekonomik risk, bir işletmenin yaptığı ihracat, ithalat, döviz borç ve alacakları gibi dövize bağlı sözleşmeler dolayısıyla döviz kurlarında meydana gelebilecek beklenmedik bir değişme sonucunda, işletmenin beklenen veya bütçelenen nakit akışında olumlu ya da olumsuz yönde değişiklik olma riski olarak tanımlanmaktadır. Döviz kurunda meydana gelen değişiklikler kısa vadede işletmenin likitidesin

* “foreign exchange exposure” olarak tanımlanmaktadır.

** “foreign exchange risk” olarak tanımlanmaktadır.

etkilerken, uzun vadede işletmenin tüm işlemlerinde, malî yapısında ve kârlılığında etkisini gösterebilmektedir.

Ekonomik risk özellikle gelir ve giderleri farklı döviz cinsinden olan işletmeler için çok büyük önem taşımaktadır çünkü zaman içerisinde çapraz döviz kurlarında meydana gelebilecek beklenmedik değişiklikler, işletmenin nakit akımları üzerinde çok büyük etki yapabilmektedir.

1.2.1.2. Çevirme Riski

Muhasebe ya da bilânço riski olarak da adlandırılan bu risk türü, yabancı döviz cinsinden varlık ve borçlarının yerel para cinsinden değerlerinin bir muhasebe döneminden diğerine kadar geçen süre içerisinde herhangi bir fiziki işlem olmaksızın değişme riskini ifade etmektedir.⁷

Döviz kurlarındaki değişme, özellikle çok uluslu şirketleri çevirme riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Çok uluslu şirketler çeşitli ülkelerdeki bağlı şirket ve şubelerinin finansal tablolarını belirli dönemler itibari ile ana şirketin malî tabloları ile konsolide ederek ana şirketin bulunduğu ülkenin para biriminde hazırlamak durumundadırlar. Dolayısıyla sözkonusu malî tabloların ana şirketin bulunduğu ülkenin para birimine çevrilmesi aşamasında, bir muhasebe döneminden diğerine kadar geçen süre içinde döviz kurlarında meydana gelmesi olası değişikliklerin yaratacağı risk, çevirme riski olarak tanımlanmaktadır.

1.2.2. Faiz Oranı Riski

Faiz kısaca, “üretim faktörlerinden sermayenin elde ettiği getiri” ya da “paranın belli bir süre alıkonulması ya da kullanılması nedeniyle alınacak ya da verilecek tutar”

⁷ Ulvi Çelikoğlu, “Döviz ve Faiz Risk Yönetiminin Fonksiyonel Etkileri ve Bankalarda Faizi Belirleyen Faktörler”, T.Vakıflar Bankası, T.A.O. Yeterlilik Tezi, İzmir, 1994, s.5.

olarak tanımlanmaktadır.⁸ Faiz oranı ise “kredi işlemlerinin kısa, orta ve uzun vadeli olmasına, kredi tiplerine ve sermaye piyasası, para piyasası vb. piyasa biçimlerine bağlı farklılıklardan oluşan ve para sahibinin üretimden aldığı pay oranı”dır.⁹ Dolayısıyla faiz oranı riski ileri vadede faiz oranlarının beklenen değerinden sapma riskidir. Faiz oranı riskinde faiz oranlarındaki değişimin büyüklüğünün yanı sıra, sözkonusu faizin değişken ya da sabit olması, süresi de büyük önem taşımaktadır.

Faiz oranı riski genel olarak, nakit akış riski, portföy riski, ekonomik risk ve kredi riski olarak dört grupta incelenmektedir.

1.2.2.1. Nakit Akış Riski

Nakit akış riski, faiz oranlarındaki dalgalanmaların, hem borç veren hem de borç alan açısından yaratmış olduğu belirsizliklerin, işletmelerin daha önce yapmış oldukları planlarında sapmalar yaratması sonucunda işletmelerin nakit akışlarının da değişikliğe uğrama riski olarak tanımlanmaktadır.¹⁰

1.2.2.2. Portföy Riski

Portföy riski özellikle, portföylerinde menkul kıymet bulunduran şirketlerin, faiz oranlarındaki dalgalanmalarla birlikte maruz kaldıkları risk olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifade ile portföylerinde menkul kıymet bulunduran şirketlerin, ellerindeki menkul kıymetlerin piyasa fiyatlarının, piyasadaki faiz oranlarındaki dalgalanmalara bağlı olarak değişmesi portföy riski olarak değerlendirilmektedir.¹¹

⁸ (Çevrimiçi) <http://www.ceterisparibus.net/>, 26 Aralık 2005.

⁹ (Çevrimiçi) <http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.ASP?KELIME=faiz+oran%FD&GeriDon=0&EskiSoz=>, 26 Aralık 2005.

¹⁰ Keith Redhead, Steaward Hughes, **Financial Risk Management**, England, Gower Publishing Company, 1988, s.9.

¹¹ Sait Yüksel Kaygusuz, **Finansal Türev Ürünlerinde Muhasebe Esasları**, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu, 1998, s.8.

1.2.2.3. Ekonomik Risk

Ekonomik risk, bir işletmenin içinde bulunduğu ekonomik koşullardan kaynaklanan risktir. Başka bir ifade ile işletmenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar piyasadaki faiz oranlarını etkilemesi sonucunda işletmenin karşı karşıya kalacağı risk türüdür. Hemen hemen tüm ülkelerde merkez bankaları faiz oranları ile oynayarak ekonomiye müdahale etmeye çalışırlar, işte bütün bunlardan kaynaklanan değişiklikler işletmenin daha önceden yapmış olduğu planlardan sapmalara neden olan ekonomik riski doğurmaktadır.¹²

1.2.2.4. Kredi Riski

Kredi riski, borçlu durumdaki tarafın sözleşme vade ve şartlarına uymayıp karşı tarafı zarar uğratması riskidir. Özellikle karşılıklı güvene dayanan anlaşmalarda, taraflardan birinin anlaşma koşullarına uymaması durumunda hiçbir yaptırımın olmaması nedeniyle anlaşma tarafları yüksek bir kredi riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

1.2.3. Likitide Riski

Likitide, işletmeler açısından ödeme gücünü temsil etmektedir. Başka bir ifade ile likitide bir işletmenin vadesi geldiğinde borcunu ödeyebilme gücünü ifade etmekte olup, likitide riski ise bir işletmenin vadesi geldiğinde yükümlülüklerini yerine getirememesi riskidir. Likitide riski bir işletmenin nakit girişleri ile nakit çıkışları arasındaki dengenin gerçekleşmesinin taşıdığı risk olarak da tanımlanmaktadır.¹³

¹² Kaygusuz, A.e. , s. 9.

¹³ Saniye Gümüşeli, **Döviz Kuru ve Faiz Oranı Risklerinden Korunma Teknikleri**, Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No:179, 1994, s.50.

1.2.4. Mal Fiyatı Riski

Mal fiyatı riski genel olarak, dünyada alım-satımı yapılan malların fiyat hareketlerinden, fiyatlarının hızlı değişiminden kaynaklanan, hem mal üreticilerinin hem de mal tüketicilerinin karşı karşıya kaldığı risktir. Mal fiyatlarındaki bu hızlı değişiklikler hem farklı ekonomik olaylardan, hem de finansal açıdan istikrarsızlık yaratacak uluslararası olaylardan kaynaklanabilmektedir.

1.3. Finansal Risk Yönetimi

1970’li yılların başından itibaren döviz kurları, faiz oranları ve ürün fiyatlarının dalgalanmaya başlaması ile birlikte finansal piyasalar karmaşık hale gelmeye başlamış, işletmeler finansal risk kavramı ile tanışmışlar ve zamanla gerek kârlılıklarının, gerek mevcudiyetlerinin faaliyet gösterdikleri piyasanın taşıdığı riskin yanı sıra birçok finansal riske de bağlı olduğunu keşfetmişlerdir. Ancak bu risklerin tanımlanması yeterli olmamış aynı zamanda bu risklerin etkin ve zamanında yönetimi ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla finans dünyası finansal risk yönetimi kavramı ile tanışmıştır. Finansal risk yönetimini kısaca, döviz kurlarında, faiz oranlarında, ticari ürün ve hisse senedi fiyatlarında beklenmedik değişmelerin neden olduğu kayıpları en aza indirme ya da yok etme çabalarının toplamı olarak tanımlamak mümkündür. Buradan da anlaşılabacağı üzere finansal risk yönetiminde temel amaç, bir firmanın varlıkları, borçları veya gelecek taahhütleri üzerinde fiyat değişmelerinin etkisinden meydana gelecek zararların riskini minimize etmek veya yok etmektir.¹⁴

¹⁴ Parlakkaya, **a.g.e.** , s.93.

1.4. Finansal Risk Yönetiminin Gelişimi

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya ülkeleri, 1900'li yılların başından itibaren kullanılmaya başlanılan altın standardı sistemini yeniden canlandırmaya çalışmışlardır. Ancak 1930'lu yıllarda yaşanan Büyük Bunalım* ile birlikte bu sistem çökmüş, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte dünya ekonomisi büyük zarar görmüştür. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaşta zarar gören ülkelerin yeniden imarını kolaylaştıracak, uluslararası ticareti düzenleyecek ticari ve malî bir sistemin kurulmasına şiddetle ihtiyaç duyularak savaşın hemen sonrasında, İngiltere ve ABD'nin liderliğinde, 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında, ABD'nin "New Hampshire" Eyaletinde yer alan Bretton-Woods Kasabası'nda, aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 44 ülke liderinin katılımı ile Birleşmiş Milletler Para ve Malî Konferansı düzenlenmiştir.

Konferansta biri Keynes tarafından hazırlanan İngiliz planı, diğeri White tarafından hazırlanan Amerikan planı olmak üzere iki tasarı sunulmuş ve konferans sonunda White planına daha yakın bir sistem kabul edilmiştir. Konferansta kabul edilen sistemin işleyişini sağlamak üzere, biri, uluslararası para sisteminin düzenli bir şekilde işleyişini sağlayacak ve üye ülkelerin dış ödeme güçlüklerinin çözümüne katkıda bulunacak Uluslararası Para Fonu (IMF), diğeri ekonomik gelişmeleri sağlamak için kaynak ihtiyacı duyan ülkelerdeki sosyoekonomik projeleri desteklemek amacıyla uzun vadeli krediler sunacak Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD-Dünya Bankası) olmak üzere iki kuruluşun yasaları kabul edilmiştir.¹⁵

Sözü edilen dönemde ABD'nin gerek dünya üretim kapasitesinin yarısından fazlasına, gerek altın rezervlerinin büyük bir kısmına sahip olarak kabul edilmesi nedeniyle toplantıya katılan ülke liderleri 1 ons altını 35 Amerikan Dolarına, kendi ülkelerinin para birimlerini de dolara dolayısıyla altına bağlamışlardır. Böylece dolaylı olarak bütün ülke paralarının bir altın paritesi oluşmuştur. Bretton-Woods

* "Great Depression" olarak tanımlanmaktadır.

¹⁵ Parlakkaya, a.g.e. , s.33.

Sistemi denilen bu sistemde, ABD dışında kalan tüm üye ülkelerin merkez bankalarına ulusal para birimleri ile Amerikan Doları arasındaki kuru +/- %1'lik bir dalgalanma marjında sabitleme görevi verilmiştir. Dolayısıyla sözkonusu %1'lik sınırlar içinde kurların piyasadaki koşullara bağlı olarak herhangi bir değer alabilmesi mümkün kılınmıştır.¹⁶

Bretton-Woods Sistemi 1970'li yılların başına kadar uygulanmaya devam edilmiş ancak bu dönemden itibaren uluslararası finansal iktidarsızlıklar kendini hissettirmeye başlamıştır. Zaman içerisinde Bretton- Woods Sistemi özellikle;

- i) Altın rezervinin dünya ticaret hacmi artışından daha az artması,
 - ii) Ödemeler dengesi fazla veren ülkelerde oluşan Amerikan Doları birikimi sonucunda ABD altın rezervindeki tükenme riski,
 - iii) Enflasyonist politikalar sonucu iç ve dış fiyat farklarının derinleşmesi,
 - iv) Fransa'da Fransız Frangından kaçış ve Alman Markına yöneliş,
 - v) ABD'nin Vietnam Savaşı nedeniyle karşılaştığı finansman sorununu ve ödemeler dengesi açığını gidermek için altın karşılığı olmaksızın para basması ve sonuç olara Amerikan Dolarına olan güvenin sarsılması,
- gibi nedenlerden dolayı işlemez hale gelmiştir.¹⁷

Bu durum karşısında ABD ödemeler dengesi elverişli olan Almanya ve Japonya'dan ulusal paralarını revalüe etmeleri talebinde bulunmuş ancak sözkonusu ülkeler, ulusal paralarını revalüe etmeleri durumunda ürün fiyatlarının artacağı ve bu durumun ihracatlarını etkileyeceği gerekçesi ile bu talebi geri çevirmişlerdir. Dolayısıyla ABD, dolar kurunun sabitlendiği sistemi terk ederek, dolar kurunun diğer para birimleri karşısında dalgalanmasına izin vermiştir. Bu durum Amerikan Dolarının diğer para birimleri karşısında değerinin düşmesine neden olmuş ve dünya ülkelerinin liderleri Bretton-Woods Sistemi'ni tekrardan hayata geçirmek için 18 Aralık 1973 tarihine Smithsonian anlaşmasını imzalamışlardır. Bu anlaşma ile Amerikan Dolarının değeri, diğer ülkelerin para birimlerine göre %9 oranında

¹⁶ (Çevrimiçi) http://economics.about.com/od/foreigntrade/a/bretton_woods.htm, 22 Aralık 2005.

¹⁷ (Çevrimiçi) http://economics.about.com/od/foreigntrade/a/bretton_woods.htm, 22 Aralık 2005.

devalüe edilerek 1 ons altın 38 Amerikan Dolarına eşitlenmiş ve doların altın konvertibilitesi sürekli olarak kaldırılmıştır. ABD’de ödemeler dengesi açığının devam etmesi, 1973 yılında ikinci kez Amerikan Dolarının %5 oranında devalüe edilmesi ile sonuçlanmıştır. Ancak sözkonusu ödemeler dengesi açığının ve spekülasyonların artan bir şekilde devam etmesi sonucunda 1973 yılında sabit kur sistemi tamamen terk edilerek, dalgalı kur sistemine geçilmiştir.

Sabit kur sisteminin terk edilerek, dalgalı kur sistemine geçilmesi faiz oranlarını da etkilemiş böylece dünya ekonomisi döviz kurlarında ve faiz oranlarında dalgalanmaların sıklıkla yaşandığı bir belirsizlik dönemine girmiştir. Tüm bunların yanı sıra sözkonusu dönemde petrol krizinin patlak vermesi, enflasyon ve bu duruma karşı uygulamaya konan çeşitli monetarist politikalar teknolojiye kat edilen önemli ilerlemeler çeşitli finansal riskleri de beraberinde getirmiş ve işletmeler gerek kârlılıklarının, gerek mevcudiyetlerinin, faaliyet gösterdikleri piyasa riskinin yanı sıra birçok finansal riske de bağlı olduğunu keşfetmişlerdir. Dolayısıyla sözkonusu alanlardaki değişimle başa çıkabilmelerinin yollarını aramaya başlamışlardır. Bu amaçla ilk olarak döviz kurları, faiz oranları ve ürün fiyatlarındaki değişikliklerin güvenilir bir şekilde tahmin edilmesi durumunda, işletme değerindeki beklenmedik dalgalanmaları ortadan kaldırabileceklerini düşünmüşlerdir. Ancak tahmin yöntemlerinin riski elimine etmek için güvenilir olmaması nedeniyle, ekonomistler bu konuda başarısız olmuşlardır. Bu nedenle finans teorisyenleri ve uygulamacıları sözkonusu değişimleri tahmin etmek yerine, karşılaşılabilecek riskleri yönetmenin daha uygun olacağı konusunda görüş birliğine varmışlar ve bunun için çeşitli risk yönetim teknikleri geliştirmeye başlamışlardır.¹⁸ Bu yöntemlerden birisi ve en gelişmiş olanı da finansal riskin finansal enstrümanlarla başka bir ifade ile türev ürünlerle yönetilmesi olmuştur.

¹⁸ Charles W. Smithson, **Managing Financial Risk: A Guide to Derivative Products, Financial Engineering and Value Maximization**, NewYork, McGraw Hill Publications, 1998, s.27- 28.

1.5. Türev Ürünler

Türev ürünler genel olarak,

- i) Değeri, belirli bir faiz oranı, hisse senedi fiyatı, mal fiyatı, döviz kuru oranı, fiyatlar veya oranlar endeksi, kredi derecelendirilmesi veya kredi endeksi veya benzer değişkenlere bağlı olarak değişen finansal araçlar;
- ii) Piyasa koşullarındaki değişikliklere göre değişen diğer tür sözleşmelere bağlantılı olarak hiç başlangıç net yatırımı olmayan veya az başlangıç yatırımı gerektiren finansal araçlar;
- iii) Gelecekteki bir tarihte ödenecek olan finansal araçlar olarak tanımlanmaktadırlar.¹⁹

Bu ürünlere türev ürünler denilmesinin ana nedeni diğer finansal ürünlerden türetilmiş olmaları ve piyasanın talebine göre şekillendirilebilmelerinin mümkün olmasıdır.

Türev ürünlerin finansal risk yönetim tekniği olarak etkin bir şekilde kullanılmaya başlanması 1970’li yılların başına rastlamaktadır. Ancak sanıldığıının aksine bu dönemden önceki dönemler de günümüzdeki anlamıyla türev ürünlere benzer ürünlerin kullanıldığına dair çeşitli belgelere rastlanmaktadır.

1.6. Türev Ürünlerin Kullanım Amaçları

Son yıllarda, piyasalarda görülen finansal türevlerle ilgili işlem hacmi, bu finansal türevlerin bağlı oldukları işlem hacminden daha fazla artış göstermiştir. Piyasa değişkenliğinin ve bu değişkenliğin getirdiği risklerden korunma güdüsünün bu artışta çok önemli bir payı vardır.²⁰

¹⁹ International Accounting Standards Board, **International Accounting Standards, Standart 39, Financial Instruments: Recognition and Measurement**, IASB Publications, 2005, s.1670.

²⁰ Nurgül R. Chambers, **Türev Piyasalar**, İstanbul, Avcıol Basım, 1998, s.153.

Türev ürünlerin kullanım amaçlarının;²¹

- i) Borçlanma maliyetlerinin düşürülmesi,
- ii) Borçlanma kapasitesinin arttırılması,
- iii) Net nakit akımlarının arttırılması,
- iv) Mevcut varlık ve yükümlülüklerin riskten korunması,
- v) Kesin döviz taahhütlerinin riskten korunması,
- vi) Bağlı şirketlerdeki net yatırımlarının riskten korunması ve

vii) Spekülasyon olarak özetlenmesi mümkün olduğu gibi, sözkonusu amaçların hedge, arbitraj ve spekülasyon olmak üzere üç gruba ayrılarak da incelenebilmesi mümkündür.

Türev ürünlerin “**hedge**” amaçlı kullanılması; türev ürünlerin gelecekteki bir tarihte faiz, döviz kuru ve fiyat dalgalanmalarından dolayı ortaya çıkabilecek kayıplara dayalı riskleri, kârı en az şekilde etkileyecek şekilde elimine etmek veya en aza indirmek için kullanılması, “**arbitraj**” amaçlı kullanılması; birbirine eşit olan iki finansal enstrümanın garantili veya risksiz olarak kazanç elde etmek için aynı anda daha ucuza alınıp, yüksek fiyata satılması, “**spekülasyon**” amaçlı kullanılması ise; bu ürünlerin yüksek risk karşılığında yüksek kazanç elde etmek amacı ile kullanılması anlamına gelmektedir.

1.7. Türev Ürünlerin Türleri

Türev ürünlerin çeşitli kıstaslar temel alınarak farklı şekillerde sınıflandırılmaları mümkündür. Genel olarak türev ürünler taşıdıkları özellikler açısından; i) Forward Tabanlı Sözleşmeler, ii) Opsiyon Sözleşmeleri, iii) Varlıklara/Borçlara Dayalı Türev Ürünler ve iv) Egzotik Türev Ürünler olarak, işlem gördükleri mekânlara göre ise borsada işlem gören* ve borsa dışı işlem gören** türev ürünler olarak

²¹ Yakup Selvi, **Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi**, İstanbul, ARC Yayınları, Yayın No:5, 2000, s.7 – 8.

* “exchange traded” olarak tanımlanmaktadır.

** “over-the-counter” olarak tanımlanmaktadır.

sınıflandırılmaktadırlar.²² Ancak sözkonusu türev ürünlerin bazıları, günümüzde piyasadan gelen talepler doğrultusunda diğer finansal araçlarla birlikte yeni finansal araçların oluşturulmasında da kullanılmaktadırlar. Gerek bu finansal araçların her birine çalışmanın bu bölümünde yer vermenin çeşitli kısıtlardan ötürü mümkün olmaması, gerek bu çalışmanın forward tabanlı sözleşmelerden “swap” sözleşmeleri ile sınırlandırılmış olup, sözkonusu sözleşmelerin ikinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınacak olması sebebiyle çalışmanın bu bölümü piyasadan gelen talepler doğrultusunda diğer finansal araçlarla birlikte kullanılarak yeni türev ürünlerin oluşturulmasına temel teşkil etmesi açısından forward tabanlı sözleşmeler ve opsiyon sözleşmeleri ile sınırlandırılarak bu sözleşmeler ve özellikleri genel olarak ele alınacaktır.

1.7.1. Forward Tabanlı Sözleşmeler

Forward tabanlı sözleşmeler, sözleşmeye konu olan taraflardan birine sözleşmeye konu olan döviz, faiz, ticari mal v.b. bir finansal varlığı sözleşmede belirlenen gelecekteki belirli bir tarihte ve belirli bir fiyattan satın alma ve diğer tarafa da satma mecburiyeti yükleyen anlaşmalardır. Forward, futures ve “swap” sözleşmeleri bu gruba girmektedirler.²³

1.7.1.1. Forward Sözleşmeleri

Forward sözleşmeler, sözleşmeye konu olan tarafların yaptıkları karşılıklı görüşmeler sonrasında satın alan tarafı; döviz, faiz, ticari mal ve v.b. belirli bir varlığı, gelecekteki belirli bir tarihte, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen belirli bir fiyattan satın almaya, satan tarafı da sözkonusu varlığı aynı koşullar altında satmaya mecbur tutan sözleşmeler olarak tanımlanmaktadırlar.²⁴

²² Selvi, **a.g.e.** , s.5.

²³ Selvi, **A.e.** , s.8.

²⁴ Keith Redhead, **Financial Derivatives: An Introduction to Futures, Forwards, Options And Swaps**, Great Britain, Prentice Hall, 1997, s.121.

Forward sözleşmeler koşulları önceden belirlenmiş standart sözleşmeler değildirler. Bu tip sözleşmelerde sözleşme konusu olan finansal varlığın özellikleri, teslim ve ödemenin yapılacağı tarih, teslim yeri, yöntemi, miktarı ve fiyatı gibi tüm ayrıntılar tarafların ihtiyaçlarına bağlı olarak karşılıklı görüşmeler sonucunda belirlenmektedir. Bu durum sözleşme tarafları arasında aracı bir kurumun varlığını, dolayısıyla sözleşmelerin devrini ve sözleşmeler için ikincil piyasaların oluşumunu ortadan kaldırmaktadır.

Forward sözleşmelerinin diğer bir özelliği sözleşmenin gerçekleşme anına kadar taraflar arasında hiçbir şekilde nakit akışının olmaması ve sözleşmedeki değer artışı ya da azalışının ancak vade sonunda ortaya çıkmasıdır. Bu tip sözleşmeler bir tercih değil bir zorunluluk doğurmakta, dolayısıyla vade sonunda sözleşme taraflarını yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda bırakmaktadırlar. Ancak vade sonunda taraflardan birinin yükümlülüklerini yerine getirmemesi olarak tanımlanan kredi riski açısından forward sözleşmeler risk derecesi oldukça yüksek olan sözleşmelerdir.

Forward sözleşmeler genellikle döviz kuru, faiz oranı ya da mal fiyatı risklerinden korunmak (hedge) ya da spekülasyon yapmak amacıyla kullanılmaktadırlar. Daha açık bir ifade ile herhangi bir forward sözleşmesine riskten korunma amaçlı katılan taraflar döviz kurlarında, faiz oranlarında ya da mal fiyatlarında ortaya çıkması muhtemel dalgalanmalara karşı bugünden önlem alarak, gelecekteki nakit akışlarını kontrol etmek amacıyla bu sözleşmelere taraf olurlarken, bu sözleşmelere döviz kurlarında, faiz oranlarında ya da mal fiyatlarında meydana gelebilecek muhtemel dalgalanmalardan bir gelir elde etmek amacıyla taraf olanlar, spekülasyon amacındadırlar.

Forward sözleşmeleri genel olarak döviz forward sözleşmeleri, faiz oranı forward sözleşmeleri ve ticari mal forward sözleşmeleri olmak üzere üç gruba ayrılmaktadırlar.

1.7.1.1.1. Döviz Forward Sözleşmeleri

Döviz forward sözleşmeleri (Foreign currency forward contracts) spot döviz işlemleri için uygulanan valör tarihini* aşan döviz alım satımları ile ilgili sözleşmelerdir.²⁵ Başka bir ifade ile taraflarını, belirli bir döviz tutarını, gelecekteki belirli bir tarihte, sözleşme tarihinde belirlenen belirli bir kurdan satın almaya ya da satmaya mecbur tutan anlaşmalardır.²⁶

Spot döviz işlemleri ile forward döviz işlemleri arasındaki temel farklılık, sözleşme tarihi ile sözleşmenin vadesi arasında geçen zaman diliminden kaynaklanmaktadır. Daha açık bir ifade ile spot döviz işlemleri, belirli miktarda bir dövizin, belirli bir miktarda başka bir döviz ile sözleşme anında belirlenen kur üzerinden en fazla iki iş günü içerisinde değiştirildiği işlemlerdir. Ancak dövizlerin hesaba geçirilmesi için kararlaştırılan süre, spot süresini* aştığı zaman söz konusu döviz işlemleri forward döviz işlemleri adını almaktadır. Döviz forward sözleşmelerinin vadeleri haftalık olarak belirlenebileceği gibi 1, 2, 3, 6, 9 ve 12 aylık olarak belirlenebilmektedir.

Döviz forward sözleşmelerinin en önemli özelliği genellikle taraflarına ileri bir tarihte, bugünden döviz kuru garantisi sağlamasıdır. Ancak döviz forward sözleşmelerinde kullanılan kurlar, cari kurlardan farklı olup, forward kuru olarak tanımlanmaktadırlar. Eğer vade tarihindeki cari kur forward kurundan düşükse, aradaki fark **“forward primi”**, eğer cari kur forward kurundan yüksekse, aradaki fark **“forward kur iskontosu”** olarak isimlendirilmektedir.²⁷

* “value date” faizin başlangıç tarihini ifade eder.

²⁵ Lokman Gündüz, Mehmet Tural, **Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi: Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Öneri**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:193, 1995, s.4.

²⁶ Selvi, **a.g.e.**, s.9.

* İki iş gününü ifade eder.

²⁷ Ali Ceylan, **Finansal Teknikler**, 4.bs., Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2002, s.381.

Döviz forward sözleşmelerinde kullanılan forward kuru spekülasyona dayalı olarak belirlenmeyip, esas olarak iki döviz cinsinin faiz farklarına dayanan bir hesaplama sonucunda saptanmaktadır.²⁸

Forward kurunun saptanması için aşağıdaki formül kullanılmaktadır:²⁹

Forward Kuru = Cari Kur +/- Swap Primi (Iskontosu)

$$\text{Swap Primi (Iskontosu)} = \frac{\text{Cari Kur} \times (\text{Her iki dövizin faiz farkı} \times \text{Süre})}{360}$$

Formül'ün uygulaması aşağıdaki örnek yardımıyla açıklanacak olursa:³⁰

Örnek: Türkiye'deki A İşletmesinin üç ay sonra Amerikan Doları ihtiyacı bulunmakta ve bunun için bir Alman Bankası olan XYZ Bankasından üç aylık forward kuru üzerinden Amerikan Doları almak istemektedir. Bu durumda XYZ Bankası üç ay sonunda Amerikan Doları satarak karşılığında Euro satın alacaktır. Bu nedenle bugün Euro borçlanıp, karşılığında Amerikan Doları satın alarak üç ay sonraki Amerikan Doları açığını şimdiden karşılarsa bu Amerikan Dolarını üç ay süre için değerlendirme imkânına sahip olacaktır. Amerikan Dolarının Euro karşısındaki cari kurunun 1\$ = 1,6305-25€ olduğu üç aylık Amerikan Dolarının faizinin sırasıyla mevduat ve kredi için % 10-12, üç aylık Euro faizinin ise % 5-7 olduğu varsayılırsa Amerikan Doları için üç aylık forward kuru aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

²⁸ Selvi, **a.g.e.**, s.10.

²⁹ Göksel Yücel, "Vadeli Döviz İşlemlerinde Finansal Raporlama Sorunları", **İ.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı:1, Nisan 1993, s.90-91. (Avrupa Birliğine üye ülkelerin ortak para biriminin günümüzde Euro olması sebebiyle, orijinal örnekte kullanılan Alman Markı yerine, örnek güncellenerek, Almanya'nın para birimi olarak Euro kullanılmıştır.)

³⁰ Yücel, **A.e.**

$$\text{Swap Primi (Iskontosu)} = \frac{1,6325 \times (\text{€ Kredi Faizi} - \text{\$Mevduat Faizi}) \times 90}{360}$$

$$= \frac{1,6325 \times (0,07 - 0,10) \times 90}{360}$$

$$\text{Swap Iskontosu} = - 0,0122$$

$$\text{Forward Kuru} = 1,6325 - 0,0122$$

$$= 1,6203 \text{ €/\$}$$

1.7.1.1.2. Faiz Forward Sözleşmeleri

Faiz forward sözleşmeleri (Interest rate forward contracts), gelecekteki hesaplama tarihinde*, sözleşmenin vadesi sonuna kadar** belirli bir dönem için, taraflarca belirlenmiş belirli bir tutara, vade sonundaki faiz oranı ile hesaplama tarihindeki faiz oranı arasındaki farktan hesaplanacak faiz tutarının, taraflar arasında el değiştirmesine yönelik bir anlaşmadır.³¹ Ancak önemli olan nokta bu sözleşmelerde faiz tutarının hesaplanması amacıyla kullanılan anaparanın varsayımsal bir tutar olup taraflar arasında el değiştirmemesidir.

Faiz forward sözleşmelerinin tarafları bu sözleşmelere, gelecekte faiz oranlarında meydana gelmesi muhtemel dalgalanmalara karşı kendilerini korumak amacı ile katılmaktadırlar.

* “settlement date” olarak tanımlanmaktadır.

** “maturity date” olarak tanımlanmaktadır.

³¹ Selvi, **a.g.e.**, s.12.

1.7.1.1.3. Ticari Mal Forward Sözleşmeleri

Ticari mal forward sözleşmeleri (Commodity forward contracts), sözleşme taraflarını sözleşme tarihinde belirlenen belirli bir malı, sözleşme tarihinde belirlenen fiyat üzerinden, gelecekteki belirli bir tarihte satın almaya ya da satmaya mecbur tutan anlaşmalardır. Taraflar bu tür sözleşmelere gelecekte ticari mal fiyatlarında ortaya çıkabilecek beklenmeyen değişikliklere karşı kendilerini korumak amacıyla taraf olmaktadır.

1.7.1.2. Futures Sözleşmeleri

Futures sözleşmeler, sözleşmeye konu olan taraflardan satın alan tarafı; standart miktar ve kalitede bir varlığı, gelecekteki belirli bir tarihte, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen belirli bir fiyattan satın almaya, satan tarafı da sözkonusu varlığı aynı koşullar altında satmaya mecbur tutan sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır.

Futures sözleşmeler koşulları önceden belirlenmiş standart sözleşmelerdir. Bu tip sözleşmelerde sözleşme konusu olan finansal varlık miktarı ve kalitesi önceden belirlenmiş standart bir varlık olup, teslim ve ödemenin yapılacağı tarih, teslim yeri, yöntemi, miktarı ve fiyatı gibi tüm ayrıntılar önceden belirlenmiştir. Bu durum sözleşme tarafları arasında aracı bir kurumun varlığını, dolayısıyla sözleşmelerin devrini ve sözleşmeler için ikincil piyasaların oluşumunu mümkün kılmaktadır. Başka bir ifade ile futures sözleşmeler organize borsalarda işlem görmektedirler. Dolayısıyla kanuni açıdan özel bir nitelikte olan futures borsası, alıcılar ile satıcılara işlemlerini gerçekleştirebilecekleri bir mekân sağlayan ve günlük alım-satım ile ilgili kurallar oluşturarak bunların herkes tarafından yerine getirilmesini denetleyen üçüncü bir taraf olarak futures sözleşmelere taraf olmaktadır. Sözkonusu borsanın varlığı; sözleşmelerin alım-satımının yapılabileceği organize bir yeri, sözleşmelerin standartlaşmasını, anlaşmazlıkların çözülmesini, sözleşme yükümlülüklerinin yerine getirilmesini, piyasalara ilişkin bilgilerin toplanmasını ve kamuya

duyurusunun sağlanması ve piyasadaki güvenilirliğin sağlanması açısından çok büyük önem taşımaktadır.³²

Organize borsalarda işlem gören futures sözleşmelerine ait tüm alım-satım işlemleri takas odalarında yapılmaktadır. Futures sözleşmelerinin alıcısı sözleşmesini borsadan aldığı, satıcısı ise sözleşmesini borsaya sattığı için alıcılar ve satıcılar birbirlerini tanımadan işlem yapmaktadırlar.

Futures borsalarında işlem yapabilmek için öncelikle sözkonusu borsaya üye olmak, sözleşmelere taraf olmak için genellikle sözleşme tutarının belirli bir yüzdesi olarak tespit edilen bir başlangıç teminatı yatırmak gerekmektedir. Ayrıca her bir sözleşmenin genellikle başlangıç teminatının %75-80'i tutarında bir alt limiti vardır.

Futures sözleşmelerde sözleşme fiyatları her gün yeniden belirlenmektedir. Her gün sonunda belirlenen bu yeni fiyat ile sözleşmenin bir önceki günlük fiyatı arasındaki fark hesaplanarak, olumlu fark sözleşme sahibinin hesabına alacak, olumsuz fark ise borç olarak yazılmaktadır. Depozito miktarının, günlük nakit akışları sonrasında sözkonusu tutarın altına düşmesi durumunda, borsa tarafından sözleşme sahibinin bu farkı kapatması talep edilmektedir. Bu tür sözleşmeleri sona erdirmek için tarafların vade sonuna kadar beklemeleri gerekmesine karşın, hesapların fiziki teslim, nakdi teslim ya da ters bir futures sözleşmesi ile dengelenerek istenilen bir tarihte kapatabilmesi mümkündür.³³

Futures sözleşmeler ve forward sözleşmelerinin her ikisi de forward tabanlı sözleşmeler olmalarına karşın, aralarındaki tek ortak nokta her ikisinin de sözleşme taraflarını sözleşme ile belirlenen yükümlülükleri yerine getirmeye mecbur tutmalarıdır. Futures sözleşmeler ile forward sözleşmeler arasındaki farklılıkların ise aşağıdaki gibi özetlenebilmesi mümkündür;

³² Selvi, A.e., s.14.

³³ Selvi, A.e., s.15.

- i) Futures sözleşmeler, koşulları önceden belirlenmiş standart sözleşmelerdir. Dolayısıyla sözleşme konusu olan finansal varlığın miktarı ve kalitesi önceden belirlenmiş standart bir varlık olup, teslim ve ödemenin yapılacağı tarih, teslim yeri, yöntemi, miktarı ve fiyatı gibi tüm ayrıntılar önceden belirlenmiştir. Buna karşın forward sözleşmeler koşulları önceden belirlenmiş standart sözleşmeler değildirler ve dolayısıyla sözleşme koşulları sözleşmeye konu olan finansal varlığın özellikleri, teslim tarihi ve ödemenin yapılacağı tarih, teslim yeri, yöntemi, miktarı ve fiyatı gibi tüm ayrıntılar tarafların ihtiyaçlarına bağlı olarak karşılıklı görüşmeler sonunda belirlenmektedir.
- ii) Futures sözleşmeler standart sözleşmeler oldukları için, bu durum sözleşme tarafları arasında aracı bir kurumun varlığını, sözleşmelerin devrini ve sözleşmeler için ikincil piyasaların oluşumunu mümkün kılmaktadır. Buna karşın forward sözleşmeler, standart sözleşmeler olmadıkları için, taraflar arasında aracı bir kurumun varlığını, dolayısı ile sözleşmelerin devrini ve sözleşmeler için ikincil piyasaların oluşumu mümkün değildir.
- iii) Futures sözleşmeler, organize borsalarda işlem görmekte olup tüm alım-satım işlemleri takas odalarında yapılmakta ve dolayısıyla sözleşme tarafları birbirlerini tanımamaktadırlar. Buna karşın, forward sözleşmelerin organize borsalarda işlem görmemesi ve anlaşma koşullarının tarafların karşılıklı pazarlıkları sonucunda belirlenmesi nedeniyle sözleşme tarafları birbirlerini tanımamaktadırlar.

Futures sözleşmeleri döviz futures sözleşmeleri, faiz oranı futures sözleşmeleri, ticari mal futures sözleşmeleri, hisse senedi endeksi futures sözleşmeleri olmak üzere dört gruba ayrılmaktadırlar.

1.7.1.2.1. Döviz Futures Sözleşmeleri

Döviz futures sözleşmeleri (Foreign currency futures contracts), sözleşmeye konu olan tarafları, belli bir dövizin, belirlenmiş sabit bir tutarını, başka bir döviz karşılığında, sözleşme tarihinde belirlenmiş belirli bir döviz kuru üzerinden, gelecekteki bir tarihte satın almaya ya da satmaya mecbur tutan anlaşmalardır. Döviz futures sözleşmeleri, tüm diğer futures sözleşmelerinde olduğu gibi, standart döviz tutarlarını içermektedirler.³⁴

Döviz futures sözleşmelerini yabancı para birimi cinsinden aktif ve pasifi olan kuruluşlar çoğunlukla bir risk yönetim aracı olarak, bankalar ise çoğunlukla bir fon yönetimi aracı olarak kullanmaktadırlar.³⁵

Döviz futures sözleşmeleri de diğer futures sözleşmeleri gibi organize borsalarda işlem görmekte olup, her bir yabancı para için kontrat büyüklükleri standart hale getirilmiştir. Bunun yanı sıra fiyatlar, her bir yabancı para birimi için Amerikan Doları olarak kote edilmektedir. Ayrıca tüm döviz futures sözleşmelerinin teslim tarihleri Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarının üçüncü çarşambası olarak standardize edilmiştir.³⁶

1.7.1.2.2. Faiz Oranı Futures Sözleşmeleri

Faiz oranı futures sözleşmeleri (Interest rate futures contracts), satın alan tarafı sabit gelirli bir menkul değer veya finansal aracın, gelecekteki belli bir tarihte, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen belli bir faiz oranı üzerinden değiştirildiği sözleşmelerdir. Bu tip sözleşmelerin yapılmasının temel nedeni, faiz oranlarında meydana gelen dalgalanmalar sonucu ortaya çıkan faiz riskinden korunmaktır. Faiz oranı futures sözleşmeleri sabit geliri olan menkul kıymet veya finansal araç için

³⁴ Ceylan, **a.g.e.**, s.410.

³⁵ İhsan Ersan, **Finansal Türevler: Futures & Options & Swaps**, 2.bs., İstanbul, Literatür Yayınları, 1998, s.77-79.

³⁶ Chambers, **a.g.e.**, s.22-23.

düzenlendiklerinden, kısa dönem faiz futures sözleşmeleri ve uzun dönem faiz futures sözleşmeleri olmak üzere iki grupta toplanmaktadırlar. Kısa dönem futures sözleşmelerine hazine bonoları, finansman bonoları, Eurodollar ve Eurosterling teminat sözleşmeleri, uzun vadeli faiz oranı futures sözleşmelerine ise 1 yıldan daha uzun vadeli devlet tahvil ve bonoları gibi finansal araçlar konu olmaktadır.³⁷

1.7.1.2.3. Ticari Mal Futures Sözleşmeleri

Ticari mal futures sözleşmeleri (Commodity futures contracts), sözleşmeye konu olan taraflardan satın alan tarafı; sözleşmede belirtilen standart miktar ve kalitede bir varlığı, gelecekteki belirli bir tarihte, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen belirli bir fiyattan satın almaya, satan tarafı da sözkonusu varlığı aynı koşullar altında satmaya mecbur tutan sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler tarımsal ürünler, enerji ve metaller olmak üzere üç temel gruba ayrılmaktadırlar.³⁸

Futures sözleşmelere konu olan ticari malların her biri için, ilgili futures borsasında, miktar olarak önceden belirlenmiş standart sözleşme büyüklükleri, standart kalite sınıfları ve standart sözleşme vadeleri bulunmaktadır.³⁹

1.7.1.2.4. Hisse Senedi Endeksi Futures Sözleşmeleri

Hisse senedi endeksi futures sözleşmeleri (Stock index futures contracts), belli bir borsa fiyat endeksi ile değeri belirlenen hisse senedi portföyünün, ileri bir tarihte fiyatı bugünden belirlenmek koşulu ile alınıp satılmasını içerir. Bu sözleşmelerin temel işlevi, herhangi bir hisse senedi portföyünün sistematik riskine ya da beta katsayısına karşı koruma sağlamaktır.

³⁷ Selvi, **a.g.e.**, s.19.

³⁸ Ersan, **a.g.e.**, s.35.

³⁹ Selvi, **a.g.e.**, s.21.

Bu sözleşmelerin vadeleri Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarının üçüncü cumasıdır. Hisse senedi endeksi futures sözleşmelerinde hisse senetleri vade sonunda teslim edilmeyip, ödeme vade gününde peşin para ile yapılmaktadır. Başka bir deyişle, vade gününde futures sözleşmesinin esas alındığı endeksin değeri ile anlaşmanın yapıldığı değer karşılaştırılarak futures sözleşmesinin fiyatı ile piyasa değeri arasındaki fark tespit edilmektedir. Bu tutar söz konusu sözleşmeden elde edilen kâr veya zararı oluşturur. Eğer sözleşme, vade tarihinden önce sonuçlandırılmak isteniyorsa, net kâr veya zarar, sözleşmenin piyasa değeri ile sözleşmenin yapıldığı tarihteki değer arasındaki fark alınarak tespit edilmektedir.⁴⁰

1.7.2. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmeleri (Option contracts), gelecekteki belirli bir tarihte veya bu tarih süresince, bugünden belirlenmiş bir fiyat üzerinden*, bir varlığın (mal, faiz, döviz, hisse senedi vb) satın alma hakkını** veya satma hakkını*** alıcısına veren bir finansal araç olarak tanımlanmaktadır.⁴¹ Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere opsiyon sözleşmeleri alıcı ve satıcılarına ilerideki belli bir tarihte veya o tarihe kadar olan dönem boyunca belli bir varlığı belli bir fiyat üzerinden satın alma ya da satma hakkını verir. Bu sözleşmelerde bir hak söz konusu olduğu için sözleşmenin alıcısı vade tarihindeki koşullara göre bu hakkı kullanabilir ya da kullanmaktan vazgeçebilir. Alıcının sözleşmeyi yerine getirmek istemesi durumunda, satıcının herhangi bir tercih hakkı yoktur ve sözleşme şartlarını yerine getirmekle yükümlüdür.

Opsiyon sözleşmeleri, alıcıları tarafından farklı tarihlerde yerine getirilebilmektedirler. Sözleşmeler yerine getirilebilme tarihleri açısından, Amerikan Opsiyonu, Avrupa Opsiyonu ve Bermuda Opsiyonu olmak üzere üçe ayrılmaktadırlar. Amerikan Opsiyonu, alıcısına sözleşme şartlarını vadesinden önce

⁴⁰ Ceylan, **a.g.e.**, s.412-413.

* “strike price” veya “kullanma fiyatı” olarak tanımlanmaktadır.

** “call options” olarak tanımlanmaktadır.

*** “put options” olarak tanımlanmaktadır.

⁴¹ Selvi, **a.g.e.**, s.31-32.

herhangi bir tarihte gerçekleştirebilme hakkını, Avrupa Opsiyonu alıcısına sözleşme şartlarını ancak vadesinde gerçekleştirebilme hakkını, Bermuda Opsiyonu ise alıcısına sözleşme şartlarını vadesinden önce, ancak belirli tarihlerde gerçekleştirme hakkını veren sözleşmelerdir.

Opsiyon sözleşmeleri alıcılarına verdiği alma ya da satma hakkına göre “call opsiyonları” ya da “put opsiyonları” olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. “Call opsiyonları” alıcısına opsiyonun dayandığı varlığı belli bir fiyattan satın alma, “put opsiyonları” ise satma hakkını veren sözleşmelerdir. Ancak bu hakkı elde edebilmek için alıcı kontratın satıcısına peşin bir prim ödemek zorundadır. Prim opsiyonun sunduğu hakları satın almanın fiyatıdır ve opsiyon uygulansın ya da uygulanmasın bu prim satıcıda kalmaktadır. Böylece alıcı opsiyonun uygulanmaması durumunda uğrayacağı zararı ödediği opsiyon primi ile sınırlandırmaktadır.⁴²

Opsiyon sözleşmeleri hem organize borsalarda hem de organize olmayan pazarlarda işlem görebilmektedirler. Organize borsalarda işlem gören opsiyon sözleşmelerinin özellikleri aşağıdaki gibidir;⁴³

- i) Tüm alım-satım işlemleri organize borsalarda ve borsaca konulan kural ve ilkeler doğrultusunda gerçekleşir ve fiyatlar açık arttırma sistemi ile belirlenir,
- ii) Sözleşme teslimatları takas odası tarafından yapılır ve sözleşmeye katılan taraflar birbirlerini tanımazlar,
- iii) Opsiyon sözleşmesi alıcısı opsiyon primini ve opsiyon sözleşmesinin satıcısı ise başlangıç marjını başlangıçta ödemektedir,
- iv) Marjlı sistem opsiyonların yerine getirilmesini garanti altına almaktadır,
- v) Kontrat büyüklükleri ve vadeleri standarttır,
- vi) Kotasyonlar sınırlı sayıdaki varlıklar için yapılmaktadır.

⁴² Ersan, **a.g.e.**, s. 94-95.

⁴³ Ersan, **A.e.**, s.96; Selvi, **a.g.e.**, s. 33.

Organize olmayan pazarlarda işlem gören opsiyonların özellikleri aşağıdaki gibidir;

- i) Bu opsiyonlar borsa dışında banka ya da finans kuruluşları ile müşterileri arasında gerçekleşmektedir,
- ii) Opsiyonların kontrat büyüklükleri, uygulama fiyatları ve vadeleri tamamen taraflar arasında yapılan görüşmeler sonucunda karşılıklı gereksinimler doğrultusunda belirlenir,
- iii) Opsiyon alıcısı opsiyon primini başlangıçta veya vade süresince taksitler halinde ödeyebilmektedir,
- iv) Opsiyon satıcısının başlangıç marjını yatırması gerekmemektedir,
- v) Bu sözleşmeler karşılıklı güven esasına göre yapıldıkları için sözleşme koşullarının yerine getirilmeme riski vardır,
- vi) Kotasyonlar daha esnektir.

Opsiyonun dayandığı ya da yazıldığı varlık fiziksel bir varlık olabileceği gibi, finansal bir ürün ya da endeks olması da mümkündür. Fiziksel varlıklara dayalı opsiyon sözleşmelerinin geçmişi, finansal ürün ya da endekslere dayalı opsiyon sözleşmelerine nazaran daha eski tarihlere uzanmaktadır. Günümüzde çok çeşitli araçlar için opsiyon sözleşmeleri düzenlenmektedir. Ancak en sık görülen opsiyon sözleşmeleri döviz, hisse senedi ve faiz için düzenlenen opsiyon sözleşmeleridir. Ayrıca, son yıllarda opsiyon sözleşmeleri piyasadan gelen talepler doğrultusunda diğer finansal enstrümanlarla kullanılmaya başlanmış ve bu durum sonucunda finansal enstrüman piyasaları yeni finansal enstrümanlarla tanışmıştır.

1.7.2.1. Döviz Opsiyon Sözleşmeleri

Döviz opsiyon sözleşmeleri (Foreign currency option contracts), gelecekte belirli bir tarihte veya bu tarihten önce sabit miktardaki bir parayı belirli miktar diğer bir para karşısında önceden belirlenmiş bir fiyattan satın alma ya da satma hakkını alıcısına

veren sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerin en önemli özelliği alıcısına bir yükümlülük değil bir hak tanınmasıdır.⁴⁴

Opsiyon sözleşmelerinde tarafların alıcı ve satıcı olarak belirli yükümlülüklerine karşılık, put opsiyonu alıcısı dövizin değer kazanması halinde opsiyonu kullanmama ve elindeki döviz daha uygun fiyatlarla satma olanağına sahiptir. Bu nedenle, döviz opsiyon sözleşmeleri, riskten korunmanın ötesinde döviz kazancı yaratmayı sağlaması açısından da tercih edilmektedir.⁴⁵

1.7.2.2. Faiz Opsiyon Sözleşmeleri

Faiz opsiyon sözleşmeleri (Interest rate option contracts), gelecekte belirli bir tarihte, belirli bir parayı, bugünden belirlenmiş bir faiz oranı üzerinden alma veya satma hakkını alıcısına veren sözleşmelerdir. Bu opsiyonlar organize borsalarda işlem görebildikleri gibi organize olmayan pazarlarda da alınıp satılabilmektedirler. Bu sözleşmelerin en önemli özelliği satın alma ya da satma hakkını alıcısına sadece vade tarihinde tanınmasıdır.⁴⁶

Borsalarda en yaygın olarak işlem gören faiz opsiyonları, devlet tahvili, hazine bonusu ve Eurodolar futures sözleşmeleri üzerine yazılan opsiyon sözleşmeleridir. Faiz opsiyonları da para opsiyonları gibi, uluslararası para ve sermaye piyasalarında, LIBOR gibi faiz ödemelerine dayandırılmaktadırlar. Ancak opsiyon sözleşmelerinin tarafları çeşitli nedenlerden ötürü kendilerini güvence altına alabilmek için faiz oranlarında bir üst ya da alt sınır belirlenmesini talep edebilmektedirler. Bu durum cap*, floor** ve collar*** kavramlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. “**Cap**”, faizlerin yükseldiği bir ortamda, en yüksek faiz oranı temel alınarak bir üst sınırın belirlenmesi yolu ile riskin azaltılması, “**floor**” ise faizlerin düştüğü bir ortamda en

⁴⁴ Ersan, A.e. s.128.

⁴⁵ Ceylan, a.g.e., s.332.

⁴⁶ Ersan, a.g.e., s.137-138.

* “Tavan” olarak tanımlanmaktadır.

** “Taban” olarak tanımlanmaktadır.

*** “Yaka” olarak tanımlanmaktadır.

düşük faiz oranının belirlenerek bir alt sınır çizilmesi yolu ile riskin azaltılmasıdır. “**Collar**” ise cap ve floor’un kabul edilmesi ile bu iki faiz tavan ve taban arasında oluşan faiz genişliği olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷

Faiz opsiyonları vade sonunda nakit olarak kapatılırlar. Sözleşmenin alıcı tarafından uygulanması durumunda herhangi bir Hazine kâğıdını teslim alma veya teslim etme yükümlülüğü söz konusu değildir.⁴⁸

1.7.2.3. Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmeleri

Hisse senedi opsiyon sözleşmeleri (Stock option contracts) gelecekte belirli bir tarihte ya da bu tarihten önce, belirli miktardaki (lot büyüklüğü) belirli bir hisse senedini, sözleşme ile belirlenen belirli bir fiyattan satın alma ya da satma hakkını alıcısına veren sözleşmelerdir.⁴⁹

Hisse senedi opsiyon sözleşmelerinde, opsiyon sözleşmelerine konu olan varlık, hisse senedi olup, bu tür sözleşmeler opsiyon borsalarında işlem görmektedirler. Hisse senedi opsiyonları daha çok riskten korunmak ve kâr elde etmek amacı ile kullanılırlar. Hisse senedi opsiyon sözleşmeleri, kullanıldıklarında, sözleşmede yer alan hisse senedinin kendisinin teslimi ile sonuçlanan sözleşmelerdir.⁵⁰

Hisse senedi opsiyonları ile hisse senetleri arasındaki benzerlikler ve farklılıkları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür;⁵¹

- i) Her ikisi de borsaya kote edilmişlerdir,
- ii) Alıcı ve satıcıların karşılıklı teklifleri hisse senetlerinde belirli bir senedin payları için geçerlidir. Hisse senedi opsiyonunda ise bu teklifler ilgili hisse

⁴⁷ Ceylan, **a.g.e.**, s.334.

⁴⁸ Selvi, **a.g.e.**, s.38.

⁴⁹ Ersan, **a.g.e.**, s.112.

⁵⁰ Ceylan, **a.g.e.**, s.330.

⁵¹ Ersan, **a.g.e.**, s.112 - 113.

senedinin 100 adedini belirli bir fiyattan, belirli bir tarihte veya bu tarihten önce satın alma ya da satma hakkıdır,

- iii) Hisse senedi opsiyonu yatırımcıları hisse senedi yatırımcıları gibi fiyat hareketlerini, işlem hacmini ve diğer bilgileri günlük hatta dakikalık öğrenme olanağına sahiptirler,
- iv) Hisse senedi opsiyonlarının ömrü sınırlıdır. Eğer opsiyon vadeden önce ters bir işlem ile kapatılmaz ise bir finansal araç olarak ömrü sona ermektedir,
- v) Hisse senetlerinde olduğu gibi, hisse senedi opsiyon sözleşmelerinde sabit bir miktar sözkonusu değildir,
- vi) Hisse senedi opsiyon sözleşmelerinde, hisse senetlerinde olduğu gibi sahipliği belgeleyen bir senet yoktur. Opsiyon pozisyonları aracı kurumlarca hazırlanan belgeler ile gösterilmektedirler,
- vii) Oy kullanma, kâr payı elde etme gibi haklar hisse senedi opsiyon sözleşmelerinde sözkonusu değildir.

1.7.3. Forward Tabanlı Sözleşmeler ile Opsiyon Sözleşmelerinin Karşılaştırılması

Forward tabanlı sözleşmelerle, opsiyon sözleşmeleri arasındaki en belirgin farklılık; forward tabanlı sözleşmelerin, sözleşme sahibi her iki tarafa da sözleşmenin hükümlerini yerine getirme mecburiyeti getirmesi ancak opsiyon sözleşmelerinde bu zorunluluğun sadece sözleşmenin satıcısına ait olmasıdır. Başka bir ifade ile opsiyon sözleşmelerinde, sözkonusu sözleşmenin alıcısı bir zorunluluktan çok bir hak elde eder ve bu hakkı kullanmaya karar vermesi durumunda, satıcı taraf kayıtsız şartsız sözleşme koşullarını yerine getirmekle yükümlüdür.

Opsiyon sözleşmelerinde, sözleşme tarihinde alıcının, ödemiş olduğu opsiyon primini sözleşmeyi yerine getirsin veya getirmesin geri alması sözkonusu olmamaktadır. Ödenen prim alıcı için sözleşmeyi satın alma gideri niteliğini taşıırken, satıcı için sözkonusu prim sözleşmeyi satma geliri niteliği taşımaktadır. Böylece opsiyon sözleşmeleri alıcıya tanımış olduğu tek taraflı hak ile alıcının kaybını ödenen

prim kadar sınırlandırmakta ancak teorik olarak elde edeceği geliri sınırsız kılmaktadır.⁵²

⁵² Selvi, **a.g.e.**, s.40.

2. BİR RİSK YÖNETİM TEKNİĞİ OLARAK “SWAP” SÖZLEŞMELERİ

1970’li yılların başında Bretton-Woods Sistemi’nin çeşitli nedenlerden ötürü işlevsiz hale gelmesi ile beraber döviz kurları, faiz oranları ve ürün fiyatları dalgalanmaya başlamış, finansal piyasalar çeşitli belirsizliklerin yaşandığı bir döneme girmiştir. Finansal piyasalarda yaşanmaya başlanan bu belirsizlik dönemi, finansal risk kavramını gündeme getirmiş ve işletmeler gerek mevcudiyetlerini devam ettirebilmek, gerek kazançlarını arttırabilmek için çeşitli risk yönetim tekniklerine ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Dolayısıyla bu durum finans teorisyenleri ve uygulamacılarını çeşitli risk yönetim teknikleri geliştirmeye yönlendirmiştir.

“Swap” sözleşmeleri de bu amaçla geliştirilen teknikler arasında yer alan türev ürünlerden biri olup, oldukça kısa bir geçmişe sahip olmasına karşın, sermaye piyasalarının en hızlı gelişip büyüyen finansal araçlarından biri olma özelliğini taşımaktadır.

“Swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanması konulu çalışmanın bu bölümünde öncelikle “swap” kavramı ele alınacak daha sonra, “swap” piyasalarının gerek dünyada gerek Türkiye’de gelişimi, “swap” piyasalarının işleyişi, özellikleri, tarafları ve “swap” sözleşmelerinin türleri açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. “Swap” Kavramı

“Swap” kelimesi İngilizce kökenli bir kelime olup, trampa, değiş tokuş, kaydırma ve takas anlamına gelmektedir.¹

Finans literatüründe ise “swap”, sözleşme taraflarının belirli bir finansal enstrümandan kaynaklanan, ödeme yükümlülüklerini sözleşme ile belirlenen belirli

¹(Çevrimiçi) <http://www.seslisozluk.com/?word=swap>, 30 Aralık 2005.

bir süre boyunca birbirleri ile takas etmek amacı ile yapmış oldukları anlaşma anlamına gelmektedir.² Başka bir ifade ile “swap”, para piyasalarında iki kredinin veya sadece faizlerinin karşılıklı el değiştirmesi işlemidir.³ “Swap” sözleşmeleri ile taraflar, belirli bir süre boyunca belirli bir finansal varlıktan kaynaklanan nakit akışlarını değiştirmektedirler.

“Swap” sözleşmeleri özellikle farklı kuruluşların farklı malî piyasalardaki değerliğine bağlı olarak farklı kredi şartları ile karşı karşıya kalmaları sonucunda karşılaştıkları kredi koşullarını, sözleşme konusu olan her bir tarafın kendi yararına olacak şekilde kullanmalarını sağlamak amacı ile geliştirilmiş finansal araçlar olup işletmeler tarafından kullanım oranı her geçen gün biraz daha artmaktadır.⁴

2.2. “Swap” Piyasaları ve “Swap” Piyasalarının Gelişimi

“Swap” sözleşmelerinin günümüzdeki bilinen anlamı ile finansal piyasalarda kullanılmaya başlanması her ne kadar 1970’li yılların sonları olarak kabul ediliyor olsa da, sanıldığı gibi aksine “swap” sözleşmelerine benzer bir takım anlaşmaların, bu dönemden çok daha önceki dönemlerde de kullanıldığına dair bir takım belgelere rastlanmaktadır. Ancak zaman içerisinde finansal piyasalardaki koşulların çeşitli nedenlere bağlı olarak değişmesi, piyasa katılımcılarının ihtiyaçlarını da değiştirmiş, dolayısıyla bu durum sözkonusu sözleşmelerde de bir takım değişiklikler meydana getirerek “swap” sözleşmelerinin günümüzdeki anlamını kazanması ile sonuçlanmıştır.

² Selvi, **a.g.e.** , s. 22.

³ Murat Kıyılar, “Swap, Swap Türleri ve Swap İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi”, **İ.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi**, İstanbul, Cilt: 27, Sayı:1, Nisan 1998, s.83.

⁴ Arman Kırım, “Döviz ve Faiz Swapları”, **Bankacılar**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Temmuz 1991, s.30.

2.2.1. “Swap” Piyasalarının Dünya’da Gelişimi

“Swap” sözleşmelerinin ilk kez, Bretton-Woods Sistemi’nin 1970’li yılların başında işlevsiz hale gelmesi ile birlikte ABD ve İngiltere’de sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamaları ve döviz cinsinden borçlanma maliyetlerini son derece yüksek tutan kambiyo kontrollerini aşmak amacı ile geliştirilen paralel krediler ve karşılıklı kredilerin bir uzantısı olarak döviz “swap”ı şeklinde kullanılmaya başlanıldığı kabul edilmektedir.

Günümüzdeki bilinen anlamına yakın anlamda “swap” sözleşmelerine benzer ilk anlaşma XVI.yy’da Cenevrelî bir Banker’in Antwerp para piyasası yolu ile İspanya’ya altın vermesi karşılığında gümüş alması ile yapılmıştır.⁵ İlerleyen dönemlerde ise “swap” sözleşmelerine benzer sözleşme örnekleri özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde görülmektedir. Bu dönemde sözkonusu anlaşmalar Avusturya, Macaristan ve Çekoslovakya gibi döviz gereksinimini karşılamakta güçlük çeken ülkeler arasında çoğunlukla ödeme kolaylığı sağlamak amacı ile kullanılmıştır.⁶

XX. yüzyılda ise “swap” sözleşmeleri peşin ve vadeli döviz piyasaları arasında bir köprü oluşturmak amacı ile kullanılmaya başlamıştır. Bu anlamda yapılan ilk anlaşma 1923 yılında Avusturya Merkez Bankası tarafından, Avusturya Şilini’nin İngiliz Sterlin’i karşısında spot piyasada satılıp, forward piyasada geri alınması şeklinde gerçekleştirilmiştir.⁷

Resmi olarak yapılan ilk gerçek “swap” işlemi ise, 1977 yılında Venezüella Hükümeti’nin Caracas Demiryolu inşaatını finanse edebilmek için gelecekteki Fransız Frangı yükümlülüklerini karşılayabilmek amacıyla vadeli Amerikan Doları satıp, karşılığında Fransız Frangı alması ile gerçekleştirilmiştir.⁸

⁵ Schuyler Henderson, John Pirce, **Currency and Interest Rate Swaps**, Second Edition, London, ButterWoods, 1988, s.1.

⁶ Ceylan, **a.g.e.**, s. 237.

⁷ Ceylan, **A.e.** .

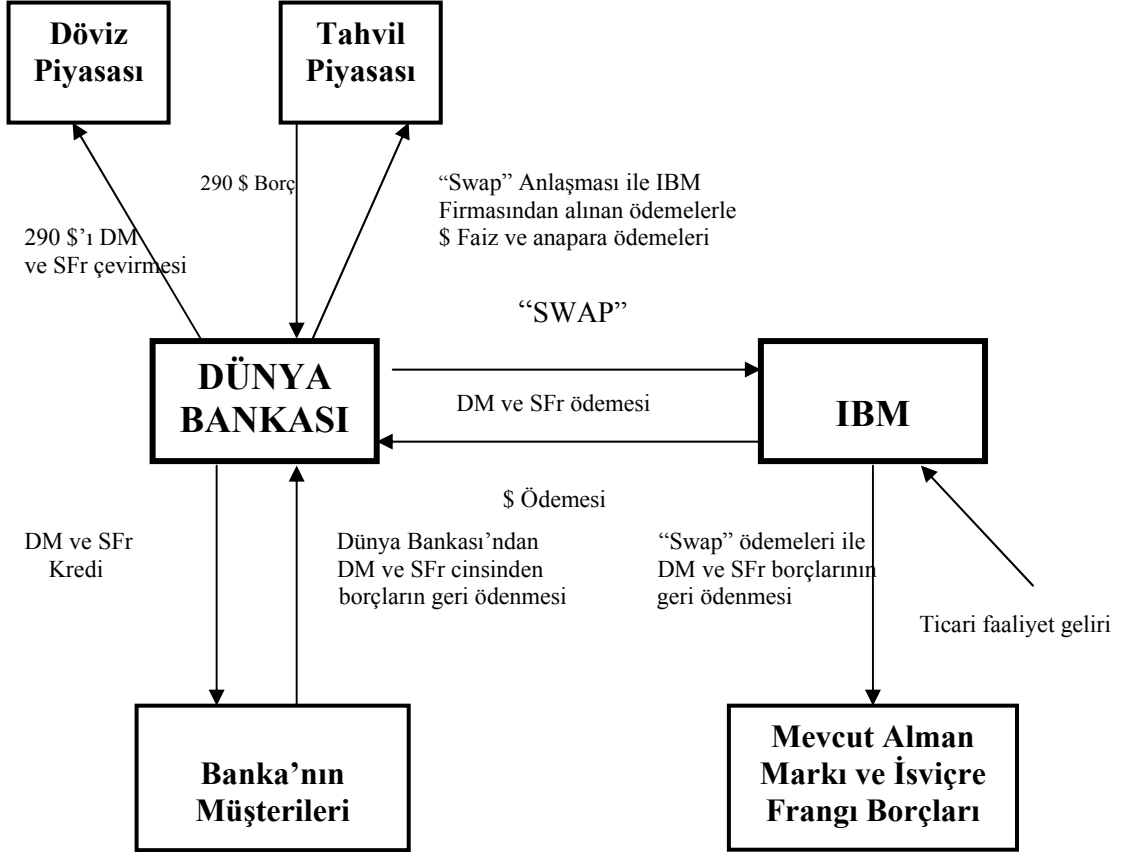
⁸ Henderson, Pirce, **a.g.e.**, s. 5 – 6.

1980’li yılların başında finansal piyasa katılımcılarının talepleri doğrultusunda döviz “swap”larının yanı sıra faiz “swap”ı anlaşmaları da yapılmaya başlanmıştır. İlk resmi olmayan faiz “swap”ı 1981’de bir döviz “swap”ının içinde gerçekleşmiştir. Bu işlemde Bankers Trust bir aracı olarak, Renault HoldingSA, Renault Acceptance BV ve Japon Menkul Kıymetler Borsası arasında sabit faiz oranlı Japon Yeni ve değişken faiz oranlı Amerikan Doları üzerinden ilk faiz “swap”ı işlemini gerçekleştirmiştir. Bu “swap” işleminden sonra, resmi olarak açıklanmış ilk faiz “swap”ı işlemi “Deutsche Bank Luxembourg” ile “Merrill Lynch and Credit Suisse First Boston” arasında yapılmış ve Deutsche Bank tarafından sabit faiz oranlı Euro-tahvil ihracı gerçekleştirilmiştir.

“Swap” piyasalarının gelişimindeki dönüm noktasının Dünya Bankası’nın 1981-1983 yılları arasında gerçekleştirdiği bir dizi “swap” anlaşmasının olduğu kabul edilmektedir. Bu dönemde Dünya Bankası İsviçre Frangı ve Alman Markı başta olmak üzere, çeşitli para birimlerinden kredi vermek amacıyla borçlanmak istemiştir. Bu amaçla banka önceleri direkt olarak piyasadan büyük miktarlarda borçlanmıştır. Ancak Dünya Bankası’nın borçlanma gereksinimi, Alman ve İsviçre Piyasalarının boyutlarını aşmıştır. Avrupa piyasalarının da aynı dönemde Amerikan Doları cinsinden fon ihtiyacı olması Dünya Bankası’nın 1981 Ağustos ayından 1983 yılı sonuna kadar devam eden bir dizi para “swap”ı programı başlatmasına sebep olmuştur. Ancak sözkonusu “swap” sözleşmeleri arasında en tanınmış olanı ve “swap” işlemlerinin kullanımını ve gelişimini hızlandırdığına inanılan “swap” sözleşmesi, 1981 yılının Ağustos ayında Salomon Brothers’ın Dünya Bankası ile IBM arasında aracılık yapması ile gerçekleştirilmiş olan “swap” sözleşmesidir.

Bu dönemde Alman Markı ve İsviçre Frangı Amerikan Doları karşısında değer kaybetmiş ve IBM firması sözkonusu para birimleri cinsinden sahip olduğu mevcut borçlarından büyük bir döviz kuru kârı elde edebileceğini fark etmiştir. Aynı dönemde Dünya Bankası’nın da Alman Markı ve İsviçre Frangı üzerinden fon ihtiyacı duyuyor olması her iki firma arasında döviz “swap”ı sözleşmesi yapılabilmesi için uygun bir ortam yaratmıştır. Salomon Brothers tarafından teklif edilen “swap” sözleşmesinin koşulları her iki tarafa da cazip gelmiş ve sözkonusu

“swap” sözleşmesi yapılmıştır. Bu anlaşma ile Dünya Bankası ihraç ettiği 290 milyon ABD Doları eurobond eşdeğeri Alman Markı ve İsviçre Frangının bir bölümünü IBM Firması ile “swap” yapmıştır. Bu uygulama faiz “swap” ının gelişiminde de önemli rol oynamıştır.⁹

Şekil - 01

Dünya Bankası/IBM Döviz “Swap”ı Sözleşmesi

Kaynak: Coyle, A.e., s.26.

Söz konusu döviz “swap”larını aynı yılda Citibank ile Continental Illinois arasında yapılan ilk faiz “swap”ı izlemiştir. Dönüm noktası sayılabilecek bu işlemten sonra ilerleyen yıllarda faiz “swap”ları daha çok ilgi görmüş ve döviz “swap”larından daha

⁹ Brian Coyle, **Currency Swaps**, New York, AMA Publications, 2000, s.25.

yaygın bir kullanım alanına sahip olmuşlardır.¹⁰ İlk başlarda yalnızca Merkez Bankaları arasında gerçekleştirilen “swap” işlemleri daha sonra, finansal piyasalarda hızla popülerlik kazanmış ve günümüzde ticaret bankalarının, çok uluslu işletmelerin ve resmi kuruluşların benimsedikleri bir yöntem haline gelmiştir.

Gerek “swap” piyasalarında, gerek türev ürün piyasalarında kaydedilen hızlı gelişim, bu piyasaları ve anlaşmaları düzenleyecek bir organizasyon ihtiyacını da beraberinde getirmiş ve bu amaçla 1985 yılında Uluslararası “Swap” ve Türev Ürünler Birliği (ISDA-International Swaps and Derivatives Association) kurulmuştur. Faaliyetlerine 1985 yılında başlayan ve bugün toplam 6 kıtadaki 50 ülkeden 670 üyesi bulunmakta olan ISDA’nın üyelerinin büyük bir kısmını dünya “swap” piyasalarında gerçekleştirilen “swap” sözleşmelerinde gerek son kullanıcı, gerek aracı olarak aktif olarak yer alan önemli kuruluşlar oluşturmaktadır.

ISDA kurulduğu günden itibaren faaliyetlerini, hem tezgâh üstü türev ürün piyasalarını düzenlemek hem de türev ürün piyasalarında karşılaşılması muhtemel risklerin kaynaklarını tespit edip bunların etkilerini minimuma indirmek amaçlı sürdürmektedir. ISDA’nın tezgâh üstü türev ürün piyasalarına katkıları;¹¹

- i) Türev ürün sözleşmelerinde kullanılacak ana sözleşme metninin oluşturulması böylece en azından sözleşmelerde kullanılan belgelerin standardize edilmesini sağlayarak dokümantasyondan kaynaklanan çeşitli risklerin minimize edilmesi,
- ii) Farklı türev ürün işlemlerine ve belgelendirilmelerine ilişkin sürekli ve kapsamlı çalışmalar yaparak, yapılan çalışmalardan üyelerin sürekli olarak bilgilendirilmesi,
- iii) Üyelerinin, türev ürün sözleşmelerine taraf olmaları durumunda uymakla zorunlu olduğu birtakım kuralların oluşturulması,

¹⁰ Cengiz Türkkân, “Swap Finansman Tekniği ve Muhasebeleştirme Esasları”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Para-Banka Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999, s.22.

¹¹ (Çevrimiçi) <http://www.isda.org/>, 4 Şubat 2006.

- iv) Etkin ve doğru risk yönetimi için yeni tekniklerin oluşturulması şeklinde özetleyebilmek mümkündür.

2.2.2. “Swap” Piyasalarının Türkiye’de Gelişimi

Türkiye’de 1980’li yıllara kadar döviz bulundurma, bu dövizleri kullanma ve kullandırma yetkisinin esas itibarı ile T.C. Merkez Bankası’na ait olması sebebiyle döviz yönetimindeki etkinlikler oldukça sınırlı olmuş, sözkonusu dönemde bankalar, döviz alım-satım işlemlerini kendilerine tanınmış kısıtlı yetkiler çerçevesinde T.C. Merkez Bankası namına yapmışlardır. Bu uygulama, bankalara döviz pozisyonu tutma yetkisinin verildiği 1974 yılına kadar sürmüş, bu tarihte, oldukça kısıtlı da olsa bankaların döviz bulundurmalarına, kendi hesaplarından döviz alıp-satmalarına ve bu işlemlerden oluşan kâr/zararı üstlenmeleri mümkün kılınmıştır. Sözkonusu dönemde bankaların döviz pozisyonu tutma yetkilerinin sınırlandırılmış olması sebebiyle dış ticaret işlemleri hemen hemen tümüyle T.C. Merkez Bankası üzerinden gerçekleştirilmiştir.¹²

1980 yılı Türk ekonomisi ve dış ticaret politikaları açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuş, 1970’li yıllarda yaşanan 2 petrol krizi sonrasında dünya ekonomisinde başgösteren olumsuz gelişmelere paralel olarak Türkiye ekonomisinde de yaşanmaya başlayan sorunlar, radikal kararların alınmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu nedenle, 24 Ocak 1980 tarihinde, 24 Ocak Kararları olarak bilinen geniş kapsamlı bir ekonomik paket uygulamaya konulmuştur. Temel amacı ülke ekonomisinin serbest piyasa mekanizması kurallarına göre işlemlerini sağlamak ve dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi gerçekleştirmek olan bu ekonomik program ile birlikte Türkiye, ülke ekonomisini dışa kapalı bir hale getiren ithal ikâmesine dayalı sanayileşme stratejisini terketmiş ve **“ihracata dayalı sanayileşme”** stratejisini benimsemiştir. Bu dönemde, ihracat ile ilgili bürokratik engeller büyük ölçüde azaltılmıştır. Nitekim 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Kanunu ile ilgili olarak Temmuz 1984 tarihinde çıkarılan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 30 Sayılı Karar, 1989

¹² Hümeıra Pırınçci, “Swap İşlemleri ve Türkiye’deki Uygulaması”, , Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000, s.65.

tarihine kadar kambiyo rejiminin esasını oluşturmuş, bu tarihte yapılan değişiklikle her türlü dövizin ithali serbest bırakılmıştır.¹³

T.C. Merkez Bankası'nın 3 Mayıs 1984 tarihli Resmi Gazete'de yayınladığı genelge ile bankalarla müşterileri arasında ve ithalat/ihracat işlemlerinde geçerli olacak vadeli döviz işlemlerini başlatmıştır. Sadece ithalat ve ihracat işlemleri için geçerli olan vadeli döviz alım-satım işlemleri, Türk Lirasının devamlı düşüşü nedeniyle özellikle ihracatçılar tarafından ilgi görmemiştir.¹⁴

16 Temmuz 1985 tarihinde T.C.Merkez Bankası aldığı bir kararla, kendisi ile ticari bankalar arasında belirli koşullar altında “swap” işlemlerini başlatmıştır. Söz konusu yönerge hükümleri uyarınca “swap” işlemlerinin en fazla bir ay süreli ve Merkez Bankası alış kuru üzerinden yapılması, döviz için uluslararası para piyasalarında uygulanan faizler esas alınırken, Türk Lirası için ise, değişen koşullara göre Merkez Bankası tarafından tespit edilen faiz oranları esas alınması kararı hükme bağlanmıştır. Sahip olunan bu yeni hak ile birlikte Türkiye’de şube açmak suretiyle faaliyet gösteren yabancı bankalar, bazı kamu bankaları ve özel bankalar öncelikli olarak yurtdışından borçlandıkları dövizleri Türk Lirasına çevirmek amacıyla “swap” sözleşmelerine taraf olmaya başlamışlardır.¹⁵

T.C. Merkez Bankası'nın 27 Eylül 1985 tarihinde yayınladığı 1/J sayılı genelge ile Türkiye’de bankalar arası vadeli döviz alım-satım işlemlerine müsaade edilmiştir. Söz konusu döviz alım-satımlarında vade üç ay ile sınırlandırılmış ve döviz-Türk Lirası kurunun ilgili bankalar arasında serbestçe tayin edilebileceği belirtilmiştir. Döviz riski yönetiminde gelişmiş yöntemler arasında yer alan döviz “swap”ı sözleşmelerinin, risk yönetimi amaçlı olarak üç ay vade ile sınırlı olsa da ülkemizde ilk defa kullanımı bu dönemde başlamıştır.¹⁶

¹³ (Çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm>, 18 Şubat 2006.

¹⁴ Serpil Uslu, “Swap İşlemleri ve Türkiye’de Uygulama”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1994, s.106 -107.

¹⁵ Leyla Norman, “Finansal Risk Yönetimi İçerisinde Swap, Finansal Niteliği Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye Uygulamaları”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998, s.104.

¹⁶ Ülkü Dinler, “Bankalarda Döviz Yönetimi ve Swap İşlemleri”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İşletmecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993, s.78.

Türkiye’de “swap” işlemlerine ilişkin düzenli istatistiki bilgilerin bulunmaması sebebiyle, başlangıçtan günümüze kadar geçen dönemde gerçekleştirilen “swap” sözleşmelerinin miktar ve içeriklerine ilişkin somut verilere de ulaşılması mümkün olmamaktadır. Ancak, 27 Eylül 1985 tarihinde yayınlanan sözkonusu genelge sonrasındaki dönemde T.C. Merkez Bankası’nın sırasıyla, Türkiye Kalkınma Bankası ile 10 yıl, Ankara Büyükşehir Belediyesi ile de 5 yıl vadeli “swap” sözleşmelerine taraf olduğu dolayısıyla da “swap” sözleşmelerinin Türkiye’de bu dönemden sonra bankalar tarafından uygulanmaya başlandığı bilinmektedir.

Türkiye’de zamanla “swap” sözleşmelerinin gerçekleştirilebilmesi için uygun ekonomik koşulların oluşmasına karşın, gerek Türk Lirasının değerinin diğer dövizler karşısında devamlı düşüş göstermesi, gerek ülkemizde bu işlemlere ilişkin hukuki çerçeve eksikliği, uygulanacak muhasebe yöntemlerinin ve ilgili vergi mevzuatının bulunmaması nedeniyle sözkonusu sözleşmeler başlangıçta şirketler tarafından ilgi görmemiş, dolayısıyla da şirketlerle bankalar arasında “swap” işlemleri gelişmemiştir.

Günümüzde Türkiye’de gerçekleştirilen “swap” işlemleri genellikle bankalar arasında risk yönetimi ve spekülasyonun yanısıra etkin bir aktif-pasif yönetimi sağlamak amacıyla kullanılmakta ve dünyada kullanılan “swap” sözleşmelerinden gerek amaç gerek sözleşmelerin vadesi açısından farklılık göstermektedir. Türkiye’de “swap” sözleşmeleri öncelikle likitide ihtiyacını karşılamak amacı ile kullanılmaktadır. Biraz daha açık bir ifade ile Türkiye’de bankalar “swap” sözleşmelerini ellerinde bulunan parayı, kısa vadede ihtiyaçları olan döviz’e çevirmek amacı ile kullanmaktadırlar. Ortada gerçek bir likitide ihtiyacı olmamakta yalnızca ihtiyaç olan para birimi cinsinden likitide ihtiyacı karşılanmaya çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra “swap” sözleşmelerinin aynı zamanda özellikle tasarruf sahiplerinin elde ettiği faiz gelirlerinin kur farkı adı altında gizlenerek mevduata yürütülen faiz üzerinden kesilmesi gereken Gelir Vergisi stopajı ve bunun üzerinden hesaplanacak fon payının alınmaması amacıyla da kullanıldığı görüşü yaygındır. Döviz “swap”ı sözleşmelerinin bu amaçla kullanılmalarının altında yatan temel sebep ise bankaların mevduat kaçışlarını önlemek üzere bazı mevduat sahiplerine T.C. Merkez

Bankası'na bildirdikleri ve ilân ettikleri azami faiz oranının üzerinde bir faiz ödemeyi taahhüt etmeleridir. Böylece ödenen fazla faizi döviz “swap”ı işleminden kaynaklanan kur farkı olarak gösterilmesini sağlayarak, ilân etmiş oldukları azami faiz oranı aşmadan, mevduat sahiplerine vergisiz faiz geliri imkânı sunmaktadırlar. Bu işlem bankalar tarafından tasarruf sahiplerinin vadeli mevduata yatırmak ya da repo yapmak istedikleri tutarın, o günkü cari kurun çok altında bir kurdan dövize çevirerek bunu vadesiz döviz tevdiat hesabına yatırılması, vade sonunda ise o günkü cari kurun çok üstünde bir kurdan Türk Lirasına çevrilerek mevduat sahibine ödenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Böylece mevduata ödenmiş olan faizin, kur farkı olarak gösterilerek gelir vergisi stopajının ve fon payının hesaplanması önlenmektedir. Dolayısıyla vergi ve fon olarak vergi idaresine ödenmesi gereken tutarlar bu tür işlemler aracılığıyla mevduat sahiplerine ödenmektedir.

2.3. “Swap” Piyasalarının İşleyişi ve Özellikleri

“Swap” sözleşmeleri, forward tabanlı sözleşmelerin bir türü olup, 1970’li yılların başında ABD ve İngiltere’de sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamaları ve döviz cinsinden borçlanma maliyetlerini son derece yüksek tutan kambiyo kontrollerini aşmak amacı ile geliştirilen paralel krediler ve karşılıklı kredilerin bir uzantısı şeklinde bir para piyasası aracı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak zaman içerisinde gerek piyasa koşullarında, gerek bu duruma bağlı olarak piyasa katılımcılarının taleplerinde meydana gelen değişiklikler doğrultusunda bir kredi piyasası aracı haline gelmiştir.

“Swap” sözleşmeleri, sözleşme taraflarını vade tarihinde sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmeye mecbur tutan anlaşmalar olup, sözleşme koşulları organize olmayan pazarlarda, tarafların karşılıklı pazarlığı sonucu belirlendiği için, etkin bir ikincil piyasası bulunmamaktadır.

Herhangi bir “swap” sözleşmesi, diğer tezgâh üstü türev ürün sözleşmelerinde olduğu gibi, en az iki taraf arasında gerçekleştirilen bir telefon görüşmesi ile başlar. Sözleşme konusu olan finansal varlığın özellikleri, teslim ve ödemenin yapılacağı

tarikh, teslim yeri, yöntemi, miktarı ve fiyatı gibi tüm ayrıntılar anlaşma taraflarının aralarında gerçekleştirilen sözkonusu telefon görüşmesi esnasında yapılan karşılıklı pazarlık sonucunda belirlenir ve üzerinde anlaşmaya varılan sözleşme koşulları taraflar için bağlayıcı özellik taşır. Anlaşma koşulları taraflar arasında sözlü olarak belirlendikten sonra taraflardan birisi ya da varsa broker, üzerinde anlaşılan sözleşme koşullarını içeren sözleşme metnini hazırlayıp, onay için diğer tarafa, genellikle faks aracılığı ile gönderir. Ancak çoğunlukla taraflardan birisinin diğerine fakslanmış olduğu ve üzerinde anlaşmaya varılmış sözleşme koşulları, gerek malî olmayan fakat tarafları bağlayıcı özelliği olan, garanti, tazminat, taraflardan birine anlaşmayı vadesinden önce sona erdirmeye hakkını veren durumlar vb. maddeleri, gerek anlaşmaya ait bazı malî koşulları içermemektedir. Fakslanmış olan anlaşma metni anlaşmanın diğer tarafı tarafından onaylandıktan sonra, telefon görüşmesi esnasında üzerinde anlaşılan koşullar ile diğer malî, malî olmayan ancak taraflar açısından bağlayıcı özelliği olan tüm şartlar da eklenerek, “ “Swap” Ana Sözleşme Metni”^{*} hazırlanır ve sözleşme aktif hale getirilir.¹⁷

“Swap” sözleşmelerinin farklı konvertibl para birimleri arasında düzenlenebilmesi mümkün olmakla beraber çoğunlukla Amerikan Doları, Avustralya Doları, İngiliz Sterlini, Alman Markı, İsviçre Frangı ve Japon Yeni arasında yapılmaktadır. “Swap” sözleşmelerine konu olan para miktarı genellikle 10 milyon Amerikan Doları ile 100 milyon Amerikan Doları arasında değişmektedir. Ancak sözleşmenin diğer para birimleri üzerinden yapılması durumunda, sözleşme konusu tutarın Amerikan Doları cinsinden belirtilen aralıktaki tutarlara denk olması gerekmektedir.

“Swap” sözleşmelerinde vadeler, yapılan “swap” sözleşmesinin türüne bağlı olarak genellikle 3 – 10 yıl arasında değişmektedir. Ancak tarafların talepleri doğrultusunda daha uzun ya da kısa vadeli “swap” sözleşmelerinin de yapılması mümkündür.

^{*} “swap master agreement” olarak tanımlanmaktadır.

¹⁷ (Çevrimiçi) <http://www.isda.org/>, 4 Mart 2006.

2.4. “Swap” Sözleşmelerinin Tarafları

“Swap” piyasalarının zaman içerisinde piyasa katılımcılarının talepleri doğrultusunda gelişimi ile birlikte, “swap” sözleşmelerine konu olan taraflar ve işlevleri de değişmiştir. Günümüzdeki anlamda “swap” sözleşmelerine benzer ilk “swap” sözleşmelerinde, sözleşme sadece kredi koşullarını değiştirmek isteyen tarafların karşılıklı görüşmeleri sonucunda yapılırken, ilerleyen dönemlerde sözkonusu tarafları bir araya getiren aracı kurumlar ortaya çıkmıştır. Ancak zamanla gerek piyasa koşullarında meydana gelen değişiklikler, gerek piyasa katılımcılarının “swap” yapma taleplerindeki artış “swap” sözleşmelerinin kullanımını arttırmış ve bu durum sözleşmeye konu olan taraflar arasındaki ilişkileri de etkilemiştir. Dolayısıyla aracı kurumlar gelen talepleri geri çevirmemek için, karşı taraf olmadan “swap” işlemi yapmaya ve bir aracıdan çok bir taraf gibi “swap” sözleşmelerinde yer almaya başlamışlardır.

“Swap” sözleşmelerinin taraflarını son kullanıcılar ve aracılar olmak üzere iki grup halinde incelemek mümkündür.

2.4.1. Son Kullanıcılar

Son kullanıcılar* ekonomik ve malî nedenlerle, faiz ve döviz riskini azaltmak, düşük faizli finansman sağlamak, spekülasyon yapmak amacı ile “swap” sözleşmelerine taraf olan gruplardır. İşletmeler, ulusal ve uluslararası finansal kurumlar, ihracat kredi kurumları, hükümetler ve hükümet acenteleri, “swap” sözleşmelerine son kullanıcı olarak taraf olabilmektedirler.¹⁸

* “end users”; çeşitli kaynaklarda “fon kullanıcıları” olarak tanımlanmaktadır.

¹⁸ Ceylan, a.g.e., s.240.

2.4.1.1. İşletmeler

Ülkelerarası ticaretin gelişmesi, çok uluslu işletmelerin sayısında önemli oranda bir artışa neden olmuştur. Ancak bu durum sözkonusu işletmeler için bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle farklı ülkelerde yatırım yapmak isteyen işletmeler kaynak bulma, ülkelerarası döviz transferi yapma ve borçlanma ile ilgili çeşitli yasal kısıtlamalarla karşılaşmaya başlamışlardır. Dolayısıyla işletmelerin karşılaştıkları sözkonusu kısıtlamalar yapılacak yatırımların maliyetlerinde de göz ardı edilemeyecek bir artışa neden olmuştur. Ancak işletmeler, bu kısıtlamaları aşmak ve özellikle düşük maliyetli finansman sağlamak amacı ile “swap” sözleşmelerine taraf olmaya başlamışlar ve zamanla, yüksek risk karşılığında yüksek gelir elde etmek için spekülâtif amaçlı olarak da “swap” sözleşmelerini kullanmışlardır.

2.4.1.2. Ulusal ve Uluslararası Finansal Kurumlar

Finansal kurumlar, özellikle de bankalar son kullanıcı, aracı ya da dealer olarak “swap” sözleşmelerine taraf olmaları sebebi ile sözkonusu piyasalarının en aktif katılımcıları arasında yer almaktadırlar. Finansal kurumlar, fonlarını etkin bir şekilde yönetmek, genellikle bir borçlanma kağıdı ile ilgili olarak, müşterilerine bir “swap” imkânı sağlamak ya da arbitraj yapmak için “swap” sözleşmelerine taraf olmaktadır.¹⁹

2.4.1.3. İhracat Kredi Kurumları

İhracat kredisi veren acenteler, kendi ülke paraları dışında, diğer ülkelerin para birimleri üzerinden borç verebilen kurumlardır. Bu acentelerin çoğu, sermaye piyasalarından borçlanmak, aynı zamanda da borçlarını başka bir para birimine

¹⁹ Gümüşeli, a.g.e., s.60.

çevirmek için “swap” sözleşmelerine taraf olmaktadırlar. Bunun yanı sıra söz konusu acenteler “swap” sözleşmelerine risk yönetimi amacı ile de taraf olabilmektedirler.²⁰

2.4.1.4. Hükümetler ve Hükümet Acenteleri

Günümüzde “swap” sözleşmelerini işletmeler ve finansal kuruluşlardan sonra en etkin şekilde kullananlar, hükümetler ve onlara bağlı acentelerdir. Hükümetler, “swap” sözleşmelerine, merkez bankaları faaliyetlerinden ayrı olarak, özellikle bütçe açıklarını kapatmak amacı ile taraf olmaktadırlar. Düşük kredi değerliliğine sahip olan hükümetlerin borçlanma ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sahip oldukları imkânlar, kredi değerliliği yüksek olan hükümetlerin sahip olduğu imkânlarla oranla daha sınırlıdır. Dolayısıyla, söz konusu şartlara sahip olan hükümet ve hükümet acenteleri bu koşulları kendi lehlerine çevirebilmek için, farklı sermaye piyasalarındaki koşullardan yararlanma yolunu seçmektedirler.²¹

2.4.2. Aracılar

Aracılar komisyon almak ve kâr elde edebilmek amacı ile “swap” sözleşmelerine taraf olan gruplardır. Finansal aracılar, “swap” işlemlerinde her iki taraf adına ödemelerle ilgili güvence verdikleri gibi, zaman zaman “swap” işlemlerinde pazar belirleyicisi olarak da işlev görmektedirler.²²

“Swap” aracılarının, müşterilerine sundukları hizmetler;²³

- i) Fiyatlama konusunda danışmanlık,
- ii) “Swap” türlerinden en uygun olanın seçimi konusunda danışmanlık,
- iii) Taraflar arasında pazarlıklarda aracılık,
- iv) Yasal dokümanların hazırlanması,

²⁰ Ceylan, **a.g.e.**, s.244.

²¹ Ceylan, **a.g.e.**, s.245.

²² Ceylan, **A.e.**, s.244.

²³ Yetim, **a.g.e.**, s.40.

- v) Taraflar arasındaki ödemelerde aracılık,
- vi) Sözleşmelerdeki referans kur ya da oranları hesaplama,
- vii) Gerekli yasal izinlerin alınması,
- viii) Taraflara işlemin ve sonuçlarının anlatılması şeklinde özetleyebilmek mümkündür.

“Swap” piyasalarında faaliyet gösteren aracılar,

- i) “Swap” broker’ı
- ii) “Swap” dealer’ı
- iii) “Swap” bankası (swapbank) olmak üzere üç gruba ayrılmaktadırlar.

“Swap” broker’ları, sadece “swap” yapmak isteyen tarafları bir araya getirerek kendi adlarına risk üstlenmeyip, pozisyon tutmamaktadırlar. Broker’ların sözkonusu “swap” sözleşmesinde yer alması sonucu elde edeceği kâr yalnızca sözleşme taraflarından aldıkları komisyonlardan oluşmaktadır.

“Swap” dealer’ları, “swap” yapmak isteyen tarafları bir araya getirerek, broker’larının yaptığı tüm işlemleri yapmalarının yanı sıra, “swap” işleminde kendi adlarına hareket ederek, risk üstlenmektedirler. Genellikle dealer’lar ‘matched book’ eşleme yaparak başka bir ifade ile “swap” işleminin bir bacağına bir tarafla, diğer bacağına da başka bir tarafla gerçekleştirmektedirler. Dealer’ların sözkonusu sözleşmelere taraf olarak elde ettiği kâr, her iki tarafa yapmış olduğu anlaşmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır.

“Swap” bankası ise (genelde yatırım bankası), dealer, broker, ya da hem dealer hem de broker olarak “swap” piyasasında faaliyet gösterebilmektedirler.

Aracılar günümüzde gerçek anlamda bir aracıdan çok “swap” sözleşmelerinde direkt taraf olarak yer almakta olup, sözkonusu sözleşme koşullarına uygun karşı tarafı buluncaya kadar “swap” işlemini açıkta tutmakta ve karşı tarafı bulduklarında işlemi tamamlamaktadırlar. “Swap” depolaması ya da açık pozisyonlu “swap”lar olarak da

isimlendirilen bu işlemler özellikle “swap” piyasasındaki gelişmeyi de hızlandırmıştır. Bunun yanı sıra açık pozisyonlu “swap” işlemleri yapan taraflar, anlaşmanın diğer ayağını buluncaya kadar açık pozisyondan kaynaklanan risklerden korunmak için, tahvil veya futures piyasalarında çeşitli sözleşmelere taraf olmaktadır.²⁴

2.5. “Swap” Sözleşmelerinde Belge Düzeni

“Swap” sözleşmeleri bilindiği üzere standart sözleşmeler olmayıp, sözleşme koşulları anlaşma taraflarının karşılıklı pazarlığı sonucunda belirlenmektedir. Ancak zamanla sözkonusu sözleşmelerin popüler hale gelerek kullanımının yaygınlaşması ile birlikte, bu sözleşmelere ilişkin asgari bir takım standart hususlara, özellikle de standart bir sözleşme metnine ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. ISDA ilk kez 1985 yılında “swap” sözleşmelerine ilişkin bir kanun yayınlarak, “swap” sözleşmelerinde olması gereken kavramları, varsayımları ve koşulları belirlemiş ve sözkonusu kanunu 1986 yılında piyasa katılımcılarından gelen talepler doğrultusunda birtakım değişiklikler yaparak yenilemiştir.

Birlik 1992 yılında uzun ve yoğun çalışmalar sonucunda tüm türev ürün anlaşmalarında dolayısıyla da “swap” sözleşmelerinde kullanılmak üzere ilk ana sözleşme metnini*, takiben 1993 yılında sözkonusu ana sözleşme metninin kullanıcılar tarafından rahatlıkla anlaşılabilmesi ve doğru olarak hazırlanabilmesi amacıyla da bir kılavuz yayınlamıştır. 1994 yılında ise sözkonusu ana metne ek olarak tarafların hazırlaması gereken diğer belgeler belirlenmiş ve sözkonusu belgelere ilişkin kanun kabul edilmiştir.

2002 yılına kadar “swap” sözleşmelerinde 1992 yılında yayınlanıp kabul edilen ana ve yardımcı sözleşme metinleri kullanmış, ancak 2002 yılında gelen talepler doğrultusunda ana sözleşme metni yenilenmiştir.²⁵

²⁴ Ceylan, a.g.e., s.272.

* “Master Agreement” olarak tanımlanmaktadır.

²⁵ (Çevrimiçi) <http://www.isda.org/>, 3 Mart 2006.

ISDA tarafından oluşturulan belge düzeninin en önemli özelliği “modüler” bir yapıya sahip olmasıdır. ISDA farklı amaçlara hizmet etmesi için, birbirinden farklı özelliklere sahip çok sayıda belgeyi, piyasa katılımcılarının kullanımına sunmuştur. Esasen sunulan belgeler piyasa katılımcılarının işlemlerini daha etkin bir şekilde gerçekleştirebilmeleri amacıyla hazırlanmışlardır.

“Swap” sözleşmelerinde, diğer türev ürünlerde olduğu gibi, esas itibari ile aşağıdaki belgeler kullanılmaktadır;²⁶

- i) Ana Sözleşme (Swap Master Agreement)
- ii) Ek Sözleşme (Schedule to Master Agreement)
- iii) Teyit Formu (Confirmation)
- iv) Diğer Belgeler (Support Documentation)
- v) İşlem Fişi (Deal Slip)

Ana Sözleşme; “swap” piyasalarının katılımcılarına, özellikle aynı taraflarla yaptıkları her bir işlem için, geçerli işleme ait ekonomik koşullar dışında kalan ve taraflar arasında süregelen ilişkiye ait gerek yasal koşulların, gerek kredi koşullarının her seferinde yeniden belirlenmesini gerekli kılan belgeleme sistemini ortadan kaldırmak amacı ile oluşturulmuştur. Herhangi bir “swap” işleminde, anlaşma taraflarının, ISDA ana sözleşme metnini imzaladıkları andan itibaren aksi belirtilmediği sürece belirlenen koşullar altında anlaşmaya varmış oldukları kabul edilmekle beraber ana sözleşme metni, taraflara gerekli gördükleri zamanlarda üzerinde önceden anlaşmaya varılmış sözkonusu koşullar üzerinde değişiklik yapma imkânı da sunmaktadır. “Swap” sözleşmeleri için hazırlanması gereken ana sözleşme metni esas olarak i) sözleşme taraflarının birbirlerine karşı gerek yasal gerek kredi yükümlülüklerini, ii) sözleşmenin sona erdirilme koşullarını ve yaptırımlarını, iii) iştiraklerin teyitlerini içermektedir.

²⁶ Yetim, a.g.e., s.37.

Ana sözleşme metni, ISDA tarafından oluşturulan belgeleme düzenin modüler yapısının en güzel örneklerinden birisi olup, esasen, basılı form ve ek sözleşme metni olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

- i) Basılı form, anlaşma metninin ilk 18 sayfasını oluşturmakta olup, amacı ana sözleşme metnini imzalayan tarafların üzerinde anlaşmaya vardıkları ve diğer tüm anlaşmalarda da geçerliliğini koruyacak olan yasal koşulları ve kredi koşullarını belgelemektir.
- ii) Ek sözleşme metni ise, taraflara geçerli işlemin özelliklerine bağlı olarak hem belirli seçim yapma hem de basılı formda yer alan bazı hükümlerde değişiklik yapma fırsatını tanımaktadır.

Teyit formları; anlaşma taraflarının geçerli işleme ait üzerinde anlaşmaya vardıkları ekonomik koşulları kaydettikleri belgelerdir. ISDA tarafından oluşturulan ana sözleşme metni, ek sözleşme metninin yanı sıra, geçerli anlaşmanın ekonomik koşullarını destekleyen belgeler ve taraflar arasında anlaşmaya varılan her bir bireysel işlemi de içermektedir. Buna ilaveten her bir teyit formunun, kendi terimleri ile ya da teyit koşullarını içeren terimler kullanılarak tanımlanmalıdır. Söz konusu teyit formları, taraflar arasında gerçekleştirilen ana sözleşme metnini tamamladıklarını ve bir parçası olduklarını belirtmelidirler. Bu yolla, anlaşmanın hükümleri, teyit formlarında yeralan işlemlerle de desteklenmiş olmaktadır. İşlemlerin ekonomik koşullarının belgelemek amacı ile teyit formlarının kullanılması, ISDA Belge düzeninin modüler yapısını gösteren güzel bir örnektir. Teyit formları uzun ve kısa teyit formları olmak üzere iki şekilde hazırlanabilirler.

Uzun teyit formunun kendisi, detaylı olarak işlem için gerekli olan tüm ekonomik koşulları detaylı olarak belirleyecek şekilde hazırlanır. Kısa teyit formu ise işleme ait tüm ekonomik koşulları içermeyip, belgeler, diğer belge ya da belgelerde zaten mevcut olan koşullara ve hükümlere dayandırılmaktadır.

Piyasa katılımcıları, kredi risklerini ya da başka bir ifade ile karşı tarafın yükümlülüklerini yerine getirmede başarısızlığa uğrama riskini azaltabilmek için,

teminat, depozito, rehin belgeleri vb. gibi diğer belgelere başvurmaktadırlar. Dolayısıyla anlaşmanın başlangıcında sağlanan bu belgelerin anlaşma yükümlülüklerinin karşı taraf tarafından zamanında yerine getirilebileceğini destekler nitelikte belgeler olması gerekmektedir.

2.6. “Swap” Sözleşmelerinin Kullanım Nedenleri

“Swap” sözleşmelerinin temelinde Ricardo’nun “karşılaştırmalı üstünlük teoremi” yatmaktadır. Bu teorem uluslararası ticaretin mutlak üstünlüklere dayandırılması teorisine karşıt bir teori olarak geliştirilmiştir. Bu teoreme göre ülkelerarası üretim maliyeti farkı yerine, farklılığın derecesi üzerinde durulması gerektiği, bir başka deyişle, uluslararası ticaretin mutlak değil, karşılaştırmalı üstünlüklere dayandırılması gerektiği savunulmaktadır. Buna göre bir ülkenin bütün mallarda diğerine göre daha üstün olsa da, karşılaştırmalı olarak en fazla üstünlüğe sahip olduğu mallarda uzmanlaşıp daha az üstün olduğu malları ithal ederek refaha ulaşabilmesi mümkündür.²⁷ “Swap” sözleşmelerinde de, sözleşmeye konu olan taraflar farklı piyasalarda, farklı kredi değerliliklerine bağlı olarak elde ettikleri kredi koşullarını değiştirmek yolu ile karşılıklı olarak birbirlerinin üstünlüklerinden yararlanmaktadırlar. Başka bir ifade ile, “swap” sözleşmelerinin tarafları da, sözleşme anında, düşünce olarak, sözkonusu anlaşmanın kendi lehlerine sonuç doğuracağını varsayarak “swap” yapmaktadırlar. “Swap” sözleşmelerine ortam yaratan finansal piyasalardaki farklılıkların;²⁸

- i) Belirli döviz fonlarına erişebilme yeteneği ve erişim güçlükleri,
- ii) Değişken faizli fon sağlayabilme yeteneğine karşın, sabit faizli fon bulmada karşılaşılan zorluklar,
- iii) Belirli bir döviz üzerinden elde edilebilen ihracat ve diğer kredilerin varlığı ve/veya farklı bir döviz cinsinden fon edinme zorunluluğu,
- iv) Birincil borçlanma için gerekli likitidenin bulunmaması,

²⁷ Yusuf Bayraktutan, Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2003, s.177.

²⁸ Kırım, a.g.e., s.30.

v) Erişilebilen vadelerin kısalığı olarak özetlenebilmesi mümkündür.

Finansal kurumların ve işletmelerin “swap” sözleşmelerine taraf olma amaçlarının;

- i) Risk yönetimi,
- ii) Borç yapısını değiştirmek,
- iii) Kredi maliyetlerini düşürmek,
- iv) Kısa dönem aktif-pasif yönetimi stratejilerini uygulamak,
- v) Hizmet geliri elde etmek,
- vi) Spekülasyon,
- vii) Arbitraj, şeklinde özetlenebilmesi mümkündür.

i) Risk yönetimi; günümüzde işletmeler finansal piyasalarda çok çeşitli risklerle karşılaşmaktadırlar. Döviz kuru ve faiz oranı riski bu riskler arasında ön planda olan ve etkin bir şekilde yönetilmesi gereken risklerdir. “Swap” sözleşmelerinin gelişimi incelendiğinde, bu sözleşmelerin ilk olarak kullanılmaya başlanmalarının altında yatan ana nedenin etkin bir risk yönetimi olduğu görülmektedir. Finansal kurumlar ve işletmeler “swap” sözleşmelerine taraf olarak, açık oldukları faiz ve kur farkı risklerinin etkilerini minimuma indirmeye çalışmaktadırlar.

ii) Borç yapısını değiştirmek; finansal kurumlar ve işletmeler “swap” sözleşmelerine, borç yapılarını değiştirebilmek amacıyla da girmektedirler. Söz konusu kuruluşlar farklı piyasalarda, farklı kredi değerlilikleri nedeni ile karşılaştıkları kredi şartlarını, “swap” sözleşmelerini kullanarak kendileri için daha elverişli hale getirmektedirler. Örneğin, döviz “swap”ı sözleşmelerine taraf olarak, borçlandıkları tutarı daha uygun koşullar altında istedikleri para birimi üzerinden elde edebilecekleri gibi, faiz “swap”ı sözleşmelerine taraf olarak borçlandıkları tutara karşın ödemekle yükümlü oldukları faiz’i değişken faizden sabit faize ya da sabit faizden değişken faize değiştirebilmektedirler.

iii) Kredi maliyetlerini düşürmek; “swap” sözleşmelerine taraf olma amaçlarından bir diğeri de kredi maliyetlerini düşürmektedir. Kredi değerliliği farklı iki taraf arasında yapılan “swap” sözleşmeleri tarafların birbirlerine karşı göreceli olarak

sahip oldukları üstünlükleri kullanmalarına olanak sunarak, kendileri açısından en uygun koşullar altında borçlanmalarını mümkün kılmaktadır.

iv) Kısa dönem aktif-pasif yönetimi stratejilerini uygulamak; işletmeler, sahip oldukları yükümlülük ve haklarını, hedefledikleri finansman yapısına uygun olarak dengelemeye çalışırlar. “Swap” sözleşmelerinin kullanım amaçlarından birisi de, sözkonusu yükümlülük ve hakların hedeflendiği şekilde dengelenmesini sağlamaktır. İşletmeler “swap” sözleşmelerine taraf olarak, gelecekteki nakit giriş ve çıkışlarının bir kısmını, bugünden belirleyebilmekte, bu da işletmelerin alacakları kararlarda çok önemli bir yer teşkil etmektedir.

v) Hizmet geliri elde etmek; “swap” sözleşmelerinde önceleri tarafları yalnızca bir araya getiren, ancak ilerleyen zamanlarda bir aracından çok bir taraf gibi “swap” sözleşmelerinde yeralan kuruluşlar, “swap” sözleşmelerine bu işlemlerden bir komisyon geliri elde etmek amacıyla taraf olmaktadır.

vi) Spekülasyon; kuruluşlar “swap” sözleşmelerine spekülâtif amaçlı olarak da taraf olabilmektedirler. Daha açık bir ifade ile “swap” sözleşmelerine finansal piyasalarda meydana gelecek olası değişikliklerden bir gelir elde etmek amacıyla da taraf olunabilmektedir.

vii) Arbitraj; finansal kurumların ve işletmelerin “swap” sözleşmelerine taraf olmalarındaki bir başka amaç ise, farklı piyasalarda aynı anda oluşan fiyat farklılıklarından yararlanmak başka bir ifade ile arbitraj yapmaktır. Arbitraj ile spekülasyon arasındaki en önemli fark, arbitraj işleminde taraflar herhangi bir riskle karşı karşıya değillerken, spekülasyon işlemleri bünyesinde daima bir risk barındırmaktadır.

2.7. “Swap” Sözleşmelerinin Avantajları

“Swap” sözleşmelerinin avantajlarının aşağıdaki gibi özetlenmesi mümkündür;

- i) Farklı piyasaların entegrasyonunu sağlamak,
- ii) Diğer finansal araçlarla birlikte kullanılabilirlik,
- iii) Dokümantasyon işlemlerinde kolaylık sağlamak.

i) Farklı piyasaların entegrasyonunu sağlamak; “swap” sözleşmeleri piyasalar ve malî enstrümanlar arasında bir bağ oluşturarak, tarafları olan firma ve kuruluşlara kredi değerliliklerinin yeterli olmaması ya da başka nedenlerle girme imkânı bulamadıkları piyasalara ulaşabilme kolaylığı sağlamaktadır.

ii) Diğer finansal araçlarla birlikte kullanılabilirlik; “swap” sözleşmelerinde anlaşma koşulları standart değildir, dolayısıyla anlaşma tarafları tüm koşulları yaptıkları karşılıklı pazarlıklar sonunda belirlemektedirler. Bu durum taraflara belirleyecekleri koşullarda son derece esnek olma avantajını sağlamanın yanı sıra, bu sözleşmelerin diğer finansal araçlarla birlikte rahatlıkla kullanılabilirliklerini de mümkün kılmaktadır.

iii) Dokümantasyon işlemlerinde kolaylık sağlamak; “swap” sözleşmelerinin önemli avantajlarından bir diğeri de, sözleşmelerin diğer kredi sözleşmeleri gibi çeşitli ve uzun süren işlemler gerektirmemesi, çoğunlukla, telefon, swift, teleks gibi telekomünikasyon araçları ile gerçekleştirilebilmesinin mümkün olmasıdır. Bu durum kaçınılmaz olarak beraberinde bu sözleşmelere ait dokümantasyon işlemlerinde de büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

2.8. “Swap” Sözleşmelerinin Dezavantajları

“Swap” sözleşmelerinin dezavantajlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;²⁹

- i) “Swap” sözleşmelerinin tarafları, bir “swap” dealer’ın aracılığı ve/veya garantisi olmadığından, ciddi bir kredi riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Öte yandan aracı bir kurumun olması durumunda sözleşmeye bağlı kredi riski azaltılabilir ancak tamamen ortadan kaldırmak için yeterli değildir,
- ii) Piyasa koşulları aleyhe değiştiğinde, sözleşmeyi sona erdirmek veya ikincil piyasa sık ve dar olduğundan satmak maliyetli olabilir olacağından mümkün olamayabilir. Dolayısıyla bu durumun taraflar açısından büyük bir zarar yaratması sözkonusudur,
- iii) “Swap” ödemelerini yapmak ve hesaplamak ve de bunların idaresi maliyetli olabilmektedir,
- iv) “Swap” sözleşmelerinin kullanım amaçları arasında her ne kadar çeşitli nedenlerle karşılaşılmaması muhtemel risklerin minimize edilmesi varsa da, bu sözleşmelere taraf olan kuruluşların sözleşmenin taşıdığı özellikler nedeniyle kredi, piyasa, hukuki ispat, transfer ve taraf bulamama riskleri ile karşı karşıya kalmaları sözkonusudur,
- v) “Swap” sözleşmelerinin resmi ve organize bir piyasası bulunmamaktadır. Dolayısıyla gelişmiş bir ikincil piyasaya sahip değildirler.

2.9. “Swap” Sözleşmelerinin Türleri

“Swap” sözleşmelerinin, döviz “swap”ları^{*}, faiz “swap”ları, ticari mal “swap”ları ve sözkonusu “swap” sözleşmelerinin diğer finansal araçlarla beraber kullanımları sonucunda türetilen diğer “swap”lar olmak üzere dört ana grup halinde incelenmeleri mümkündür.

²⁹ Yetim, **a.g.e.**, s.28.

* Çeşitli kaynaklarda “para swap”ı sözleşmeleri” olarak tanımlanmaktadır.

2.9.1. Döviz “Swap”ı Sözleşmeleri

Günümüzden 30 – 40 yıl öncesine kadar, işletmeler kendi ülkeleri dışında herhangi bir ülkede yatırım yapmak istediklerinde gerek malî, gerek yasal, aşılması zor birtakım engellerle karşılaşmaktaydılar. Bu engellerden birisi de, yatırım için gerekli olan sermayenin bir ülkeden diğerine transferinin günümüzdeki kadar kolay yapılamamasıydı. Başka bir ifade ile bir işletme kendi ülkesi dışında herhangi bir ülkede yatırım yapmak istediğinde kendi ülkesinin para birimi üzerinden sahip olduğu sermayesini, yine kendi ülkesinde yatırım yapmak istediği ülkenin para birimine çevirip, sözkonusu tutarı yatırım yapmak istediği ülkenin sınırlarından geçirememektedir. Yatırımcı sermaye transferini, öncelikle sözkonusu tutarı kendi para birimi cinsinden yatırım yapmak istediği ülkenin sınırlarından belli bir gümrük bedeli karşılığında geçirip, o ülkede faaliyet gösteren bir bankadan belli bir komisyon karşılığında ihtiyacı olan para birimine çevirmek yolu ile yapabilmekteydi. Dolayısıyla katlanılmak zorunda olunan sözkonusu ek harcamalar da dikkate alındığında, gerçekleştirilmek istenen yatırımın maliyetinde ciddi bir artış meydana gelmekteydi. Bu durum da kaçınılmaz olarak işletmeleri uluslararası yatırım yapma fikrinden her geçen gün biraz daha uzaklaştırmaktaydı. Ancak uluslararası ticaretin her geçen gün daha da gelişmesi ile birlikte, işletmelerin yeni pazarlara açılma ve yabancı ülkelerde de yatırım yapma arzuları da yükselmeye başlamıştır. Dolayısıyla gerek sermaye hareketlerine getirilen sözkonusu kısıtlamaları, gerek döviz cinsinden borçlanma maliyetlerini aşırı derecede yükselten kısıtlayıcı kambiyo denetimlerini aşmak amacı ile çeşitli çözüm yolları aranmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların bir sonucu olarak önceleri **“paralel krediler”** ve **“karşılıklı krediler”**, daha sonraki dönemlerde ise sözkonusu kredilerin bir uzantısı olarak döviz “swap”ı sözleşmeleri kullanılmaya başlanmıştır.

Döviz “swap”ı sözleşmelerinin ilk çıkış noktası 1970’li yılların katı kambiyo denetimlerine bir tepki olarak ilk kez İngiltere’de kullanılan **“paralel krediler”** olarak kabul edilmektedir.³⁰ **“Paralel krediler”** in temelini iki tarafın karşılıklı

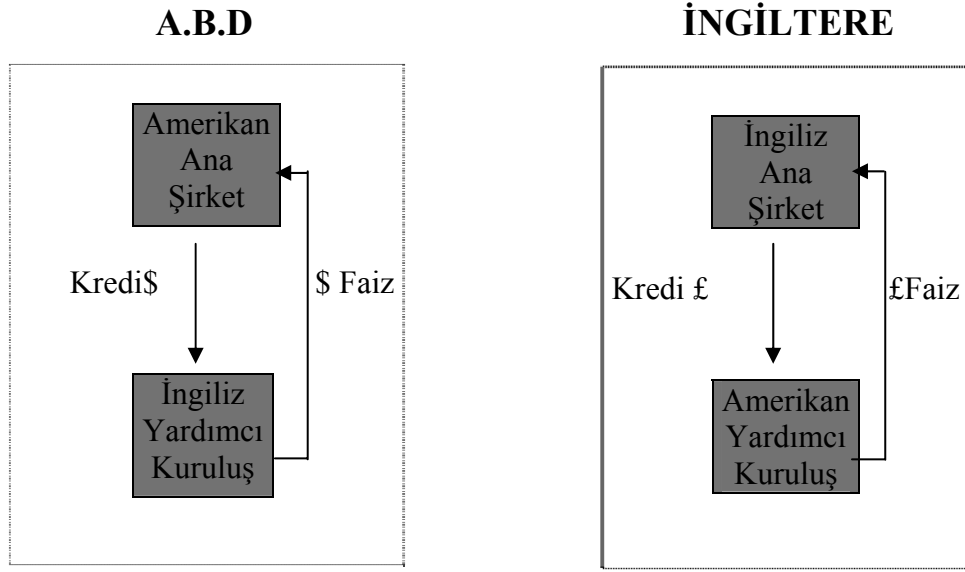
³⁰ Ersan, a.g.e., s.171.

olarak birbirlerine eşdeğer tutardaki iki farklı birimden parayı aynı vade ile ödünç vermesi oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile **“paralel krediler”** merkezleri iki farklı ülkede yer alan iki çok uluslu şirketin, karşılıklı olarak birbirlerinin ülkesinde faaliyet gösteren, birbirlerinin yavru şirketlerine mevcut döviz kurları üzerinden kendi ülkelerinin para birimi cinsinden borç vermesini ve bu borçların kararlaştırılan vade sonunda geri ödenmesi şeklinde yapılan anlaşmalardır. Bu anlaşmalarda sözkonusu borçlara, üzerinde mutabık kalınmış faiz oranları uygulamakta olup, anaparalar vade sonunda, yine başta anlaşılmış olan spot kur üzerinden karşılıklı olarak geri ödenmektedir.³¹ Bu anlaşmaların en önemli özelliği sözleşme taraflarını oluşturan ana şirketler, sözleşme ile belirlenmiş anapara tutarını, belirli faiz oranı üzerinden kendi ülkelerinde faaliyet gösteren birbirlerinin yavru şirketlerine direkt olarak aktarmalarıdır.

Örneğin; İngiltere’de yardımcı bir kuruluşu olan bir Amerikan şirketinin Amerikan Doları fazlasına karşılık İngiliz Sterlini ihtiyacı vardır. Aynı zamanda ABD’de yardımcı kuruluşu olan bir İngiliz şirketinin İngiliz Sterlini fazlasına karşılık ABD’deki yardımcı kuruluşu için Amerikan Doları finansmanına ihtiyacı vardır. Bu durumda İngiliz şirketi, İngiltere’deki Amerikan şirketinin yardımcı kuruluşuna, Amerikan şirketi de ABD’deki İngiliz şirketinin yardımcı kuruluşuna, ödemeleri aynı dönemde olan faiz oranları üzerinden birbirine eş değer tutarda karşılıklı olarak kredi açması durumunda her iki şirketin de kredi ihtiyacı karşılanmış olacaktır.³²

³¹ Kırım, **a.g.e.**, s.30.

³² Ersan, **a.g.e.**,s.171.

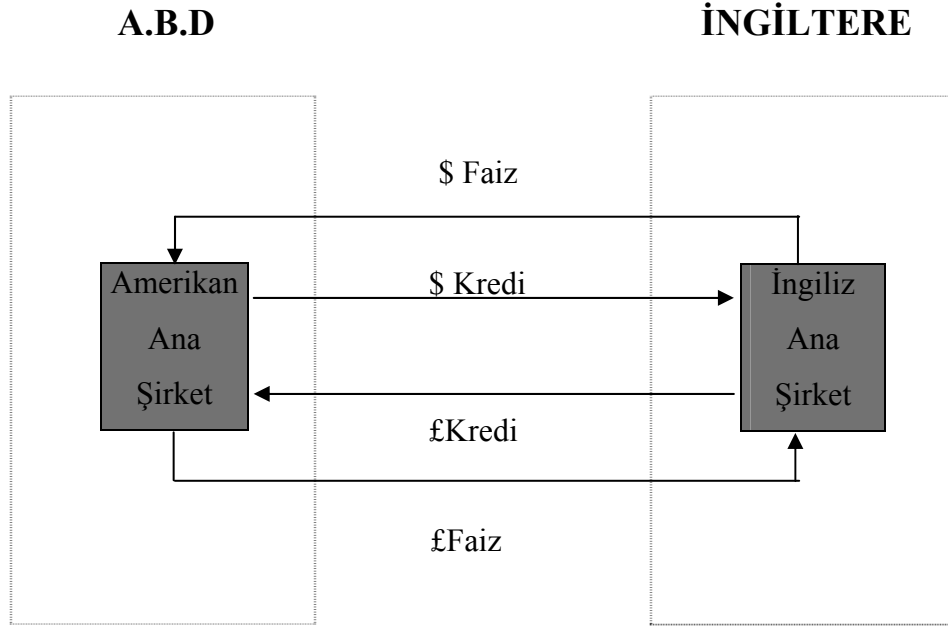

Şekil - 02

Paralel Krediler

Kaynak: Ersan, A.e..

“Karşılıklı krediler” ise, merkezleri iki farklı ülkede yer alan iki çok uluslu şirketin birbirlerine mevcut döviz kurları üzerinden kendi ülkelerinin para birimi cinsinden direkt olarak borç vermesini ve bu borçların kararlaştırılan vade sonunda geri ödemesi şeklinde yapılan anlaşmalardır. Karşılıklı kredilerin paralel kredilerden farkı ana şirketlerin ihtiyaçları olan krediyi, yardımcı şirketleri aracılığı ile değil birbirlerine doğrudan vermeleridir.

Şekil – 03

Karşılıklı Krediler

Kaynak: Ersan, A.e..

Bu iki yöntem özellikle, sıkı kambiyo rejimlerinin hüküm sürdüğü dönemlerde oldukça yararlı işlev görmüştür. Ancak özellikle dokümantasyon gereklerinin karmaşıklığı; bu tür borçlarda iki ayrı kredi anlaşması yapma zorunluluğu ve buna bağlı olarak iki ayrı hak ve yükümlülükler dizisinin ortaya çıkması ve bunların yaratacağı hukuksal sorunlar; karşılıklı kredilerin bilânçoda yer alması ve giderek finansal piyasaların deregülasyonu ile kısıtlayıcı hükümlerin azalması, paralel ve karşılıklı kredilerin önemini ve kullanım sıklığını azaltmış ve bu krediler yerini döviz “swap”larına bırakmıştır.³³

Döviz “swap”ı sözleşmeleri tarafların belirli bir süre boyunca önceden anlaştıkları bir kur ve faiz oranı üzerinden belirli tutardaki farklı döviz bazındaki borçlarına ait yükümlülüklerini takas ettikleri sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır.³⁴ Başka bir ifade ile döviz “swap”ı sözleşmeleri farklı ülkelerde faaliyet gösteren ve farklı kredi değerliliklerine sahip olan işletmelerin, belirli bir süre boyunca farklı para birimleri

³³ Kırım, a.g.e., s.31.

³⁴ Selvi, a.g.e., s.23.

üzerinden sahip oldukları kredi koşullarını ve bu koşullardan kaynaklanan nakit akışlarını değiştirerek, piyasa koşullarını kendi lehlerine çevirmek amacıyla yaptıkları anlaşmalardır.

Döviz “swap”ı sözleşmelerinin yapılmasının başlıca iki ana nedeni vardır. Bunlardan birincisi faaliyet gösterilen piyasalarda istenen para cinsi üzerinden kredi bulunamaması, diğeri ise istenilen para cinsi üzerinden kredi bulunsa bile gerek piyasa koşulları gerek kredi değeri nedeniyle uygun koşullarda ya da başka bir ifade ile istenilen faiz oranı üzerinden kredi bulunamamasıdır.

Döviz “swap”ı sözleşmeleri genel olarak aşağıdaki özellikleri taşımaktadırlar;³⁵

Döviz “swap”ı sözleşmeleri ilk önceleri, sadece kredi koşullarını değiştirmek isteyen tarafların direkt olarak karşılıklı görüşmeleri sonucunda yapılırken, ilerleyen dönemlerde sözkonusu tarafları bir araya getiren aracı kurumlar ortaya çıkmış ve zamanla aracı kurumlar bir aracıdan çok bir taraf gibi “swap” sözleşmelerinde yer almaya başlamışlardır. Bu nedenle günümüzde yapılan “swap” sözleşmelerinde taraflar birbirlerini tanımamakta, sadece aracı kurumla bağlantıya geçmektedirler. İlk zamanlarda tüm “swap” sözleşmeleri bire-bir eşleme* mantığı ile yapılmakta iken, zamanla aracı kurumlar gelen talepleri geri çevirmemek için bire-bir eşleme yapmaksızın, direkt “swap” sözleşmelerine taraf olmaktadır. Dolayısıyla sözleşmenin diğeri tarafını bulma riski de aracı kurumlar tarafından üstlenilmektedir.

Döviz “swap”ı sözleşmeleri, orta ve uzun vadeli sözleşmeler olup, vadeleri 2- 10 yıl arasında değişmekle birlikte, çoğunlukla 5 yıllık vadelerle düzenlenmektedirler.

Döviz “swap”ı sözleşmelerinde sözleşme konusu olan para birimlerinden biri genellikle Amerikan Doları diğeri ise genellikle Euro, İngiliz Sterlin’i, Japon Yeni, İsviçre Frangı, Kanada Doları ya da Avustralya Dolarından birisi olmaktadır. Ancak

³⁵ Coyle, a.g.e., s.11-13.

* “complete matching” olarak tanımlanmaktadır.

sözkonusu sözleşmelerin çok sık olmamakla beraber diğer para birimleri arasında da yapıldığı görülmektedir.

Döviz “swap”ı sözleşmeleri genellikle, büyük organizasyonlar arasında ve 7 milyon ile 150 milyon Amerikan Doları arasındaki tutarlar üzerinden yapılmaktadırlar.

Döviz “swap”ı sözleşmelerinde taraflar arasında değiştirilen faiz oranları, tamamen karşılıklı pazarlıklar sonucunda belirlenmekte olup, piyasalarda görülen cari oranlarla aynı olmak zorunda değildirler. Faiz ödemeleri genellikle 6 aylık dönemler ya da yıllık olarak yapılmakta olup, her dönem itibari ile yapılması gereken ödeme miktarı sözleşmede belirtilmelidir.

Döviz “swap”ının taraflarına sağladığı avantajların aşağıdaki şekilde özetlenebilmesi mümkündür;³⁶

Döviz “swap”ı sözleşmeleri temelde vadeli bir işleme benzemekle birlikte, “swap”ın vadeli kurun korunmasına karşın en önemli özelliği esnekliğidir. Bu özellik, anlaşma koşullarının, sözleşme taraflarının ihtiyaçlarına göre belirlenebilmesidir.

Döviz “swap”ı sözleşmeleri, taraflarının bilânçolarında herhangi bir değişikliğe neden olmamaktadırlar. Başka bir ifade ile bu sözleşmelerle taraflar sadece borçlarını karşılıklı olarak takas etmektedirler, bu nedenle “swap” sözleşmelerinin kendisi bir borç değildir ve tarafların bilânçolarında bir borç olarak yer almamaktadırlar. Dolayısıyla, işletmelerin sözleşme öncesi ve sözleşme sonrası bilânçolarında yer alan toplam borçlarında, bu sözleşmelerden kaynaklanan herhangi bir değişiklik görülmemektedir.

Döviz “swap”ı sözleşmelerinde sözleşme başlangıcında kullanılan döviz kuru ile sözleşme sonunda kullanılan döviz kurunun aynı olması sonucunda işletmeler kendilerini olası kur riskine karşı kısmen de olsa koruyabilmektedirler.

³⁶ Ceylan, **a.g.e.**, s.260.

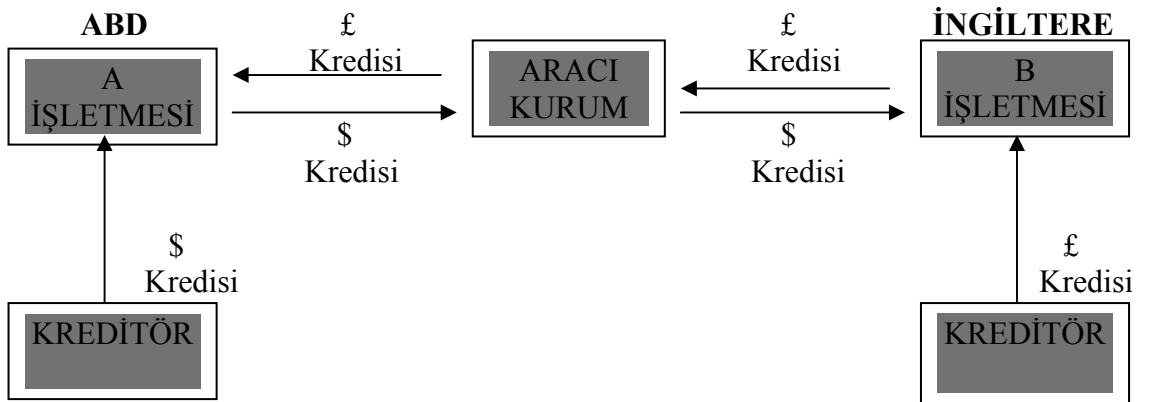
Döviz “swap”ı sözleşmelerinde, tarafların katlanacakları faiz oranları sözleşme başında belirlendiği için, bu tip sözleşmelere konu olan taraflar kendilerini olası faiz riskine karşı da koruyabilmektedirler.

Döviz “swap”ı sözleşmelerinde, sözleşme taraflarının her birinin öncelikle avantajlı oldukları piyasalardan borçlanmaları daha sonra söz konusu borçları “swap” yapmaları nedeniyle, borç ve alacaklardaki döviz maliyeti, vadeli işlemlere göre daha düşüktür.

Tipik bir döviz “swap”ı sözleşmesi üç ana aşamadan oluşmaktadır;³⁷

1. Aşama - Anaparaların Değiştirilmesi:

Döviz “swap”ı sözleşmelerinin ilk aşaması olan bu aşamada, taraflar, farklı kaynaklardan borçlanmış oldukları, farklı para birimi cinsinden ancak birbirine denk tutarda anaparaları, sözleşme ile belirlenmiş olan kur, genellikle de spot kur, üzerinden değiştirmektedirler.

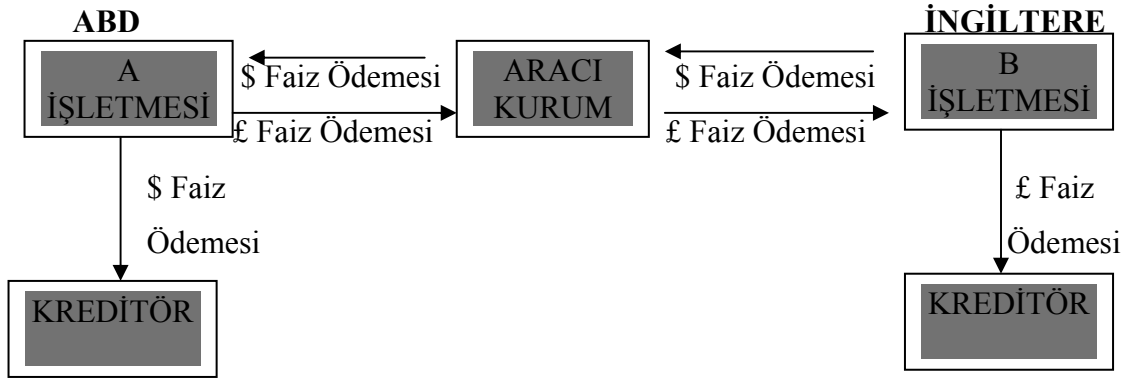

Şekil – 04
1. Aşama: Anaparaların Değiştirilmesi

³⁷ Ceylan, a.g.e., s.258-259; Kırım, a.g.e., s.32-33.

2.Aşama-Değiştirilen Kredi Koşullarının Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesi:

Bu aşama, sözleşme taraflarının, sözleşme konusu olan anapara tutarlarını değiştirmeleri ile başlayıp, sözleşme ile belirlenen vade sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönem boyunca taraflar, sözleşme ile belirlenen faiz oranları üzerinden sözkonusu anaparalara ilişkin faiz ödemelerini, karşılıklı olarak yapmaktadırlar.

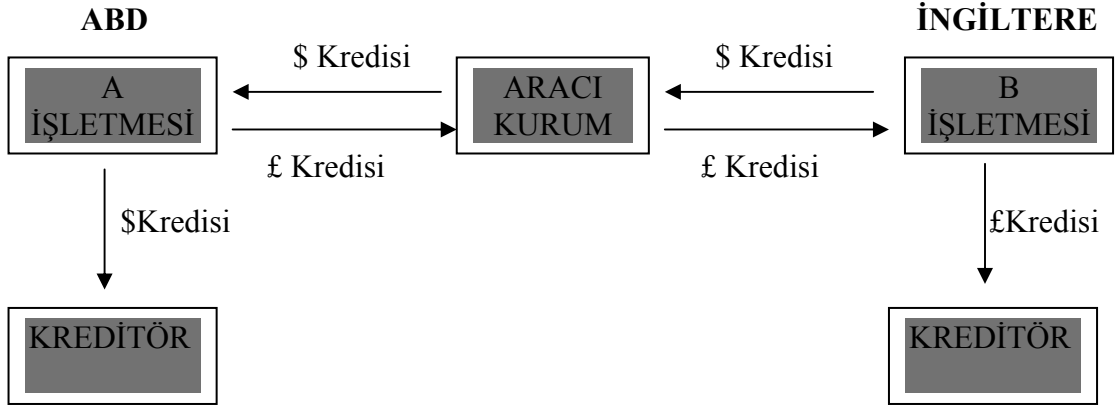

Şekil – 05

2. Aşama: Kredi Yükümlülüklerinin Karşılıklı Olarak Belirli Dönemler İtibari ile Yerine Getirilmesi

3. Aşama -Vade Sonunda Anaparaların İade Edilmesi:

Döviz “swap”ı sözleşmelerinin son aşaması olan bu aşamada, sözleşme tarafları, ilk aşamada değiştirmiş oldukları anaparaları, ilk aşamada değiştirmiş oldukları döviz kuru üzerinden birbirlerine iade etmektedirler. Anlaşmanın ilk aşamasında kullanılan döviz kuru ile son aşamada kullanılan döviz kurunun aynı olması sebebiyle, bazı durumlarda tarafların üçüncü aşama koşullarını yerine getirmedikleri de görülmektedir.

Şekil – 06

3. Aşama : Anaparaların İade Edilmesi

Döviz “swap”ı sözleşmeleri, taraflar arasında belli bir süre için takas edilen anapara üzerinden ödenecek faiz tutarlarının hesaplanmasında kullanılacak olan, faiz oranlarının değişken ya da sabit olmasına göre üçe ayrılmaktadırlar.

2.9.1.1. Sabit Faiz - Sabit Faiz Döviz “Swap”ı Sözleşmeleri

Sabit faiz - sabit faiz döviz “swap”ı sözleşmeleri, sözleşme taraflarının, farklı piyasalarda, farklı kredi değerlikleri nedeni ile farklı sabit faiz oranları karşılığında, farklı döviz cinsinden ancak spot kur üzerinden birbirine eşit/eşdeğer tutarda borçlandıkları kredilerden kaynaklanan yükümlüklerini belirli bir süre boyunca değiştirdikleri sözleşmelerdir. Bu tür döviz “swap”larının en önemli özelliği, her iki tarafın da, sabit faizle borçlanmış olmasıdır.

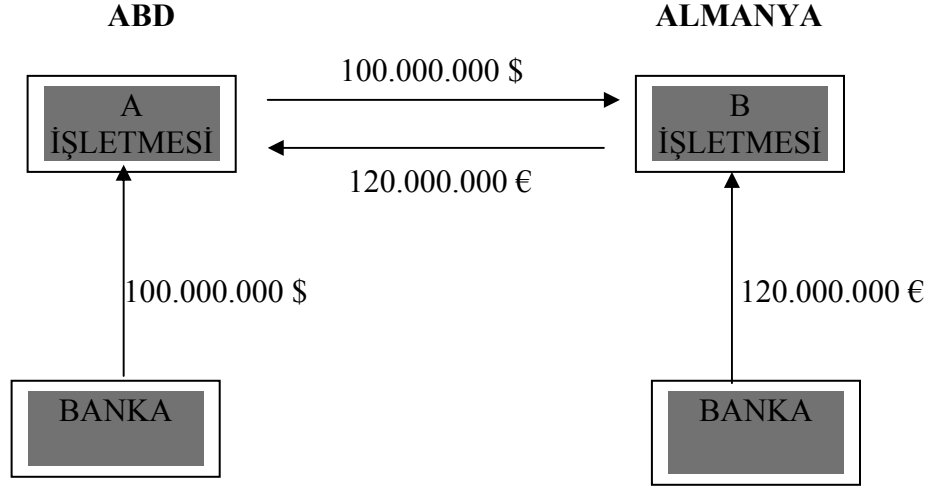
Sabit faiz – sabit faiz döviz “swap”ı sözleşmelerinin işleyişi aşağıdaki örnek yardımı ile açıklanmaya çalışılacaktır.

ÖRNEK*: Faaliyetlerini ABD’de sürdürmekte olan çok uluslu A İşletmesi Almanya’da yatırım yapmak istemekte ve dolayısıyla Euro cinsinden fon ihtiyacı duymaktadır. Amerika’da Euro kredi faiz oranı %8 ve Amerika Doları kredi faiz oranı ise %9’dur. Faaliyetlerini Almanya’da sürdüren B İşletmesi ise Amerika’da yatırım yapmak istemekte ve dolayısıyla Amerikan Doları cinsinden fon ihtiyacı duymaktadır. Almanya’da Euro kredi faiz oranı %6 ve Amerikan Doları kredi faiz oranı ise %11’dir. Her iki işletme de yapmış olduğu araştırma sonucunda kendi ülkelerinde kendi para birimleri üzerinden borçlanıp, bir döviz “swap” ı sözleşmesi yapmaları durumunda fon maliyetlerini düşürebileceklerini tespit etmiştir. Bu nedenle A İşletmesi 3 Ocak 2004 tarihinde beş yıl vadeli, %9 faizden 100.000.000\$ tutarında banka kredisi, aynı tarihte B İşletmesi de beş yıl vadeli, %6 faizli 120.000.000 € tutarında banka kredisi almıştır. (1\$ =1.20€)

3 Ocak 2004 tarihinde, Amerika’daki A İşletmesi ile Almanya’daki B İşletmesi döviz “swap”ı sözleşmesi imzalamışlardır. Bu anlaşmaya göre beş yıl boyunca A İşletmesi B İşletmesinin almış olduğu kredi faizini, B İşletmesi ise A İşletmesinin almış olduğu kredi faizini ödemeyi kabul etmiştir.

“Swap” anlaşmasının birinci aşaması olarak taraflar borçlanmış oldukları anaparaları karşılıklı olarak birbirlerinin hesaplarına transfer etmişlerdir.

* Aracı kurumlar, swap sözleşmelerinde bir aracıdan çok bir taraf gibi yer aldıkları ve ayrı ayrı anlaşma yaptıkları sözleşme koşullarını dengeleme sorumluluğunu aldıkları için, çalışmada döviz swap’ı sözleşmelerinin işleyişini açıklama amaçlı kullanılan bu ve bundan sonraki örneklerde ayrıca bir aracı kuruma yer verilmeyecektir.

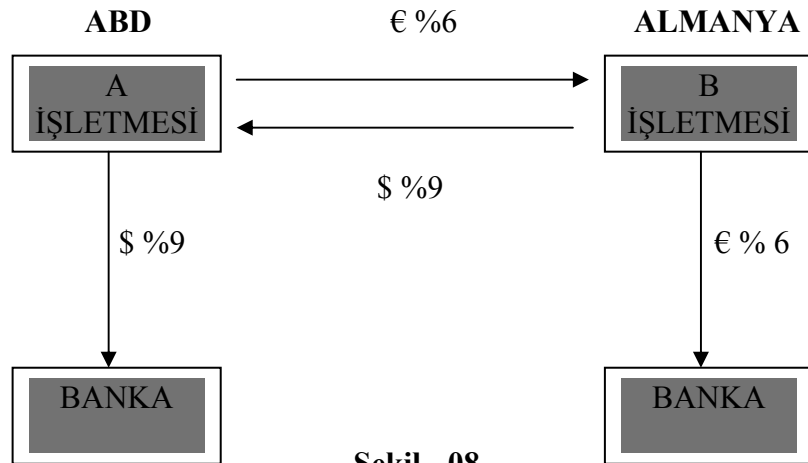

Şekil - 07

Sabit Faiz-Sabit Faiz Döviz “Swap”ı

1.Aşama

“Swap” anlaşmasının ikinci aşaması olarak taraflar, beş yıl süresince, belirli dönemler itibari ile üzerinde anlaşmış oldukları faiz oranları üzerinden karşılıklı olarak değiştirmiş oldukları anaparalara ait faiz ödemelerini gerçekleştireceklerdir. Bu durumda A, B’den almış olduğu 120.000.000€’ya ait %6’lık faiz ödemesini B’ye, B de A’dan almış olduğu 100.000.000\$’na ait %9 ‘luk faizi A’ya ödeyecektir.

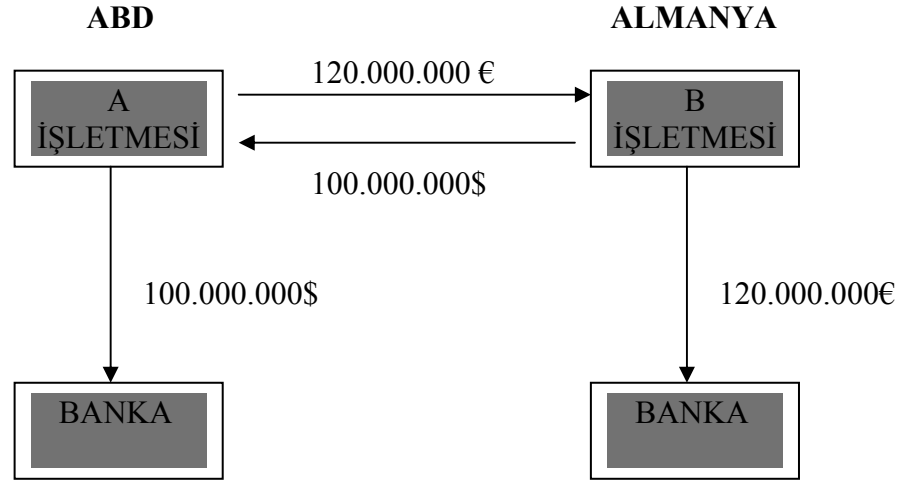

Şekil - 08

Sabit Faiz- Sabit Faiz Döviz “Swap”ı

2. Aşama

“Swap” anlaşmasının üçüncü ve son aşaması olarak anlaşma vadesi sonunda taraflar sözleşmenin başlangıcında değiştirmiş oldukları anaparaları birbirlerine iade edeceklerdir.

Şekil – 09

Sabit Faiz-Sabit Faiz Döviz “Swap”ı

3.Aşama

2.9.1.2. Sabit Faiz - Değişken Faiz Döviz “Swap”ı Sözleşmeleri

Sabit faiz-değişken faiz döviz “swap”ı sözleşmeleri, sözleşme taraflarının, farklı piyasalarda, farklı kredi değerlikleri nedeni ile farklı yapılarda faiz oranları karşılığında, farklı döviz cinsinden ancak spot kur üzerinden birbirine eşit/eşdeğer tutarda borçlandıkları kredilerden kaynaklanan yükümlüklerini belirli bir süre boyunca değiştirdikleri sözleşmelerdir. Bu tür döviz “swap”larının özelliği, taraflardan birinin sabit faizle borçlanma koşullarını, diğerinin ise değişken faizle borçlanma koşullarını belli bir süre için değiştirmek amacı ile bu sözleşmelere taraf olmalarıdır.

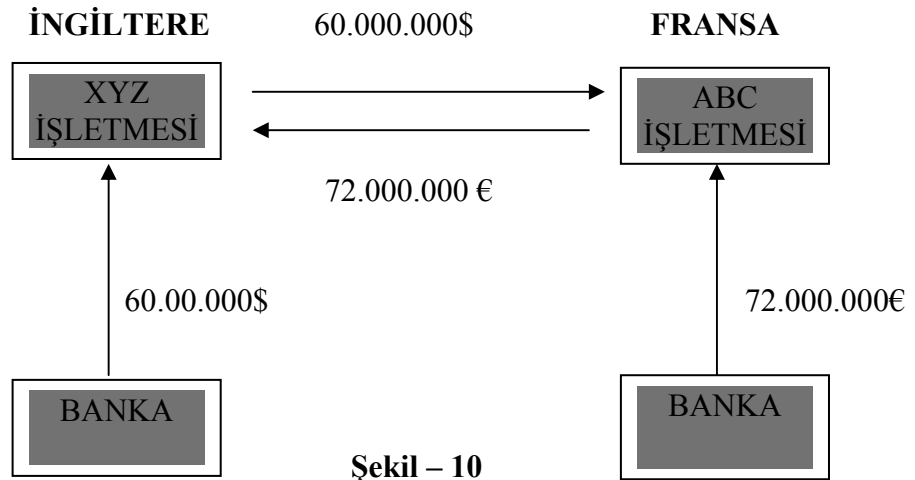
Sabit faiz-değişken faiz döviz “swap”ı sözleşmelerinin işleyişi aşağıdaki örnek yardımı ile açıklanmaya çalışılacaktır.

ÖRNEK: İngiltere’de faaliyette bulunan XYZ İşletmesi Almanya’da yatırım yapmayı planlamakta ve Euro’ya ihtiyacı duymaktadır. İngiltere’de Euro kredi faiz oranı %6 ve Amerikan Doları kredi faiz oranı ise %9’dur. Fransa’da faaliyette bulunan ABC İşletmesi de Amerika’da yatırım yapmayı planlamakta ve Amerikan Doları ihtiyacı duymaktadır. Fransa’da Amerikan Doları kredi faiz oranı % 10.25 ve Euro kredi faiz oranı ise LIBOR + % 0.5’dir. 1 Ocak 2004 tarihinde LIBOR

%5,625'dir. XYZ İşletmesi ile ABC İşletmesi ihtiyaç duydukları fon maliyetlerini azaltmak için döviz "swap"ı sözleşmesi yapmaya karar vermişlerdir. 1 Ocak 2004 tarihinde, İngiltere'deki XYZ İşletmesi %9 sabit faizli ve iki yıl vadeli 60.000.000\$ banka kredisi almış, aynı tarihte Fransa'daki ABC İşletmesi de LIBOR+%0,5 değişken faizli ve iki yıl vadeli 72.000.000€ banka kredisi almıştır. (1\$ = 1.20 €)

1 Ocak 2004 tarihinde, İngiltere'deki XYZ İşletmesi ile Fransa'daki ABC İşletmesi döviz "swap"ı sözleşmesi imzalamışlardır. Bu anlaşmaya göre iki yıl boyunca XYZ İşletmesi ABC İşletmesinin almış olduğu kredi faizinin LIBOR kısmını, ABC İşletmesi ise XYZ İşletmesinin almış olduğu kredi faizini ödemeyi kabul etmiştir.

"Swap" anlaşmasının birinci aşaması olarak taraflar borçlanmış oldukları anaparaları karşılıklı olarak birbirlerine devretmişlerdir.

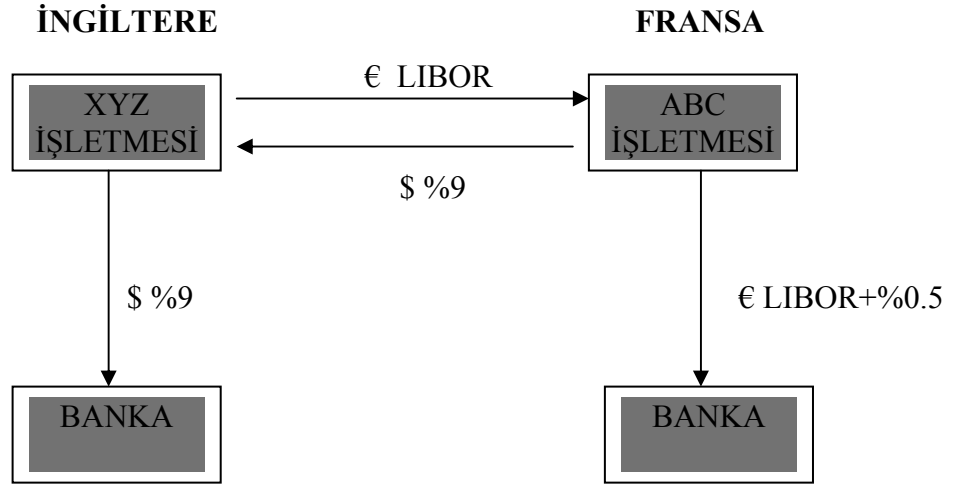

Şekil – 10

Sabit Faiz-Değişken Faiz Döviz "Swap"ı

1.Aşama

"Swap" anlaşmasının ikinci aşaması olarak taraflar üzerinde anlaşmış oldukları faiz oranları üzerinden karşılıklı olarak değiştirmiş oldukları anaparalara ait faiz ödemelerini gerçekleştireceklerdir. Bu durumda XYZ, ABC'den almış olduğu 72.000.000€'ya ait faiz ödemesinin LIBOR 'unu ABC'ye, ABC de XYZ'den almış olduğu 60.000.000\$'a ait %9 'luk faizi XYZ'ye ödeyecektir.

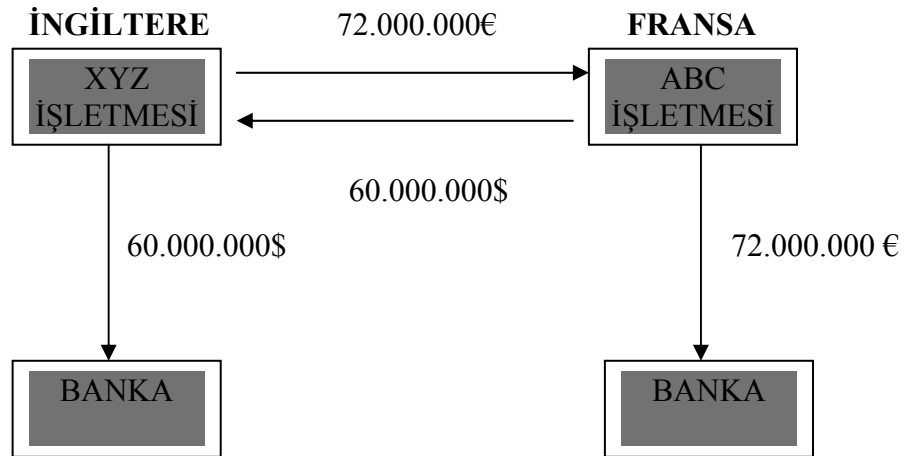

Şekil -11

Sabit Faiz-Değişken Faiz Döviz “Swap”ı

2.Aşama

“Swap” anlaşmasının üçüncü ve son aşaması olarak anlaşma vadesi sonunda taraflar sözleşmenin başlangıcında değiştirmiş oldukları anaparaları birbirlerine iade edeceklerdir.

Şekil – 12

Sabit Faiz-Değişken Faiz Döviz “Swap”ı

3.Aşama

2.9.1.3. Değişken Faiz - Değişken Faiz Döviz “Swap”ı Sözleşmeleri

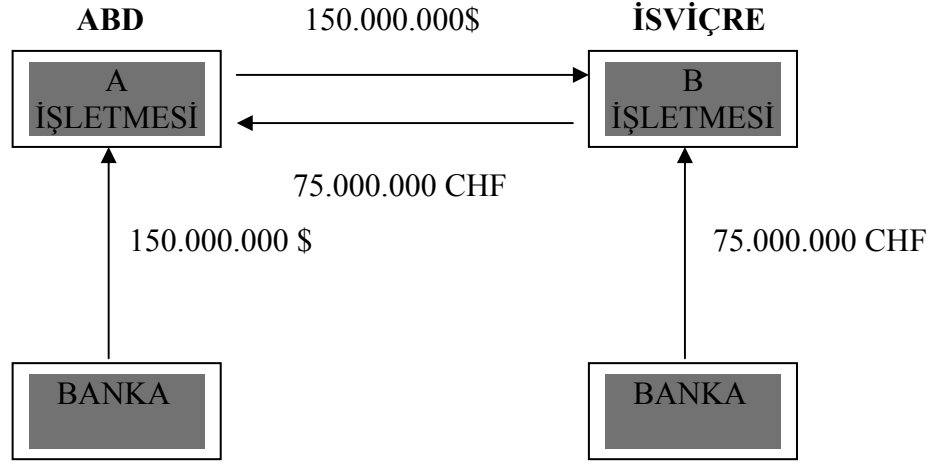
Değişken faiz - değişken faiz döviz “swap”ı sözleşmeleri, sözleşme taraflarının, farklı piyasalarda, farklı kredi değerlikleri nedeni ile farklı değişken faiz oranları ile farklı/aynı döviz cinsi üzerinden borçlandıkları birbirine eşdeğer/eşit kredilerden kaynaklanan yükümlüklerini sözleşme ile belirlenen kur üzerinden belirli bir süre boyunca değiştirdikleri sözleşmelerdir. Bu tür döviz “swap”larının özelliği, her iki tarafın da, LIBOR, Prime vb. bir endekse dayalı faiz üzerinden borçlanmış olmalarıdır.

Değişken faiz – değişken faiz döviz “swap”ı sözleşmelerinin işleyişi aşağıdaki örnek yardımı ile açıklanmaya çalışılacaktır.

ÖRNEK: Faaliyetlerini ABD’de sürdürmekte olan A İşletmesi İsviçre’de yatırım yapmak istemekte ve dolayısıyla İsviçre Frangı cinsinden fon ihtiyacı duymaktadır. Faaliyetlerini İsviçre’de sürdüren B İşletmesi ise ABD’de yatırım yapmak istemekte ve dolayısıyla Amerikan Doları cinsinden fon ihtiyacı duymaktadır. Her iki işletme de yapmış olduğu araştırma sonucunda kendi ülkelerinde kendi para birimleri üzerinden borçlanıp, bir döviz “swap”ı sözleşmesi yapmaları durumunda fon maliyetlerini düşürebileceklerini tespit etmiştir. Bu nedenle A İşletmesi 2 Ocak 2004 tarihinde beş yıl vadeli, LIBOR üzerinden 150.000.000\$ tutarında bir banka kredisi, aynı tarihte B İşletmesi de beş yıl vadeli, LIBOR + % 0,5 üzerinden 75.000.000CHF tutarında bir banka kredisi almıştır. (1 CHF = 2.00 \$)

2 Ocak 2004 tarihinde, ABD’deki A İşletmesi ile İsviçre’deki B İşletmesi döviz “swap”ı sözleşmesi imzalamışlardır. Bu anlaşmaya göre beş yıl boyunca A İşletmesi B İşletmesinin almış olduğu kredinin faizini, B İşletmesi ise A İşletmesinin almış olduğu kredinin faizini ödemeyi kabul etmiştir.

“Swap” anlaşmasının birinci aşaması olarak taraflar borçlanmış oldukları anaparaları karşılıklı olarak birbirlerine devretmişlerdir.

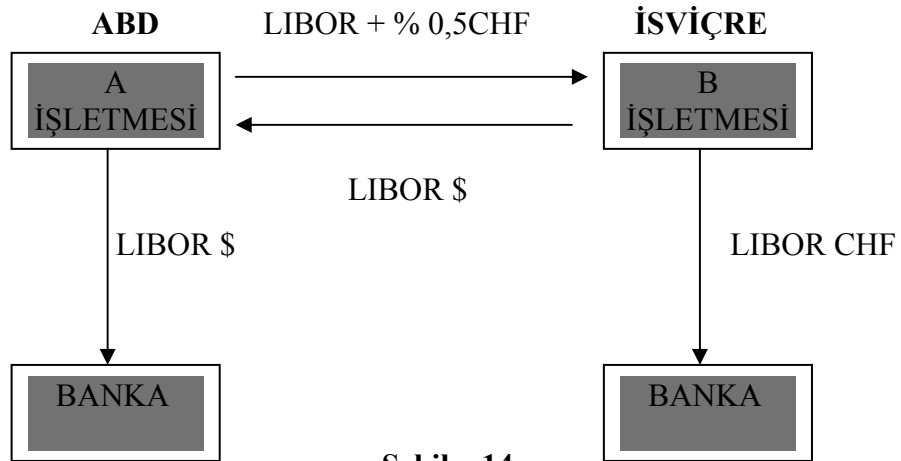

Şekil – 13

Değişken Faiz-Değişken Faiz Döviz “Swap”ı

1.Aşama

“Swap” anlaşmasının ikinci aşaması olarak taraflar üzerinde anlaşmış oldukları faiz oranları üzerinden karşılıklı olarak değiştirmiş oldukları anaparalara ait faiz ödemelerini gerçekleştireceklerdir. Bu durumda A, B’den almış olduğu 75.000.000CHF’ye ait LIBOR +%0.5’i B’ye, B de A’dan almış olduğu 150.000.000 \$ ait LIBOR’u A’ya ödeyecektir.

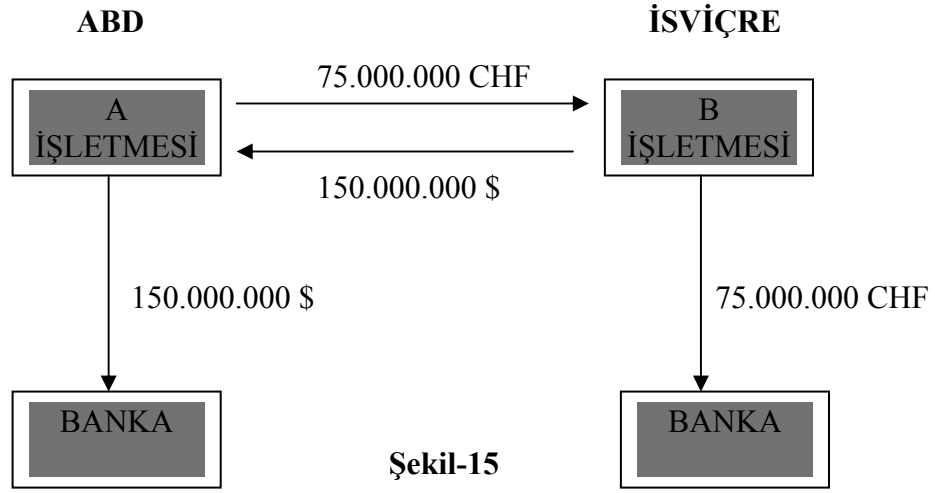

Şekil – 14

Değişken Faiz-Değişken Faiz Döviz “Swap”ı

2.Aşama

“Swap” anlaşmasının üçüncü ve son aşaması olarak anlaşma vadesi sonunda taraflar sözleşmenin başlangıcında değiştirmiş oldukları anaparaları birbirlerine iade edeceklerdir.

Şekil-15
Değişken Faiz-Değişken Faiz Döviz “Swap”ı
3.Aşama

2.9.2. Faiz “Swap”ı Sözleşmeleri

Faiz “swap”ı sözleşmeleri, para piyasalarından farklı koşullarda buldukları krediler karşılığında katlanmak zorunda oldukları yükümlülüklerini kendi lehlerine çevirmek isteyen, malî ve malî olmayan kuruluşlar tarafından ilk kez 1980’li yılların başında, döviz “swap”ı sözleşmelerinin içinde kullanılmaya başlanmış ve zamanla döviz “swap”ına göre daha kısa bir geçmişe sahip olmasına rağmen hızla gelişerek, sıklıkla tercih edilen bir kredi piyasası aracı haline gelmiştir.

Faiz “swap”ı sözleşmeleri, sözleşmeye konu olan taraflar arasında belirli bir dönem için, varsayımsal belirli bir anapara tutarına uygulanacak faiz oranlarının takas edilmesi amacı ile yapılan sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır. Faiz “swap”ı sözleşmeleri genellikle kredi değerliliği farklı iki taraf arasında yapılmakta olup, bu sözleşmelerde taraflar, farklı borçlanma kaynaklarından elde ettikleri aynı vadeli, aynı tutarda ve aynı para biriminde ancak değişik faiz oranlarındaki kredilerin faizlerini karşılıklı olarak takas etmektedirler.³⁸ Dolayısıyla farklı kredi değerliliğine sahip olan taraflar farklı kaynaklardan elde ettikleri kredi koşullarını faiz “swap”ı sözleşmelerine taraf olarak değiştirmektedirler.

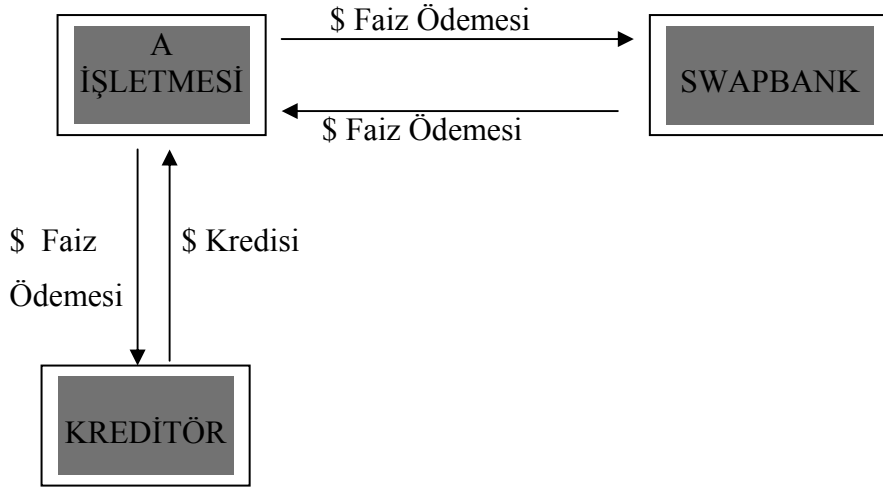
³⁸ Selvi, a.g.e., s.26.

Faiz “swap”ı sözleşmelerine gerek malî, gerek malî olmayan kuruluşlar çeşitli nedenlerle taraf olabilmektedirler. Ancak genel olarak bu sözleşmeler;³⁹

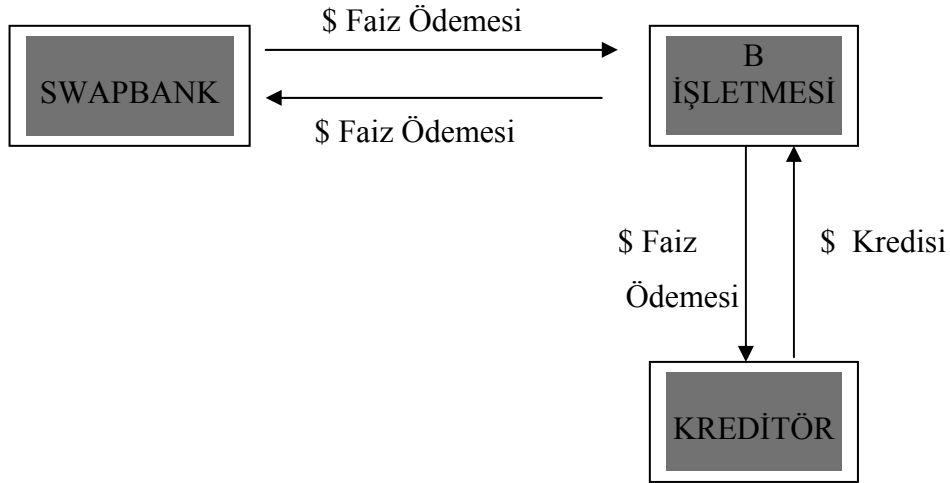
- i) Kredi değeri yüksek olmayan veya ülke riski yüksek olan kuruluşların uluslararası piyasalardan sabit faizle borçlanma olanaklarının sınırlı olması, değişken faizle borçlanmaları durumunda da karşılaştıkları riskin buna bağlı olarak da kredi maliyetinin yükselmesi, dolayısıyla değişken faiz riskinden korunarak, kredi maliyetlerini düşürmek istemeleri,
- ii) Kredi değeri yüksek olan kuruluşların, çeşitli nedenlerle sahip oldukları sabit faizle borçlanma koşullarını portföylerine esneklik kazandırmak için belirli koşullarda değişken faize dönüştürmek istemeleri,
- iii) Belirli piyasalarda büyük tutarda uzun süreli borçlanma olanağının bulunmayışı veya olsa da çok dar kapsamlı olması,
- iv) Diğer ülkelerin malî piyasalarının sağlayabileceği yüksek getiriden yararlanmak amacıyla kullanılmaktadırlar.

Faiz “swap”ı sözleşmelerinde, taraflar arasında takas edilen tek şey faiz tutarıdır, anaparalar yalnızca sözkonusu faiz tutarlarının hesaplanmasında kullanılmakta olup, döviz “swap”ı sözleşmelerinde olduğu gibi ne sözleşmenin başında ne sonunda taraflar arasında el değiştirmemektedir. Diğer “swap” sözleşmelerinde olduğu gibi faiz “swap”ı sözleşmelerinde aracı kurum, çoğunlukla “swapbank”, taraflarla “swap” sözleşmesinin bir tarafı gibi ayrı ayrı anlaşma yapar, bu nedenle sözleşme tarafları birbirlerini tanımamaktadırlar.

³⁹ Öztin Akgüç, **Finansal Yönetim**, Geliştirilmiş 6.bası, İstanbul, Muhasebe Enstitüsü Yayınları, Avcıol Matbacılık, s. 692; Ersan, **a.g.e.**, s.169.

Şekil – 16 a
Faiz “Swap”ı

Şekil – 16 b
Faiz “Swap”ı

Faiz “swap”ı sözleşmeleri organize borsalarda işlem görmedikleri için sözleşme koşulları organize olmayan piyasalarda tarafların karşılıklı pazarlıkları sonucunda belirlenmektedir. Dolayısıyla, bu durum hem arzu edilen özellikleri kapsayan anlaşma koşullarını kabul edecek bir karşı tarafın bulunmasını zorlaştırmakta, hem de taraflardan birinin sözleşme koşullarını yerine getirmemesi durumunda, söz konusu tarafın yükümlülüklerini yerine getirmemesi olasılığına karşı sözleşme

taraflarını yüksek bir kredi riski ile karşı karşıya bırakmaktadır.⁴⁰ Ancak bu sözleşmelerde kredi riski sadece ödenecek faiz tutarı ile sınırlı olup, anapara tutarını kapsamamaktadır. Dolayısıyla faiz “swap”ı sözleşmelerinin tarafları döviz “swap”ı sözleşmelerinin taraflarına nazaran daha düşük bir kredi riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum özellikle faiz “swap”ı sözleşmelerinin, döviz “swap”ı sözleşmelerine nazaran daha hızlı gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Faiz “swap”ı sözleşmelerinde kredi değerliliği düşük olan taraf, kredi değerliliği yüksek olan sözleşmenin diğer tarafına, sözleşme konusu olan krediyi sözkonusu faiz karşılığında kullanması nedeniyle bir prim ödemektedir.

Faiz “swap”ı sözleşmelerinde sözleşme vadeleri 1 – 15 yıl arasında değişmekle birlikte, uygulamada çoğunlukla 2-10 yıl vadeli sözleşmelerin yapıldığı görülmektedir.⁴¹ Bunun yanı sıra faiz “swap”ı sözleşmeleri aynı tutar ve aynı vadedeki borçların değiştirilmesi şeklinde yapılabilecekleri gibi, aynı tutar fakat farklı vadedeki borçların değiştirilmesi şeklinde de yapılabilmektedir. Bu gibi durumlarda uzun vadeli ödeme koşulunu kabul eden taraf, vade sonunda karşı tarafın faizi ödememesi olasılığından kaynaklanan ek bir kredi riski ile de karşı karşıya kalmaktadır.

Faiz “swap”ı sözleşmeleri her ne kadar genellikle farklı borçlanma kaynaklarından elde edilen aynı vadeli, aynı tutarda ve aynı para biriminde ancak değişik faiz oranlarındaki kredilerin faizlerini karşılıklı olarak takas edilmesi şeklinde gerçekleştirilseler de, sözkonusu sözleşmelerin farklı para birimleri üzerinden de yapıldıkları görülmektedir. Ancak, sözleşmelerin farklı para birimleri üzerinden gerçekleştirilmeleri durumunda, tarafların faiz oranı riskinin yanı sıra, döviz kuru riskine de katlanmaları sözkonusu olduğu için bu sözleşmeler ya büyük bir çoğunlukla aynı para birimi üzerinden gerçekleştirilerek, ya da sözkonusu sözleşmeler diğer türev ürün sözleşmeleri ile kombine edilerek, karşılaşılması muhtemel riskler azaltılmaya çalışılmaktadır.

⁴⁰ Selvi, **a.g.e.**, s.27.

⁴¹ Ersan, **a.g.e.**, s. 166.

Faiz “swap”ı sözleşmeleri, vade sonunda taraflar arasında sözleşme şartları yerine getirilerek kapatılmaktadır. Ancak son kullanıcının, sözleşmeye girme nedeninin ortadan kalkması durumunda, vade tarihinden önce sözleşmeye çeşitli şekillerde son verebilmesi mümkündür. Son kullanıcı sözleşmesini genellikle, iptal ederek, mevcut sözleşmesini bir başkasına satarak veya karşıt bir faiz “swap”ı sözleşmesine girerek sona erdirmektedir.⁴²

Faiz “swap”ı sözleşmeleri, sözleşmeye konu olan taraflar arasında değiştirilen faiz oranlarının özelliklerine bağlı olarak kupon veya sade faiz “swap”ı (coupon or plain vanilla swap) ve baz faiz “swap”ı (basis swap) olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar.⁴³

2.9.2.1. Kupon veya Sade Faiz “Swap”ı Sözleşmeleri

Faiz “swap”ının uygulamada en sık rastlanan türü olan kupon veya sade faiz “swap”ı sözleşmelerinde, sözleşmeye konu olan taraflar, farklı kaynaklardan, değişken ve sabit faiz oranları karşılığında elde ettikleri kredilere ilişkin ödeme yükümlülüklerini değiştirmektedirler. Başka bir ifade ile bu tür faiz “swap”ı sözleşmelerine taraflardan birisi değişken faiz oranı üzerinden elde ettiği krediye ilişkin ödeme yükümlülüklerini sabit faize çevirmek, diğeri ise sabit faizle elde etmiş olduğu krediye ilişkin ödeme yükümlülüklerini değişken faize çevirmek amaçlı katılmaktadırlar.

Değişken faiz tipik olarak LIBOR (London Interbank Offered Rate-Londra Interbank Faiz Oranı) olabileceği gibi, bir başka endeks ya da hazine bonusu, finansman bonusu faiz oranları da olabilmektedir.

⁴² Selvi, **a.g.e.**, s.27.

⁴³ Ersan, **a.g.e.**, s.27.

2.9.2.2. Baz Faiz “Swap”ı Sözleşmeleri

Faiz “swap”ı sözleşmelerinin diğer bir türü olan baz faiz “swap”ı sözleşmelerinde, sözleşmeye konu olan taraflar, farklı kaynaklardan, farklı değişken faiz oranları karşılığında elde etmiş oldukları kredilere ilişkin ödeme yükümlülüklerini değiştirmektedirler. Başka bir ifade ile bu sözleşmelerde taraflar, iki farklı endekse dayalı faiz ödemelerini değiştirmektedirler.⁴⁴

2.9.3. Ticari Mal “Swap”ı Sözleşmeleri

Organize mal borsalarında kısa vadeli korunma araçlarının mevcut olmasına karşılık, uzun vadeli korunma araçlarının olmaması, bunun yanı sıra, gerek ülkelerarası ticaretin artması, gerek piyasa koşullarının gün geçtikçe daha değişken hale gelmesi, işletmeleri hem uzun vadede mal arzını garantilemek, hem de mal fiyatlarında meydana gelebilecek olası dalgalanmalara karşı kendilerini korumak için çeşitli yollar aramaya sevk etmiştir. Ticari mal “swap”ı sözleşmeleri de, kuruluşların bu amaçla kullandıkları sözleşmelerden birisi olup, sözleşmeye konu olan taraflar arasında belirli miktar ve kalitedeki varsayımsal bir ticari malın sabit ve değişken fiyatlarının belirli bir zaman süresince takas edilmesi amacıyla yapılan sözleşmelerdir.⁴⁵

Tezgâh üstü türev ürünlerin (Over-The-Counter commodity derivatives) ilk örneklerinden olan mal ya da emtia “swap”ı sözleşmeleri ilk kez 1986 yılında kullanılmaya başlanmış, ancak uluslararası düzeyde önem kazanması 1991 yılında yaşanan Körfez krizi döneminde olmuştur.

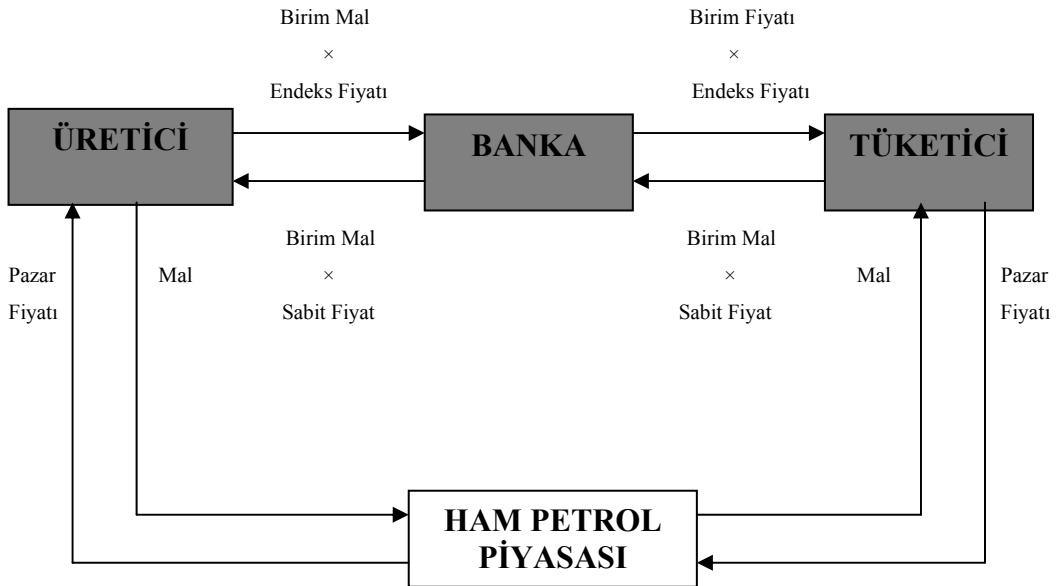
Mal “swap”ı sözleşmeleri özellikle beş yıla kadar vadeli petrol sözleşmelerinde kullanılmakla birlikte, altın, bakır, alüminyum ve nikel de ticari mal “swap”ı sözleşmelerine konu olmaktadır.

⁴⁴ Ersan, A.e., s.166.

⁴⁵ Selvi, a.g.e., s. 29.

Ticari mal “swap”ı sözleşmeleri, sabitten dalgalıya faiz “swap”ı sözleşmelerine oldukça benzer bir sözleşme türü olup, gerek anlaşma konusu ticari malın üreticilerine gerek söz konusu ticari malın tüketicilerine uluslararası mal piyasalarındaki fiyat değişimlerinin etkisinden korunma olanağı sağlamaktadır.

Ticari mal “swap”ı sözleşmelerinde sözleşme konusu ticari malın üreticisi düzenleyici bankaya birim mal başına bağımsız bir endekse dayalı değişken fiyat ödemeyi kabul ederken, karşılığında bankadan birim başına sabit bir fiyat elde etmektedir. Eğer değişken fiyat, sabit fiyatı aşarsa üretici bankaya aradaki fark ile satılan birim mal çarpımı kadar tutarı borçlanmaktadır. Eğer değişken fiyat sabit fiyatın altında kalırsa aradaki fark bankaca üreticiye ödenmektedir. Ticari mal “swap”ı sözleşmelerinin diğer tarafı olan tüketici ise düzenleyici bankaya birim mal başına sabit fiyat ödemeyi kabul ederken, karşılığında bankadan birim başına bağımsız bir endekse dayalı değişken fiyat elde etmeyi kabul etmektedir. Böylece fiyatlar yükselirse “swap” sözleşmesi tüketici açısından cazip olacaktır; zira aradaki fark bankaca kendine ödenecektir. Spot fiyatların düşmesi durumunda ise, düzenleyici banka tarafından tüketiciye herhangi bir ödeme yapılmamaktadır.⁴⁶

Şekil-17
Ticari Mal “Swap”ı Sözleşmesi
Kaynak: Ersan, a.g.e., s.181.

⁴⁶ Ersan, A.e., s.180-181.

2.9.4. Diğer “Swap” Sözleşmeleri

“Swap” sözleşmelerinin diğer finansal araçlara göre daha esnek bir yapıya sahip olmaları ve tarafların talepleri doğrultusunda şekillendirilebilmeleri, çeşitli finansal araçlarla birlikte kullanılabilmesini mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla bu durum kaçınılmaz olarak her geçen gün “swap” sözleşmelerine yeni bir türün eklenmesiyle sonuçlanmaktadır. Ancak “swap” sözleşmelerinin çeşitli finansal araçlarla kombinasyonu sonucunda türetilen yeni sözleşmelerin tümünü takip edebilmek ve hepsine birden bu bölümde yer vermek mümkün değildir. Bu nedenle bu bölümde, genel hatları ile çeşitli finansal araçlarla birlikte kullanılan “swap” sözleşme türlerinin en yaygın olanları ele alınacaktır.

2.9.4.1. “Swap” Opsiyonları

“Swap” opsiyonları (Swaptions), isminden de anlaşılacağı üzere “swap” ve opsiyon sözleşmelerinin kombinasyonundan oluşmakta olup taraflarına, sözleşme ile belirlenen gelecekteki bir tarihte bir “swap” sözleşmesine girme veya sözleşmeyi iptal hakkı tanıyan sözleşmelerdir. Başka bir ifade ile, “swap” opsiyonları alıcı ve satıcının opsiyon dönemi, uygulanma koşulları ve “swap’ın” teknik nitelikleri üzerinde karşılıklı pazarlıklar sonucunda anlaştığı ve alıcısına ödenen prim karşılığında sabit tahsilât ya da ödeme hakkı tanıyan sözleşmeler olup, özellikle fonlama ihtiyacı ya da zamanlamasının belirsiz olduğu dönemlerde kullanılan bir risk yönetim aracıdır.⁴⁷

“Swap” opsiyonları farklı kişi ve kurumlar tarafından çoğunlukla riskten korunmak ya da spekülasyon amaçlı kullanılmakta olup temel olarak faiz “swap”ına sabit faiz ödeyen ya da sabit faiz elde eden taraf olarak girme hakkını veren sözleşmelerdir. “Swap” opsiyonları taraflarına sağlamış olduğu haklar açısından, Amerikan ve Avrupa tipi “swap” opsiyonları olarak sınıflandırılabilirler gibi, alıcısına ödeme

⁴⁷Ceylan, a.g.e., s.272.

hakkı sağlayan “swap” opsiyonları* ve tahsilât hakkı sağlayan “swap” opsiyonları** olarak da sınıflandırılabilmesi mümkündür.⁴⁸ Ödeme hakkı sağlayan “swap” opsiyonları, alıcısına “swap”da sabit faiz ödeme hakkı sağlayan sözleşmelerken, tahsilât hakkı sağlayan “swap” opsiyonları ise alıcısına “swap”da sabit faiz elde etme hakkını sağlayan sözleşmelerdir.

“Swap” opsiyonlarının yerine getirilebilmeleri*** mümkün olduğu gibi nakdi olarak da dengelenebilmeleri**** de mümkündür. Birinci durumda, “swap” uygulanırsa iki taraf da “swap”a girerler. İkinci durumda ise fiziksel bir “swap”a girilmez, kullanım ve pazar fiyatları arasındaki fark “swap” süresi üzerinden iskonto edilir ve hemen ödenir.

2.9.4.2. Sıfır Faizli “Swap”lar

Sıfır faizli “swap”lar (Zero coupon swaps) sözleşme süresi boyunca taraflardan birinin dönemsel olarak değişken faiz ödemelerini, diğer tarafın ise tek bir sabit faiz ödemesi yaptığı sözleşmelerdir. Başka bir ifade ile bu tür sözleşmelerde değişken faiz ödemesi yapmakla yükümlü olan taraf, sözleşme süresi boyunca ilgili faiz ödemelerini yaparken, sabit faiz ödeme yapmakla yükümlü olan diğer taraf, ödemeleri dönemler halinde değil, toplu olarak “swap” anlaşmasının başlangıcında ya da çoğunlukla sözleşme vadesinin sonunda yapmaktadır.⁴⁹

2.9.4.3. Para Düzeltme “Swap”ları

Döviz kurlarında ve faiz oranlarında meydana gelen dalgalanmaların, önceki dönemlerde düzenlenmiş olan “swap” sözleşmelerinin piyasa fiyatları ile

* “payer swaption” olarak tanımlanmaktadır.

** “receiver swaption” olarak tanımlanmaktadır.

⁴⁸ Ersan, **a.g.e.**, s.188.

*** “deliverable” olarak tanımlanmaktadır.

**** “cash settlement” olarak tanımlanmaktadır.

⁴⁹ Veli Öztürk, “Swap İşlemleri, Türk Banka İşletmelerinde Uygulanması ve Muhasebeleştirilmesi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış**, İstanbul, Ekim 2001, s.122.

değerlenmeleri durumunda, dönemler arasında ilgili sözleşmelerin mevcut değerlerinde kâr ya da zarar yönünde önemli ölçüde sapma yarattığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, sözkonusu dalgalanmalardan zarar etmek yerine yararlanmak gerektiği düşüncesi para düzeltme “swap”larının (currency unwind swaps) oluşumuna neden olmuştur. Bu tip sözleşmeler, döviz kurlarının en yüksek ya da en düşük düzeye yaklaşmakta olduğu sezildiğinde, ikinci bir işlemle daha önce yapılmış olan “swap” sözleşmelerini tersine çevirerek kur veya faiz değişkenliğini kâr’a dönüştürmek amaçlı kullanılmaktadırlar. Düzeltilmiş “swap”lar çoğunlukla çok değişik paralar üzerinden borçlanan firmalar veya ülkeler için yararlı bir araç olarak kabul edilmekte olup, bu sözleşmeler, gerek borç yükünü hafifletme amaçlı kullanılabilecekleri gibi döviz bileşimlerini değiştirme yolu ile bir risk yönetim aracı olarak da kullanılabilmeleri mümkündür.⁵⁰

2.9.4.4. İtfa Edilen “Swap”lar

İtfa edilen “swap”lar (Amortising swaps), “swap” işlemine konu olan anapara miktarının başlangıçta yüksek olup, zaman içerisinde azaldığı “swap” türüdür.⁵¹ Başka bir ifade ile itfa edilen “swap”larda, faiz “swap”larındaki varsayımsal* ve döviz “swap”larındaki gerçek anapara tutarı, sözleşmenin süresi boyunca belirlenmiş tarihlerde ve belirlenmiş miktarlarda azalmaktadır.⁵²

2.9.4.5. Kokteyl “Swap”ları

Kokteyl “swap”ları (Multi-legged swaps), uygulamada oldukça sık kullanılan ve birden fazla “swap” türünün kombinasyonundan oluşan sözleşmelerdir. Bu tür sözleşmeler hem çok sayıda taraf, hem de çok sayıda “swap” anlaşması içermekte olup, sözleşme taraflarının birbirlerini tanımadığı sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerde aracı kurum, çoğunlukla banka, düzenleyici niteliğinde olup, taraflarla yaptığı

⁵⁰ Pirinçci, a.g.e., s.57.

⁵¹ M.Vefa Toroslu, **Çağdaş Finansal Teknikler**, İstanbul, Beta Yayınları, Eylül 2000, s.131.

* “notional” olarak tanımlanmaktadır.

⁵² Kırım, a.g.e., s.34.

anlaşmalar çerçevesinde faiz ve/veya anapara ödemelerinin kendisinde toplanmasını sağlayarak, bunların dağıtımını taraflarla yaptığı anlaşmalara dayalı olarak ayrı ayrı gerçekleştirir. Kokteyl “swap”lar çeşitli amaçlarla kullanılmakla beraber özellikle tarafların farklı kredi değerlilikleri nedeniyle farklı kaynaklardan elde etmiş oldukları kredilere ait borçlanma koşullarının değiştirilmesi amacıyla kullanılmaktadırlar.⁵³

2.9.4.6. Varlık “Swap”ları

“Swap” sözleşmeleri genellikle yükümlülüklerin faiz bazını dönüştürmek/değiştirmek amacıyla kullanılmalarına karşın, son yıllarda aynı “swap” teknikleri aktifleri dönüştürmek** amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır. Varlık “swap”ları (Asset swaps) bir aktifi halen var olan faiz yapısından farklı bir faiz bazına dönüştürmek için kullanılan finansal bir araç olup bu tekniğin altında yatan mantık, tahvil ve “swap” piyasalarındaki fiyat farklılıklarından yararlanmaktır.⁵⁴ Örneğin bu tür “swap”lar, bir aktifi ve bir “swap”ı birleştirerek, sabit faizli bir aktifin aynı ya da farklı bir döviz üzerinden değişken-faizli bir aktife dönüştürölmesinde kullanılabilmektedirler.⁵⁵

2.9.4.7. İkili Para “Swap”ları

Tahvillerin çekiciliğini arttırabilmek için, uluslararası finans pazarlarında, anapara ve faiz kuponları farklı iki para birimi üzerinden tahvil çıkarılabilmektedir. Örneğin; anapara Amerikan Doları, faiz ödemeleri İsviçre Frangı üzerinden olmak üzere iki ayrı para cinsinden tahvil çıkarılabilmesi mümkündür. Tahvil çıkarılması nedeniyle Amerikan Doları cinsinden kaynak girişi olmasına karşın faiz ödemelerinin İsviçre Frangı üzerinden yapılacak olmasının işletme için yaratacağı kur riskini minimize edilmesi amacıyla, faiz ödemelerini de tahvilin anapara ödemeleri ile aynı para birimine dönüştüreceğ bir “swap” işlemine taraf olunması mümkündür. İkili para

⁵³ Ceylan, **a.g.e.**, s.271.

^{**} “transform” olarak tanımlanmaktadır.

⁵⁴ Ersan, **a.g.e.**, s.178.

⁵⁵ Kırım, **a.g.e.**, s.34

“swap”ları (Dual currency swaps) bu tür “swap” sözleşmelerinden olup, gerek riskten korunmada gerek düşük maliyetli finansman sağlamada kullanılmaktadır.⁵⁶

2.9.4.8. Değişken Anapara “Swap”lar

Değişken anapara “swap”lar (Roller-coaster swaps) anapara miktarının zaman içerisinde belirli tarihlerde ve belirlenmiş miktarlarda artış veya azalış gösterdiği bir “swap” türü olup, zaman içerisinde finansman ihtiyacının değişiklik gösterdiği yatırım projelerinde uygulanmaktadırlar.⁵⁷

2.9.4.9. Vadeli “Swap”lar

“Swap” sözleşmeleri, genellikle sözleşmenin imzalamasını izleyen yedi gün içerisinde başlamaktadır. Ancak bazı durumlarda taraflardan biri, sözleşmenin daha ileri bir tarihte başlamasını talep edebilmektedir. Başka bir ifade ile vadeli “swap”lar (forward start swaps) tüm “swap” koşulları, faiz oranları, anlaşmanın yapıldığı tarihte belirlenen ancak anlaşmanın uygulamasına önceden saptanmış gelecekteki belli bir tarihte başlanan sözleşmelerdir. Bu tür sözleşmeler pek çok döviz üzerinden yapılabilmekte olup, sözleşmelerin fiyatları diğer “swap” sözleşmelerine göre daha yüksektir.⁵⁸

2.9.4.10. Artan Tutarlı Borç “Swap”ları

Artan tutarlı borç “swap”ları (Accreting swaps) kısaca, “swap” işlemine konu olan anapara miktarının başlangıçta düşük olup, zaman içerisinde arttığı bir “swap” türü olarak tanımlanmakta olup, özellikle zaman içerisinde fon ihtiyaçlarının artacağını düşünen işletmeler açısından tercih edilmektedirler.⁵⁹

⁵⁶ Akgüç, a.g.e., s. 708.

⁵⁷ Toroslu, a.g.e., s.131.

⁵⁸ Kırım, a.g.e., s.34.

⁵⁹ Toroslu, A.e.

2.9.4.11. Süresi Uzatılabilir “Swap”lar

Süresi uzatılabilir “swap”lar (Extendable swaps) sözleşme taraflarından birisinin, belirli bir prim karşılığında, önceden belirlenmiş olan sözleşme vadesini uzatma hakkına sahip olduğu sözleşmelerdir.⁶⁰

2.9.4.12. Vadeden Önce Son Verme Hakkı Veren “Swap”lar

Vadeden önce son verme hakkı veren “swap”lar (Callable, putable swaps) taraflarına, sözleşmeyi vadesinden önce sona erdirmeye hakkını (opsiyonunu) veren sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler “callable swaps” ve “putable swaps” olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. “Callable swaps”, sözleşmenin sabit faiz ödeyen tarafına, sözleşmeyi vadesinden önce sona erdirmeye hakkı verirken, “putable swaps”, sözleşmenin değişken faiz ödeyen tarafına, sözleşmeyi vadesinden önce sona erdirmeye hakkı vermektedir.⁶¹ Sözleşmeyi vadesinden önce sona erdirmeye hakkına sahip olmak isteyen taraf, bu hakkı elde edebilmek için, dönemsel olarak yapacağı faiz ödemelerine ek olarak belir tutarda prim ödemek zorundadır.

2.9.4.13. Faiz Oranının Sonradan Belirlenmesi Hakkını Veren “Swap”lar

Faiz oranını sonradan belirlenmesi hakkını veren “swap”lar (Delayed rate setting swaps), özellikle finansal piyasalarda elverişsiz koşullarla karşılaşan ancak acil finansman ihtiyacı duyan işletmelerin kullandıkları bir “swap” türüdür. Faiz oranını sonradan belirleme hakkını veren bu sözleşmeler, bu hakka sahip olan tarafa faiz oranının belirli bir tarihe kadar tarafların anlaştıkları bir faiz formülüne göre belirleme olanağı sağlamaktadır. Ancak elde edilecek her hakkın bir bedeli olduğu gibi, faiz oranının sonradan belirlenmesi hakkına sahip olan taraf bu hak için bir prim

⁶⁰ Akgüç, a.g.e., s.698.

⁶¹ E.Clark, M. Levasseur, P.Rousseau, **International Finance**, London, Chapman and Hall, 1993, s.484.

ödemek durumundadır. Sahip olunan böyle bir hak, işletmeye, finansal piyasalarda, koşulların mevcut duruma göre daha elverişli hale gelmesi durumunda, mevcut duruma oranla daha düşük bir maliyetle borçlanma olanağı sağlamaktadır.⁶²

2.9.4.14. Halkalı Borç “Swap”ları

Halkalı borç “swap”ları (Circus swaps), finansal piyasalarda iyi tanınmayan ve piyasası geniş olmayan paralar arasında “swap” yapılmasına olanak tanımak amacıyla kullanılan bir “swap” türüdür. Bu “swap” türünde, taraflar öncelikle kendi para birimlerini Amerikan Dolarına çevirirler ve bu işlemle, tüm piyasalarda iyi tanınan ve güvenilir bir para birimi olan Amerikan Doları ile diğer konvertibl paraları “swap” yapma imkânına sahip olmaktadır.⁶³

⁶² Pirinçci,a.g.e., s.50.

⁶³ Remzi Örtten, İpek Örtten, **Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2001, s. 349.

3. “SWAP” SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ, DEĞERLEMESİ VE FİNANSAL TABLOLARDAN RAPORLANMASINA İLİŞKİN MUHASEBE STANDARTLARI

Dünya para ve sermaye piyasalarında son yıllarda yaşanan hızlı değişim ve gelişmeler, finansal risk kavramını da beraberinde getirmiş ve işletmeler sözkonusu risklerden korunma ihtiyacı duymaya başlamışlardır. Bu durum kaçınılmaz olarak finansal kuruluşları harekete geçirmiş ve piyasalardan gelen talepler doğrultusunda sözkonusu risklerden korunma amaçlı çeşitli teknikler geliştirilmeye başlanmıştır. Ancak zamanla bu risklerin etkin bir şekilde yönetilmesi durumunda, sözkonusu risklerden korunmanın yanı sıra işletmelerin bu koşulları kendi lehlerine çevirerek kazanç da elde edebilmelerinin mümkün olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla önceleri yalnızca riskten korunma amaçlı geliştirilen bu teknikler, zamanla farklı amaçlar doğrultusunda diğer para ve sermaye piyasası araçları ile beraber kullanılmaya başlanmış ve geliştirilen tekniklerin yapısı ve kapsamı daha karmaşık hale gelmiştir. Bu durum kaçınılmaz olarak bu işlemlerin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve raporlamasına yönelik bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir.

Çalışmanın konusunu oluşturan “swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanması dolayısıyla muhasebeleştirilmesi ve değerlemesine ilişkin standartlar ile ilgili bu bölümün, konuyla ilgili uygulamalar hakkında yeteri kadar açıklayıcı olabilmesi için, öncelikle “swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmelerine ilişkin temel sorunlar ve sözkonusu sorunların çözümünde yararlanılabilecek muhasebe kavramları ele alınacak, bu açıklamaları takiben “swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmeleri, değerlemeleri ve finansal tablolarda raporlanmalarına yönelik gerek dünyadaki, gerek Türkiye’deki mevcut muhasebe standartları incelenecektir. Ancak bu çalışmanın konusunun “swap” sözleşmelerinden döviz “swap”ı sözleşmeleri ile sınırlandırılmış olması sebebiyle, konuya ilişkin yapılacak tüm açıklamalar da döviz “swap”ı sözleşmelerine ilişkin olacaktır.

3.1. “Swap” Sözleşmelerine İlişkin Muhasebe Sorunları

Muhasebe en genel anlamı ile bir işletmede meydana gelen finansal olayların belirli bir para birimiyle, sistemli bir şekilde teşhis edilip, toplanıp, kaydedilip, sınıflandırılıp ve anlamlı bir şekilde özetlenen işlemleri ile varılan sonuçları yorumlayıp işletme ilgililerine finansal raporlar şeklinde sunulması sürecinden oluşan bilim ve tatbikat olarak tanımlanmaktadır.¹ Başka bir ifade ile muhasebenin öncelikli fonksiyonu, hazırlanan finansal tablolar aracılığı ile işletme dışı çıkar gruplarını, işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında belirli dönemler itibari ile bilgilendirmektir. İşletmeler ile işletme dışı çıkar grupları arasındaki iletişimin finansal tablolar aracılığı ile etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, sözkonusu tabloların hazırlanmasında kullanılan bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği ile yakından ilişkilidir. Bu bilgilerin doğru ve güvenilir olması ise sözkonusu bilgilerin tam olarak ilgili oldukları dönemde kaydedilmesi, doğru olarak sınıflandırılması, özetlenmesine bağlıdır. Dolayısıyla, “swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde karşılaşılan sorunlar kaydetme ve raporlamaya ait sorunlar olup; muhasebe kayıtlarına alma, kayıta kullanılacak değerleme yönteminin belirlenmesi ve finansal tablo ve raporlarla kamuya sunulması şeklinde incelenmesi mümkündür.²

3.1.1. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebe Kayıtlarına Alınmalarına İlişkin Sorunlar

“Swap” sözleşmelerinin muhasebe kayıtlarına alınmalarında ilk sorun, diğer tüm türev ürün sözleşmelerinde de olduğu gibi sözkonusu sözleşmelerin, sözleşmenin yapıldığı tarihte muhasebe kayıtlarına nasıl aktarılması gerektiğine ilişkindir. Bu sorunun giderilebilmesi için öncelikle şu soruların cevaplandırılması gerekmektedir.³

¹ Feridun Özgür, **Muhasebe İlkeleri**, 4.bs., İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları, Yayın No:72, Venüs Ofset, İstanbul, 1985, s.8-9.

² Yakup Selvi, **a.g.e.**, s.42.

³ Nasuhi Bursal, “Yeni Finansal Araçların Muhasebe Sorunları”, **Bankacılar** Dergisi, Sayı:9, Temmuz 1992, s. 59.

- i) İşlem kayıt olması gereken bir işlem midir?
- ii) Kayıt konusu olması gerekli ise, hangi nitelikteki hesapta kaydedilmelidir?
- iii) Kayıt ne zaman yapılmalıdır?

Daha açık bir ifade ile herhangi bir “swap” işlemine taraf olunması durumunda cevaplanması gereken ilk soru, sözkonusu işlemin muhasebe kayıtlarına alınması gereken bir işlem niteliği taşıyıp taşımadığıdır. Şayet işlem muhasebe kayıtlarına alınması gereken bir işlem ise bu durumda hangi nitelikte bir hesap olarak muhasebe kayıtlarına alınması gerektiği sorusu ortaya çıkmaktadır. İşlemin kazandırdığı hak ve yükümlülüklerle bağlı olarak takip edilmesi gereken hesabın niteliği belirlendikten sonra ise cevap verilmesi gereken diğer bir soru da işlemin bu kayıtlarda izlenmeye ne zaman başlanması gerektiğidir. Ancak “swap” işlemlerine taraf olmakla karşılaşılan bu soruların cevapları, taraf olunan “swap” işleminin türü, taraf olma amacı ve sözkonusu işleme taraf olan işletmenin türü gibi birçok faktöre bağlı olarak değişmektedir. Bu nedenle sözkonusu soruların cevapları aranırken, bu faktörler göz önünde bulundurulmalıdır.

3.1.2. “Swap” Sözleşmelerinin Değerlemesine İlişkin Sorunlar

“Swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi aşamasında karşılaşılan ikinci sorun ise, sözkonusu sözleşmelerin değerlemelerinin nasıl gerçekleştirileceği konusunda yaşanmaktadır. “Swap” sözleşmelerine ilişkin değerlendirme sorunları, hem sözkonusu sözleşmelerin yapıldıkları tarihte ilk defa muhasebe kayıtlarına alınmaları aşamasında, hem de sözleşme süresince belirli dönemler itibari ile finansal tabloların hazırlanması aşamasında ortaya çıkmaktadır.

Taraf olunan “swap” sözleşmesinin türüne bağlı olarak niteliğinin (finansal varlık, borç, özsermaye gibi) saptanmasından sonra, bunlarla ilgili ilk muhasebe kayıtlarında aşağıda yer alan başlıca dört değer ölçüsünün kullanılması sözkonusu olabilir.

- i) Bu sözleşmelere taraf olabilmek için alınan veya verilen nakit ya da nakit dışı değer,
- ii) Sözleşmedeki nominal işlem değeri^{*},
- iii) Piyasa değeri,
- iv) Beklenen nakit akışlarının peşin değeri.

Piyasa değerleri belli olan ve alım-satım bedelleri nakden ödenen sözleşmelerde ilk kayıt değerinin belirlenmesi bir sorun yaratmazken, ödemenin nakit dışı bir finansal araçla yapılması durumunda, karşılık olarak verilen aracın piyasa değerinin mi, yoksa defter değerinin mi esas alınacağı konusu sorun yaratmaktadır.⁴

“Swap” sözleşmelerinin vadeleri boyunca her dönem sonunda veya finansal raporların düzenledikleri tarihler itibariyle ne şekilde değerlendirilecekleri, sözkonusu sözleşmelerin değerlemesine ilişkin karşılaşılan bir diğer sorun grubunu oluşturmaktadır. İşletmelerin “swap” sözleşmelerine taraf olmalarındaki temel amaçlarının sözkonusu sözleşmelerin vadesi boyunca meydana gelecek piyasa değeri değişimlerinden yararlanmak olduğu gözönünde bulundurulduğunda, gerek bu değişimlerin kayıtlara ne zaman ve nasıl yansıtılacağı, gerek finansal tabloların hazırlandıkları tarihler itibari ile sözleşmelerin piyasa değeri ve kayıtlı değeri arasında ortaya çıkan kazanç veya kayıpların ne şekilde hesaplanacağı bu sözleşmelere ilişkin en önemli muhasebe sorunlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle öncelikle sözkonusu sözleşmelere, hangi amaçla, başka bir ifade ile alım-satım amacıyla mı, yoksa sadece riskten korunmak^{**} amacıyla mı taraf olunduğu bu aşamada çok büyük bir önem taşımaktadır.⁵

^{*} “stated transaction value” olarak tanımlanmaktadır.

⁴ Bursal, **a.g.e.**, s. 60.

^{**} “hedging” olarak tanımlanmaktadır.

⁵ Bursal, **A.e.** .

3.1.3. “Swap” Sözleşmelerinin Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Sorunlar

“Swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmeleri aşamasındaki üçüncü sorun ise, sözkonusu sözleşmelere ilişkin bilgilerin finansal tablolarda ne şekilde yer alacağı konusunda yaşanmaktadır. “Swap” sözleşmelerinin belirli dönemler itibari ile finansal tablolara nasıl yansıtılacağı, bunların muhasebe kayıtlarına ne zaman ve nasıl geçirildiği ile yakından ilgilidir.⁶ Dolayısıyla gerek taraf olunan “swap” sözleşmelerinin muhasebe kayıtlarında alınmaları, gerek sözkonusu sözleşmelerin ne şekilde değerlendirileceklerine ilişkin alınması gereken kararlar bu sözleşmelerin finansal tablolarda ne şekilde raporlanması gerektiğini doğrudan etkileyen faktörlerdir.

3.2. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmelerine İlişkin Muhasebe Kavramları

“Swap” sözleşmelerinin, kullanım amaçlarına göre farklı muhasebeleştirmeyi gerekli kılmaları ve konuya ilişkin mevcut standartların halen gelişim aşamasında olması, bu sözleşmelerin muhasebeleştirilmelerine ilişkin sorunların çözümünü daha da güçleştirmektedir.⁷ Bu nedenle sözkonusu sözleşmelerin muhasebeleştirilmeleri hususunda mevcut muhasebe standartlarının yanı sıra, temel muhasebe kavramlarından da sıklıkla yararlanılmaktadır. Bu konuda en çok başvuru alan temel muhasebe kavramları, işletmenin sürekliliği, dönemsellik, maliyet esası, tutarlılık, tam açıklama, ihtiyatlılık ve özün önceliği kavramlarıdır.⁸

İşletmenin sürekliliği kavramı, temel olarak işletmelerin faaliyetlerini bir süreye bağlı kalmaksızın devam ettireceklerini ifade etmekte olup, işletmelerin faaliyet sürelerinin, işletme sahiplerinin ya da hissedarlarının yaşam sürelerinden bağımsız

⁶ Bursal, A.e..

⁷ Selvi, a.g.e., s.45.

⁸ (Çevrimiçi) <http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/muhsisteb1ekmuh1?OpenPage>, 12 Mart 2006.

olduğu kabul etmektedir. Dolayısıyla işletmenin faaliyetlerine ilişkin hazırlanacak olan hesapların da bu düşünce temel alınarak hazırlanmasını gerektirmektedir.

Dönemsellik kavramı, işletmenin sürekliliği kavramı uyarınca sınırsız kabul edilen ömrünün, belli dönemlere bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanması anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra gelir ve giderlerin tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilmesi, hâsılat, gelir ve kârların aynı döneme ait maliyet, gider ve zararlarla karşılaştırılması da bu kavramın gereği olarak ortaya çıkmaktadır.

Maliyet esası kavramı, para mevcudu, alacaklar ve maliyetlerin belirlenmesi, mümkün veya uygun olmayan diğer kalemler hariç, işletme tarafından edinilen varlık ve hizmetlerin muhasebeleştirilmesinde, bunların elde edilme maliyetlerinin esas alınması gereğini ifade etmektedir.

Tutarlılık kavramı, işletmelerin malî durumunun, faaliyet sonuçlarının ve bunlara ilişkin yorumların karşılaştırılabilir olması amacıyla oluşturulmuş bir kavram olup, muhasebe uygulamaları için seçilen muhasebe politikalarının birbirlerini izleyen dönemlerde değiştirilmeden uygulanmasının gerekliliğini temsil etmektedir. Tutarlılık kavramı, benzer olay ve işlemlerde, kayıt düzenleri ile değerlendirme ölçülerinin değişmezliğini ve malî tablolarda biçim ve içerik yönünden tek düzeni öngörmektedir. Geçerli nedenlerin bulunduğu durumlarda, işletmelere, uyguladıkları muhasebe politikalarını, değiştirebilme hakkını verirken, sözkonusu değişikliklerin finansal tabloların dipnotlarında belirtilmesini gerekli kılmaktadır.

Tam açıklama kavramı, malî tabloların bu tablolardan yararlanacak kişi ve kuruluşların doğru karar vermelerine yardımcı olacak ölçüde yeterli, açık ve anlaşılır olmasını ifade etmekte olup, ayrıca bu kavram finansal tablolarda yer alan finansal bilgilerin tam olarak açıklanması yanında, finansal tablo kalemleri kapsamında yer almayan ancak alınacak kararları etkileyebilecek, gerçekleşmesi muhtemel olaylara da yer verilmesini gerektirmektedir.

İhtiyatlılık kavramı, muhasebe olaylarında temkinli davranılması ve işletmenin karşılaşılabileceği risklerin gözönüne alınmasını gerektirmektedir. Bu kavramın gereği olarak, işletmeler, muhtemel giderleri ve zararları için karşılık ayırmak zorunda kalırlarken, muhtemel gelir ve kârlar için ise gerçekleşme dönemlerine kadar herhangi bir muhasebe işlemi yapmamaktadırlar.

Özün önceliği kavramı, işlemlerin muhasebeye yansıtılmasında ve onlara ilişkin değerlendirmelerin yapılmasında biçimlerinden çok özlerinin esas alınması gereğini ifade etmektedir. Bu kavram genel olarak işlemlerin biçimleri ile özlerini paralel, farklılıkların ortaya çıkması durumunda ise özün biçime önceliğini esas olarak kabul etmektedir.

Muhasebeleştirmeye ilişkin problemlerin çözümü öncelikle bu ürünlerin belirli bazı risklere karşı korunma amaçlı mı, yoksa kâr elde etme amaçlı mı kullanıldıklarının belirlenmesine bağlıdır. Riskten korunma amaçlı işlemlerin ekonomik etkileri ile kâr elde etme amaçlı işlemlerin ekonomik etkileri birbirinden farklı olduğundan, bu işlemlerden sağlanan kazanç veya kayıpların hesaplanış, kaydediliş ve raporlanış şekilleri de farklılıklar göstermektedir.⁹

3.3. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Muhasebe Standartları

1970’li yıllardan itibaren türev ürünlerin kullanımının finansal piyasalarda hızla artması, sözkonusu ürünlere ilişkin muhasebeleştirme ve raporlama sorunlarını da gündeme getirmiştir. Dolayısıyla muhasebe uygulamalarına yön veren gerek uluslararası, gerek yerel kuruluşlar sözkonusu sorunları ortadan kaldırıp, hem konuya ilişkin uygulamalara ışık tutmak hem de uygulamalararası uyum sağlamak amacı ile çeşitli standartlar hazırlamaya başlamışlardır. Çalışmanın bu bölümünde “swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmeleri, değerlemeleri ve finansal tablolarda raporlanmalarına ilişkin muhasebe standartları incelenecektir. Ancak çeşitli

⁹ Selvi, a.g.e. , s.46.

kısıtlardan ötürü konuya ilişkin mevcut muhasebe uygulamalarında yararlanılan tüm standartların incelenmesi mümkün değildir. Bu nedenle, çalışmanın bu bölümünde ele alınacak muhasebe standartları dünyadaki muhasebe uygulamalarına temel teşkil etmesi açısından ABD’deki Muhasebe Standartları (SFAS), Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS), Uluslararası Finansal Raporlama Standartları(IFRS) ve ülkemizdeki muhasebe uygulamalarını yönlendiren Türkiye’deki Muhasebe Standartları (TMS) ve yetkili merciler tarafından konuyla ilişkin yayımlanmış olan kanun, yönetmelik ve tebliğlerle sınırlandırılacaktır.

3.3.1. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin ABD’deki Muhasebe Standartları

ABD’de 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren yeni finansal araçların gerek ticari işletmeler, gerek bankalar tarafından kullanımında büyük bir artış olması, bunlarla ilgili muhasebe ve finansal raporlama sorunlarını Finansal Muhasebe Standartları Kurulu’nun (FASB) gündemine getirmiştir. 1980’li yılların ikinci yarısında FASB bu konuyu, bütün finansal araçları içeren ve üç ana aşamada gerçekleştirilmesi planlanan bir proje olarak ele alma kararına varmıştır.¹⁰ FASB çalışmalarına öncelikle türev ürünleri tanımlayarak başlamış, daha sonra bu ürünlerin türev kayıt ve değerlemesi konusunda da her bir ürün için cevaplandırılması gereken soruları aşağıdaki dört başlık altında incelemiştir;¹¹

- i) Türev ürünlerinin muhasebe kayıtlarına alınması,
- ii) İlk kayıttaki değerlendirme,
- iii) Sonraki dönemlerde yapılacak değerlendirme,
- iv) Türev ürünlerinin muhasebe kayıtlarından çıkarılması.

Çalışmanın bu bölümünde döviz “swap”ı sözleşmelerinin muhasebeleştirilmeleri, değerlemeleri ve finansal tablolarda raporlanmalarında yararlanılan ve FASB tarafından ortaya konulan standartlar incelenecektir.

¹⁰ Bursal, a.g.e., s.57.

¹¹ Selvi, a.g.e., s.51.

3.3.1.1. Yabancı Para Çevirimi (SFAS 52)

FASB tarafından 1981 yılının Aralık ayında yayımlanmış olan, yabancı para çevirimine ilişkin 52 (SFAS 52) sayılı standart, yabancı para işlemleri uygulamalarına birçok konuda açıklık getirmiştir.¹² Standartta yabancı para işlemleri ve özellikleri tanımlanarak, sözkonusu işlemlerin ne şekilde muhasebeleştirileceği ve değerlendirileceği konusunda gerekli açıklamalar yapılmış, aynı zamanda forward tabanlı döviz sözleşmelerinin de yabancı para işlemi olarak kabul edildiği belirtilerek, bu sözleşmelere ilişkin muhasebeleştirme ve değerlendirme ilkelerine de yer verilmiştir. Bu çalışmanın konusunun döviz “swap”ı sözleşmeleri ile sınırlandırılmış olması ve sözkonusu sözleşmelerin de forward tabanlı döviz sözleşmelerinin bir çeşidi olması sebebiyle, ilgili standardın yalnızca konuya ilişkin maddeleri incelenecektir. Ancak yapılacak açıklamalarda döviz “swap”ı sözleşmeleri ifadesi yerine, standartta yer alan açıklamalarla tutarlı olunması amacıyla forward tabanlı döviz sözleşmeleri ifadesi kullanılacaktır.

FASB’nin 52 sayılı standardı yabancı para işlemlerini, bir işletmenin fonksiyonel para birimi* dışında bir başka para birimi üzerinden gerçekleştirdiği işlemler olarak tanımlamıştır. Ancak bu işlemlerin yapılması durumunda sözkonusu iki para birimine ilişkin döviz kurlarında meydana gelecek değişikliklerin, gerek yapılan işlemin değerinde, gerek işletmenin fonksiyonel para birimi üzerinden gelecekte sağlamayı beklediği nakit akışında bir artış ya da azalışa sebep olabileceği belirtilmiş ve bu artış ya da azalış **“işlem kazancı ya da kaybı”**** olarak isimlendirilmiştir.¹³

Yabancı para işlemi olarak kabul edilen forward tabanlı döviz sözleşmelerinde de ilgili döviz kurlarında meydana gelecek değişikliklerin ve bu değişiklikler sonucunda ortaya çıkacak kazanç veya kaybın hesaplanarak kayıtlara aktarılması, ilgili sözleşme tarafları için önem taşımaktadır. Ancak sözkonusu muhasebeleştirme ve değerlendirme

¹² Financial Accounting Standards Board, “Foreign Currency Translation”, Statement of Financial Accounting Standards No.52”, (Çevrimiçi) <http://www.fasb.org/st/>, 10 Nisan 2006.

* İstisnai durumlar dışında genellikle işletmenin faaliyetlerini sürdürdüğü ekonomik çevrede kullanılan ve işletmenin finansal tablolarını hazırladığı para birimi olarak tanımlanmaktadır.

** “transaction gain or loss” olarak tanımlanmaktadır.

¹³ Paragraf 15.

işlemlerinin ne şekilde yapılacağı, ilgili forward tabanlı döviz sözleşmesine hangi amaçla taraf olunduğuna bağlı olarak değişmektedir. Standart, forward tabanlı döviz sözleşmelerini, kullanılış amaçları açısından dört gruba ayırmıştır;¹⁴

- i) Belirli bir döviz cinsinden kesin bir taahhüde ilişkin kur farkı riskinden korunma işlemleri,
- ii) Belirli bir döviz cinsinden mevcut bir alacak veya borca ilişkin kur farkı riskinden korunma işlemleri ,
- iii) Yurt dışındaki bir kuruluşdaki net yatırma ilişkin kur farkı riskinden korunma işlemleri,
- iv) Yabancı para da spekülasyon amacıyla yapılan forward tabanlı döviz işlemleri.

Bu ayırımdan da anlaşılacağı üzere forward tabanlı döviz sözleşmelerine taraflar en genel anlamıyla ya döviz kuru riskinden korunma amaçlı, ya da spekülâtif amaçlı taraf olmaktadırlar. Standardın ilgili hükümlerine göre forward tabanlı bir döviz sözleşmesinin riskten korunma amaçlı kullanıldığının kabul edilebilmesi için aşağıda belirtilmiş olan kriterlerin oluşması gerekmekte, aksi takdirde sözleşmeleri spekülasyon amaçlı sözleşmeler olarak nitelendirilmelidir;¹⁵

- i) Riskten korunmak istenen işlemin, işletme için döviz veya faiz riski oluşturması, başka bir ifade ile işletmenin döviz veya faiz riski ile karşı karşıya olması gerekmektedir. Bunun için potansiyel faiz oranı ve döviz kuru değişiklikleri nedeniyle işletmenin zarar riski ile karşılaşacağı belirlenmelidir. Döviz işlemleri için döviz kurlarında meydana gelen değişimler nedeniyle ortaya çıkan riskin belirlenmesi tek tek işlem bazında olmalıdır.
- ii) Riskten korunma işlemine girişmenin temel amacının mevcut olan bu riski azaltmak ya da ortadan kaldırmak olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile bu korunma eyleminin, belirli bir işlemi riskten korumayı amaçlaması gerekmektedir.

¹⁴ Selvi, **a.g.e.**, s.53.

¹⁵ Önce, **a.g.e.**, s.46-47.

- iii) İşletmenin riskten korunmak amacıyla yapmış olduğu türev ürünü sözleşmesinin piyasa değerindeki değişikliğin, riskten korunan varlığın veya borcun piyasa değerindeki değişikliği izler nitelikte olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile riskten korunan varlık üzerindeki kazanç veya kayıplar, riskten korunma aracı üzerindeki kazanç veya kayıpla denkleştirilebilmelidir.
- iv) Eğer beklenen bir işlem riskten korunuyorsa, bu işlemin gerçekleşeceğine dair kesin kanıtlar olmalıdır.

Forward tabanlı bir döviz sözleşmesi eğer riskten korunma amacıyla yapılmışsa, o zaman ilgili döviz kurlarında meydana gelen değişiklikler sonucunda sözleşme üzerinde oluşan işlem kazanç veya kaybı, bîlânço tarihindeki spot kur ile sözleşmenin başlangıç tarihindeki spot kur (ya da önceki dönemlerde sözkonusu sözleşme üzerindeki kazanç ya da kayba ait bir hesaplama yapıldıysa, en son hesaplama tarihinde kullanılan spot kur) farkının, düzenlendiği para birimi üzerinden sözleşme tutarı ile çarpımı sonucunda tespit edilmelidir. Sözkonusu tutar ilgili olduğu dönemin net gelirinin hesaplanmasında kullanılabileceği gibi, sözleşme vadesinin sonuna kadar ertelenebilmesi de mümkündür. Başka bir ifade ile riskten korunma amaçlı taraf olunan forward döviz sözleşmeleri üzerindeki kazanç veya kayıplar ya ilgili oldukları dönemin net gelirinin hesaplanması amacıyla sonuç hesaplarına aktarılırlar ya da sözleşme vadesi sonuna kadar ertelenmektedirler.¹⁶

Forward tabanlı bir döviz sözleşmesi eğer spekülasyon amaçlı yapılmış ise, sözleşme üzerindeki kazanç veya kayıp, sözleşmenin vadesi sonuna kadar kalan süre için mevcut forward kuru ile sözleşmenin başlangıcında belirlenmiş olan forward kuru (ya da önceki dönemlerde söz konusu sözleşme üzerindeki kazanç ya da kayba ait bir hesaplama yapıldıysa, en son hesaplama tarihinde kullanılan forward kur) farkının, düzenlenmiş olduğu para birimi üzerinden sözleşme tutarı ile çarpımı sonucunda tespit edilmelidir. Spekülasyon amaçlı taraf olunan forward tabanlı döviz

¹⁶ Paragraf 18.

sözleşmeleri üzerindeki kazanç veya kayıplar ertelenemezler, ilgili oldukları dönemin net gelirinin hesaplanması için sonuç hesaplarına aktarılmalıdırlar.¹⁷

Riskten korunma amaçlı taraf olunan forward tabanlı döviz sözleşmelerine ait ıskonto ya da prim tutarı; sözleşme ile belirlenen forward kur ile sözleşme tarihindeki spot kur farkının, düzenlenmiş olduğu para birimi üzerinden sözleşme tutarı ile çarpımı sonucunda tespit edilmelidir. Sözleşmenin başlangıç tarihinde hesaplanan bu tutar daima ilgili sözleşme üzerindeki kazanç veya kayıptan ayrı olarak muhasebeleştirilmeli ve sözleşme süresi boyunca itfa edilmelidir.¹⁸

Spekülasyon amaçlı taraf olunan forward tabanlı döviz sözleşmelerine ait ıskonto veya prim tutarı; sözleşme ile belirlenen forward kur ile sözleşme tarihindeki spot kur farkının, düzenlenmiş olduğu para birimi üzerinden sözleşme tutarı ile çarpımı sonucunda tespit edilmelidir. Sözleşmenin başlangıç tarihinde hesaplanan bu tutar için ayrı bir muhasebeleştirme gerekmemektedir.¹⁹

Forward tabanlı döviz sözleşmesine, yurt dışındaki yabancı bir kuruluştaki net yatırımı riskten korumak amaçlı taraf olunduğunda ya da uzun vadeli bir yatırım niteliği taşıyan işletme içi yabancı para işlemlerinin, konsolide edilmesi, birleştirilmesi ya da ana işletmenin finansal tablolarında net yatırım değeri metodu ile muhasebeleştirilmesi durumunda, bu sözleşmeler üzerindeki kazanç veya kayıplar, ilgili dönemin net gelirinin hesaplanmasında kullanılamazlar, söz konusu tutarlar **“dönüşüm düzeltme hesabı”** adı altında, özsermayenin bir parçası olarak raporlanmalıdırlar. Ayrıca söz konusu sözleşmelere ait ve sözleşmenin başlangıcında hesaplanan ıskonto veya prim tutarı da, **“dönüşüm düzeltme hesabı”** adı altına ve özsermayenin bir parçası olarak raporlanmalıdırlar.²⁰

Gelecekteki bir tarihte belirli bir döviz üzerinden bir işleme girme taahhüdü, belirli bir yabancı para taahhüdü olarak tanımlanmaktadır. Ancak, forward tabanlı bir döviz sözleşmesinin belirli bir yabancı para taahhüdünün riskten korunmak amaçlı yapılmış

¹⁷ Paragraf 19.

¹⁸ Paragraf 18.

¹⁹ Paragraf 19.

²⁰ Paragraf 13 ve 20.

olabilmesi için; i) forward tabanlı döviz sözleşmesinin, yabancı bir para taahhüdünün riskten korunması amacıyla yapılması ve sadece bu amaçla kullanılması, ii) yabancı para taahhüdünün geri dönülmez nitelikte olması gerekmektedir. Bu tür forward tabanlı döviz sözleşmeleri sonucunda ortaya bir kazanç çıkması durumunda, bu tutar dönemin sonuç hesaplarına aktarılmayıp ve taahhüde ilişkin yabancı para işleminin yapılacağı tarihe kadar ertelenirken, sözkonusu sözleşmelere ait kayıplar ertelenemez. Ancak, muhasebeleştirilmesi gereken riskten korunma işlemi, ilgili taahhüdün miktarı ile sınırlıdır. Şayet riskten korunma işlemi yukarıda belirtilen her iki koşulu da sağlıyor ancak ilgili taahhüdün tutarını aşıyorsa o zaman fazla kısımdan kaynaklanan kazanç veya kayıplar ertelenebildikleri kadar ertelenmelidirler. Riskten korunmuş olan taahhüdün işlem tarihinden sonraki bir döneme sarkan forward tabanlı döviz sözleşmesi kazanç veya kayıpları ise riskten korunan taahhüdün işlem tarihinin içinde bulunduğu dönemin sonuç hesaplarına aktarılması gerekmektedir. Bu sözleşmelere ait ve başlangıç tarihinde hesaplanan iskonto veya prim tutarı da ilgili oldukları dönemin sonuç hesaplarına aktarılmayıp, taahhüde ilişkin yabancı paralı işlemin yapılacağı tarihe kadar ertelenebilmekte ya da sözleşme süresince itfaya tabi tutulabilmektedir.²¹

3.3.1.2. Türev Ürünler ve Riskten Korunma İşlemleri Muhasebesi (SFAS 133)

Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi ve değerlemesine ilişkin “Yabancı Para Çevirimi (SFAS 52)” ve “Futures Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi (SFAS 80)” standartlarının hem yeteri derecede açıklayıcı olmaması, hem de bu standartların yalnızca belirli türev ürünlerin muhasebeleştirilmesine yönelik olması, dolayısıyla türev ürün sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanması konusunda birtakım belirsizliklerin yaşanmaya devam edilmesi sebebiyle, 1998 yılının Haziran ayında FASB, tüm türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin 133 sayılı

²¹ Paragraf 21.

standardını (SFAS 133) yayımlamıştır.²² Bu standartla birlikte, “Futures Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi (SFAS 80)”, “Bilanço Dışı Risk Taşıyan Finansal Araçlar ve Kredi Riski Taşıyan Finansal Araçlar Hakkında Bilgilerin Finansal Tablo Dipnotlarında Açıklanması (SFAS 105)” ve “Türev Ürünlerin ve Finansal Araçların Makul Değerleri Hakkında Bilgilerin Finansal Tablo Dipnotlarında Açıklanması (SFAS 119)” standartları yürürlükten kaldırılırken, “Yabancı Para Çevirimi (SFAS 52)” ve “Finansal Araçların Makul Değerleri Hakkında Bilgilerin Finansal Tablo Dipnotlarında Açıklanması (SFAS 107)” standartlarında yer alan ilkelerin bazıları yeniden düzenlenmiştir.

FASB tarafından türev ürünlerin ve riskten korunma işlemlerinin muhasebesine ilişkin hazırlanmış olan bu standardın hükümleri, **tüm işletmeler** için geçerli olup, bu ilkeler oluşturulurken aşağıdaki dört karar temel alınmıştır;²³

- i) Türev ürünler “**varlık**” ya da “**borç**” tanımları ile uyumlu hak ve yükümlülükleri temsil ederler ve finansal tablolarda raporlanmalıdırlar.
- ii) **Makul değer*** finansal araçlar için en uygun ve türev ürünler için ise tek uygun ölçüdür. Türev ürünler, makul değerleri ile ölçülmelidirler ve riskten korunan unsurun defter değerinde yapılan düzeltmeler, korunmak istenilen riskin etkili olduğu dönemde, sözkonusu riskle ilişkilendirilebilen nedenlerden ötürü, ilgili türev ürünün makul değerinde ortaya çıkan değişiklikleri (kazanç veya kayıplar) yansıtmalıdır.
- iii) Finansal tablolarda yalnızca varlık veya borç özelliği taşıyan unsurlar raporlanmalıdırlar.
- iv) Riskten korunmak istenilen unsurlar için geliştirilen özel muhasebe uygulamaları yalnızca, ilgili unsurlar standart ile belirlenen kriterleri sağladıkları zaman gerçekleştirilmelidir.

²²Financial Accounting Standards Board, “Accounting for Derivative Instruments and Hedging Activities”, Statement of Financial Accounting Standards No.133, (Çevrimiçi) <http://www.fasb.org/st/>, 12 Nisan 2006.

²³ Paragraf 3.

* “fair value” olarak tanımlanmaktadır.

Esas olarak tüm türev ürün sözleşmeleri, kendilerine sahip olan işletmeye yarattıkları hak veya yükümlülüklerle göre, makul değerleri^{**} üzerinden ya varlık ya da borç olarak, ilgili işletmenin finansal tablolarında raporlanmalıdırlar.²⁴

133 sayılı standartta türev ürünlerin kullanım amaçları öncelikle riskten korunma ve spekülasyon olmak üzere ikiye, riskten korunma amaçlı gerçekleştirilen işlemler de kendi içerisinde; i) makul değer riskinden korunma, ii) nakit akış riskinden korunma ve iii) yabancı bir kuruluştaki net yatırım riskinden korunma şeklinde üçe ayrılarak incelenmiştir.

Standart döviz kuru riskinden korunma amaçlı taraf olunan türev ürün sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin ilkeleri; i) riskten korunmak istenen unsur ve ilgili unsurun riskten korunmak istenen kısmına, ii) riskten korunma işleminin etkili olma derecesine bağlı olarak aşağıdaki şekilde belirlemiştir. Bu ilkeler belirlenirken, 52 sayılı standartta tanımlanmış olan fonksiyonel para birimi kavramı ile tutarlı olunmuştur.

FASB tarafından yayınlanan 52 sayılı standarda göre, yabancı para işlemi kazanç veya kaybı yaratan, kayıtlı varlık veya borçlar, ilgili riskten ötürü ilgili dönemin cari gelirleri arasında raporlanan kazanç veya kayıp tutarınca defter değerlerinde düzeltme yapılarak yeniden hesaplandıkları için yabancı para üzerinden makul değer yada nakit akışı riskinden korunması işlemlerinde riskten korunan unsur olarak kabul edilemezler. Benzer şekilde yine 52 sayılı standarda göre, yabancı para işlemi kazanç veya kaybı yaratan, gelecekte belirli bir döviz cinsinden alınması tahmin edilen varlık yada gerçekleşmesi olası bir borç, ilgili riskten ötürü, ilgili dönemin cari gelirleri arasında raporlanan kazanç veya kayıp tutarınca defter değerinde düzeltme yapılarak yeniden hesaplandıkları için yabancı para üzerinden nakit akışlarının korunması işlemlerinde, riskten korunan unsur olarak kabul edilemezler.²⁵

^{**} Finansal araçların ya da riskten korunmak istenen unsurun gerçek değerlerinin belirlenmesi için uyulması gereken ilkeler için Bkz.: s.91.

²⁴ Paragraf 4.

²⁵ Paragraf 36.

Belirli bir döviz üzerinden gelecekte yerine getirilmesi kesin bir taahhüdün ya da satışa hazır menkul kıymetlerin makul değer riskinden korunması amacıyla bir türev ürün sözleşmesine taraf olunmuş ise;

Riskten korunmak amacı ile kullanılan türev ürün üzerindeki kazanç veya kayıplar, dönemin sonuç hesaplarına aktarılarak, ilgili dönem gelirinin hesaplanmasında kullanılmalıdır.²⁶

Riskten korunan unsur üzerinde, ilgili riskle ilişkilendirilebilen değişimler sonucunda ortaya çıkan kazanç veya kayıplar, riskten korunan unsurun defter değerinde bir düzeltme olarak kullanılmalı ve dönemin sonuç hesaplarına aktarılarak, ilgili dönem gelirinin hesaplanmasında kullanılmalıdır.²⁷

Eğer makul değer riskinden korunmada tam olarak etkin olunmuş ise, elde edilen kazanç veya kayıplar, yönetim tarafından önceden belirlenen etkinlik tutarından ayrı tutulmalı ve bu tutar riskten korunan unsurun üzerindeki kazanç veya kayıplar ile denkleştirilmelidir. Aradaki herhangi bir fark riskten tam olarak korunulamadığını gösterir ve bu tutar dönemin sonuç hesaplarına aktarılarak, ilgili dönem gelirinin hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Riskten korunmanın etkinliğine ilişkin hesaplamalar, işletmenin risk yönetimi stratejisi ve riskten korunma işleminin başlangıcında belirlenerek belgelenen riskten korunmanın etkinliği ile tutarlı olmalıdır. Bununla beraber, riskten korunma işleminin etkin olmadığı durumlarda bu tutar, tam olarak etkin olunması durumunda belirlenen tutarla, işlem sonucunda ulaşılan sonuç arasındaki farkla sınırlıdır. Riskten korunma işlemlerine ait herhangi bir başarısızlık, riskten korunan unsurun defter değerinde ve sözkonusu türev ürün üzerindeki kazanç veya kayıp ile birebir denkleştirilmeyeceği için bu tutar riskten korunan unsurun defter değerinde bir düzeltme olarak kullanılamaz ve direkt ilgili dönemin gelirini etkiler.

²⁶ Paragraf 22-a.

²⁷ Paragraf 22-b.

Eğer riskten korunan unsur, makul değerinde meydana gelen değişikliklerle birlikte diğer genel gelirlerin altında raporlanırsa, riskten korunan unsurun defter değerinde yapılacak düzeltme, diğer genel gelirler yerine, türev ürünün üzerindeki kazanç veya kayıplar ile denkleştirilmek amacı ile dönemin gelirleri arasında raporlanmalıdır.²⁸

İşletmeler, makul değer riskten korunmasına ilişkin işlemlere ait muhasebeleştirme işlemlerine aşağıdaki durumlarda son vermelidirler;²⁹

- i) İşlemin makul değer riskten korunmasına ilişkin kriterleri sağlayamaması,
- ii) İlgili türev ürün sözleşmesinin satılması, iptal edilmesi ya da vadesi geldiğinde gerçekleştirilmesi,
- iii) Makul değer riskten korunması işlemlerine son verilmesi.

Belirli bir döviz üzerinden gelecekte gerçekleşeceği kesin işletme dışı veya işletme içi işlemlerin nakit akışı riskinden korunması amacı ile bir türev ürün sözleşmesine taraf olunmuş ise;

Belirli bir döviz cinsinden nakit akışlarının döviz kuru riskinden korunması amacı ile kullanılan türev ürünler üzerindeki kazanç veya kayıpların, etkin kısmı, özsermayenin altında “**diğer genel gelirler**” altında ve etkin olmayan kısmı ise sonuç hesaplarına aktarılarak, dönemin gelirleri arasında raporlanmalıdır.³⁰

Eğer işletmenin, belirli bir riskten korunma işlemi için önceden belirlemiş olduğu riskten korunma stratejisi, bu işlem sonucu oluşacak kazanç ya da kaybın ya da nakit akışını belirli bir kısmını riskten korunma işleminin etkinlik oranından ayrı tutuyor ise, sözkonusu ayrı tutulan kazanç ya da kayıp sonuç hesaplarına aktarılarak dönem gelirinin hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Birikmiş diğer gelirler hesabında yer alan, ilgili riskten korunma işlemine ilişkin tutarlar, riskten korunan işlemin gelirleri etkilediği dönem ya da dönemler boyunca dönem gelirinin hesaplanması amacıyla yeniden sınıflandırılmalıdırlar. Şayet riskten

²⁸ Paragraf 23.

²⁹ Paragraf 25.

³⁰ Paragraf 30.

korunan işlem, bir varlık alımı ya da bir borcun ortaya çıkması ile sonuçlanıyorsa, birikmiş diğer genel gelirler hesabında yer kalan kazanç veya kayıplar, sözkonusu varlığın alındığı ya da borcun ortaya çıktığı ve dönem gelirini etkilediği dönemle aynı dönemde gelirler altında yeniden sınıflandırılmalıdır. Ancak, şayet bir işletme, birikmiş diğer gelirler hesabında raporlanan net kaybın, bir veya birden fazla dönem boyunca riskten korunmuş işleminin net kayıpla sonuçlanmasına sebep oluyorsa, sözkonusu net kaybın derhal telafisi mümkün olmayan tutarlar olarak dönemin gelirleri, arasında yeniden sınıflandırılması gerekmektedir.

İşletmeler, nakit akışlarının riskten korunmasına ilişkin işlemlere ait muhasebeleştirme işlemlerine aşağıdaki durumlarda son vermelidirler;³¹

- i) İşlemin gerçek değerin riskten korunmasına ilişkin kriterleri sağlayamaması,
- ii) İlgili türev ürün sözleşmesinin satılması, iptal edilmesi ya da vadesi geldiğinde gerçekleştirilmesi,
- iii) Nakit akışlarının riskten korunması işlemlerine son verilmesi.

Belirli bir döviz cinsinden yabancı bir şirketteki net yatırımın döviz kuru riskinden korunması amacı ile bir türev ürün sözleşmesine taraf olunmuş ise;

Belirli bir döviz cinsinden yabancı bir şirketteki net yatırımın döviz kuru riskinden korunması amacı ile kullanılan türev ürünler üzerindeki kazanç veya kayıplar **“işlem düzeltmesi”** başlığı altında raporlanmalıdır.³²

Eğer bir türev ürün sözleşmesine riskten korunma amaçlı değil de, spekülasyon amacı ile taraf olunmuş ise, sözkonusu türev ürün üzerindeki kazanç veya kayıplar, SFAS 52'deki gibi ilgili dönemin sonuç hesaplarına aktarılarak, cari gelirin hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Açıkça görüldüğü üzere bu standartla genel olarak sağlanmak istenen, riskten korunma amaçlı kullanılan aracın üzerindeki kazanç veya kayıpların muhasebe kayıtlarına alındıkları zaman ile i) riskten korunmak istenen varlığın ya da borcun

³¹ Paragraf 32.

³² Paragraf 42.

makul değerinde, ilgili riskten kaynaklanan değişikliklerin ya da ii) riskten korunan gelecekte gerçekleşmesi olası işlemler üzerindeki gelir etkisinin zamanlamasının eşleştirilmesidir.

Türev ürünlere sahip olan ya da bu ürünleri ihraç eden işletmeler, sözkonusu ürünleri elde etme ya da ihraç etme amaçlarını, bu amaçların altında yatan nedenleri ve sözkonusu amaçlara ulaşma stratejilerini finansal tablolarının dipnotlarında açıklamalıdır. Sözkonusu açıklamalar, makul değer riskinden korunma, nakit akışı riskinden korunma, yabancı bir işletmedeki net yatırımın riskten korunması ve diğer amaçlarla kullanılan her bir türev ürün için ayrı ayrı yapılmalı ve aynı zamanda riskten korunan unsurun yada işlemin özellikleri ile birlikte, her bir riskten korunma türü için, işletmenin riskten korunma politikasını da içermelidir. Riskten korunma amaçlı kullanılmayan türev ürünlere ilişkin açıklamalar ise ilgili türev ürünlerin ne amaçla kullanıldıklarını içermelidir.³³

Bir işletmenin her bir raporlama döneminde, hazırlayacağı finansal tablolarının dipnotlarında, her bir riskten korunma işlemi için aşağıdaki açıklamalara yer verilmelidir;³⁴

Makul değer riskinden korunma işlemlerine ilişkin olarak;

- i) Raporlama döneminde elde edilen ve dönem gelirinin hesaplanmasında kullanılan kazanç veya kayıpların bir parçası olan, a. riskten korunma işleminin etkin olmayan tutarının ve b. varsa riskten korunma işleminin etkinliğinden ayrı tutulan fakat kullanılan türev ürün üzerindeki kazanç veya kaybın bir parçası olan tutarının ve net kazanç veya kaybın dönemin gelir tablosunda veya diğer finansal tablolarında nerede raporlandığı,
- ii) Gelecekte gerçekleştirileceği kesin olan bir taahhüdün makul değer riskinden korunma işlemi konusu olmasının sona ermesi ile net gelirin hesaplanmasında dâhil edilmiş olan net kazanç veya kayıp tutarları,

³³ Paragraf 44.

³⁴ Paragraf 45.

Nakit akışı riskinden korunma işlemlerine ilişkin olarak;

- i) Raporlama döneminde elde edilen ve dönem gelirinin hesaplanmasında kullanılan kazanç veya kayıpların bir parçası olan, a. riskten korunma işleminin etkin olmayan tutarının ve b. varsa riskten korunma işleminin etkinliğinden ayrı tutulan fakat kullanılan türev ürün üzerindeki kazanç veya kaybın bir parçası olan tutarının ve net kazanç ya da kaybın dönemin gelir tablosunda veya diğer finansal tablolarında nerede raporlandığı,
- ii) Birikmiş diğer genel gelirler arasında raporlanmış olan kazanç veya kayıpların yeniden sınıflandırılarak dönem gelirleri arasına alınmalarına neden olacak işlem ya da diğer olaylar ve raporlama tarihinde mevcut kazanç veya kayıpların gelecek 12 ay içerisinde tekrar sınıflandırılarak dönem gelirinin hesaplanmasında kullanılacak net tutarlarına ilişkin tanımlamaları,
- iii) Belirli bir işlemde elde edilmesi beklenen nakit akışlarında meydana gelecek değişimlere karşı işletmenin riskten korunma işlemini devam ettirmeyi düşündüğü maksimum süreyi,
- iv) Nakit akış riski işlemine, tahmini işlemin gerçekleşme ihtimalinin ortadan kalkması nedeniyle son verilmesi sonucunda, tekrar sınıflandırılarak dönemin gelirleri arasında raporlanan kazanç ya da kayıp tutarını,

Yabancı bir işletmedeki net yatırımın riskten korunması işlemlerine ilişkin olarak;

Raporlama döneminde, birikmiş işlem düzeltmeleri içinde raporlanmış olan net kazanç veya kayıp tutarları açıklanmalıdır.

Tüm bu açıklamaların yanı sıra, konuya ilişkin kantitatif verilere de yer verilmesini açıklamaların anlaşılabilirliği açısından yararlı olacağına inanılmaktadır.

FASB tarafından yayımlanan 133 sayılı standardın bazı maddeleri, 2000 yılının Haziran ayında yayımlanan “Belirli Türev Ürünlerin ve Riskten Korunma İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi (SFAS 138)” ve 2003 yılının Nisan ayında

yayımlanan “Türev Ürünler ve Riskten Korunma İşlemleri Standardına İlişkin Değişiklikler (SFAS 149)” isimli standartlarla yeniden düzenlenmiştir.

3.3.1.3. Türev Ürünlerin Makul Değerleri Hakkında Bilgilerin Finansal Tablo Dipnotlarında Açıklanması (SFAS 107)

FASB, 1991 yılının Aralık ayında finansal araçların makul değerleri hakkında bilgilerin finansal tablo dipnotlarında açıklanmasına ilişkin, aynı isimli 107 sayılı standardını yayımlamıştır.³⁵ Bu standart piyasa değerinin açıklanması üzerine yoğunlaşmakta, varlık ve borç niteliği taşıyan, kayıtlı olsun ya da olmasın tüm finansal araçların, tahmini mümkün olan makul değerlerinin finansal raporların içinde veya dipnotlarında kamuya açıklanmasını gerektirmektedir. Eğer makul değer tahmini mümkün değil ise, standart bu durumlarda da sözkonusu finansal araçların değerinin tespitinde kullanılması en uygun olan yöntemle ilişkin tanımlayıcı bilgilerin finansal tablolarda açıklanmasını öngörmektedir.

Standartta **makul değer**, “arzu edilen alıcı ve satıcı arasında mevcut bir finansal aracın değişiminde tarafların razı oldukları değişim fiyatı” olarak tanımlanmakta ve finansal araçların makul değerlerinin belirlenmesinde, şayet varsa, sözkonusu araçların organize bir borsadaki kayıtlı fiyatlarının kullanılmasını gerektirmektedir.³⁶ Aynı finansal araç için birden fazla kayıtlı pazar fiyatının mevcudiyeti durumunda ise standart en aktif pazardaki fiyatın temel alınmasını gerekli kılmaktadır.³⁷ Şayet ilgili finansal araca ait, kayıtlı bir pazar fiyatı bulunamıyorsa, yönetimin finansal aracın makul değerini tahmin edebilmek için kullanabileceği en uygun yöntem, kayıtlı bir pazar fiyatı olan benzer özelliklere ya da değerlendirme tekniklerine sahip başka bir finansal aracın fiyatının kullanılmasıdır.³⁸

Standart kayıtlı bir pazar fiyatı bulunmayan finansal araçlar için de, yönetimi, en iyi tahmini yapmakla yükümlü kılmakta ve bunun için çeşitli koşullar altında kullanılan

³⁵Financial Accounting Standards Board, “Disclosures about Fair Value of Financial Instruments”, Statement of Financial Accounting Standards No.107, (Çevrimiçi) <http://www.fasb.org/st/>, 15 Nisan 2006.

³⁶ Paragraf 5.

³⁷ Paragraf 20.

³⁸ Paragraf 11.

yöntem ve varsayımlara ilişkin kararların, işletmenin finansal tablolarını hazırlayıp, sunanlar tarafından yapılmasını gerektirmektedir.³⁹

Makul değerin tespitinin mümkün olması*, sözkonusu finansal aracın makul değerinin tespitinin gereğinden fazla maliyetli olmaması anlamına gelmektedir. Ancak unutulmaması gereken nokta, finansal araçların makul değerlerinin tespitinin mümkün olmasının subjektif olduğudur. Başka bir ifade ile bir işletme için mümkün olan durum, diğer bir işletme için mümkün olamayabilir ya da bir işletme için herhangi bir finansal araca ait makul değerin tespiti bir sene mümkünken, takip eden senede mümkün olamayabilir dolayısıyla tüm bu koşulların da gözönünde bulundurulması gerekmektedir.⁴⁰

Şayet bir işletme için sahip olduğu finansal aracın ya da finansal araç grubunun makul değerinin tespiti mümkün değil ise ilgili finansal araç ya da finansal araç grubunun makul değerinin tespit edilebilmesi için kullanımı uygun olacak, defter değeri, geçerli faiz oranı ve vadeleri gibi bilgiler ile makul değerin tahmin edilememesinin nedenlerinin, finansal raporların içinde ya da finansal tablo dipnotlarında açıklanması gerekmektedir.⁴¹

³⁹ Paragraf 22.

* “Practicable” olarak tanımlanmaktadır.

⁴⁰ Paragraf 15.

⁴¹ Paragraf 14.

3.3.1.4. “Nakit Akım Tablosu – Nakit Tahsilâtı ve Nakit Ödemelerinin Raporlanması ve Riskten Korunma İşlemlerinden Kaynaklanan Nakit Akışlarının Sınıflandırılması (SFAS 104)

FASB tarafından 1989 yılının Aralık ayında yayımlanan bu standart, kurula gelen talepler sonucunda, öncelikli olarak Nakit Akım Tablolarına ilişkin 95 sayılı standartta (SFAS 95) bazı değişiklikler yapılması amacıyla yayımlanmıştır.⁴²

Bu standart yürürlüğe girmeden önce, nakit akım tablolarının hazırlanmasında 95 sayılı standardın ilkelerine uyulması ve işletme ile ilgili olarak gerçekleşen her bir nakit tahsilâtı ya da ödemesinin, nereden kaynaklandığına bakılmadan, niteliğine göre sınıflandırılması gerekmektedir. Dolayısıyla, bir işletme riskten korunmak amaçlı kullandığı finansal araçtan sağladığı nakit akışlarını, riskten koruduğu unsurdan elde ettiği nakit akışları ile aynı kategoride değil, sözkonusu finansal aracın niteliğine uygun olan kategoride sınıflandırmak zorundaydı. Kurul, ilgili standartta, riskten korunma aracının alınması ya da satılmasını, bir yatırım faaliyeti olarak kabul etmiş ve riskten korunmak amaçlı kullanılan araçlardan kaynaklanan nakit akışlarının, riskten korunan unsurdan kaynaklanan nakit akışları ile aynı kategoride sınıflandırılmasının çok daha zor ve ilave belgeleme gerektireceğini ileri sürmüştür. Ancak ilgili standart yürürlüğe girdikten sonra, konuyla ilgili uygulamalar konusunda değişiklik yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Gerçekleştirilen müzakereler sonucunda, **yalnızca** belirli bir döviz cinsinden gelecekte gerçekleştirileceği kesin olarak bilinen bir işlem ya da olayı, döviz kuru riskinden korumak amacı ile kullanılan futures, opsiyon, forward ya da “swap” sözleşmelerinden kaynaklanan nakit akışlarının, riskten korunan unsurdan kaynaklanan nakit akışları ile aynı kategoride raporlanabileceği ancak, işlemlere ilişkin gerekli her türlü bilginin ilgili finansal tablo dipnotlarında açıklaması gerektiği belirtilmiştir.

⁴² Financial Accounting Standards Board, “Statement of Cash Flows-Net Reporting of Certain Cash Receipts and Cash Payments and Classification of Cash Flows from Hedging Transactions”, Statement of Financial Accounting Standards No.104, (Çevrimiçi) <http://www.fasb.org/st/>, 17 Nisan 2006.

Yabancı para çevirimi ile ilgili olarak yayınlanan 52 sayılı standart, döviz “swap”ı sözleşmelerinin forward sözleşmelerle aynı olduğunu ve aynı şekilde muhasebeleştirilmesi ve değerlemesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı şekilde bu standartta da forward sözleşmelerine ilişkin getirilmiş olan tüm ilkelerin, “swap” sözleşmeleri için de geçerli olduğu belirtilmektedir.

3.3.2. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları

Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin belirsizlikleri ortadan kaldırmak ve uygulamalar arası bir birliktelik sağlamak amacı ile FASB tarafından başlatılmış olan standart çalışmaları, uluslararası kuruluşları da harekete geçirmiştir. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB), sözkonusu araçlara ilişkin FASB tarafından yayımlanmış olan standartları kendisine örnek alarak, ilgili konuda çalışmalarına başlamış ve ilk olarak 1998 yılında finansal araçların raporlanması bu araçlar hakkındaki bilgilerin finansal tablo dipnotlarında açıklanmasına ilişkin 32 sayılı standardı (IAS 32), ardından 1999 yılının Mart ayında finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve değerlemesine ilişkin 39 sayılı standardı (IAS 39) yayımlamıştır. Kurul en son olarak 2005 yılının Ağustos ayında, finansal araçlar hakkındaki bilgilerin finansal tablo dipnotlarında açıklanmasına ilişkin 7 sayılı Uluslararası Finansal Raporlama Standardını yayımlamış ve bu standart ile 32 sayılı standardın büyük bir bölümünde 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere değişiklik yapmıştır.

Çalışmanın “swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarına ilişkin bu bölümünde ilgili standartlar, 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren geçerli olacakları biçimleriyle ele alınacaklardır.

3.3.2.1. Finansal Araçlar: Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi (IAS 39)

IASB, 1999 yılının Mart ayında, uzun süren bir hazırlık dönemi sonunda, finansal araçları muhasebeleştirme ve değerlendirme ilkelerini içeren 39 sayılı standardını (IAS 39) yayımlamıştır.⁴³ IASB bu standardın hazırlanması aşamasında büyük bir çoğunlukla FASB tarafından yayımlanmış olan 133 sayılı standardın hükümlerine bağlı kalmıştır. Standartta yer alan ilkelerin kullanıcılar tarafından tam olarak anlaşılabilmesi amacı ile sözkonusu ilkelere ilişkin kavramlar tanımlanmış ve bu tanımlamalar arasında türev ürünlere yer verilerek, bu ürünlerin de finansal araç olduğu ve standartta yer alan ilkelerin bu ürünleri de kapsadığı belirtilmiştir.

Standartta, işletmelerin finansal araçları, ancak ilgili oldukları sözleşmenin aktif hale gelmesi ile birlikte muhasebeleştirmelerinin mümkün olduğu belirtilerek⁴⁴, muhasebeleştirme işlemi sırasında sözkonusu araçların taşıdıkları özelliklere bağlı olarak, finansal varlık veya borç olarak sınıflandırılması ve makul değerleri üzerinden muhasebeleştirilmesi, sözkonusu finansal varlık ya da borçların, makul değerlerinin belirlenememesi durumunda ise, elde edilmeleri veya ihraç edilmeleri ile birebir ilişkilendirilebilecek işlem maliyeti üzerinden muhasebeleştirilmeleri öngörülmüştür.⁴⁵

Finansal varlık veya finansal borç olarak sınıflandırılan türev ürünlerin, ilk kez muhasebe kayıtlarına alınmalarından sonra, daima makul değerleri üzerinden değerlendirilmeleri, ancak finansal borç olarak sınıflandırılan türev ürünlerden, kayıtlı fiyatı olmayan bir özsermaye aracı ile ilişkilendirilen, dolayısıyla da makul değerinin tespiti güvenilir olmayanların, ilk kayıttan sonra maliyetleri üzerinden değerlendirilmeleri öngörülmüştür.⁴⁶ Riskten korunma işlemlerinin bir parçası olan,

⁴³ International Accounting Standards Board, International Accounting Standard IAS 39: Financial Instruments Recognition and Measurement, (Çevrimiçi)
<http://www.accountingresearchmanager.com/wk/rm.nsf/3c1cdc26c9d0d9e2072564ac0082d2ac/b51847a6bb8c07ed86256dff005f093e?OpenDocument&rm=839378>, 4 Mart 2006.

⁴⁴ Paragraf 14.

⁴⁵ Paragraf 43.

⁴⁶ Paragraf 46 ve 47.

finansal varlık veya borç olarak tanımlanan araçların ise, riskten korunma işlemleri muhasebesinin ilkelerine tabi oldukları belirtilmiştir.

Standartta türev ürünlere ilişkin muhasebeleştirme ilkeleri, sözkonusu ürünlerin kullanım amaçlarına bağlı olarak belirlenmiş ve türev ürünlerin kullanım amaçları da öncelikle riskten korunma ve spekülasyon olmak üzere ikiye, riskten korunma amaçlı gerçekleştirilen işlemler de kendi içerisinde; i) makul değer riskinden korunma ii) nakit akışı riskinden korunma ve iii) yabancı bir kuruluştaki net yatırım riskinden korunma şeklinde üçe ayrılmıştır.

Standart spekülasyon amaçlı taraf olunan işlemler sonucunda, ortaya çıkan kazanç veya kayıpların, direkt sonuç hesaplarına aktarılarak dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmasını öngörmektedir.

Şayet riskten korunma amacıyla bir işleme taraf olunmuşsa standart riskten korunma muhasebesinin ilkelerinin uygulanmasını öngörmektedir. Bu ilkelerin uygulanabilmesi için ise;⁴⁷

- i) Riskten korunma işleminin başladığı tarihte, riskten korunma ilişkisinin ve işletmenin sözkonusu riske dair belirlemiş olduğu risk yönetim hedefleri ve stratejilerinin resmi olarak belgelenmesi gerekmektedir. Sözkonusu resmi belgelerin, riskten korunma aracı, riskten korunan unsur ya da işleme ilişkin tanımlamalar ile birlikte korunmak istenen riskin niteliği ve işletmenin riskten korunmak amaçlı kullandığı aracın riskten korunmak istenen unsurun makul değerinde ya da nakit akışlarında, ilgili risk sonucunda ortaya çıkan değişiklikleri dengeleme konusunda etkin olup olmadığının işletme tarafından nasıl belirleneceğine ilişkin açıklamaları içermesi,
- ii) Riskten korunma işleminde yüksek derecede etkin olunacağının beklenilmesi,
- iii) Nakit akışı riskinden korunma işlemlerinde, riskten korunan unsur olarak kabul edilen işlemin gerçekleşme olasılığının çok yüksek olması ve durumun elde edilmesi beklenen nakit akışlarında, işletmenin kâr veya zararını da etkileyecek şekilde değişiklik yaratmasının kesin olması,

⁴⁷ Paragraf 88.

- iv) Riskten korunma işleminin etkinliğinin güvenilir bir şekilde ölçülebiliyor olması,
- v) Riskten korunma işleminin, ilgili dönem ya da dönemler boyunca devam ediyor olması gerekmektedir.

Makul değer riskinden korunma işlemleri, kayıtlı bir varlık veya borcun ya da gelecekte gerçekleşmesi kesin bir taahhüdün tamamının ya da belirli bir bölümünün makul değerinde meydana gelebilecek ve işletmenin kâr veya zararını etkileyebilecek nitelikteki değişikliklerden korunmak amacı ile taraf olunan işlemler olarak tanımlanmış ve bu işlemler sonucunda ortaya çıkacak kazanç ya da kayıpların aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmesi öngörülmüştür;⁴⁸

- i) Riskten korunma amaçlı kullanılan türev ürünün makul değerinin yeniden ölçülmesi sonucu ortaya çıkan kazanç ya da kayıp, sonuç hesaplarına aktarılarak, ilgili dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.
- ii) Riskten korunmak istenen unsur üzerinde, ilgili riskten ötürü oluşan kazanç ya da kayıp, riskten korunan unsurun defter değerinde bir düzeltme olarak yer almalı ve sonuç hesaplarına aktarılarak ilgili dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır. Ancak bu durum riskten korunan unsurun maliyet üzerinden değerlendirmediği durumlar için geçerlidir. Riskten korunan unsurun, satışa hazır bir finansal varlık olması durumunda, ilgili riskten kaynaklanan kazanç ya da kayıp, sonuç hesaplarına aktarılarak, dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Makul değer riskinden korunma amaçlı gerçekleştirilen işlemlerde, riskten korunmak istenen unsur gelecekte gerçekleşmesi kesin bir taahhüt ise, ilgili taahhüdün makul değerinde, sözkonusu riskten kaynaklanan birikmiş değişiklikler, bilâncoda varlık ya da borç olarak ve dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdırlar. Bu işlemlerde riskten korunma amaçlı kullanılan türev ürün üzerindeki kazanç ya da

⁴⁸ Paragraf 89.

kayıplar da, sonuç hesaplarına aktarılarak, dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalılardır.⁴⁹

Makul değ er riskinden korunma amaçlı gerçekleştirilen işlemlerde, riskten korunmak istenen unsur gelecekte bir varlık satın almak ya da bir borca ilişkin kesin bir taahhüt ise, işletmenin taahhüdünü yerine getirdiği zaman, ilgili varlık ya da borcun ilk defter değeri, taahhüdün makul değeriinde ortaya çıkan birikmiş değişiklikler tutarınca düzeltilmelidir.⁵⁰

Nakit akış riskinden korunma işlemleri, kayıtlı bir varlık veya borçtan ya da gelecekte gerçekleşme olasılığı çok yüksek bir işlemden elde edilecek nakit akışlarında meydana gelebilecek değişikliklerden korunmak amacı ile taraf olunan işlemler olarak tanımlanmış ve bu işlemler sonucu ortaya çıkacak kazanç ya da kayıpların aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmesi öngörülmüştür;⁵¹

- i) Riskten korunma amaçlı kullanılan aracın üzerinde oluşan kazancın ya da kaybın etkin kabul edilen bölümü,  zkaynaklar değişim tablosunda, özkaynakların bir parçası olarak raporlanmalıdır.
- ii) Riskten korunma amaçlı kullanılan aracın üzerinde oluşan kazancın ya da kaybın etkin olmayan bölümü, sonuç hesaplarına aktarılarak dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Başka bir ifade ile nakit akış riskinden korunma işlemleri muhasebesinde aşağıdaki ilkelere uyulmalıdır;⁵²

- i)  zkaynakların, riskten korunan varlığa ilişkin bölümü, aşağıda belirtilen tutarlar kullanılarak düzeltilmelidir;
 - a. Riskten korunma işleminde kullanılan aracın üzerinde, riskten korunma işleminin başlangıcından itibaren birikmiş kazanç ya da kayıplar,

⁴⁹ Paragraf 93.

⁵⁰ Paragraf 94.

⁵¹ Paragraf 95.

⁵² Paragraf 96.

- b. Riskten korunmak istenen varlıktan gelecekte elde edilmesi beklenen nakit akışlarının makul değerlerinde birikmiş olarak meydana gelen değişimler.
- ii) Riskten korunma işleminde kullanılan araç ya da aracın bir parçası üzerindeki kazanç ya da kayıp (riskten korunmanın etkin olmaması), sonuç hesaplarına aktarılarak, dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.
- iii) Eğer işletmenin, belirli bir riskten korunma ilişkisi için belgelediği riskten korunma stratejisi, riskten korunan unsurun üzerindeki kazanç ya da kaybın veya ilgili nakit akışının bir bölümünü riskten korunma işleminin etkinliğinden ayrı tutuyorsa, ayrı tutulan kısım spekülasyon amaçlı yapılan işlemler gibi muhasebeleştirilmelidir.

Eğer, gelecekte gerçekleşeceği tahmin edilen bir işlemin riskten korunması, bir finansal varlık ya da borcun tanınması ile sonuçlanacak olursa, özkaynakların bir parçası olarak raporlanan ilgili kazanç ya da kayıplar, varlığın alındığı ya da borcun olduğu dönem veya dönemler boyunca yeniden sınıflandırılarak, dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdırlar. Ancak, eğer işletme özkaynaklarında yer alan kaybın bir kısmının ya da tümünün, gelecek dönem ya da dönemlerde telafi edilemeyeceğini tespit ederse, bu tutarı kâr ve zarar hesaplarının içinde telafisi mümkün olmayan kayıplar şeklinde raporlamalıdır.⁵³

Nakit akışı riskinden korunma amaçlı gerçekleştirilen işlemler için uygulanan riskten korunma işlemleri muhasebesine aşağıda yeralan koşullar altında son verilmelidir;⁵⁴

- i) Riskten korunma işleminde kullanılan araca ilişkin sözleşmenin süresinin sona ermesi, satılması, tükenmesi ya da sözleşmenin vadesinde yerine getirilmesi durumunda, riskten korunmada etkin olduğu dönemlerde, riskten korunma aracı üzerinde oluşan ve direkt olarak özkaynakların bir parçası olarak raporlanan birikmiş kazanç ya da kayıplar, ilgili tahmini işlem gerçekleşinceye kadar özkaynakların bir parçası şeklinde ayrı olarak raporlanmaya devam edilmelidir.

⁵³ Paragraf 97.

⁵⁴ Paragraf 101.

- ii) Riskten korunma işleminin, standartta belirtilen kriterleri sağlayamaması,
- iii) Gerçekleşeceği tahmin edilen işlemin gerçekleşme olasılığının ortadan kalkması, bu durumda riskten korunma işleminde etkin olunan dönemlerde, riskten korunma aracı üzerinde oluşan ve direkt olarak özkaynakların bir parçası olarak raporlanan birikmiş kazanç ya da kayıplar, sonuç hesaplarına aktarılarak kâr ve ya zararın hesaplanmasında kullanılmalıdır.
- iv) İşletme riskten korunma sözleşmesini feshederse, bu durumda şayet riskten korunma gelecekte gerçekleşmesi olası bir işleme ilişkin yapılmışsa, riskten korunma işleminde etkin olunan dönemlerde, riskten korunma aracı üzerinde oluşan ve direkt olarak özkaynakların bir parçası olarak raporlanan birikmiş kazanç ya da kayıplar, ilgili tahmini işlem gerçekleşinceye ya da gerçekleşme olasılığı ortadan kalkıncaya kadar özkaynakların bir parçası şeklinde ayrı olarak raporlanmaya devam edilmelidir. İşlemin gerçekleşmesi durumunda riskten korunma işleminde etkin olunan dönemlerde, riskten korunma aracı üzerinde oluşan ve direkt olarak özkaynakların bir parçası olarak raporlanan birikmiş kazanç ya da kayıplar yeniden sınıflandırılarak sonuç hesaplarına aktarılmalı ve dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır. Eğer işlemin gerçekleşme olasılığı ortadan kalkarsa, riskten korunma işleminde etkin olunan dönemlerde, riskten korunma aracı üzerinde oluşan ve direkt olarak özkaynakların bir parçası olarak raporlanan birikmiş kazanç ya da kayıplar, sonuç hesaplarına aktarılarak kâr ve ya zararın hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Yatırımın bir parçası olarak kabul edilen parasal unsurların riskten korunması işlemleri de dâhil olmak üzere, yabancı bir ülkedeki **net yatırımın riskten korunması işlemleri** sonucunda ortaya çıkan kazanç ya da kayıpların aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmesi öngörülmüştür;⁵⁵

- i) Riskten korunma amaçlı kullanılan aracın üzerinde oluşan kazanç ya da kaybın etkin kabul edilen bölümü, direkt olarak özkaynakların bir parçası olarak özkaynaklar değişim tablosunda raporlanmalıdır.

⁵⁵ Paragraf 102.

- ii) Riskten korunma amaçlı kullanılan aracın üzerinde oluşan kazancın ya da kaybın etkin olmayan bölümü, sonuç hesaplarına aktararak dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Yabancı işletmenin elden çıkarılması durumunda, ilgili işletmede bulunan ve riskten korunmak istenen net yatırım üzerindeki kazanç ya da kaybın daha önce özkaynakların bir parçası olarak raporlanmış olan etkin kısmı, sonuç hesaplarına aktararak dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.

3.3.2.2. Finansal Araçlar: Finansal Tablolarda Sunumu (IAS 32)

IASB, finansal tablolardan faydalananların, finansal araçların bir işletmenin finansal pozisyonu, performansı ve nakit akışları için taşıdığı önemi daha kapsamlı olarak anlamasını sağlamak amacı ile 1995 yılının Haziran ayında 32 sayılı (IAS 32) “Finansal Araçlar: Açıklama ve Sunum” standardını yayımlamıştır.⁵⁶ Ancak, Kurulun Ağustos 2005 yılında yayınladığı 7 sayılı Uluslararası Finansal Raporlama Standardı (IFRs 7) “Finansal Araçlar: Finansal Tablo Dipnotlarında Açıklanması” ile birlikte, 32 sayılı standardın ismi “Finansal Araçlar: Finansal Tablolarda Sunumu” olarak, değiştirilmiştir. Yapılan bu değişiklikle beraber standardın amacı, finansal araçların bir borç ya da özsermaye olarak sunulması ve finansal varlık ve finansal borçların denkleştirilmesine ilişkin ilkelerin belirlenmesi olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu standardın ilkelerinin, ihraç eden açısından finansal araçların, finansal varlık, finansal borç ve özsermaye aracı olarak sınıflandırılması; ilgili faiz, kâr payı, kazanç ve kayıpların sınıflandırılması ile finansal varlık ve finansal borçların denkleştirilmesi işlemlerine uygulanması gerektiği belirtilmiştir.

Standartta, finansal araçlar hakkındaki bilgilerin finansal tablolarda sunumuna ilişkin ilkelere geçilmeden önce, kapsadığı finansal araçlar sınıflandırılarak açıklanmış, bu açıklamalar arasında türev ürünlere de yer verilmiş ve **türev ürünler**, “belirli bir

⁵⁶ International Accounting Standards Board, International Accounting Standard IAS 32: Financial Instruments: Disclosure and Presentation, (Çevrimiçi)
<http://www.accountingresearchmanager.com/wk/rm.nsf/3c1cdc26c9d0d9e2072564ac0082d2ac/6ac252baf23f34d386256dff00613a3a?OpenDocument&rm=390262>, 4 Mart 2006.

finansal araç üzerindeki bir veya birkaç riskin taraflar arasında değişimini sağlayacak hak ve yükümlülük sözleşmeleri” olarak tanımlanmıştır.

Standart, işletmelerin ihraç ettikleri finansal araçları veya bileşenlerini, ilk kez muhasebe kayıtlarına alırken, hem yapılan sözleşmenin maddeleri, hem de finansal varlık, finansal yükümlülük ve özsermaye aracı tanımları ile tutarlı olacak şekilde, sınıflandırmasını öngörmektedir.⁵⁷

Bir türev finansal araç sözleşmesinin taraflardan birine ödeme koşullarını belirleme hakkını vermesi durumunda, ilgili finansal araç finansal varlık ya da finansal yükümlülük olarak sınıflandırılmalıdır. Bu sınıflandırılma yaparken, sözleşmeye ait alternatif ödeme koşullarının, sözkonusu aracın bir özsermaye aracı olarak sınıflandırılmasını gerektirecek özellikleri taşıyor olmasına dikkat edilmelidir.⁵⁸

Finansal araçlara veya bileşenlerine ilişkin faiz, kâr payı, kayıp ve kazançlar, finansal yükümlülük olup, gelir veya gider olarak kaydedilmeli ve dönemin kâr veya zararının hesaplamasına dâhil edilmelidir.⁵⁹ Finansal araçların, finansal borç veya özsermaye aracı olarak sınıflandırılması, ilgili araca ait faiz, kâr payı, kayıp ve kazançların, gelir veya gider olarak kaydedilip, dönemin kâr ya da zararının hesaplanmasında kullanılıp kullanılmamaları gerektiğinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.⁶⁰

Finansal bir borcun defter değerine ilişkin kazanç ve kayıplar, kâr ya da zarar içerisinde, gelir veya gider olarak muhasebeleştirilmelidirler.⁶¹

Finansal varlık ve finansal borçlar bir işletme tarafından ancak belirli koşullar altında denkleştirilmeli ve bu işlem sonucunda ortaya çıkan net tutar bilânçoda yer almalıdır.⁶²

⁵⁷ Paragraf 15.

⁵⁸ Paragraf 26.

⁵⁹ Paragraf 35.

⁶⁰ Paragraf 36.

⁶¹ Paragraf 41.

⁶² Paragraf 42.

Standartta kayıtlı bir finansal varlık ve finansal borcun denkleştirilmesi ve net tutarın sunumu ile sözkonusu varlık ve yükümlülüklerin işletme kayıtlarından çıkarılması işlemlerinin birbirlerinden tamamen farklı olduğunu belirtilmektedir. Denkleştirme işlemi sonucunda bir kazanç ya da kaybın ortaya çıkmamasına karşın, kayıtlardan çıkarma işleminin sadece sözkonusu unsurun bilânçodan çıkarılması ile sonuçlanmadığı, aynı zamanda bir kazanç veya kaybın da ortaya çıkması ile sonuçlanabileceği belirtilmiştir.⁶³

3.3.2.3. Finansal Araçlar: Finansal Tablo Dipnotlarında Açıklanması (IFRs 7)

Son yıllarda, finansal araçlardan kaynaklanan risklerin ölçüm ve yönetiminde işletmeler tarafından kullanılan tekniklerde büyük gelişmeler kaydedilmiş, yeni risk yönetimi kavramları ve yaklaşımları kabul görmeye başlanmıştır. Bu durum, ileri gelen birçok kamu ve özel kuruluşu, sözkonusu finansal araçlardan kaynaklanan risklere ilişkin finansal tabloların dipnotlarında yapılması gereken açıklamalar için kullanılmakta olan mevcut çerçevede birtakım değişikliklerin yapılması konusunda harekete geçirmiştir. Dolayısıyla IASB, “Bankalar ve Benzer Finansal Kuruluşların Finansal Dipnot Açıklamaları”na ilişkin 30 sayılı standardını (IAS 30) ve “Finansal Araçlar: Finansal Tablo Dipnotlarında Açıklanması ve Sunumu”na ilişkin 32 sayılı standardını tekrar gözden geçirmiş ve ilgili standartlarda yer alan ilkelere ilişkin değişiklik yapılması kararına varmıştır. Kurul tarafından gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, 2005 yılının Ağustos ayında “Finansal Araçlar: Finansal Tablo Dipnotlarında Açıklanması” isimli 7 sayılı (IFRs 7) Uluslararası Finansal Raporlama Standardını yayımlanmış ve bu standartla 30 sayılı Uluslararası Muhasebe Standardını yürürlükten kaldırılmıştır.

IASB bu standardın ilkelerinin tüm işletmeler tarafından, sahip oldukları tüm finansal araçlar için geçerli olduğunu kabul ederek, standardın temel amacını, finansal tablolardan faydalananların; i)finansal araçların işletmelerin finansal pozisyon ve performansı üzerindeki önemi ve ii)gerek dönem içerisinde gerek

⁶³ Paragraf 44.

raporlama tarihinde, finansal araçlardan kaynaklanan ve işletmenin etkisine açık olduğu risklerin niteliği, kapsamı ve işletmelerin sözkonusu riskleri nasıl yönettiği hakkında doğru ve güvenilir bilgi edinebilmelerini sağlamak olarak belirlemiştir.⁶⁴

Standartta finansal araçların, işletmeler tarafından özelliklerine göre finansal varlık, finansal borç ve özsermaye aracı olarak sınıflandırılarak gruplandırılmaları ve yapılacak açıklamaların bu gruplar göz önüne alınarak yapılması gerektiği belirtilmektedir.

IFRs 7, 39 sayılı standartta tanımlanmış olan her bir riskten korunma işlemi (gerçek değer riskinden korunma, nakit akışı riskinden korunma, yabancı bir işletmedeki net yatırım riskinden korunma) için aşağıda yer alan hususların, işletmelerin finansal tablo dipnotlarında açıklanmasını öngörmektedir;⁶⁵

- i) Her bir riskten korunma işleminin tanımı,
- ii) Riskten korunma amaçlı kullanılan her bir finansal aracın tanımı ve bu araçların raporlama tarihindeki makul değerleri,
- iii) Korunmak istenilen risklerin niteliği.

Nakit akış riskinden korunma amaçlı gerçekleştirilen işlemler için ise, finansal tablo dipnotlarında yer alan açıklamalarda aşağıdaki bilgilere yer verilmesi öngörülmektedir;⁶⁶

- i) Nakit akışlarının gerçekleşmesinin beklendiği dönemler ve bunların kâr veya zararı etkilemesinin beklendiği zaman,
- ii) Riskten korunma işlemleri muhasebesi uygulanmış, ancak gerçekleşme olasılığı ortadan kalkmış olan, tahmini tüm işlemlerin tanımı,
- iii) Dönem içinde özsermaye olarak sınıflandırılmış toplam tutar,
- iv) Dönem içinde özsermayeden, dönemin sonuç hesaplarına aktarılarak kâr veya zarar hesaplamasına dâhil edilen toplam tutar,

⁶⁴ Paragraf 1.

⁶⁵ Paragraf 22.

⁶⁶ Paragraf 23.

- v) Dönem içinde, özsermaye hesabından, elde edilmesi ya da ortaya çıkması tahmin edilen bir olay sonucu ortaya çıkan finansal olmayan bir varlık ya da yükümlülüğün, elde etme maliyetine ya da diğer defter değerine aktarılan toplam tutar.

Standart riskten korunma işlemlerine ilişkin olarak yukarıda yer alan tüm bilgilerin yanı sıra, işletmeler finansal tablolarının dipnotlarında aşağıdaki bilgilerin de ayrıca açıklanmasını öngörmektedir;⁶⁷

- i) Makul değer riskinden korunma işlemlerinde, hem riskten korunma işleminde kullanılan aracın hem de riskten korunan ve ilgili riskle ilişkilendirilebilen unsurun üzerindeki kazanç veya kayıplar,
- ii) Nakit akışı riskinden korunma işlemlerinden doğan ve sonuç hesaplarına aktarılacak kâr veya zarar olarak sınıflandırılmış olan etkin olmayan tutar,
- iii) Yabancı bir işletmedeki net yatırım riskinden korunma işlemlerinden doğan ve sonuç hesaplarına aktarılacak, kâr veya zarar olarak sınıflandırılmış olan etkin olmayan tutar.

Standart, kapsadığı tüm finansal varlık ve finansal borçların, makul değerlerinin defter değerleri ile karşılaştırılabileceği şekilde açıklanmasını öngörmektedir⁶⁸. Başka bir ifade ile bir işletme makul değerlere ilişkin finansal tablo dipnotlarında açıklama yaparken, finansal varlık ve finansal borçlarını, bilânçoda yer aldıkları defter değerleri ile dengeleyecek şekilde gruplamalıdır.⁶⁹

Finansal tablo dipnotlarında makul değere ilişkin olarak ayrıca;⁷⁰

- i) Yöntemler ve değerlendirme teknikleri kullanıldığı zaman, her bir finansal varlık ve finansal borç sınıfının makul değerinin tespitinde kullanılan varsayımlar,
- ii) Makul değerlerin belirlenmesinde, doğrudan aktif bir pazardaki kayıtlı defter değerinin ya da bir değerlendirme tekniğinin mi kullanıldığı,

⁶⁷ Paragraf 24.

⁶⁸ Paragraf 25.

⁶⁹ Paragraf 26.

⁷⁰ Paragraf 27.

- iii) Finansal tablolarda ve dipnotlarında yer alan makul değerlerin, bir değerleme tekniği kullanılarak belirlenmesi durumunda, bu değerleme tekniğinin cari market işlemlerde aynı finansal araç için gözlemlenebilen fiyatlar ile desteklenip desteklenmediği ya da pazar fiyatları temel alınarak belirlenip belirlenmediği,
- iv) (iii)'nin gerçekleşmesi durumunda, kullanılan her bir değerleme tekniği sonucunda makul değerde meydana gelen ve dönem içerisinde kâr ya da zarara dâhil edilen toplam değişim miktarına ilişkin bilgilere de yer vermelidir.

Herhangi bir finansal aracın aktif bir pazarının mevcut olmadığı durumlarda işletme, sözkonusu aracın makul değerini tespit edebilmek için bir değerleme tekniği kullanmalıdır. İlk kayıta, makul değer tespiti için en iyi kanıt elde etme fiyatı* olup finansal araca ait işlem fiyatı ile değerleme tekniği kullanılarak bulunan tutar arasında bir fark olması mümkündür. Böyle bir farkın ortaya çıkması durumunda, işletme;

- i) Sözkonusu farkı, kâr veya zararın bir parçası olarak sınıflandırmada kullandığı muhasebe politikaları,
- ii) Dönem başı ve dönem sonunda kâr veya zarar tutarları arasındaki fark, bu farkları birbirleri ile nasıl dengelendiğine ilişkin bilgilere finansal tablo dipnotlarında yer vermelidir.⁷¹

Standartta, finansal tablo dipnotlarında makul değere ilişkin yapılması gereken açıklamaların;

- i) Makul değer tahmin edilmesinde, defter değerinin mantıklı bir şekilde kullanılması veya
- ii) Aktif bir pazarda, kayıtlı bir fiyatı olmayan herhangi bir özsermaye aracına yatırım yapılması ya da sözkonusu özsermaye araçlarına bağlı ve 39 sayılı standarda göre, makul değerlerinin güvenli bir şekilde ölçülememesi

* “işlem fiyatı” olarak tanımlanmaktadır.

⁷¹ Paragraf 28.

nedeniyle, türev ürünlerin maliyetleri üzerinden değerlendirildiği durumlarda gerekli olmadığı belirtilmektedir.⁷²

(ii) maddesinde yer alan durumun ortaya çıkması halinde finansal tablo dipnotlarında, finansal tablolardan faydalananların, sözkonusu finansal varlık ve borçların defter değerleri ile makul değerleri arasındaki farkı, kendi kendilerine hesaplayabilmeleri için;

- i) Sözkonusu finansal araçların makul değerlerinin güvenilir olarak hesaplanmadığı için, makul değerlerine yer verilmediği,
- ii) Finansal araçlar ve defter değerlerinin tanımı ile bu araçlara ilişkin makul değerlerin güvenilir bir şekilde ölçülememesinin nedenleri,
- iii) Sözkonusu araçlar için mevcut pazarların tanımı,
- iv) Finansal araçların işletme tarafından elden çıkarılıp çıkarılmayacağı ve çıkarılması durumunda bu işlemin nasıl gerçekleştirileceği,
- v) Makul değerleri güvenilir olarak ölçülemeyen finansal araçların işletme kayıtlarından çıkarılması durumunda, işlem anında sözkonusu finansal araçların defter değerleri ve ortaya çıkan kâr veya zarar tutarına ilişkin bilgilere yer verilmelidir;⁷³

Standart ayrıca, işletmelerin gerek finansal araçlarından kaynaklanan riskler gerek bu risklerin nasıl yönetilmesi gerektiğine ilişkin açıklamalara da finansal tablo dipnotlarında yer vermesini öngörmektedir.

⁷² Paragraf 29.

⁷³ Paragraf 30.

3.3.3. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin ABD’deki Muhasebe Standartları ile Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının Karşılaştırılması

“Swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlendirilmesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin gerek FASB, gerek IASB tarafından yayımlanmış olan standartlar temelde benzer olsalar da, uygulama aşamasındaki detaylandırılma derecelerine göre bazı farklılıklar göstermektedirler.

Bu standartlarda yer alan ortak noktalar aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir;⁷⁴

- i) Tüm türev ürünler, daima makul değerleri üzerinden, taşıdıkları özelliklere göre finansal varlık veya borç olarak sınıflandırılarak bilançoda raporlanmalıdırlar.
- ii) Türev ürünlerin makul değerlerinde çeşitli nedenlerden ötürü ortaya çıkan değişiklikler sonucu oluşan kazanç ve kayıplar, varlık ya da borç niteliğinde değildirler. Bu tutarlar, şayet ortada bir riskten korunma işlemi yoksa otomatik olarak sonuç hesaplarına aktararak dönem gelirinin hesaplanmasında kullanılmalıdırlar.
- iii) Standartlarda kaydedilmesi, ölçülmesi ve açıklaması yapılması gereken riskten korunma ilişkileri a. makul değer riskten korunması, b.nakit akışlarının riskten korunması ve c.yabancı bir işletmedeki net yatırımların riskten korunması olarak üç gruba ayrılmıştır.
- iv) Riskten korunma işlemlerine ilişkin olarak riskten korunma işlemleri muhasebesinin kurallarının uygulanabilmesi için, sözkonusu işlemlerin yüksek derecede etkin olmaları beklenmektedir. Başka bir ifade ile riskten korunma işleminde kullanılacak türev ürün üzerindeki kazanç ve kayıpların, riskten korunulan unsur üzerindeki kazanç ve kayıpları birebir dengelemesi gerekmektedir.

⁷⁴ Frederick D.S. Choi, Gary K. Meek, “**International Accounting**” Fifth Edition, New Jersey Prentice Hall, 2004, s.437.

- v) Riskten korunma ilişkisi finansal tablo kullanıcılarının doğru olarak bilgilendirilebilmeleri için ayrıntılı olarak belgelendirilmelidir.

“Swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin FASB ve IASB tarafından yayımlanmış olan standartlar, her ne kadar konuya ilişkin uygulamalara pek çok yönden açıklık getirmiş olsalar da, makul değerin ve riskten korunma işleminin etkinliğinin tespit edilmesine ilişkin kesin bir açıklama getirmemişlerdir. Bu konular, aşağıda belirtilen sebeplerden ötürü ilgili standartlara ilişkin üzerinde en çok tartışılan ve halen belirsizliğini koruyan konulardır;⁷⁵

- i) **Makul değerin belirlenmesi:** Makul değer riskinden korunma amaçlı yapılan işlemlerde birbirinden farklı sonuçlanacak çok sayıda ölçüm yapılması mümkündür. Başka bir ifade ile hem riskten korumak için kullanılan türev ürünlerin, hem de riskten korunan unsurun makul değerinin belirlenmesi için çok çeşitli hesaplamalar yapılabilmektedir. Dolayısıyla ortada makul değerin belirlenmesine ilişkin, standartlar tarafından kabul edilmiş tek bir değerlendirme yönteminin olmaması, uygulamalar arası farklılık yaratmaktadır.
- ii) **Riskten korunmanın etkinliği:** Standartlarda yer alan “riskten korunmanın etkinliği” kavramı göreceli bir kavram olup, riskten korunmanın hangi durumlar altında etkin, hangi durumlar altında etkin olarak kabul edilmeyeceği işletmeden işletmeye ve durumdan duruma farklılık göstermektedir. Riskten korunma işleminin yüksek derecede etkin olması durumunda, uygulanması gereken ilkelere ilişkin herhangi bir belirsizlik yaşanmazken, riskten korunma işlemi “yüksek derecede etkin” olarak kabul edilmediğinde, finansal raporlama sorunları ortaya çıkmaktadır. Teoride “yüksek derecede etkin” olma kavramı, bir türev ürünün değerinde ya da nakit akışlarında meydana gelen değişikliklerle, riskten korunan varlığın değerinde ve yarattığı nakit akışında meydana gelen değişiklik arasında kusursuz bir negatif korelasyon olduğu anlamına

⁷⁵ Choi, Meek, **a.g.e.**, s.438.

gelmektedir. Bu durum, türev ürün için kabul edilebilir bir değer değişikliği aralığının belirlenmesini gerektirmektedir. FASB’ye göre bu aralık %80 - %120 arasında olmalıdır. Şayet bu sınırlar aşılsa riskten korunma işlemine son verilmeli ve türev ürün üzerindeki ertelenmiş kazanç/kayıplar dönemin cari gelirleri arasında raporlanmalıdır. Bu durum da elbette bir işletmenin, raporlamış olduğu gelirlerinde istenmeyen dalgalanma sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

3.3.4. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Türkiye’deki Muhasebe Standartları

Türkiye’de, 1980’li yıllara kadar döviz bulundurma, bu dövizleri kullanma ve kullandırma yetkisinin esas itibarı ile T.C. Merkez Bankası’na ait olması döviz yönetimindeki etkinlikleri sınırlamış ve bankalar ilgili dönemde döviz alım-satım işlemlerini kendilerine tanınmış kısıtlı yetkiler çerçevesinde T.C. Merkez Bankası namına yapmışlardır.⁷⁶ 1980’li yıllarla birlikte Merkez Bankası bir takım kararlar almış ve bu kararlarla birlikte yeni türev ürünler, vadeli döviz işlemlerinden başlayarak, özellikle Türkiye’de şube açmak suretiyle faaliyet gösteren yabancı bankalar, bazı kamu bankaları ve özel bankalar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Ancak ülkemizde gerek “swap” sözleşmeleri, gerek diğer tüm türev ürün sözleşmeleri, bu sözleşmeler için gerekli hukuki çerçevenin eksikliği, uygulanacak muhasebe yönteminin ve ilgili vergi mevzuatının oluşturulmasına ilişkin çalışmaların halen sürdürülüyor olması gibi nedenlerden ötürü yaygın bir şekilde kullanılmamaktadır.⁷⁷ Bu ürünlerin ülkemizde ilk olarak bankalar tarafından kullanılmaya başlanması, kaçınılmaz olarak, konuya ilişkin gerçekleştirilmekte olan standart çalışmalarının da öncelikle bankalardaki uygulamalara yönelik olması ile sonuçlanmış, dolayısıyla işletmelerin türev ürünleri kullanmaları için gerekli ortam doğmamıştır.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: 2. Bölüm, s. 34 – 37.

⁷⁷ Selvi, **a.g.e.** , s. 69.

Çalışmanın bu bölümünde döviz “swap”ı sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin Türkiye’deki mevcut uygulamaları yönlendiren muhasebe standartları ile konuya ilişkin kanun, yönetmelik ve tebliğler incelenecektir.

3.3.4.1. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin BDDK’ nın Muhasebe Standartları

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), bankaların; hesap ve kayıt düzeninde şeffaflık ve tekdüzenin sağlanması, işlemlerin kayıt dışında kalmasının önlenmesi, faaliyetlerin gerçek mahiyetlerine uygun olarak sağlıklı ve güvenilir biçimde muhasebeleştirilmesi, finansal tabloların zamanında ve doğru şekilde hazırlanması, raporlanması ve yayınlanmasına ilişkin esasların, ilke ve yöntemlerin belirlenmesi amacı ile 22 Haziran 2006 tarih ve 24793 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazetede “Muhasebe Uygulama Yönetmeliği”ni yayımlamıştır.⁷⁸ Bu yönetmelik ve bu yönetmelik uyarınca muhasebe standartlarına ilişkin olarak yürürlüğe konacak tebliğlerde açık olmayan hallerde sırasıyla; ulusal ve uluslararası muhasebe standartlarında benimsenen ilkelere, Avrupa Birliği düzenlemelerinin getirdiği normlara ve mevzuatlara aykırı olmamak kaydıyla, finansal piyasalarda yaygın olarak kullanılan ilkelere uyulması gerektiği belirtilmektedir.⁷⁹

Ancak, BDDK tarafından 8 Kasım 2006 tarih ve 26340 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan “Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ” ile birlikte 22/6/2002 tarihli ve 24793 mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin”; 1 Sayılı Tebliğ – “Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı”, 2 Sayılı Tebliğ, “Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı”, 11 Sayılı Tebliğler yürürlükten

⁷⁸ 23 Ekim 2002 tarih ve 24915 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik, 29 Kasım 2004 tarih ve 25655 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik ve 30 Haziran 2005 tarih ve 25861 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik ile değiştirilmiştir.

29.11.2004 tarih ve 25655 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik ile 30.06.2005 tarih ve 25861 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik ile eklenmiştir.

⁷⁹ (Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/muy_30062005.doc, 9 Nisan 2006.

kaldırılmış ve Türkiye Muhasebe Standartlarının ilgili konular için getirmiş olduğu düzenlemelerin hükümleri kabul edilmiştir.⁸⁰

Konuya ilişkin yapılan son düzenlemelerin bu çalışmanın hazırlandığı tarihte henüz çok yeni olması sebebiyle, eski ve yeni uygulamaların daha sağlıklı bir şekilde karşılaştırılabilmesi ve yeni uygulamanın daha anlaşılır kılınabilmesi amacıyla 8 Kasım 2006 tarihi itibarı ile yürürlükten kaldırılan sözkonusu Standartlara çalışmanın bu bölümünde yer verilmiştir.

3.3.4.1.1. Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardı*

BDDK, yabancı para cinsinden gerçekleştirilen işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin ilkeleri belirlemek amacıyla 22 Haziran 2002 tarih ve 24793 (Mükerrer) sayılı resmi gazetede, Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 11 sayılı Tebliğ ile “Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi” standardını yayımlamıştır.⁸¹

Standartta, **yabancı para üzerinden işlem**; “fiyatı yabancı para cinsinden belirlenen mal ve hizmetlerin alım ve satımları, yabancı para cinsinden borç temin edilmesi ve borç verilmesi, yabancı para birimine dayalı yapılan bir anlaşmaya taraf olunması ve yabancı para cinsinden bir varlığın elde edilmesi veya elden çıkarılması veya döviz cinsinden bir yükümlülüğün oluşması veya yerine getirilmesi gibi yabancı para üzerinden gerçekleştirilen işlemler”, **kur**; “Türk parası ile yabancı para biriminin değişim oranını bankaca ilgili tarih itibarıyla kamuya duyurulan cari döviz alış kuru”, **kur farkı**; “belli bir miktar yabancı paranın, değişik kurlar kullanılarak Türk parası

⁸⁰ “Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ”, (Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/03112006_tebdigler/Bankalarin_Konsolide_Finansal_Tablolarinin_Duzenlenmesine_iliskin_Tebdig_08112006.htm, 23 Kasım 2006.

* 8 Kasım 2006 tarih ve 26340 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan “Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ” ile yürürlükten kaldırılmıştır. (Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/03112006_tebdigler/Bankalarin_Konsolide_Finansal_Tablolarinin_Duzenlenmesine_iliskin_Tebdig_08112006.htm, 23 Kasım 2006.

⁸¹ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ üzerine değiştirilen şeklidir.

cinsinden ifade edilmesi sırasında oluşan farkları”, **kapanış kuru**; “değerleme tarihinde geçerli olan kur” olarak tanımlanmaktadır.⁸²

Standart, yabancı para üzerinden gerçekleştirilen bir işlemin, ilk olarak sabit kur üzerinden ilgili yabancı hesaplara kaydedilmesini, bu hesaplardaki yabancı para bakiyelerinin de değerlemeye tabi tutularak ilgili hesaplara aktarılmasını ve sözkonusu değerlemelerin yapıldığı her değerleme döneminde yabancı para cinsinden parasal kalemlerin değerlemelerinde kapanış kurunun kullanılmasını gerektirmektedir. Bankaların yurtdışında faaliyet gösteren şubelerinin işlemleri ile benzeri yurtdışı işlemleri de bu maddede öngörüldüğü şekilde muhasebeleştirilmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak, bu kapsamda gelir ve gider kalemlerinin dönüştürülmesinde, işlemlerin yoğunluğuna bağlı olarak döneme ilişkin ortalama kurun da kullanılmasının da mümkün olduğu ayrıca belirtilmektedir.⁸³

Standartta bankaların yurtdışında iştirak ettikleri ortaklıklar ile yaptıkları yabancı para işlemlerden kaynaklanan ve özünde bankanın ortaklıktaki net yatırım değerinin unsuru olan uzun vadeli borç ya da alacak niteliğindeki parasal kalemlere ilişkin kur farkları, bu ortaklıklar elden çıkarılınca kadar gelir veya gider hesapları ile ilişkilendirilmeden özkaynaklar altında açılacak değerleme fonu hesabında muhasebeleştirilmesi öngörülmektedir. Benzer şekilde, yurtdışında kurulu işletmedeki yatırımdan dolayı doğabilecek kur riskinden korunmak amacı ile üstlenilen yabancı para borçlardan kaynaklanan kur farkları da gelir ve gider hesapları ile ilişkilendirilmeden, özkaynaklar altında açılacak bir değerleme fonu hesabında muhasebeleştirilmelidirler.⁸⁴ Bu durumlar dışında kalan ve yabancı para cinsinden gerçekleştirilen işlemler sonucunda ortaya çıkan kur farkları ise oluştukları dönemde gelir veya gider olarak kaydedilmelidirler.⁸⁵

⁸² Madde 3.

⁸³ Madde 4 - 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

⁸⁴ Madde 6.

⁸⁵ Madde 5.

Standart, finansal tablolara ilişkin dipnotlarda aşağıda yer alan açıklamalara yer verilmesini gerektirmektedir;⁸⁶

- i) Bankanın finansal tablo tarihi ile bu tarihten geriye doğru son beş iş günü kamuya duyurulan cari döviz alış kurları,
- ii) Bankanın cari döviz alış kurunun finansal tablo tarihinden geriye doğru son otuz günlük basit aritmetik ortalama değeri,
- iii) Döneme ilişkin net kâr veya zarara dahil edilen toplam kur farkları,
- iv) Kur farklarından doğan değerleme fonu hesabının toplam tutarı ve dönem içinde meydana gelen değişiklikler,
- v) Aktifleştirilmiş kur farkı tutarı,
- vi) Bilânço tarihinden sonra kurlarda önemli değişiklikler olması halinde bunun yabancı para işlemler ile kalemlere ve finansal tablolara olan etkisi,
- vii) Kur riski yönetim politikasının temel esasları.

3.3.4.1.2. Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı*

BDDK, finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin ilkelerin belirlenmesi amacı ile 22 Haziran 2002 tarih ve 24793 (mükerrer) sayılı Resmi Gazetede Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 sayılı Tebliğ ile “Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi” standardını yayımlamıştır.⁸⁷

Standartta finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin ilkelere geçilmeden önce, sözkonusu ilkelerde yer alan kavramlara ve bu kavramlara ilişkin tanımlamalara yer verilmiştir. Bu tanımlamalarda, **finansal araç**, “tarafardan biri için finansal varlık, diğeri için ise finansal yükümlülük veya sermaye aracı oluşturan sözleşme”, **türev ürünler** ise “belirli bir faiz oranında, teminat bedelinde, mal bedelinde, döviz

⁸⁶ Madde 9.

* 8 Kasım 2006 tarih ve 26340 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan “Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ” ile yürürlükten kaldırılmıştır.(Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/03112006_tebliğler/Bankaların_Konsolide_Finansal_Tablolar_inin_Düzenlenmesine_iliskin_Tebliğ_08112006.htm, 23 Kasım 2006.

⁸⁷ Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 1 Sayılı Tebliğ, (Çevrimiçi) <http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/mevzuat.htm#1>, 9 Nisan 2006. [31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ](http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/mevzuat.htm#1) ile 1/10/2002 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere değiştirilmiştir.

kurunda, fiyat veya oran endeksinde, bir kredi değerlendirmesinde veya kredi endeksinde veya benzer bir değişkende meydana gelen değişikliğe karşılık değeri değişen; net bir başlangıç yatırımı gerektirmeyen veya piyasa koşullarındaki değişikliklere benzer karşılıklar veren diğer türden sözleşmelere göre daha az başlangıç yatırımı gerektiren ve takas işlemi ileri bir tarihte gerçekleşecek olan finansal araç” olarak tanımlanmıştır.⁸⁸ Başka bir ifade ile türev ürünler sahibine tanıdığı hak ve yükümlülükler göre finansal varlık veya finansal yükümlülük olarak sınıflandırılan finansal araçlardır.

Finansal varlıklar, alım-satım amaçlı finansal varlıklar, vadeye kadar elde tutulacak finansal varlıklar, satılmaya hazır finansal varlıklar ve banka kaynaklı krediler ve alacaklar olmak üzere dört grupta, finansal yükümlülükler ise alım-satım amaçlı olanlar ve alım-satım amaçlı olmayanlar olmak üzere iki grupta sınıflandırılmalıdır.⁸⁹

Standart finansal varlık ve yükümlülüklerin finansal tablolara kaydedilebilmesi için öncelikle sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüğe taraf olunmasını gerekli kılmakta ve türev ürünlerin rayiç değeri güvenilir bir şekilde ölçülemeyen kote edilmemiş bir sermaye aracı ile ilgili olmadıkları ve bunların devri ile ödenmedikleri sürece, rayiç değer * üzerinden ölçülmesini gerektirmektedir.⁹⁰

Finansal varlık olarak sınıflandırılan türev ürünlerin elde edilmesinde, standart **“işlem tarihine”** ya da **“teslim tarihine”** göre muhasebeleştirilme yöntemlerinden herhangi birinin kullanılmasını mümkün kılarken, sözkonusu varlıkların elden çıkarılması durumunda **“teslim tarihine”** göre muhasebeleştirme yönteminin kullanılmasını öngörmektedir.⁹¹

⁸⁸ Madde 3.

⁸⁹ Madde 4.

* Sözleşmeye konu olan varlığın bilgili ve istekli taraflar arasında muvazaadan arî olarak el değiştirmesine veya yükümlülüğün yerine getirilmesine esas olmak üzere, öncelikle ilgili varlığın borsa değerini, borsa değerinin oluşmaması durumunda ise değerlendirme gününde bu tanıma uygun alım-satım değeri anlamında kullanılmıştır.

⁹⁰ Madde 7.

⁹¹ Madde 6.

- i) İşlem tarihine göre muhasebeleştirme, elde edilecek finansal varlığın ve buna karşılık gelen yükümlülüğün işlem tarihinde kayda alınması varlığın satılması durumunda ise teslim tarihinde kayıtlardan çıkarılması ve oluşan alacağın ilgili hesaba kaydedilmesidir.
- ii) Teslim tarihine göre muhasebeleştirme, finansal varlığın teslim alındığı tarihten itibaren kayda alınması ve teslim edildiği tarihte kayıttan çıkarılmasıdır. Teslim tarihine göre muhasebeleştirme yapıldığında, bankaca, elde edilen finansal varlığın işlem tarihi ile teslim tarihi arasında rayiç değerinde meydana gelen herhangi bir değişiklik, ilgili varlığın değerlemesinde kullanılan esasa göre kaydedilmelidir. Buna göre, muhasebe kayıtlarında elde etme maliyeti veya iskonto edilmiş değer üzerinden izlenen finansal varlıklar için değer değişikliği kaydedilmemelidir. Alım-satım amaçlı finansal varlıkların değer değişiklikleri net kâr/zarara kaydedilirken, satılmaya hazır finansal varlıkların değer değişiklikleri ise, özkaynak kalemleri altında izlenmelidir.

Tüm bunların yanında standart aynı grupta sınıflandırılan tüm finansal varlıklar için aynı yöntemin kullanılmasını şart koşturmaktadır.⁹²

Standartta türev ürünler ticarete konu olarak veya riskten korunma aracı olarak dikkate alınmış, bu ürünlere ilişkin muhasebeleştirme ilkeleri ise sözkonusu ürünlerin kullanım amaçlarına bağlı olarak belirlenmiştir. Türev ürünlerin kullanım amaçları öncelikle riskten korunma ve spekülasyon olmak üzere ikiye, riskten korunma amaçlı gerçekleştirilen işlemler de kendi içerisinde; i) rayiç değer değişikliği riskinden korunma, ii) nakit akışların riskten korunma ve iii) yabancı para üzerinden yapılan iştirak yatırımlarının riskinden korunma şeklinde üçe ayrılmıştır.

Standartta riskten korunma amaçlı sözleşmelerin, riski ortadan kaldırmak, azaltmak veya bir başkasına yansıtmak amacıyla kullanıldığı ve bu sözleşmeler için riskten korunma muhasebesinin kullanılmasını gerektiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra riskten korunma, riskten korunma aracının rayiç değerindeki veya onunla ilgili nakit

⁹² Madde 6.

akışlarındaki değişiklikler ile riskten korunma kalemi arasında orantılı bir gelir dengesi de kurmasını gerektirmektedir.⁹³

Riskten korunma işlemleri muhasebesi ise, riskten korunma aracını değerinde meydana gelen değişmelerin, gelir tablosuna yansıtılma zamanı ile riskten korunma kalemin değerinde meydana gelen değişmelerin ortaya çıktığı zaman arasında denklik sağlanması süreci olarak tanımlanmıştır ve riskten korunma işlemine konu edilen kalem ile riskten korunma aracının rayiç değerlerinde meydana gelen ve birbirini bertarafeden değişikliklerin karşılıklı olarak kaydedilmesini içermektedir.⁹⁴

Bu Tebliğ kapsamında bir riskten korunma ilişkisinin, riskten korunma işlemleri muhasebesinin hükümlerine tabi olabilmesi için aşağıdaki özelliklerin tümünü taşımasının şart olduğu belirtilmiştir.⁹⁵

- i) Riskten korunma önlemi alınırken, riskten korunma ilişkisi ile bankanın risk yönetiminin hedefi ve stratejisi bir belgeye dayandırılmalıdır. Bu belge, riskten korunma aracının tanımını, riskten korunma varlığı veya işlemi, korunma riskin yapısını ve bankanın riskten korunma aracını, sözkonusu varlığın rayiç değerindeki veya işlemin etkisinden korunmak istenen riskten kaynaklanan nakit akışlarındaki değişikliklere karşı riskten korunma etkinliğini nasıl değerlendirdiğini kapsamalıdır.
- ii) Riskten korunma işlemi, risk yönetimi stratejisi ile tutarlı, rayiç değer veya nakit akışla ilgili değişiklikleri dengelemede etkin olmalıdır.
- iii) Nakit akış riskinden korunma işlemleri için, korunmanın konusunu teşkil eden ileride olabilecek işlemin gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması ve nakit akışlarındaki değişikliklerin bankanın net kâr ya da zararını etkileyebilecek nitelikte olmalıdır.
- iv) Riskten korunma işleminin etkinliği güvenilir bir şekilde ölçülebilir olmalıdır.
- v) Riskten korunma sürekli olarak değerlendirilmeli ve tüm malî raporlama dönemi boyunca etkin olmalıdır.

⁹³ Madde 19.

⁹⁴ Madde 21.

⁹⁵ Madde 21.

Standartta riskten korunma aracı için tek bir rayiç değer ve rayiç değerinde değişikliğe yol açan faktörlerin de birbirine bağımlı olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla bankanın riskten korunma ilişkisinin de, riskten korunma aracının bütünü düşünülerek oluşturulmasının gerekli olduğu belirtilmektedir.

Riskten korunma aracının bir kısmı için, riskten korunma ilişkisi tayin edilebilmesi mümkünken, riskten korunma ilişkisinin riskten korunma aracının vadesinin sadece bir bölümünü kapsayacak şekilde tayin edilmesi mümkün değildir.

Riskten korunma işlemine konu edilen kalemin rayiç değerindeki veya nakit akışlarındaki değişikliklerin tamamına yakın bir bölümü, riskten korunma aracının rayiç değerindeki veya nakit akışlarındaki değişiklikler ile giderilebiliyorsa, riskten korunma işlemi etkin olarak değerlendirilmelidir.⁹⁶

Bir bankanın riskten korunma etkinliğini benimseyeceği yöntem o bankanın risk yönetimi stratejisine dayanmalıdır. Riskten korunma aracının ve riskten korunma işlemine konu edilen varlık ya da yükümlülüğün ana unsurları aynıysa, rayiç değerinde ve nakit akışlarda meydana gelen değişiklikler, riskten korunma boyunca tamamen dengelenmelidir.

Riskten korunma aracı, korunan riskin sadece bir kısmını dengeleyebiliyorsa etkin olarak kabul edilmemektedir.

Bir riskten korunma işleminin riskten korunma işlemleri muhasebesi hükümlerine tabi olabilmesi için bankanın tüm genel iş riskleri ile değil, sadece özel olarak tanımlanmış bir riskle ilişkilendirilmesi ve bankanın kâr zarar hesaplarını etkilemesi gerekmektedir.

Riskten korunmanın etkinliği, bir riskten korunma ile riskten korunan bir kalemin veya riskten korunan bir grup benzer kalemin değerindeki veya nakit akışındaki değişiklikler karşılaştırılarak tespit edilmek zorundadır. Riskten korunma aracının,

⁹⁶ Madde 22.

riskten korunan belirli bir kalem yerine net pozisyonun tamamı ile karşılaştırılması risk muhasebesi için yeterli kabul edilmemektedir.

Bir banka riskten korunmanın etkinliğini ölçerken genellikle paranın zaman değerini hesaba katmak durumundadır. Riskten korunan kaleme uygulanan sabit oran rayiç değer riskine karşı koruyan “swap” işleminin sabit oranı ile tam uyuşmak zorunda değildir. Bir “swap” işleminin rayiç değeri onun net ödemelerinden elde edilir.⁹⁷

Riskten korunma işlemine konu edilen kalemin; kayıtlı bir varlık, kesin bir taahhüt veya taahhüt edilmemiş ancak gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel gelecekteki bir işlem olabileceği gibi, benzer risk özellikleri taşıyan belirli bir grup varlık, yükümlülük, kesin bir taahhüt veya gerçekleşmesi beklenen işlemlerden de oluşabileceği belirtilmiştir.⁹⁸

Türev ürünlerin, rayiç değeri güvenilir bir şekilde ölçülemeyen kote edilmemiş bir sermaye aracı ile ilgili olmadıkları ve bunların devri ile ödenmedikleri sürece rayiç değerleri üzerinden ölçülmesi gerektiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra rayiç değeri güvenilir bir şekilde ölçülemeyen türev araçların, riskten korunma aracı olarak kabul edilemeyeceği de belirtilmiştir.

Rayiç değer değişikliği riskinden korunma işlemleri;

Standart rayiç değer değişikliği riskine karşı korunma amaçlı işlemlerin aşağıdaki şekilde değerlemeye tabi tutulmasını gerektirmektedir;⁹⁹

- i) Riskten korunma aracının değerinde meydana gelen değişiklikler cari dönem gelir tablosuna yansıtılmalıdır.
- ii) Riskten korunma işlemine konu edilen kaleme ilişkin olarak ortaya çıkan kâr ya da zarar, bu kalemin defter değerine yansıtılmalıdır ve oluştuğu anda kâr zarar tablosuna kaydedilmelidir. Bu şart riskten korunma işlemine konu olan kalem için bankanın bu işlemin dışında rayiç değer değişikliklerini

⁹⁷ Madde 22.

⁹⁸ Madde 20.

⁹⁹ Madde 23.

özkaynaklar altında takip etme yöntemini seçmiş olması ya da maliyet değerinden yansıtırması durumu da geçerlidir.

- iii) Taahhütlerin rayiç değerinin riskten korunması sözkonusu olduğunda, taahhütlerin değerinde meydana gelen değişikliklerin finansal tablolara yansıtılması zorunludur.

Eğer korunan kaleme ilişkin risklerden sadece belirli bir kısmı korumaya konu edilmişse, sözkonusu kalemin rayiç değerinde meydana gelen ve riskten korunma işlemi ile ilgisi olmayan değişimler, ilgili kalemin hangi amaçla elde tutulmuş olduğuna bağlı olarak ya ilgili dönem net kâr/zarar hesabına dâhil edilmeli ya da özkaynaklar altında açılacak fon hesabında izlenmelidirler.

Standart, riskten korunma aracının zaman aşımına uğraması, satılması, sona erdirilmesi veya yenilenmesi veya başka bir riskten korunma aracına aktarılması ya da ilgili riskten korunma işleminin riskten korunma muhasebesi ile ilgili kriterleri sağlayamaması durumunda riskten korunma muhasebesine son verilmesini gerekli kılmaktadır. Ancak bankanın, riskten korunma aracının yenilenmesi veya süresinin uzatılması, riskten korunma stratejisinde belirtilmiş ise bu durum sona erme anlamını taşımamaktadır.

Nakit akışların riskten korunma işlemleri;

- i) Etkin olarak nitelendirilen bir riskten korunma işlemine ilişkin kazanç ve kayıplar ana sermaye ve katkı sermaye değişim tablosu aracılığıyla doğrudan özkaynak kalemlerine dâhil edilmelidir.
- ii) Riskten korunma işleminin etkin olarak nitelendirilmeyen kısmına ilişkin kazanç ve kayıplar, riskten korunma aracının bir türev finansal araç olması halinde kâr/zarar hesabına aktarılmalıdır.

Riskten korunan taahhüdün veya gelecekteki muhtemel işlemin, bir varlık ve yükümlülük haline gelmesi durumunda özkaynak kalemleri arasında izlenen bu işlemlerle ilgili kazanç ya da kayıplar bu kalemlerden alınarak sözkonusu varlık veya yükümlülüğün elde etme maliyetine veya defter değerine dâhil edilmelidir.

Riskten korunan aracın elde etme maliyetine ya da defter değerine dâhil edilen kazanç ve kayıplarının, net kâr/zararı etkilemesi durumunda, ilgili tutarlar gelir tablosuna yansıtılmalıdır.

Doğrudan özkaynak kalemlerinde izlenen tüm nakit akış riskine karşı korunma işlemlerine ilişkin tutarlar, aynı dönemde veya riskten korunan taahhüt ya da gelecekte gerçekleşmesi muhtemel işlemlerin net kâr/zararı etkilediği süreçte gelir tablosuna yansıtılmalıdır.

Banka zaman aşımına uğraması, satılması, sona erdirilmesi, yenilenmesi veya başka bir riskten korunma aracına aktarılması ya da riskten korunma muhasebesi ile ilgili kriterleri daha fazla sağlayamaması veya taahhüt edilen ya da gelecekte gerçekleşmesi muhtemel işlemin gerçekleşmesinin beklenmediği durumlardan birinin oluşması halinde nakit akış riskinden korunma işlemleri için riskten korunma muhasebesi uygulanmasına son vermelidir. Ancak bankanın, riskten korunma aracının yenilenmesi veya süresinin uzatılması, riskten korunma stratejisinde belirtilmiş ise bu durum sona erme anlamını taşımamaktadır.

Başlangıçta doğrudan özkaynak kalemlerine kaydedilmiş olan riskten korunma aracının toplam kazanç ya da kaybı gelecekte gerçekleşmesi muhtemel işlem gerçekleşinceye kadar özkaynak kalemleri arasında ayrı bir kalem olarak tutulmalıdır. Muhtemel işlemin gerçekleşmesi durumunda, özkaynak kalemleri arasında ayrı bir kalem olarak tutulan bu tutarlar, bu kalemlerden alınarak ilgili varlığın elde etme maliyetine veya defter değerine dahil edilmeli ve tutarlar ilgili dönemde veya riskten korunan taahhüt ya da gelecekte gerçekleşmesi muhtemel işlemlerin net kâr/zararı etkilediği süreçte gelir tablosuna yansıtılmalıdır.

Taahhüt edilen ya da gelecekte gerçekleşmesi muhtemel işlemin gerçekleşmesinin beklenmediği durumda, doğrudan özkaynak kalemlerine kaydedilmiş toplam kazanç ya da kayıplar gelir tablosuna yansıtılmalıdır.

Yabancı para üzerinden yapılan iştirak yatırımlarının riskinden korunma işlemleri;

Etkin olarak nitelendirilen riskten korunma aracına ait kazanç ya da kayıp özkaynak kalemlerine kaydedilmelidir.

Riskten korunma işleminin etkin olarak nitelendirilmeyen kısmına ilişkin kazanç ve kayıplar, riskten korunma aracının bir türev finansal araç olması halinde kâr/zarar hesabına aktarılmalıdır.

Riskten korunma aracından kaynaklanan kâr ya da zararın riskten korunma işleminin etkin olarak nitelendirilen kısmına ilişkin olan tutarı yabancı para çevirim kâr veya zararı ile aynı şekilde sınıflandırılmalıdır.

Korunma amaçlı olmayan sözleşmelerin alım-satımı, spekülasyon amaçlı olarak kabul edilmektedir ve sözkonusu sözleşmelerin değerlerinde meydana gelen değişiklikler, doğrudan gelir veya gider hesaplarına kaydedilmelidirler.¹⁰⁰

BDDK tarafından 30 Haziran 2006 tarih ve 24448 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin Genelge”nin bankalarca ayrılacak özel ve genel karşılık oranları bölümün 2.maddesinde bankaların, standart nitelikli nakdi kredileri ve yakın izlemedeki nakdi kredileri toplamının binde beşi ve teminat mektupları, aval ve kefaletleri ile diğer gayrinakdi kredileri toplamının binde biri oranında genel karşılık ayırmak zorunda oldukları belirtilmektedir. Sözkonusu yönetmeliğin uygulanmasına ilişkin genelgenin karşılık ayrılmasına ilişkin esaslar bölümünde; vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler kapsamında değerlendirilmesi gereken, “Döviz ve Faiz Haddi ile İlgili İşlemlerden Alacaklar” hesaplarında izlenen kalemlerin, 27 Haziran 2001 tarih ve 24445 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan

¹⁰⁰ Madde 21.

“Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin”¹⁰¹ 21 inci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen krediye dönüştürme oranlarıyla çarpılması suretiyle bulunacak tutarların genel karşılık hesaplanmasında dikkate alınacağı belirtilmektedir.

3.3.4.1.3. Kamuya Açıklanacak Mali Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar Standardı

BDDK, bankaların düzenleyecekleri konsolide ve konsolide olmayan malî tabloların biçim ve içerikleri ile bunların açıklama ve dipnotlarıyla birlikte kamuya açıklanmasına ilişkin esasları belirlemek amacıyla “Kamuya Açıklanacak Mali Tablolar ile Bunlara İlişkin Açıklama ve Dipnotlar” başlıklı¹⁰², Muhasebe Uygulama Yönetmeliğine İlişkin 17 Sayılı Tebliğ’ini yayımlamıştır. Dolayısıyla da bankalar, gerek malî tablolarının, gerek bu tablolara ilişkin açıklama ve dipnotlarının bu tebliğ hükümleri ve eklerinden yararlanılarak hazırlanması ile yükümlü kılınmışlardır.

Bu tebliğ ile birlikte, bankaların hazırlamakla yükümlü oldukları malî tablolar ve bunlara ilişkin açıklama ve dipnotların düzenlenmesi ve kamuya açıklanmasına ilişkin oluşturulmuş olan ilkelerin arasında türev ürünlere ilişkin yapılması gereken açıklamalara da yer verilmiştir. Bu açıklamalar uyarınca, konsolide ve konsolide olmayan malî tabloların dipnotlarında yabancı para cinsinden sözleşmeler, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile “swap” işlemleri ve diğer türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi ile ilgili olarak;¹⁰³

¹⁰¹ [14 Eylül 2001 tarih ve 24523 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik](#), [31 Ocak 2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik](#), [9 Temmuz 2002 tarih ve 24810 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik](#), [23 Ekim 2002 tarih ve 24915 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik](#), [10 Haziran 2003 tarih ve 25134 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik](#), [20 Eylül 2003 tarih ve 25235 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik](#), [29 Temmuz 2004 tarih ve 25537 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik](#), [10.11.2004 tarih ve 25639 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik](#) ve [13 Ağustos 2005 tarih ve 25905 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmelik](#) ile değiştirilen şeklidir.

¹⁰² [31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ](#) ve [16 Temmuz 2004 tarih ve 25224 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile güncellenmiştir.](#)

¹⁰³ Madde 8.

- i) Ana sözleşmeden ayrıştırılmak suretiyle oluşturulan türev ürünlerinin muhasebeleştirilme ilkeleri,
- ii) Riskten korunma amaçlı türev ürünlerinin muhasebeleştirilmelerinde dikkate alınan ölçütleri,
- iii) Türev işlemlerinin, riskten korunma amaçlı sınıflandırmaya yönelik tespitin yapılmasındaki ölçütleri karşılamadığı ve bu türden türev işlemlerin satılması, vadesinin sona ermesi veya sözleşmeye konu edimlerin yerine getirilmesi yoluyla sona erdiği durumlarda, riskten korunma amaçlı türev ürünlerin muhasebeleştirilme yöntemlerinin uygulanmadığına ve bahse konu ürünlerin defter değerinde yapılabilecek değişikliğin ilgili türev ürünün vadesi dikkate alınarak düzeltme kayıtları yoluyla sonuç hesaplarına yansıtılıp yansıtılmadığı,
- iv) Riskten korunma amaçlı türev işlemleri ve vadeli işlem sözleşmeleri ilgili hesaplarda muhasebeleştirildiklerinde, bununla ilgili olarak özkaynak kalemleri içinde takip edilen tahmini kazanç ve kayıpların, varlık ya da yükümlülüğün elde etme maliyetine veya ilgili varlık veya yükümlülüğün defter değerine dâhil edilip edilmediği,
- v) Riskten korunma amaçlı taahhütlerin ve işlemlerin gelir tablosunu etkilediği dönem süresince hangi gelir veya gider hesaplarına intikal ettirildiği,
- vi) Riskten korunma ve ticari amaçlı türev ürünlerin rayiç değerleri, özkaynak kalemleri arasında yer alan riskten korunma yedeklerinin tutarı,
- vii) Muhasebe Uygulama Yönetmeliğinin yürürlüğe girmesinden önce türev finansal araçların nasıl muhasebeleştirildiği ve gelir/gidere nasıl yansıtılmış olduğu açıklanmalıdır. Finansal araçların netleştirilmesi durumunda, netleştirmenin hangi esaslara göre yapılmış olduğu ve sözkonusu net tutarın bilânçoya yansıtılıp yansıtılmadığı da ayrıca belirtilmelidir.¹⁰⁴

Tüm bu açıklamaların yanısıra, bankalar, para, sermaye ve mal piyasalarındaki kısa vadeli kur, faiz ve fiyat hareketleri karşısında alınan pozisyonların neler olduğu bu piyasalarda yapılan işlemlere dair belirli bir risk sınırlamasının mevcut olup olmadığı, grubun, satılmaya hazır yabancı para cinsinden sermaye araçları

¹⁰⁴ Madde 9.

dolayısıyla maruz kaldığı kur riskinden korunma stratejileri varsa, sabit ya da değişken faizli mevduattan kaynaklanan faiz oranı riskinden korunmaya yönelik uygulamaları olup olmadığı, diğer yabancı para cinsi işlemlerden kaynaklanan kur riskinden korunma stratejilerinin nelerden oluştuğu ve grubun yabancı işletmelerdeki net yatırımlarının kur riskinden korunma yollarına ilişkin açıklamalara da finansal tablolarının dipnotlarında yer vermelidirler.¹⁰⁵

Standartta nazım hesaplara ilişkin açıklanması gereken hususlar arasında türev ürünlere ilişkin açıklanması gereken hususlara da yer verilmiştir. Standartın hükümlerine göre finansal tablo dipnotlarında türev ürünlere ilişkin açıklamalar, cari dönem ve önceki dönem tutarlarını içeren bir tablo halinde yapılmalıdır. Söz konusu tablo hazırlanırken işlemler öncelikle alım-satım amaçlı işlemler ve riskten korunma amaçlı işlemler olarak iki ana bölüme ayrılmalıdır. Alım-satım amaçlı işlemler kendi arasında döviz ile ilgili türev işlemler, faiz ile ilgili türev işlemler ve diğer alım-satım amaçlı türev işlemler olmak üzere gruplanmalıdır. Riskten korunma amaçlı türev işlemler ise, riskten korunma işleminin türüne bağlı olarak, rayiç değer değişikliği riskinden korunma amaçlı, nakit akış riskinden korunma amaçlı, yabancı para üzerinden yapılan iştirak yatırımları riskinden korunma amaçlı yapılan işlemler ve diğer riskten korunma amaçlı yapılan türev işlemler olarak gruplandırılmalıdır. Riskten korunma amaçlı bir türev işlem yapılması durumunda, yapılan işlemlerde kullanılan finansal aracın ne olduğu tutarı ile birlikte açıklanmalıdır.¹⁰⁶

Standart özkaynak değişim tablosunda, türev ürünlere ilişkin olarak, cari dönemde “Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardının” uygulanması sebebiyle yapılan düzeltmeler için şu açıklamaların yapılmasını gerekli kılmıştır;¹⁰⁷

Nakit akış riskinden korunma kalemlerinde meydana gelen artışlara ilişkin bilgiler; Dönem başı ve dönem sonu mutabakat yapılarak sunulmalıdır. Nakit akış riskinden korunmalarda, riskten korunma aracı olarak belirlenmiş bir türev ve türev olmayan finansal varlık ve yükümlülüğe ait kazanç ya da kayıp özkaynağa kaydedilmişse cari

¹⁰⁵ Madde 27.

¹⁰⁶ Madde 40.

¹⁰⁷ Madde 41.

dönemde kaydedilmiş olan tutar dipnotlarda açıklanmalıdır. Kur farklarının dönem başı ve dönem sonu tutarlarına ilişkin mutabakat açıklanmalıdır.

3.3.4.2. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin SPK ’nın Muhasebe Standartları

Sermaye Piyasası Kurulu’nun (SPK), 15 Kasım 2003 tarihli, 25524 sayılı Resmi Gazete’de yayımlamış olduğu Sermaye Piyasası’nda Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ’in 11. Kısmı finansal araçlara ilişkindir. Kurul Tebliğ’in bu bölümünü işletmelerin malî durumu, performansı ve nakit akımlarını etkileyen finansal araçlar hakkındaki bilgilerin, hem malî tablo kullanıcıları tarafından anlaşılabilmesini ve değerlendirebilmesini sağlamak, hem de bu araçların malî tablolara alınması, değerlemesi, malî tablolarda gösterimi ve dipnotlarda yapılacak açıklamalara ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacı ile yayımlamıştır. ¹⁰⁸ Tebliğ’in sözkonusu 11. Kısmı toplam beş bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde standardın amacı, kapsamı ve ilgili tanımlar, ikinci bölümde finansal araçların malî tablolara alınma ilkeleri, üçüncü bölümde finansal araçları değerlendirme ilkeleri, dördüncü bölümde finansal araçların malî tablolarda gösterimine ilişkin ilkeler ve son olarak da beşinci bölümde finansal araçlara ilişkin kamuya açıklanması gereken hususlara yer verilmiştir. Tebliğ, tüm işletmeleri, Standardın bu bölümünün hükümlerini, standartla belirlenmiş kalemler dışında kalan tüm finansal araçlara uygulamakla yükümlü kılmıştır. ¹⁰⁹

Tebliğ’de finansal araçların muhasebeleştirilmesi, değerlendirilmesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin ilkelere geçmeden önce, sözkonusu ilkelerin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla çeşitli kavramların tanımlamaları yapılmıştır. Bu tanımlamalar arasında **finansal araç**; bir işletmenin finansal varlığı iken diğer bir işletmenin finansal borcu veya hisse senedi olan sözleşmeler, **türev araç** ise; aşağıda

¹⁰⁸ 15 kasım 2003 tarihli, 25524 sayılı Resmi Gazete “Sermaye Piyasası’nda Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ Seri:XI, No:25: 11.Kısım Finansal Araçlar, Madde:244.

¹⁰⁹ Madde 245.

belirtilen özelliklerin tamamını sağlayan bir finansal araç veya sözleşme olarak tanımlanmıştır.¹¹⁰

- i) Aracın değerinin belirli bir faiz oranı, menkul kıymet veya mal fiyatı, döviz kuru, fiyat veya oran endeksleri, kredi derecelendirmesi veya endeksi veya benzeri değişkenlerde (işlemin dayandığı varlık) meydana gelen değişikliklere bağlı olarak değişmesi,
- ii) Aracın ilk yatırım gerektirmemesi veya piyasa şartlarındaki değişikliklere benzer tepki vermesi beklenen diğer sözleşme tiplerine göre daha az düzeyde ilk yatırım gerektirmesi,
- iii) Aracın gereklerinin ileri bir tarihte ifa edilmesi gerekmektedir.

Türev araçlara örnek olarak vadeli işlem sözleşmeleri, forward sözleşmeleri, “swap”lar ve opsiyonlar verilmiş, bunun yanı sıra türev araçların genellikle para tutarı, hisse sayısı, ağırlık veya hacim birimlerinin sayısı veya sözleşmede belirtilen diğer birikimler gibi kavramsal bir tutarı içermesi gerektiği ancak sözkonusu kavramsal tutarın sözleşmenin başlangıcında ihraççı veya elinde bulunduran kişi veya kuruluş tarafından alınması veya yatırılmasının gerekmediği de belirtilmiştir.¹¹¹

Tebliğ’de finansal araçlar teriminin, asli finansal araçlar (alacaklar, borçlar ve hisse senetleri gibi) ve türev finansal araçların (opsiyonlar, vadeli işlem ve forward sözleşmesi, faiz haddi ve döviz kuru “swap”ları) her ikisini de kapsamaması nedeniyle; türev finansal araçların da bu Kısım’ın hükümlerine tabi olduğu belirtilmektedir. Bu açıklamaya ek olarak, herhangi bir türev aracın, bu aracın dayanağı olan asli finansal aracın içerdiği finansal risk veya risklerin, taraflar arasında transferi etkisini taşıyan haklar ve yükümlülüklerden meydana geldiği belirtilmiş ve genellikle bu aracın dayanağı olan asli finansal aracın sözleşme tarihinde transfer edilmesiyle sonuçlanmadığı dolayısıyla da böyle bir transferin sözleşmenin vadesinde yerine getirilmesinin de gerekli olmadığı vurgulanmıştır.¹¹²

¹¹⁰ Madde 246.

¹¹¹ Madde 248.

¹¹² Madde 247.

Tebliğ’de türev ürünlere ilişkin sözleşme ile belirlenen tüm hakların ve yükümlülüklerin gösterdikleri özelliklere göre finansal varlık veya finansal borç olarak, ilgili işletmenin bilançosunda yer alması gerektiği belirtilmiş ancak bunun olabilmesi için öncelikle işletmenin ilgili araca ilişkin sözleşme hükümlerine taraf olması şart koşulmuştur.¹¹³

Tebliğ’de finansal bir varlığın ya da finansal bir borcun ilk defa malî tablolara alınırken maliyet bedeli üzerinden değerlendirilmesi gerektiği ve bu maliyet, ilgili finansal aracın bir varlık olması durumunda verilen bedelin ve bir yükümlülük olması durumunda ise alınan bedelin makul değeri* olarak tanımlanmıştır. Elde etme veya ihraçla doğrudan ilişkilendirilebilir işlem maliyetlerinin** de finansal varlığın veya finansal borcun ilk değerlemesine dâhil edilmesi gerekli kılınmıştır.¹¹⁴ Bir finansal araç için alınan veya verilen bedelin makul değerinin ise, işlem fiyatı veya diğer piyasa fiyatları dikkate alınarak belirleneceği, bu tür piyasa fiyatlarının bulunmaması veya bedelin bir kısmını finansal araç dışındaki bir şeyin oluşturması durumunda ise bu bedelin makul değerinin; gelecekteki tüm nakit giriş ve çıkışlarının, benzer kredi derecelendirmesine sahip olan bir ihraççının benzer bir finansal aracı (para birimi, vadesi, faiz haddi ve diğer faktörler esas alınarak) için geçerli olan piyasa faiz hadleri kullanılarak iskonto edilmesi suretiyle bulunan tutarların toplamı olarak tahmin edileceği belirtilmiştir.¹¹⁵

Finansal varlıklar ilk defa malî tablolara alınmalarından sonra değerlendirme amaçlarına yönelik olarak;¹¹⁶

¹¹³ Madde 253.

* **Makul değer:** Bilgili ve istekli taraflar arasında, herhangi bir ilişkiden etkilenmeyecek şartlar altında bir varlığın el değiştirebileceği fiyat veya yükümlülüklerin yerine getirilmesinde esas teşkil edecek meblağ olarak tanımlanmıştır. Madde:246.

** **İşlem maliyetleri:** Aracı kurumlara, danışmanlara ve acentelere ödenen ücret ve komisyonları, düzenleyici otoriteler ve borsacılara kesilen payları ve transfer vergileri ile diğer yükümlülükleri içermekte olup, borç primleri veya iskontoları, finansman maliyetleri, işletme içi idari maliyetler veya elde tutma maliyetlerini içermemektedirler. Madde: 249.

¹¹⁴ Madde 261.

¹¹⁵ Madde 261.

¹¹⁶ Madde 262.

- i) İşletme kaynaklı kredi ve alacaklar,
- ii) Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar,
- iii) Satılmaya hazır finansal varlıklar,
- iv) Alım-satım amaçlı finansal varlıklar,

olmak üzere dört gruba ayrılmış ve türev araç varlıkları da dahil olmak üzere finansal varlıkların, ilk defa malî tablolara alındıktan sonra, satış veya diğer elden çıkarmalar nedeniyle katlanılan işlem maliyetleri için herhangi bir indirim yapılmaksızın makul değerleri üzerinden değerlendirilmesini gerekli kılınarak, ilk defa malî tablolara alındıktan sonra, türev araç borçları ile alım-satım amaçlı olarak belirlenen yükümlülükler dışındaki tüm finansal borçların, etkin faiz* yöntemi kullanılmak suretiyle iskonto edilmiş maliyet üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir.¹¹⁷ Ancak maliyetleri üzerinden değerlendirilen ve makul değeri güvenilir olarak ölçülemeyen kote olmayan hisse senetleriyle bağlantılı ve bunların teslimiyle kapatılması gereken araç borçları hariç olmak üzere; türev araç borçları ve alım-satım amaçlı finansal borçların, ilk defa mali tablolara alındıktan sonra makul değer üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Tebliğ’de herhangi bir riskten korunma ilişkisinin parçası olmayan bir finansal varlık veya finansal borcun makul değerinde meydana gelen değişikliklerden kaynaklanan kazanç veya kayıplara ilişkin muhasebeleştirme ilkeleri aşağıdaki şekilde belirtilmektedir;¹¹⁸

- i) Alım-satım amaçlı bir finansal varlığa veya finansal borca ilişkin kazanç veya kayıplar ortaya çıktığı dönemde, kâr veya zarar olarak malî tablolara

* **Etkin faiz yöntemi;** Bir finansal varlığın veya finansal borcun etkin faiz haddi kullanılması suretiyle iskonto edilmiş maliyetinin ve faiz geliri veya faiz giderinin hesaplanmasına ilişkin yöntem olarak, bir finansal varlığın veya finansal borcun etkin faiz haddi; sözleşme ile belirlenen gelecekteki nakit akımlarının, bu aracın ilk defa mali tablolara alınma tarihindeki veya uygulanabilir olması durumunda piyasadaki bu tarihten sonraki en yakın yeniden fiyatlama tarihindeki net kayıtlı değerine eşitleyen iskonto oranı olarak tanımlanmıştır. Taraflarca sözleşme kapsamında alınan veya ödenen tüm tutarların söz konusu hesaplamaya dâhil edilmesi gerekmektedir. Madde:246.

¹¹⁷ Madde: 264.

¹¹⁸ Madde 268.

aktarılmalıdır. Bir türev araç riskten korunma amaçlı bir araç olarak belirlenmediği sürece alım-satım amaçlı olarak dikkate alınmalıdır.

- ii) Değer düşüklüğü zararları hariç olmak üzere, satılmaya hazır finansal varlıklara ilişkin kazanç veya kayıplar, bu varlıklar malî tablolardan çıkarılana kadar özsermaye değişim tablosu aracılığıyla doğrudan özsermaye içerisinde malî tablolarda yer almalıdır. Bu varlıklar malî tablolardan çıkarıldığında, daha önce özsermaye içerisinde malî tablolara yer alan birikmiş kazanç veya kayıplar dönemin kâr veya zararı olarak sonuç hesaplarına aktarılmalı, ancak, satılmaya hazır bir finansal varlığın ilk defa malî tablolarda gösterildiği tutar ile vade tutarı arasındaki farkın etkin faiz yöntemi kullanılmak suretiyle itfa edilen kısmı faizi temsil eder dolayısıyla kâr veya zarar olarak malî tablolarda yer almalıdır.

Tebliğ riskten korunma amaçlı bir araç ile riskten korunan ilgili kalem arasında belirlenmiş bir korunma ilişkisinin olması halinde, ortaya çıkacak kazançların muhasebeleştirilmesinde riskten korunma işlemleri muhasebesi hükümlerinin uygulanmasını gerektirmektedir.¹¹⁹

“**Riskten korunma muhasebesi**” riskten korunma amaçlı araçlar ile riskten korunan kalemlerin makul değerlerinde meydana gelen değişikliklerin birbirleriyle netleştirilmesi suretiyle kâr veya zarar olarak malî tablolara alınmasını gerektirmektedir.¹²⁰ Riskten korunan kalemler, tek bir varlık, yükümlülük, kesin taahhüt veya tahmin işlemi olabileceği gibi; bunların benzer risk özellikleri içeren grupları da olabilmekte; riskten korunma muhasebesi uygulaması için gerekli koşulları sağladığı sürece her bir türev araç riskten korunma amaçlı bir araç olarak kabul edilmektedir. Tebliğ’de riskten korunma ilişkileri, riskten korunan unsur temel alınarak;¹²¹

¹¹⁹ Madde 274.

¹²⁰ Madde 281.

¹²¹ Madde 282.

- i) Makul değer korunması,
- ii) Nakit akım korunması,
- iii) Şube benzeri yabancı bir işletmedeki net yatırımın korunması,

olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Ancak riskten korunma işlemleri muhasebesinin ilkelerinin uygulanabilmesi için, bir korunma ilişkisinin öncelikle aşağıdaki özelliklerin tümünü taşıması şart koşulmuştur,¹²²

- i) Korunmanın başlangıcında, korunma ilişkisi ile işletmenin risk yönetimi amacı ve korunma stratejisi hakkında resmi bir belgelendirme sisteminin bulunması şarttır. Söz konusu belgelendirme sistemi kapsamında hazırlanacak belgelerde aşağıdaki hususların yer alması şarttır;
 - a. Korunma amaçlı araç ile riskten korunan kalem veya işleme ilişkin bir açıklama,
 - b. Korunulan riskin esası,
 - c. Korunma amaçlı aracın, korunan kalemin makul değerindeki veya korunan işlemin nakit akımlarındaki korunulan riskle ilişkilendirilebilir değişiklikleri bertaraf etmekte etkinliğinin işletme tarafından nasıl değerlendirildiğine yönelik bir açıklama,
- ii) Korunmanın; belirli bir korunma ilişkisi için belgelendirilen risk yönetimi stratejisi ile tutarlı olarak, makul değer veya nakit akımlarındaki korunulan riskle ilişkilendirilebilir değişiklikleri bertaraf etmekte büyük ölçüde başarılı ve etkin olması beklenir.
- iii) Nakit akım korunmaları için, korunmaya konu olan bir tahmin işleminin kuvvetle muhtemel olması ve maruz kalınan nakit akım değişikliklerini yansıtması şarttır.
- iv) Korunmanın etkinliği güvenilir olarak ölçülebilmelidir. (Örnek; riskten korunan kalemin makul değeri veya nakit akımları ile korunma amaçlı aracın makul değerinin güvenilir olarak ölçülmesi şarttır.)

¹²² Madde 282.

- v) Korunmanın devam eden bir süreç içerisinde sürekli olarak değerlendirilmesi şarttır ve hesap dönemi süresince önemli ölçüde etkin olması beklenir.

Sözleşmenin başlangıcında ve riskten korunmanın geçerliliği süresince, riskten korunan kalemin makul değerinde veya nakit akımlarındaki değişikliklerin neredeyse tamamının korunma amaçlı aracın makul değerinde veya nakit akımlarındaki değişikliklerle karşılanması beklenildiği ve gerçek sonuçların %80 ile %125 arasından bir aralıkta olduğu bir korunmanın önemli ölçüde bir korunma olarak kabul edileceği belirtilmektedir. Korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için, korunma işleminin; belirli ve tanımlanabilir bir riske ilişkin olması, sadece işletmenin toplam riskine yönelik olmaması ve sonuçta işletmenin kâr veya zararını etkilemesi gerekmektedir.¹²³ Ancak riskten korunmanın etkinliğinin değerlendirilebilmesi için herhangi bir yöntem öngörülmemiştir. Ancak korunmanın etkinliği değerlendirilirken, paranın zaman değeri dikkate alınmalıdır.

Makul değer korunmaları;

Tebliğ’de makul değer korunmaları, malî tablolara alınan bir varlık veya yükümlülük, bir varlığın sabit fiyattan alım-satımına yönelik malî tablolara alınmayan bir kesin taahhüt ya da bir tür varlık, yükümlülük veya kesin taahhüdün belirlenebilir bir kısmı ile ilgili olarak, belirli bir riskle ilişkilendirilebilir ve raporlanan kâr/zararı etkileyebilen makul değer değişikliklerine karşı korunma olarak tanımlanmıştır.¹²⁴ Bir makul değer korunmasının korunma muhasebesi uygulanması için gerekli koşulları hesap dönemi boyunca sağlaması halinde, bu korunma aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmelidir;¹²⁵

- i) Korunma amaçlı aracın makul değer üzerinden (korunma amaçlı türev araç) veya bu aracın kayıtlı değerinin yabancı para cinsinden olan kısmının

¹²³ Madde 283.

¹²⁴ Madde 282.

¹²⁵ Madde 284.

(korunma amaçlı türev olmayan araç) yeniden değerlendirilmesinden kaynaklanan kazanç veya kayıplar gelir tablosu ile ilişkilendirilmek suretiyle malî tablolara aktarılmalıdır.

ii) Korunan kalemden kaynaklanan ve korunulan riskle ilişkilendirilebilir kazanç veya kayıplar gelir tablosu ile ilişkilendirilmek suretiyle malî tablolara aktarılmalı ve bu kazanç veya kayıplar için korunan kalemin kayıtlı değerinde düzeltme yapılmalıdır. Korunan kaleme ilişkin makul değer değişikliklerinin doğrudan özsermaye içerisinde malî tablolara alınmak suretiyle makul değer üzerinden değerlendirilmesi halinde bile bu hüküm uygulanmalıdır. Bu hüküm, korunan kalemin maliyet değeri üzerinden değerlendirilmesi durumunda da geçerlidir.

Aşağıdaki durumlardan herhangi birinin ortaya çıkması durumunda, bu Maddede öngörülen korunma muhasebesi uygulamasına son verilmelidir;

i) Korunma amaçlı aracın kullanılması, satılması, sona ermesi veya korunma amaçlı olmasına son verilmesi (korunma amaçlı bir aracın diğer bir korunma amaçlı araçla yenilenmesi veya sürdürülmesi, bu tür uygulamaların işletmenin belgelendirilen korunma stratejisinin bir parçası olması halinde bir sona erme veya son verme olarak dikkate alınmamalıdır),

ii) Korunmanın, korunma muhasebesi uygulanması için gerekli koşulları sağlayamaz hale gelmesi.

Korunan faizli bir finansal aracın kayıtlı değerinde yapılan düzeltmeler kâr veya zarar içerisinde itfa edilmelidir. İtfa sürecine, korunan kalemden korunulan riskle ilişkilendirilebilir makul değer değişiklikleri için düzeltme yapılmasına son verilmesinden sonra olmamak üzere, düzeltme ortaya çıktığı anda başlanır. Düzeltmede, itfanın başladığı tarihte yeniden hesaplanan etkin faiz haddi esas alınmalı ve düzeltme tutarı vadeye kadar tamamen itfa edilmelidir.

Nakit akım korunması;

Tebliğ’de nakit akım korunması, malî tablolara alınan bir varlık veya yükümlülük (değişken faizli bir borca ilişkin gelecekteki faiz ödemelerinin tamamı veya bir kısmı gibi) ya da tahmin işlemiyle (gerçekleşmesi beklenen bir alım veya satım gibi) ilgi belirli bir riskle ilişkilendirilebilir ve raporlanan kâr/zararı etkileyebilen nakit akım değişikliklerine karşı korunma olarak tanımlanmıştır.¹²⁶ Bir nakit akım korunmasının korunma muhasebesi uygulanması için gerekli koşulları hesap dönemi boyunca sağlaması halinde, bu korunma aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmelidir;¹²⁷

- i) Korunma amaçlı araca ilişkin kazanç veya kayıpların etkin bir korunma olarak belirlenen kısmı özsermaye değişim tablosu aracılığıyla doğrudan özsermaye içerisinde malî tablolara alınmalıdır,
- ii) Korunma amaçlı araca ilişkin kazanç veya kayıpların etkin olmayan kısmı;
 - a. Korunma amaçlı aracın bir türev araç olması halinde kâr veya zarar olarak,
 - b. Korunma amaçlı aracın bir türev araç olmaması gibi sınırlı durumlarda, bu Kısımın “Kazanç ve Kayıplar” başlıklı Maddesi ile uyumlu olarak malî tablolara alınmalıdır.

Nakit akım korunmaları daha belirgin olarak aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmelidir;

- i) Özsermayenin korunan kaleme ilişkin olan kısmı aşağıdaki tutarlardan (mutlak değerleri) düşük olanı esas alınarak düzeltilmelidir:
 - a. Korunma amaçlı araca ilişkin birikmiş kazanç veya kayıp,

¹²⁶ Madde 282.

¹²⁷ Madde 285.

- b. Korunmanın başlangıcından itibaren, korunan kaleme ilişkin beklenen gelecekteki nakit akımlarının makul değerindeki (bugünkü değer) toplam değışiklik.
- ii) Etkin olmayan bir korunmada, korunma amaçlı araca ilişkin kalan kazanç veya kayıplar kâr/zarar ya da doğrudan özsermaye içerisine dâhil edilmelir.
- iii) İşletmenin belirli bir korunma ilişkisine yönelik belgelendirilen risk yönetimi stratejisinin, korunma amaçlı araca ilişkin nakit akımlarının veya kazanç veya kayıpların belirli bir kısmını korunmanın etkinliğine ilişkin değerlendirmenin dışında bırakması halinde; kazanç veya kayıpların hariç tutulan kısmı bu Kısımın “Kazanç ve kayıplar” başlıklı Maddesi hükümleri ile uyumlu olarak malî tablolara alınmalıdır.

Bir tahmin işlemine ilişkin korunmanın bir varlık veya yükümlülüğün malî tablolara alınması ile sonuçlanması durumunda; bu Madde ile uyumlu olarak doğrudan özsermaye içerisinde malî tablolara alınan kazanç veya kayıplar, aynı dönem içerisinde veya elde edilen varlığın ya da katlanılan yükümlülüğün kâr/zararı etkilediği dönemlerde kâr veya zarar olarak yeniden sınıflandırılmalıdır. Ancak, herhangi bir zamanda, doğrudan özsermaye içerisinde malî tablolara alınan net zararın tamamının veya bir kısmının gelecekteki bir veya birkaç dönemde kapatılamayacağının beklenmesi halinde; kapatılması beklenmeyen tutar kâr veya zarar içerisinde yeniden sınıflandırılmalıdır.

Aşağıdaki durumlardan herhangi birinin ortaya çıkması durumunda, bu Maddede öngörülen korunma muhasebesi uygulamasına devam edilmemelidir:

- i) Korunma amaçlı aracın kullanılması, satılması, sona ermesi veya korunma amaçlı olmasına son verilmesi (korunma amaçlı bir aracın diğeri bir korunma amaçlı araçla yenilenmesi veya sürdürülmesi, bu tür uygulamaların işletmenin belgelendirilen korunma stratejisinin bir parçası olması halinde bir

sona erme veya son verme olarak dikkate alınmamalıdır). Bu durumda, korunma amaçlı araca ilişkin olarak etkin bir korunma varken doğrudan özsermaye içerisinde malî tablolara alınan birikmiş kazanç veya kayıplar, tahmin işlemi gerçekleşene kadar özsermaye içerisinde ayrı olarak kalmaya devam etmelidir. Tahmini işlem gerçekleştiğinde bu Madde hükümleri uygulanmalıdır

- ii) Korunmanın, korunma muhasebesi uygulanması için gerekli koşulları sağlayamaz hale gelmesi. Bu durumda, korunma amaçlı araca ilişkin olarak etkin bir korunma varken doğrudan özsermaye içerisinde malî tablolara alınan birikmiş kazanç veya kayıplar, tahmini işlem gerçekleşene kadar özsermaye içerisinde ayrı olarak kalmaya devam etmelidir. Tahmini işlem gerçekleştiğinde bu Madde hükümleri uygulanmalıdır.
- iii) Tahmini işlemin gerçekleşmesinin beklenmemesi. Bu durumda, buna ilişkin doğrudan özsermaye içerisinde malî tablolara alınan birikmiş kazanç veya kayıplar dönemin kâr veya zararı olarak malî tablolara alınmalıdır. Ancak, kuvvetle muhtemel olmayan bir tahmin işleminin gerçekleşmesi beklenebilir.

Net yatırımın korunması;

Tebliğ’de net yatırımın korunması, şube benzeri yabancı bir işletmedeki net yatırım, Kur Değişiminin Etkileri, başlıklı bölümdeki anlamı ile kullanılmıştır. Net yatırımın bir parçası olarak dikkate alınan parasal bir kalemin korunması dâhil olmak üzere, şube benzeri yabancı işletmelerdeki net yatırımların korunmaları nakit akım korunmaları ile benzer olarak dikkate alınır: ¹²⁸

- i) Korunma amaçlı araca ilişkin kazanç veya kayıpların etkin bir korunma olarak belirlenen kısmı, özsermaye değişim tablosu aracılığıyla doğrudan özsermaye içerisinde malî tablolara alınmalıdır.
- ii) Korunma amaçlı araca ilişkin kazanç veya kayıpların etkin olmayan kısmı;

¹²⁸ Madde 286.

- a. Korunma amaçlı aracın bir türev araç olması halinde kâr veya zarar olarak,
- b. Korunma amaçlı aracın bir türev araç olmaması gibi sınırlı durumlarda, bu Kısımın “Kazanç ve Kayıplar” başlıklı Maddesi ile uyumlu olarak, malî tablolara alınmalıdır.

Korunma amaçlı bir araca ilişkin kazanç veya kayıpların etkin bir korunma olarak belirlenen ve doğrudan özsermaye içerisinde malî tablolara alınan kısmı, şube benzeri yabancı işletme elden çıkarıldığında kâr veya zarar olarak malî tablolara alınmalıdır.

Tebliğ’in finansal araçlara ilişkin 11.Kısım’ının bölümünde, finansal araçlara ilişkin kamuya açıklanması gereken bilgiler yer almaktadır. Finansal araçlara ilişkin gerekli bilgilerin malî tabloların tablo kısmında sunulabildiği sürece, aynı bilgilerin dipnotlarda tekrarlanmasının gerekli olmadığı belirtilmiş ve finansal araçların niteliğine ve işletmedeki göreceli önemlerine uygun olarak, dipnotların yazılı açıklamaların ve belirli nicel verilerin kombinasyonunu içerebileceği belirtilmiştir.¹²⁹ Tüm bunların yanı sıra işletmeler, korunma muhasebesinin kullanıldığı önemli her tür tahmin işleminin korunması için kullanılan politikalar dahil olmak üzere, finansal risk yönetim amaçları ve politikalarını açıklamakla yükümlü kılınmışlardır.

Makul değer korunmaları, nakit akım korunmaları ve şube benzeri yabancı işletmelerdeki net yatırımın korunması ile ilgili olarak aşağıdaki bilgiler dipnotlarda ayrı ayrı açıklanmalıdır;¹³⁰

- i) Korunmanın niteliği ve içeriği,
- ii) Korunma amaçlı araçlar olarak belirlenen finansal araçların niteliği ve bilanço tarihindeki makul değerleri,

¹²⁹ Madde 295.

¹³⁰ Madde 296.

- iii) Korunulan riskin esası,
- iv) Tahmini işlemlerin gerçekleşmesi beklenen dönemler (bu tür işlemlerin kâr veya zarar tutarını etkilemesinin beklendiği durumlarda); ve daha önce korunma muhasebesi kullanılan ancak bundan sonra gerçekleşmesi beklenmeyen tahmin işlemlerinin niteliği.

Nakit akım korunmalarında, korunma amaçlı araçlar olarak belirlenen türev ve türev olmayan finansal varlıklar ve finansal borçlar nedeniyle oluşan bir kazanç veya kaybın doğrudan özsermaye ile ilişkilendirilmek suretiyle malî tablolara alınmış olması halinde; aşağıdaki bilgiler özsermaye değişim tablosuna ilişkin dipnotlarda açıklanmalıdır;

- i) Dönem süresince özsermaye ile ilişkilendirilmek suretiyle malî tablolara alınan tutar,
- ii) Dönemin kâr veya zararında gösterilen ve özsermayeden indirilen tutar.

Her bir sınıf finansal varlık, finansal borç ve hisse senedi için aşağıdaki hususların dipnotlarda açıklanması şart koşulmuştur;¹³¹

- i) Gelecekteki nakit akımlarının tutarını, zamanlamasını ve kesinliğini etkileyebilecek önemli şartlar da dâhil olmak üzere, finansal araçların niteliği ve büyüklüğüne ilişkin bilgiler,
- ii) Malî tablolara alınma ve değerlendirme esasları dâhil olmak üzere, benimsenen muhasebe politikaları ve yöntemleri.

¹³¹ Madde 298.

3.3.4.3. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin TMSK ’nın Muhasebe Standartları

Finansal tabloların IAS/IFRS ile uyumlu, ihtiyaca uygun, gerçek, güvenilir, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir olması amacıyla ulusal muhasebe standartlarının oluşturulmasına yönelik Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından yürütülmekte olan çalışmalarının bir parçası olan finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesine ilişkin 39 sayılı (TMS 39) muhasebe standardı 3 Kasım 2006 tarihinde, sözkonusu araçların finansal tablolarda sunumu ve açıklanmalarına ilişkin 32 sayılı (TMS 32) muhasebe standardı ise 28 Ekim 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

TMSK’ nın hem Türkiye’deki tüm muhasebe uygulamaları arasında, hem de Türkiye’deki uygulamalarla, uluslararası uygulamalar arasında bir standardizasyon sağlanması amacıyla yürüttüğü çalışmalar doğrultusunda elde edilen sonuçlardan birisi 8 Kasım 2006 tarihli 26340 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan “Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ” ile konuya ilişkin BDDK tarafından yayımlanmış olan standartların yürürlükten kaldırılması ve ilgili TMS’lerin kabul edilmesi olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesine ilişkin 39 sayılı muhasebe standardı (TMS 39) ve sözkonusu araçların finansal tablolarda sunumu ve açıklanmalarına ilişkin 32 sayılı muhasebe standardı’na (TMS 32) yer verilecektir. Ancak konuya ilişkin her iki standartta atıfta bulunulmuş olmasına karşın TRFS 7 “Finansal Araçlar: Açıklamalar” standardı henüz yayımlanmamış olması sebebiyle, bu standarda ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşılamamış olunması sebebiyle bu bölümde ilgili standarda ilişkin herhangi bir açıklamaya yer verilemeyecektir.

3.3.4.3.1.Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme (TMS 39)

TMSK tarafından hazırlanan “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” konulu 39 (TMS 39) sayılı muhasebe standardı, temel olarak finansal varlıkların, finansal borçların ve finansal olmayan unsurların alım veya satımı ile ilgili bazı sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi için gerekli birtakım ilkelerin tespit edilmesi amacı ile oluşturulmuştur. Standart tüm işletmeleri belirtilen birtakım finansal araçlar dışında kalan, tüm finansal araçlarına ilgili standardın hükümlerini uygulamakla yükümlü kılmıştır.

Standart finansal araçları; i) gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtan finansal varlık ve finansal borçlar, ii) vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar, iii) kredi ve alacaklar ve iv) satılmaya hazır finansal varlıklar olmak üzere dört gruba ayırmış ve türev ürünler finansal araçların bir türü olarak, kendi içlerinde herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutulmadan ele alınmıştır. Bu nedenle ilgili muhasebeleştirme ilkeleri de standarttaki açıklamalarla tutarlı olmak açısından genel olarak ele alınacaktır.

Standartta finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesine yönelik ilkelere geçilmeden önce, **türev ürün**, aşağıda yeralan üç özelliğin tamamına sahip olan ve bu Standart kapsamında bulunan,

- i) Belirli bir faiz oranında, finansal araç bedelinde, mal bedelinde, döviz kurunda, fiyat veya oran endeksinde, kredi derecesinde veya kredi endeksinde veya başka bir değişkende veya sözleşmenin taraflarından birine özgü olmayan finansal olmayan diğer bir değişkende (bazen “sözleşmeye konu olan” olarak da adlandırılır) meydana gelen bir değişiklik karşısında değeri değişen;
- ii) Net bir başlangıç yatırımı gerektirmeyen veya piyasa koşullarındaki değişikliklere benzer tepki vermesi beklenen diğer türden sözleşmelere göre daha az bir net başlangıç yatırımı gerektiren;

iii) Gelecek bir tarihte ödenen; bir finansal araç veya diğer bir sözleşme olarak tanımlanmıştır;¹³²

Standart türev ürünlerin işletmeye sağladığı hak veya yükümlülüklerle göre, finansal varlık veya finansal borç olarak muhasebeleştirilmesini, ancak herhangi bir finansal varlık veya borcun sadece ve sadece ilgili finansal aracın sözleşmeye bağlı şartlarına taraf olduğu zaman bilânçoda gerçeğe uygun değeri* üzerinden gösterilmesini, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılmayan finansal varlık veya finansal borçların ilk muhasebeleştirilmesi sırasında, ilgili finansal varlığın edinimi veya finansal borcun yüklenimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetlerinin de sözkonusu gerçeğe uygun değere ilave edilmesini gerektirmektedir.¹³³

Standart aktif piyasada kayıtlı bir fiyatın varlığının gerçeğe uygun değer en iyi göstergesi olduğunu, ancak finansal araca ilişkin aktif bir piyasanın bulunmaması durumunda, işletme gerçeğe uygun değeri bir değerlendirme yöntemi kullanmak suretiyle belirlenmesini gerektirmektedir. Eğer bir aracın fiyatını belirlemek amacıyla piyasa katılımcıları tarafından yaygın şekilde kullanılan bir değerlendirme yöntemi var ise ve sözkonusu yöntemin gerçek piyasa işlemleri ile ilgili güvenilir fiyat tahminleri oluşturduğu genel kabul görmüşse, işletmenin bu değerlendirme yöntemini kullanması gerekmektedir.¹³⁴

Gerçeğe uygun değeri güvenilir bir biçimde tespit edilemediği için gerçeğe uygun değeri ile bilânçoda izlenmeyen, borsaya kayıtlı olmayan özkaynağa dayalı finansal araçlara veya bu tür özkaynağa dayalı finansal araçlara bağlı olan ve bunların teslim edilmesi suretiyle ödenmesi zorunlu türev varlıklara ilişkin değer düşüklüğü zararının oluştuğuna yönelik tarafsız bir göstergenin bulunması durumunda, zararın

¹³² Paragraf 9.

* Karşılıklı pazarlık ortamında bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar olarak tanımlanmıştır. Ancak konuya ilişkin incelenmiş olan diğer standartlarda söz konusu kavram “makul değer” olarak kullanılmış olup, standarttaki açıklamalar ile tutarlı olması amacıyla bu bölümde ilgili kavram “gerçeğe uygun değer” olarak ele alınacaktır.

¹³³ Paragraf 14.

¹³⁴ Paragraf 48.

tutarı gelecekte beklenen nakit akışlarının benzer bir finansal varlık için geçerli olan cari piyasa getiri oranına göre ıskonto edilerek hesaplanmış bugünkü değeri ile varlığın defter değeri arasındaki fark kadar olmalıdır.¹³⁵

İlk kayıttan sonra, varlık niteliğindeki türev ürünleri gerçeğe uygun değerleri üzerinden, satışta veya diğer elden çıkarma durumlarında oluşabilecek işlem masraflarını düşmeksizin ölçülmeli¹³⁶, alım-satım amaçlı olarak izlenen finansal borçlar, türev nitelikli yükümlülükler dâhil, sözkonusu yükümlülükler, gerçeğe uygun değer ile ölçülmelidir. Herhangi bir piyasada fiyat kotasyonu bulunmayan özkaynağa dayalı bir finansal araca bağlı olan ve sözkonusu özkaynağa dayalı aracın teslim edilmesi suretiyle ödenmesi zorunlu türev ürünler maliyet bedelleri ile ölçülmelidir.¹³⁷

Standart bir finansal varlığın normal yoldan alımı veya satımının “ticari işlem tarihi muhasebesi” ya da “teslim tarihi muhasebesi” yöntemlerinden birini kullanarak muhasebeleştirilmesi imkânını sunmaktadır.¹³⁸

İşlem tarihi muhasebesi, ticari işlem tarihi bir işletmenin bir varlığı almayı ve satmayı taahhüt ettiği tarih olarak tanımlanmaktadır. Ticari işlem tarihi muhasebesi i) alınacak bir varlığın onuna ilgili ödenecek borcun ticari işlem tarihinde muhasebeleştirilmesini, ii) satılan varlığın ticari işlem tarihinde bilanço dışında bırakılmasını ve buna istinaden aynı tarihte alıcıdan tahsil edilmesi planlanan tutarın alacak olarak muhasebeleştirilmesini ifade etmektedir.

Teslim tarihi muhasebesi, teslim tarihi bir varlığın bir işletme tarafından teslim alındığı veya o işletmeye teslim edildiği tarih olarak tanımlanmaktadır. Teslim tarihi muhasebesi; i) varlığın işletme tarafından elde edildiği tarihte muhasebeleştirilmesini, ii) varlığın işletme tarafından verildiği tarihte bilanço dışında bırakılmasını ve varlığın elden çıkarıldığı tarihte elde edilen kâr veya zararın muhasebeleştirilmesini

¹³⁵ Paragraf 66.

¹³⁶ Paragraf 46.

¹³⁷ Paragraf 47(a).

¹³⁸ Paragraf 38.

ifade etmektedir. Teslim tarihi muhasebesi uygulandığında, bir işletme aynen elde edilen varlıklarda uygulandığı gibi ticari işlem tarihi ve teslim tarihi arasındaki geçen dönem boyunca hesaplanan varlığın gerçeğe uygun değerindeki değişimleri muhasebeleştirmektedir. Başka bir ifade ile gerçeğe uygun değerdeki değişim itfa edilen maliyet veya maliyet bedeliyle gösterilen varlıklar için muhasebeleştirilmez; gerçeğe uygun değerleme alım-satım amaçlı finansal varlıklar için kâr ve zarar tablosunda, satılmaya hazır olarak sınıflandırılan finansal varlıklar için özkaynaklarda muhasebeleştirilmelidir.

Standart işletmelerin bir finansal borcu (veya finansal borcun bir bölümünü), sadece ve sadece, ilgili borç ortadan kalktığı zaman (diğer bir ifade ile sözleşmede belirtilen yükümlülük yerine getirildiğinde, iptal edildiğinde veya zaman aşımına uğradığında) bilançosundan çıkarabilmelerini mümkün kılmaktadır.¹³⁹

Standartta türev ürünlerin kullanım amaçları riskten korunma ve spekülasyon olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmış, riskten korunma ilişkisi de a) gerçeğe uygun değer değişikliği riskinden korunma işlemi, b) nakit akış riskinden korunma işlemi, c) yabancı bir kuruluştaki net yatırım için yapılan riskten korunma işlemi olmak üzere üçe ayrılarak incelenmiştir.¹⁴⁰

Bir finansal riskten korunma aracı ile finansal riskten korunmaya konu olan bir kalem arasında riskten korunma amaçlı bir ilişki olması durumunda standart gerek riskten korunma aracı, gerek finansal riskten korunmaya konu kaleme ilişkin kâr veya zararın muhasebeleştirilmesinde finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanmasını gerektirmektedir.¹⁴¹ **Finansal riskten korunma muhasebesi**, finansal riskten korunma aracı ile finansal riskten korunmaya konu kalemin gerçeğe uygun değerlerinde oluşan değişikliklerin karşılıklı etkilerinin kayıt altına alınması olarak tanımlanmıştır.¹⁴²

¹³⁹ Paragraf 39.

¹⁴⁰ Paragraf 86.

¹⁴¹ Paragraf 71.

¹⁴² Paragraf 85.

Ancak, Standart hem bir türev ürünün finansal riskten korunma aracı olarak kabul edilebilmesi hem de finansal riskten korunma muhasebesi hükümlerinin uygulanabilmesi için aşağıda yer alan koşulların tümünün sağlanmasını mecbur kılmaktadır;¹⁴³

- i) Finansal riskten korunma işleminin başlangıcında, finansal riskten korunma ilişkisi ile işletmenin finansal riskten korunma işleminde bulunmasına neden olan risk yönetimi hedef ve stratejisinin resmi bir tanımının bulunması ve bunların resmi bir belgeye dayanması. Anılan belgeleme, finansal riskten korunma aracının belirlenmesi, finansal riskten korunma konusu varlık ya da işlemi, korunulan finansal riskin yapısını ve işletmenin ilgili finansal riskten korunma aracının varlığın gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve korunulan finansal riskle ilişkilendirilebilen değişiklikleri dengelemedeki etkinliğini nasıl değerlendireceğini içerir.
- ii) Finansal riskten korunma işleminin, korunulan risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değerdeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri dengelemede oldukça etkin olması ve finansal riskten korunma ilişkisine ilişkin belgelendirilmiş risk yönetimi stratejisi ile tutarlı olması beklenir.
- iii) Nakit akış riskinden korunma işlemleri için, finansal riskten korunma işleminin konusunu teşkil eden tahmini işlemin gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması ve nakit akışlarındaki değişikliklerin kâr ya da zararı etkileyecek nitelikte olması gerekir.
- iv) Finansal riskten korunma işleminin etkinliği güvenilir bir şekilde ölçülebilmelidir. Bir başka deyişle, finansal riskten korunma konusu kalemin korunulan finansal risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değeri ve nakit akışları ile finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebilir olması gerekir.
- v) Finansal riskten korunma işlemi, sürekli olarak değerlendirilmeli ve tanımladığı tüm finansal raporlama dönemleri boyunca oldukça etkin olacak şekilde tespit edilmelidir.

¹⁴³ Paragraf 88.

Standart finansal riskten korunma amacı ile kullanılan finansal araçların tümünün gerçeğe uygun değerleri üzerinden muhasebeleştirilmesini gerektirmektedir.¹⁴⁴

Bir finansal varlığın ya da borcun riskten korunma amaçlı bir ilişkinin parçası olmaması durumunda, ilgili varlık ya da borcun gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişiklikler nedeniyle ortaya çıkan kazanç veya kayıplar aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmelidir;¹⁴⁵

- i) Alım-satım amaçlı olarak sınıflandırılan bir finansal varlık veya finansal borçtan doğan kazanç ve kayıplar kâr veya zarar hesaplarında muhasebeleştirilmeli,
- ii) Satılmaya hazır bir finansal varlıktan kaynaklanan kazanç ve kayıplar, değer düşüklüğü ve kur farklarına ilişkin olanlar hariç özkaynak değişim tablosu yoluyla sözkonusu finansal varlık bilanço dışına çıkarılıncaya kadar doğrudan özkaynaklar altında izlenmelidir.

Standartta, türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde izlenmesi gereken ilkeler belirlenirken, türev ürünlerin türlerine göre değil ilgili riskten korunma ilişkisinin türüne göre bir grupta yapılmıştır.

Gerçeğe uygun değer değişikliği riskinden korunma işlemi; muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borcun ya da muhasebeleştirilmemiş kesin bir taahhüdün veya bu tür bir varlık veya borç ya da taahhüdün belirlenebilir bir bölümünün gerçeğe uygun değerinde meydana gelen, belirli bir risk unsuru ile ilişkilendirilebilen ve kâr veya zararı etkileyebilecek nitelikteki değişikliklere karşı yapılan finansal riskten korunma işlemi olarak tanımlanmıştır.¹⁴⁶ Bir işletmenin gerçeğe uygun değer değişikliği riskinden korunma işlemine taraf olması durumunda aşağıdaki muhasebeleştirme ilkelerine uyması gerekmektedir;¹⁴⁷

¹⁴⁴ Paragraf 74.

¹⁴⁵ Paragraf 55.

¹⁴⁶ Paragraf 86 (a).

¹⁴⁷ Paragraf 89.

- i) Finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinin yeniden ölçülmesinden (türev nitelikli bir finansal riskten korunma aracı için) veya sözkonusu finansal riskten korunma aracının defter değerine ilişkin yabancı para bileşeninin ölçülmesi sonucunda* meydana gelen kazanç ya da kayıplar kâr ya da zarar olarak muhasebeleştirilir ve
- ii) Finansal riskten korunma konusu kalemden kaynaklanan ve korunulan riskle ilişkilendirilebilen kazanç veya kayıp, finansal riskten korunma konusu kalemin defter değerine yansıtılır ve kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilir. Sözkonusu durum, finansal riskten korunma konusu kalem maliyeti üzerinden ölçülmüş olsa da geçerlidir. Finansal riskten korunma konusu kalemin satılmaya hazır bir finansal varlık olması durumunda da, korunulan riske ilişkin kazanç veya kayıp kâr ya da zarar olarak muhasebeleştirilir.

Eğer kayıtlı olmayan kesin bir taahhüt riskten korunmaya konu edilen bir kalem olarak gösterilmişse, korunulan riskle ilişkili olarak kesin taahhüdün gerçek değerinde meydana gelecek müteakip kümülatif değişim kâr veya zarar hesabına muhasebeleştirilen kazanç veya kayıp ile birlikte bir varlık veya yükümlülük olarak kayıt altına alınmalıdır. Riskten korunma amaçlı aracın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişiklikler de ayrıca kâr veya zarar hesabında muhasebeleştirilmelidir.¹⁴⁸

Bir işletme kayıtlı olmayan kesin bir taahhüt riskinden korunmaya konu edilen bir kalem olarak gösterilmişse, korunulan finansal riskle ilişkili olarak kesin taahhüdün gerçeğe uygun değerinde meydana gelecek müteakip kümülatif değişim, kâr veya zarar hesabında muhasebeleştirilen kazanç veya kayıp ile birlikte bir varlık veya yükümlülük olarak kayıt altına alınmalı, finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişiklikler de ayrıca kâr veya zarar hesabında muhasebeleştirilmelidir.¹⁴⁹

* Ayrıntılı bilgi için Bkz.: TMS 21.

¹⁴⁸ Paragraf 93.

¹⁴⁹ Paragraf 93.

Bir işletme bir varlık edinmek veya bir yükümlölük üstlenmek amacıyla kesin bir taahhüt altına girerse ve sözkonusu taahhüt de gerçeğe uygun değer değışikliğı riskinden korunma işleminde finansal riskten korunmaya konu edilen kalem ise, işletmenin kesin taahhüdü yerine getirmesi nedeniyle oluşan varlık veya borcun ilk defter değeri, bilançoda muhasebeleştirilen ve sözkonusu kesin taahhüdün finansal riskten korunma işlemi nedeniyle gerçeğe uygun değerinde meydana gelen toplam değışimi içerecek şekilde düzeltilmelidir.¹⁵⁰

Bir işletme aşağıdaki durumlardan birinin oluşması halinde finansal riskten korunma muhasebesini uygulamaya son vermelidir;¹⁵¹

- i) Finansal riskten korunma aracının vadesinin dolması, satılması, sona erdirilmesi veya kullanılması (bu açıdan finansal riskten korunma aracının yenilenmesi veya başka bir finansal riskten korunma aracına aktarılması, bu işlemler işletmenin belgelenmiş riskten korunma stratejisinin bir parçası ise, vadenin dolması ya da sona erme olarak kabul edilmez);
- ii) Finansal riskten korunma işleminin, finansal riskten korunma muhasebesine ilişkin koşulları sağlayamaz hale gelmesi; veya
- iii) İşletmenin ilgili işleme ilişkin sınıflandırmayı/düzenlemeyi iptal etmesi.

Nakit akış riskinden korunma işlemi; (i) muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borca (örneğin, değışken oranlı borçların gelecekteki faiz ödemelerinin tamamı veya bir kısmı) ya da gerçekleşme ihtimali yüksek tahmini bir işleme ilişkin belirli bir riskle ilişkilendirilebilen ve (ii) net kâr veya zararı etkileyebilen nitelikteki nakit akışı değışikliklerinden korunmak için gerçekleştirilen finansal riskten korunma işlemi olarak tanımlanmıştır.¹⁵²

¹⁵⁰ Paragraf 94.

¹⁵¹ Paragraf 91.

¹⁵² Paragraf 86 (b).

Nakit akışı riskinden korunma işlemine taraf olunması durumunda aşağıdaki muhasebeleştirme ilkelerine uyulmalıdır;¹⁵³

- i) Finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kayıpların etkin olduğu tespit edilen kısmı özkaynaklar değişim tablosu aracılığıyla doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilmelidir; ve
- ii) Finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olmayan kısmı kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilmelidir.

Başka bir ifade ile nakit akış riskinden korunma işlemleri aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmelidir;¹⁵⁴

- i) Finansal riskten korunma konusu kalemin özkaynak ile ilgili kısmı aşağıdakilerden düşük olanına göre düzeltilir (mutlak değer itibarıyla):
 - a. Finansal riskten korunma işleminin başlangıcından itibaren finansal riskten korunma aracının toplam kazanç ya da kaybı; ve
 - b. Finansal riskten korunma işleminin başlangıcından itibaren finansal riskten korunma aracının gelecekteki tahmini nakit akışlarının gerçeğe uygun değerinde (bugünkü değerinde) meydana gelen toplam değişim.
- ii) Finansal riskten korunma aracına veya buna ilişkin bir bileşenden (etkin olmayan) geriye kalan kazanç veya kayıp kâr ya da zararda muhasebeleştirilmelidir; ve
- iii) Bir işletmenin belirli bir finansal riskten korunma ilişkisi ile ilgili olarak belgelendirilmiş risk yönetimi stratejisinin, finansal riskten korunma aracına ilişkin kazanç veya kaybın ya da ilgili nakit akışlarının belirli bir bileşenini finansal riskten korunma işleminin etkinliğini ölçmede dikkate almaması durumunda, dikkate alınmayan kazanç veya kayıp finansal riskten korunma amaçlı bir ilişkinin olmaması durumunda finansal varlık

¹⁵³ Paragraf 95.

¹⁵⁴ Paragraf 96.

veya finansal borçların gerçeğe uygun değerinde ortaya çıkan kazanç veya kayıplarla aynı şekilde muhasebeleştirilmelidir.*

Tahmini bir işleme ilişkin finansal riskten korunma işleminin bir finansal varlık veya finansal borç olarak muhasebeleştirilmesi ile sonuçlanması durumunda, doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilmiş bulunan kazanç veya kayıplar, elde edilen varlığın veya üstlenilen borcun kâr veya zarar hesabını etkilediği dönem veya dönemlerde (faiz geliri veya giderinin muhasebeleştirildiği dönemler gibi) kâr veya zarar hesabına yeniden sınıflandırılmalıdır. Ancak, işletmenin doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilen bir zararın bir kısmının veya tamamının gelecekteki bir veya birden fazla dönem içinde geri kazanılamayacağını bekliyorsa, geri kazanılamayacağı beklenen tutarı kâr veya zarar olarak yeniden sınıflandırılmalıdır.¹⁵⁵

Bir işletme aşağıdaki durumlardan birinin oluşması halinde finansal riskten korunma muhasebesi uygulamaya son vermelidir;¹⁵⁶

- i) Finansal riskten korunma aracının vadesinin dolması, satılması, sona erdirilmesi veya kullanılması (bu açıdan, bir finansal riskten korunma aracının yenilenmesi veya başka bir finansal riskten korunma aracına aktarılması, sözkonusu işlemlerin işletmenin belgelenmiş finansal riskten korunma stratejisinin bir parçası olması durumunda vadesinin dolması ya da işlemden kaldırma olarak kabul edilmez). Bu durumda, finansal riskten korunma işleminin etkin olduğu dönemden itibaren doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilmesine devam edilen finansal riskten korunma aracına ait toplam kazanç ya da kayıp tahmini işlem gerçekleşene kadar özkaynaklarda ayrı bir kalem olarak muhasebeleştirilmeye devam edilmelidir.
- ii) Finansal riskten korunma işleminin, finansal riskten korunma muhasebesi ile ilgili koşulları daha fazla sağlayamaması. Bu durumda finansal riskten

* Daha ayrıntılı bilgi için Bkz.: s.142.

¹⁵⁵ Paragraf 97.

¹⁵⁶ Paragraf 101.

- korunma işleminin etkin olduğu dönemden itibaren, doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilmesine devam edilen finansal riskten korunma aracına ait toplam kazanç ya da kayıp, ilgili tahmini işlem gerçekleşene kadar özkaynaklarda ayrı bir kalem olarak muhasebeleştirmeye devam edilmelidir.
- iii) Tahmini işlemin gerçekleşmesinin beklenmediği durumda, finansal riskten korunma işleminin etkin olduğu dönemden itibaren doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilmesine devam edilen toplam kazanç ya da kayıp, kâr veya zararda muhasebeleştirilmelidir;
- iv) İşletmenin tanımlamayı/sınıflamayı iptal etmesi durumunda tahmini işlemlerle ilgili finansal riskten korunma işlemleri için, riskten korunma işleminin etkin olduğu dönemden itibaren özkaynaklarda muhasebeleştirilmesine devam edilen finansal riskten korunma aracına ait toplam kazanç yada kayıp işlem gerçekleşene kadar veya artık gerçekleşmesi beklenmediği zamana kadar özkaynaklarda ayrı bir kalem olarak muhasebeleştirilmeye devam edilmelidir. İşlemin gerçekleşmesinin artık beklenmemesi durumunda doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilmiş bulunan toplam kazanç ya da kayıp, kâr ya da zararda muhasebeleştirilir.

Yabancı bir kuruluşdaki net yatırım için yapılan riskten korunma işlemi; 21 sayılı Türkiye Muhasebe Standardında (TMS 21) **yurtdışındaki işletme** raporlayan işletmenin kendisinininkinden farklı bir ülke ya da para biriminde faaliyette bulunan, bir bağlı ortaklığı, iştiraki, iş ortaklığı ya da şubesi olarak, **yurt dışındaki işletmede bulunan net yatırım ise**, yurt dışındaki işletmenin net aktiflerinde raporlayan işletmenin payı olarak tanımlanmıştır. Standartta'da yurt dışındaki işletmede bulunan net yatırım ilgili standarttaki anlamıyla kullanılmıştır.

Yabancı bir kuruluşa yapılan net yatırıma ilişkin finansal riskten korunma amaçlı işlemler, net yatırımın bir parçası olarak kaydedilen parasal kalemler için yapılan riskten korunma işlemleri dâhil olmak üzere nakit akış riskinden korunma işlemlerinde olduğu gibi muhasebeleştirilmelidir.

- i) Finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olduğu tespit edilen kısmı, özkaynaklar değişim tablosu aracılığıyla doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilir;
- ii) Finansal riskten korunma aracından kaynaklanan kazanç veya kaybın etkin olmayan kısmı kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilmelidir.

Finansal riskten korunma işleminin etkin olan kısmıyla ilgili olan ve doğrudan özkaynaklarda muhasebeleştirilmiş bulunan finansal riskten korunma aracına ilişkin kazanç ya da kayıp yabancı kuruluşun elden çıkarılması sırasında kâr veya zarar olarak muhasebeleştirilmelidir.

Bu Standardın 1 Ocak 2005 ve sonrasında başlayan yıllık dönemler için uygulanacağı ancak erken uygulamaya da müsaade edildiği belirtilmektedir. Bir işletmenin bu Standardı, 1 Ocak 2005 öncesi dönemler için de uygulaması durumunda, bu konuda dipnotlarda açıklamada bulunması gerekmektedir.

3.3.4.3.2. Finansal Araçlar: Açıklamalar ve Sunum (TMS 32)

TMSK “Finansal Araçlar: Açıklamalar ve Sunum” konulu 32 sayılı standardını (TMS 32), temel olarak finansal araçların borç veya özkaynak olarak sunulmaları ile finansal varlık ve borçların netleştirilmesine ilişkin ilkeleri belirlemek amacı ile oluşturulmuş olup, “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” konulu 39 sayılı standartta (TMS 39) yer alan finansal varlık ve finansal yükümlülüklerin muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi hükümlerini tamamlayıcı niteliktedir.

Standart genel olarak finansal araçların sunumu ile ilgili gereklilikleri ve sözkonusu finansal araçlar hakkında kamuoyuna açıklanacak bilgileri içermekte olup, sunum gereklilikleri, ihraç edenleri, hem finansal araçları finansal varlık, finansal yükümlülük ve özkaynak araçları olarak hem de ilgili faiz, temettü, zarar ve kârları sahip oldukları özelliklere göre sınıflandırmakla yükümlü kılmaktadır.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Paragraf 2.

Tüm bunların yanı sıra standart bir işletmenin finansal araçlarına ilişkin gelecekteki nakit akımlarının tutarına, zamanlamasına ve kesinliğine etki edenler ile finansal araçlara uygulanan muhasebe politikalarının ve finansal araçların kullanımlarının niteliği ve kapsamı, bu araçların kullanıldığı iş amaçlarını, bunlarla ilişkili riskler ile yönetimin bu riskleri kontrol etmelerine ilişkin bilgilerin de kamuoyuna açıklanmasını gerektirmektedir.

Standartta finansal araçlara ilişkin açıklama ve sunum ilkelerine geçmeden önce, ilgili ilkelerin daha net anlaşılabilmesi amacıyla, finansal araç, finansal varlık, finansal borç, özkaynağa (hisse senedine) dayalı finansal araç, gerçeğe uygun değer kavramları tanımlanmıştır;¹⁵⁸

Tanımlanan bu kavramlar dışında kalan, ancak standarttaki ilkelere yer alan diğer kavramlar ise “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi” konulu 39 sayılı Uluslararası Muhasebe Standardı’ndaki (IAS 39) anlamlarıyla kullanılmışlardır.¹⁵⁹

Finansal aracı ihraç eden işletme, finansal aracı ya da finansal aracın bileşenlerini ilk defa muhasebeleştirirken sözleşmedeki düzenlemelerin özüne uygun ve finansal borç, finansal varlık ve özkaynağa dayalı finansal araç tanımlarıyla uyumlu bir sınıflandırma yapmalıdır.¹⁶⁰ İhraç eden işletme, bir finansal aracın finansal bir borçtan ziyade özkaynağa dayalı finansal araç olup olmadığını belirlerken, ilgili tanımlamaları uyguladığında ve finansal aracı yalnızca aşağıdaki (i) ve (ii) şartlarını taşıması durumunda özkaynağa dayalı finansal araç olarak sınıflandırmalıdır:

i) Araç sözleşmeye dayalı şu yükümlülükleri içermemelidir:

- a. Başka bir işletmeye nakit ya da başka bir finansal araç vermek; veya
- b. Potansiyel olarak ihraç edenin aleyhine olan şartlarda diğer bir işletmeyle finansal varlık veya finansal yükümlülük takası yapmak.

¹⁵⁸ Paragraf 11.

¹⁵⁹ Paragraf 12.

¹⁶⁰ Paragraf 15.

ii) Eğer aracın ödemesi ihraç edenin kendi özkaynağına dayalı finansal aracıyla yapılacak ya da yapılabilecekse, bu:

- a. İhraç edenin kendi özkaynağına dayalı finansal aracından değışken sayıda vermesine dair sözleşmesel yükümlölük içermeyen bir türev olmayan araç; ya da
- b. Yalnızca ihraç eden tarafından sabit tutarda nakit ya da başka bir finansal varlık karşılığı kendi özkaynağına dayalı finansal aracın takası yoluyla ifa edilen türev araçtır. Bu amaçla işletmenin özkaynağına dayalı finansal araçları, işletmenin özkaynağına dayalı finansal araçların gelecekteki tahsilâtları ya da teslimatlarına ilişkin sözleşmeler olan araçları içermez.

“Swap” sözleşmeleri yukarıda belirtilen özellikleri taşımadığı için, özkaynağına dayalı finansal araç olarak sınıflandırılmamalıdır.

Bu standardın 1 Ocak 2005 ve sonrasında başlayan yıllık dönemler için uygulanacağı ancak erken uygulamaya da müsaade edildiğı belirtilmektedir. Lakin işletmelerin TMS 39’u uygulamadığı sürece, bu Standardı, 1 Ocak 2005 öncesi dönemler için uygulayamaz. İşletmenin bu Standart’ı 1 Ocak 2005’ten önce başlayan bir dönemde uygularsa bu durumu kamuoyuna açıklamalıdır.

3.3.4.4. “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanmasına İlişkin Türkiye’deki Muhasebe Standartlarının Genel Olarak Değerlendirilmesi

Türkiye’deki tüm muhasebe uygulamalarının hem kendi içerisinde, hem de uluslararası muhasebe uygulamalarını yönlendiren IAS/IFRS ile uyumlaştırılması yönünde gerçekleştirilen çalışmalar doğrultusunda, TMSK tarafından hazırlanan TMS/TFRS, ülkede muhasebe uygulamalarını yönlendiren yetkili merciler tarafından da kabul edilmiş ve sözkonusu kuruluşlar yayımlamış oldukları standartları TMSK

tarafından yayımlanan standartlar ile uyumlu hale getirerek Türkiye’deki muhasebe uygulamalarını standardize etme yolunda çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu çalışmanın konusuna yönelik olarak gerçekleştirilen girişimlerden en yeni olanı BDDK’nın 8 Kasım 2006 tarihli 26340 sayılı Resmi Gazete’de yayımlamış olduğu “Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ” ile konuya ilişkin BDDK tarafından yayımlamış olan standartların yürürlükten kaldırılması ve konuyla ilgili TMS 32 ve TMS 39’ların kabul edilmesi olmuştur. Ancak Türkiye’de türev ürünlere ilişkin muhasebe uygulamalarında yol gösteren muhasebe standartlarının, IAS/IFRS temel alınarak oluşturulmuş olmaları ve sözkonusu standartlarla büyük ölçüde aynı özellikleri taşıyor olmalarına karşın uygulama aşamasındaki detaylandırma derecelerine göre ilgili standartlardan farklılık göstermektedirler.

Konuya ilişkin uluslararası standartlar türev ürünlerin sahibine verdiği hak veya yükümlülüğe göre finansal varlık ya da finansal borç olarak sınıflandırılmalarını ve yalnızca işletmenin ilgili sözleşmeye taraf olması halinde, kayda alınmalarını gerektirmektedir. Her ne kadar TMSK tarafından konuya ilişkin olarak yayımlanmış standartlarda da bu açıklama yeralıyorsa da, standartlarda ayrıca ilgili sözleşmelerin muhasebeleştirilmesinde ilişkin “işlem tarihi muhasebesi” ve “teslim tarihi muhasebesi” olmak üzere, uluslararası standartlarda yeralmayan ve bu standartlarla çelişen bir nokta da yeralmaktadır. Bunun yanı sıra ilgili sözleşmelerin her ne kadar sahibine verdiği hak veya yükümlülüğe göre finansal varlık ya da finansal borç olarak sınıflandırılmaları gerektiği belirtilse de, sözkonusu sözleşmeler ülkemizde halen bilânço dışı hesaplar olan Nazım Hesaplarda takip edilmektedirler.

Ülkemizde konuya ilişkin standartlara yönelik ikinci husus, tüm standartlarda türev ürünlerin ilk kayda alınmaları aşamasında kullanılacak değerin kavramsal olarak aynı değer olmasına karşın, bu kavram bazı standartlarda “rayiç değer” bazı standartlarda ise “gerçeğe uygun değer” ya da “makul değer” olarak isimlendirilmekte bu da ilk etapta bir kavram karmaşasına neden olmaktadır.

Bunun yanı sıra bazı standartlar türev ürünler edinim amaçlarına göre sınıflandırılırken, bazılarında türlerine göre sınıflandırılmaktadır. Ancak türev ürünlerin edinim amaçları yerine türlerine göre sınıflandırılmaları uygulama aşamasında daha büyük kolaylık sağlayacaktır.

Tüm standartlarda türev ürünlerin muhasebeleştirilmesindeki temel kriter, bu ürünlerin ne amaçla kullanıldığına göre belirlenmiştir. Buna göre türev ürünler temel olarak riskten korunma ya da spekülasyon amacıyla kullanılabilir. Ayrıca tüm standart üç tür riskten korunma ilişkisi belirlenmiş ve bunlar i) makul değer riskinden korunma, ii) nakit akış riskinden korunma ve iii) yabancı bir işletmedeki net yatırım riskinden korunma olarak sınıflandırılmışlardır.

Konuya ilişkin Türkiye Muhasebe Standartları, Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları temel alınarak hazırlanmış olmaları sebebiyle, ilgili standartlarda yeralan ve halen açıklık getirilmesi gereken sorunlar, bu standartlarda da mevcuttur. İngilizce orijinalinden yapılan çevirilerde çeşitli noksanlıklar ve çeviri hataları olması standartların rahat anlaşılmasını engellemektedir.

4. “SWAP” SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ, DEĞERLEMESİ VE FİNANSAL TABLOLARDAN RAPORLANMASI

İşletmelerin “swap” sözleşmelerine taraf olmaya başlamalarındaki en önemli etken farklı piyasalarda, farklı kredi değerliliklerine bağlı olarak elde ettikleri kredi koşullarını değiştirerek, karşılıklı olarak birbirlerinin üstünlüklerinden yararlanmak istemeleridir. Ancak geçen zamanla birlikte piyasa koşullarının değişmesi, kaçınılmaz olarak işletmelerin beklentilerini de değiştirmiş ve değişen bu beklentiler doğrultusunda sözkonusu sözleşmeler kredi koşullarını değiştirmenin yanı sıra farklı amaçlar için de kullanılmaya başlanmıştır.* Bu durum da, muhasebeleştirme, değerlendirme ve finansal tablolarda raporlamaya ilişkin birtakım problemleri beraberinde getirmiştir. Bu problemlerin çözülebilmesi için, gerek FASB, gerek IASB çeşitli çalışmalarda bulunmuşlar ve yapılan çalışmalar sonucunda tüm türev ürün sözleşmelerinin muhasebeleştirilmeleri, değerlemeleri ve finansal tablolarda raporlanmalarında uyulması gereken ilkelerin, işletmelerin sözkonusu sözleşmelere taraf olma amaçlarının temel alarak belirlenmesinin en uygun çözüm olduğu kararına varmışlardır.

“Swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin bir önceki bölümde ayrıntılı olarak ele alınan tüm standartlarda, belirleyici faktörün diğer tüm türev ürünlerde olduğu gibi bu sözleşmelere taraf olunmuş amaçları olduğu tespit edilmiştir. İlgili standartlarda türev ürün işlemlerine taraf olunmuş amaçları “spekülasyon” ve “riskten korunma” olmak üzere iki ana gruba, riskten korunma işlemleri de kendi içerisinde; i) makul değer riskinden korunma, ii) nakit akışı riskinden korunma ve iii) yabancı bir şirketteki net yatırım riskinden korunma olmak üzere üç alt gruba ayrılmıştır. Sözkonusu sözleşmelere spekülasyon amaçlı taraf olunması durumunda, bu sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanmasında herhangi bir problemle karşılaşılmasına karşın, ilgili sözleşmelere riskten korunma amaçlı

* Ayrıntılı bilgi için Bkz.:, s. 49 - 50.

taraf olunması durumunda, standart “riskten korunma muhasebesi” adı verilen özel bir muhasebeleştirme yönteminin ilkelerine uyulmasını mecbur kılmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, “swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanması, ilgili uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarında belirtilen, bu sözleşmelere taraf olma amaçlarının her birine ilişkin birer örnek yardımı ile açıklanmaya çalışılacaktır. Ancak, konuya ilişkin örneklere geçilmeden önce, kısaca riskten korunma kavramı, riskten korunmanın unsurları ve riskten korunma muhasebesi ilkeleri ele alınacaktır.

4.1. Riskten Korunma ve Riskten Korunma İşlemleri Muhasebesi

Riskten korunma^{*}, gelecekteki faiz, fiyat, döviz kuru dalgalanmalarından kaynaklanabilecek kayıplara dayalı riskin, kârı en az şekilde etkileyecek biçimde azaltılmasını sağlayacak korunma yöntemlerini ifade eden genel bir terimdir.¹ Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere riskten korunma işlemleri, gelecekte döviz kurları, faiz oranları, hisse senedi ve ticari ürün fiyatlarına ilişkin karşılaşılması muhtemel risklerin etkilerini olabildiği kadar azaltmak amacıyla gerçekleştirilen işlemler bütünüdür. Etkisinden korunulmak istenen risklerin bir kısmı genellikle, işletmelerin mevcut varlıklarına borçlarına ve gelecekte yerine getirmekle yükümlü oldukları çeşitli taahhütlere, diğer bir kısmı ise gelecekte gerçekleşmesi beklenen tahmini işlemlere ilişkin olmaktadır. İşletmeler, karşılaşma olasılıkları yüksek olan bu riskleri dengeleyecek finansal araçlara ilişkin işlemlere taraf olarak veya çeşitli finansal araçlara dayalı ürünler türeterek sözkonusu risklere karşı kendilerini korumaya çalışmakta, bu durum da iki ya da daha fazla birbirinden ayrı pozisyon arasında riskten korunma ile sonuçlanmaktadır.²

* “hedging” olarak tanımlanmaktadır.

¹Selda Kırdaloğlu, Figen Saklar, “Türev Ürünler: 90’ların Çağdaş Finans Teknikleri”, **Bankacılar Dergisi**, Ocak, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yıl: 3, Sayı:7, 1992, s.50.

²L.Todd Johnson, Halsey G.Bullen and Victoria W. Kern, “Hedge Accounting Is Deferral The Only Option?”, **Journal of Accountancy**, 177, 1, January 1994, s.53.

Herhangi bir riskten korunma işlemi, kısaca “riskten korunma bileşenleri” olarak isimlendirilen, “riskten korunmak istenen unsur” ve “riskten korunma aracı” olmak üzere iki temel bileşenden oluşmaktadır. “Riskten korunmak istenen unsurlar”, genellikle finansal araçlar, ticari mallar ve tahmini alım-satım ya da borçlanma işlemleri iken, “riskten korunma araçları” çeşitli finansal ya da finansal olmayan araçlar olabilmektedir.³

Riskten korunma işlemlerinde, temel hedef riskten korunan unsurun üzerinde ilgili risk nedeniyle oluşan kazanç veya kayıpların, riskten korunmada kullanılan aracın üzerinde oluşan kazanç veya kayıpla denkleştirilebilmesidir. Ancak riskten korunma bileşenleri üzerinde oluşan kazanç ve kayıpların normal muhasebe uygulamaları sonucunda farklı dönemlerde muhasebeleştirilebilmeleri de sözkonusudur. Dolayısıyla bu durum ilgili kazanç ve kayıpların denkleştirilmesinde büyük bir problem yaratmaktadır. Bu problemin önlenmesi ve riskten korunma işleminin istenilen hedefe ulaşabilmesi, bu işlemlere yönelik özel bir muhasebe yöntemine duyulan ihtiyacı da kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir.

Riskten korunma işlemlerine ilişkin muhasebe problemlerine çözüm getirmek amacıyla geliştirilmiş olan bu özel muhasebeleştirme yöntemi “riskten korunma işlemleri muhasebesi”*, olarak isimlendirilerek, ilk kez, FASB tarafından yayımlanan “Yabancı Para Çevirimi” konulu 52 sayılı standart ve 80 sayılı, “Futures Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi” konulu standartlarla gündeme getirilmiştir. Ancak sözkonusu standartların çeşitli açılardan birbirleri ile tutarsız olması ve riskten korunma işlemlerinin yalnızca belirli bir bölümünü kapsamaması, bu standartların hükümlerinin uygulanmasında birtakım belirsizliklere yol açmıştır.

FASB hem bu belirsizlikleri ortadan kaldırmak, hem de standartlarda yer alan hükümleri daha anlaşılır hale getirebilmek için konu üzerindeki çalışmalarını devam ettirmiş ve 1998 yılının Haziran ayında “Türev Ürünler ve Riskten Korunma İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi” konulu 133 sayılı standardını yayımlamıştır.

³ Todd, Bullen and Kern, A.e., s. 54.

* “hedge accounting” olarak tanımlanmaktadır.

FASB'nin ardından IASB 1999 yılının Mart ayında “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi” konulu 39 sayılı standardını yayımlamış ve bu standardın hazırlanması aşamasında hemen hemen tümüyle FASB tarafından yayımlanmış olan 133 sayılı standardın hükümlerine bağlı kalmıştır.

39 sayılı Uluslararası Muhasebe Standardı'nda, işletmelerin türev ürünleri, ancak ilgili oldukları sözleşmenin aktif hale gelmesi ile birlikte muhasebeleştirmelerinin mümkün olduğu belirtilerek⁴, muhasebeleştirme işlemi sırasında sözkonusu araçların taşıdıkları özelliklere bağlı olarak, finansal varlık veya finansal borç olarak sınıflandırılması ve makul değerleri üzerinden muhasebeleştirilmesi, sözkonusu finansal varlık ya da borçların, makul değerlerinin belirlenememesi durumunda ise, elde edilmeleri veya ihraç edilmeleri ile birebir ilişkilendirilebilecek işlem maliyeti üzerinden muhasebeleştirilmeleri öngörülmüştür.⁵

Standart riskten korunma amaçlı taraf olunmuş bir işleme, riskten korunma işlemleri muhasebesinin ilkelerinin uygulanabilmesi için öncelikle ilgili işlemin, standartça belirlenmiş kriterlerin tamamını karşılaması şartını getirmiştir. * Şayet ilgili işlem bu kriterlerin hepsini birden sağlıyorsa, o zaman ne tür bir riskten korunma ilişkisi olduğunun belirlenip, ilgili muhasebeleştirme ilkelerinin uygulanmasını gerekli kılınmıştır. **

Tüm bunların yanı sıra, 39 sayılı Uluslararası Muhasebe Standardı'nda herhangi bir riskten korunma ilişkisinin, riskten korunma işlemleri muhasebesi için yeterli özelliklere sahip olabilmesinde riskten korunmanın etkinliğinin de önemli olduğu belirtilmektedir. Özellikle “nakit akışı riskinden korunma” ve “yabancı bir kuruluşdaki net yatırım riskinden korunma” işlemlerinde izlenecek muhasebe ilkelerinde belirleyici faktör, ilgili riskten korunma ilişkisinin etkin olup olmamasıdır. Dolayısıyla işletmelerin, herhangi bir riskten korunma ilişkisine başlamadan önce bu işlemin etkin olarak kabul edilebilmesi için sağlaması gereken kriterler belirlenmeli ve finansal tabloların dipnotlarında açıklanmalıdır. Ancak

⁴ Paragraf 14.

⁵ Paragraf 43.

* Ayrıntılı bilgi için Bkz.: , s. 107-108.

** Ayrıntılı bilgi için Bkz.: , s. 108-112.

unutulmaması gereken önemli bir husus, herhangi bir riskten korunma ilişkisinin etkin olup olmadığına ilişkin kriterlerin belirlenmesinde, halen birden fazla değerlendirme yönteminin kullanılmasının mümkün olduğu ve bu durumda göreceli olarak bir belirsizlik yaratıyor olmasıdır.

Çalışmanın bu bölümünün bundan sonraki kısmında “swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanması, standartta belirtilen her bir taraf olma amacı için ayrı bir örnek yardımı ile ilgili uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarında yer alan ilkeler doğrultusunda açıklanmaya çalışılacaktır.

4.2. Spekülasyon Amaçlı Taraf Olunan “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması

İşletmelerin, finansal piyasalarda meydana gelebilecek olası değişikliklerden bir gelir elde etmek amacı ile türev ürün sözleşmelerine taraf olmaları, bu sözleşmelere “spekülasyon” amaçlı taraf oldukları anlamına gelmektedir. Taraf olunan türev ürün sözleşmesi 39 sayılı Uluslararası Muhasebe Standardı’nda riskten korunma amaçlı işlemler için belirtilen kriterleri sağlayamıyorsa, bu işlemlerin direkt spekülasyon amaçlı yapıldığı kabul edilmeli ve ortaya çıkan kazanç veya kayıplar, direkt sonuç hesaplarına aktararak dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Spekülasyon amaçlı taraf olunan bir döviz “swap”ı sözleşmesinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanması aşağıdaki örnek yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır;

ÖRNEK:1

“A” merkezi İngiltere’de olan çok uluslu bir işletme olup, ABD’de yatırım yapmayı istemektedir. Söz konusu yatırım için İngiltere’deki kredi koşullarını incelediğinde, İngiliz Sterlini için %4, Amerikan Doları için %7 faiz ödemesi gerektiğini öğrenmiştir. “B” ise merkezi ABD’de olan çok uluslu bir işletme olup, İngiltere’de yatırım yapmak istemektedir. Söz konusu yatırım için ABD’deki kredi koşullarını incelediğinde Amerikan Doları için %5, İngiliz Sterlini için % 6 faiz ödemesi gerektiğini öğrenmiştir. 2 Ocak 2005 tarihinde “A”, İşletmesi kendi ülkesinden, 1 yıl vadeli, %4 sabit faizli, 1.000.000£ “B” İşletmesi de kendi ülkesinden 1 yıl vadeli, %5 sabit faizli 2.000.000\$ kredi almış ve aynı tarihte 1 yıl vadeli “swap” sözleşmesi imzalamışlardır. Bu sözleşmeye göre, taraflar 2 Ocak 2005 tarihinde bankadan almış oldukları, anlaşma tarihindeki kur üzerinden birbirine denk anapara tutarlarını, vade tarihinde o tarihte geçerli olan kur üzerinden birbirlerine geri vermek üzere birbirlerinin hesaplarına transfer etmişler ve aynı zamanda vade tarihinde anaparalar ile birlikte “A” “B” ye %5, “B” de “A” ya %4 faiz ödemek üzere anlaşmışlardır.

2 Ocak 2005	1£ = 2.00 \$
31 Aralık 2005	1£ = 2.20 \$
2 Ocak 2006	1£ = 2.20 \$

ÇÖZÜM:1

“A” İşletmesi’nin muhasebe kayıtları:

1. “2 Ocak 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin bankadan %4 faizli, 1.000.000£ kredi alması;

.....2 OCAK 2005.....		
(£) KASASI (BİLÂNÇO H.)	1.000.000	
(£) BANKA KREDİ BORCU (BİLÂNÇO H.)		1.000.000

2. “2 Ocak 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile “swap” sözleşmesi imzalaması ve karşılıklı hesaplara anaparaların transfer edilmesi;

- a. “B” İşletmesi’nin, “A” İşletmesi’nin hesabına 2.000.000\$ transfer etmesi;

.....2 OCAK 2005.....		
(\$) KASASI (BİLÂNÇO H.)	1.000.000 ^a	
(\$)DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (BİLÂNÇO H.)		1.000.000

a: $2.000.000\$ \div 2.00 = 1.000.000\text{£}$ (2.000.000\$’nin 2 Ocak 2005 tarihinde £ karşılığı değeri -2 Ocak 2005 tarihindeki kur (1£=2.00\$) kullanılarak elde edilmiştir-).

“A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi tarafından “A” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen 2.000.000\$(1.000.000£), sözleşmenin vadesi olan 2 Ocak 2006 tarihinde anlaşma gereği “A” tarafından “B” ye geri ödeneceği için, bu tutar “A” için bir finansal borç niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla söz konusu tutar “**Döviz “Swap”ından Borçlar Hesabı**” altında sınıflandırılarak, 2 Ocak 2005 tarihinde, “A” İşletmesi’nin bilânçosunda yer almalıdır.

b. “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’nin hesabına 1.000.000£ transfer etmesi;

.....2 OCAK 2005..... (£) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR (BİLÂNÇO H.) (£) KASASI (BİLÂNÇO H.)	1.000.000 ^b	1.000.000
b:“A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği “A” İşletmesi tarafından “B” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen 1.000.000£, sözleşmenin vadesi olan 2 Ocak 2006 tarihinde anlaşma gereği “B” tarafından “A”ya geri ödeneceği için, bu tutar “A” için bir <u>finansal varlık</u> niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sözkonusu tutar “Döviz “Swap”ından Alacaklar Hesabı ” altında sınıflandırılarak, 2 Ocak 2005 tarihinde, “A” İşletmesi’nin <u>bilânçosunda</u> yeralmalıdır.		

“A” İşletmesi
2 Ocak 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Varlıklar

Borçlar & Özsermaye

<u>Dönen Varlıklar</u>	<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>
.....	(£) Banka Kredi Borcu 1.000.000
(£)Döviz “Swap”ından Al. 1.000.000 ^b	(\$) Döviz “Swap”ından Borç. 1.000.000 ^a
.....	
<u>Duran Varlıklar</u>	<u>Orta ve Uzun Vadeli Borçlar</u>
.....	
	<u>Özsermaye</u>
	

a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 180, kayıt no: 2- (a).

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 181, kayıt no: 2- (b).

3. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin bankadan aldığı kredinin tahakkuk eden faizi;

.....31 ARALIK 2005..... (£) KREDİ FAİZ GİDERİ (<i>GELİR TABLOSU H.)</i> ÖDENECEK (£) KREDİ FAİZİ (<i>BİLANÇO H.)</i>	40.000 ^c	40.000
c: $1.000.000\text{£} \times \%4 = 40.000\text{£}$ (2005 yılına ait banka kredisi faiz gideri -bankadan alınan kredi tutarı ile bankadan alınan kredi faiz oranının çarpımından elde edilmiştir-). “A” İşletmesi’nin almış olduğu 1.000.000£ banka kredisinin faizi, işletme için bir <u>gider</u> niteliği taşıdığından, “ <i>Kredi Faiz Gideri Hesabı</i> ” altında sınıflandırılarak, işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yerelmalıdır. Söz konusu giderin henüz ödenmemiş olması işletme için bir <u>borç</u> yaratmakta ve bu tutar “ <i>Ödenecek (£)Kredi Faizi Hesabı</i> ” altında sınıflandırılarak, “A” İşletmesi’nin 31 Aralık 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> yerelmalıdır.		

* “A” İşletmesi, 2 Ocak 2005 tarihinde bankadan kendi para birimi üzerinden borçlanmış olduğu için, kurlarda meydana gelen değişimlerinden, alınan kredi tutarı etkilenmemektedir.

4. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “swap” sözleşmesinden doğan faiz alacağının kaydı;

.....31 ARALIK 2005..... “SWAP” FAİZ ALACAĞI <i>(BİLÂNÇO H.)</i> “SWAP” FAİZ GELİRİ <i>(GELİR TABLOSU H.)</i>	40.000 ^d	40.000
d: $1.000.000\text{£} \times \%4 = 40.000\text{£}$ (2005 yılına ait “swap” faiz geliri-“Swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen anapara tutarı ile sözleşme ile belirlenen faiz oranının çarpımından elde edilmiştir-). “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi hesabına transfer ettiği ve anlaşma süresinin sona erdiği 2 Ocak 2006 tarihinde geri alacağı 1.000.000£ için, “B” İşletmesi’nden ayrıca tahsil edeceği %4 oranındaki faiz tutarı, 31 Aralık 2005 tarihinde “A” İşletmesi için bir <u>alacak</u> niteliği taşımaktadır. Bu tutar tahsil edileceği tarihe kadar ““Swap” Faiz Alacağı Hesabı” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin <u>bilânçosunda</u> yer almalıdır. Söz konusu faiz alacağının işletme için, içinde bulunulan dönemde bir <u>gelir</u> niteliği taşıması nedeniyle bu tutar ““Swap” Faiz Geliri Hesabı” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yer almalıdır.		

5. “31 Aralık 2005” tarihinde “A” İşletmesi’nin “swap” sözleşmesinden doğan faiz borcunun kaydı;

.....31 ARALIK 2005.....		
“SWAP” FAİZ GİDERİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)	45.455 ^e	
“SWAP” FAİZ BORCU (<i>BİLANÇO H.</i>)		45.455
e: $2.000.000\\$ \times \%5 = 100.000\\$; $100.000\\$ \div 2.20 = 45.455\text{£}$ (2005 yılına ait “swap” faiz gideri –“Swap” sözleşmesi gereği, “B” İşletmesi’nden almış olan anapara tutarı ile sözleşme ile belirlenen faiz oranının çarpımından elde edilen tutarın 31 Aralık 2005 tarihindeki kur üzerinden £ karşılığıdır-). “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği, “B” İşletmesi’nin “A” İşletmesi hesabına transfer ettiği ve anlaşmanın vadesinin dolduğu 2 Ocak 2006 tarihinde geri vereceği 2.000.000\$ (1.000.000£) için, “B” İşletmesi’ne ayrıca ödeyeceği %5 oranındaki faiz tutarı, 31 Aralık 2005 tarihinde “A” İşletmesi için bir <u>borç</u> niteliği taşımaktadır. Bu tutar ödeneceği tarihe kadar “<i>“Swap” Faiz Borcu Hesabı</i>” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 31 Aralık 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> yeralmalıdır. Söz konusu borcunun işletme için, içinde bulunulan dönemde bir <u>gider</u> niteliği taşıması nedeniyle bu tutar “<i>“Swap” Faiz Gideri Hesabı</i>” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yeralmalıdır.		

6. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinin değerlemesi;

a. “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinden doğan borcunun değerlemesi;

.....31 ARALIK 2005.....		
(\$ DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (BİLÂNÇO H.)	90.910 ^f	
(\$ DÖVİZ “SWAP”I KUR FARKI GELİRİ (GELİR TABLOSU H.)		90.910
f: 1.000.000£ - 909.090£ = 90.910£ (2.000.000\$’nin 2 Ocak 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihlerinde £ karşılığı değerleri arasındaki fark -2 Ocak 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihindeki kur değerleri kullanılarak elde edilmiştir-).		
“A” İşletmesinin, 2 Ocak 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi’ne olan 2.000.000\$ (1.000.000£) borcunun, 31 Aralık 2005 tarihindeki mevcut döviz kurları temel alınarak değerlemesi sonucunda, “A” İşletmesi’nin borcunda kur değişiminden kaynaklanan bir azalış olduğu tespit edilmiştir. Bu azalış, “A” İşletmesi’nin sözkonusu “swap” sözleşmesinden kaynaklanan borcunun izlendiği, bir <u>bilânço hesabı</u> olan “ <u>Döviz “Swap”ından Borçlar Hesabı</u> ”ndan düşülmeli, kur farkı nedeniyle sağlanan <u>gelir</u> de “ <u>Döviz Swap’ı Kur Farkı Geliri Hesabı</u> ” altında sınıflandırılarak, işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yerelmalıdır.		

b. “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinden doğan alacağının değerlemesi;

“A” İşletmesi’nin alacağı tutarın para birimi ile finansal tablolarını hazırladığı para biriminin aynı olması sebebiyle, “A” İşletmesi’nin alacağı tutarda kur değişiminden kaynaklanan bir değişim görülmemektedir.

**“A” İşletmesi
2005 yılı
“Kısmî”
Gelir Tablosu**

.....	
“Swap” Faiz Geliri	40.000 ^d
(\$ Döviz “Swap”ı Kur Farkı Geliri	90.910 ^f
.....	
(£) Kredi Faiz Gideri	(40.000 ^c)
“Swap” Faiz Gideri	(45.455 ^e)

c: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.183, kayıt no:3. d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.184, kayıt no:4. e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.185, kayıt no:5. f: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.186, kayıt no:6-(a).

“A” İşletmesi
31 Aralık 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Varlıklar	Borçlar & Özsermaye
<u>Dönen Varlıklar</u> (£)Döviz “Swap”ından Al. 1.000.000^b “Swap” Faiz Alacağı 40.000^d <u>Duran Varlıklar</u> 	<u>Kısa Vadeli Borçlar</u> (£) Banka Kredi Borcu 1.000.000 (\$) Döviz “Swap”ından Borç. 909.090^g Ödenecek (£) Kredi Faizi 40.000^c “Swap” Faiz Borcu 45.455^e <u>Orta ve Uzun Vadeli Borçlar</u> <u>Özsermaye</u>

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.181, kayıt no:2- (b).
c: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.183, kayıt no:3.
d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.184, kayıt no:4.
e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.185, kayıt no:5.
g: $2.000.000\$ \div 2.20 = 909.090\text{£}$ (“A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yapmış olduğu “swap” sözleşmesinden doğan borcunun 31 Aralık 2005 tarihli değeri- 31 Aralık 2005 tarihli kur (1£ = 2.20\$) kullanılarak elde edilmiştir-).

7. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’nden 40.000£
“swap” faiz alacağını tahsil etmesi;

.....2 OCAK 2006..... (£) KASASI (BİLÂNÇO H.) “SWAP” FAİZ ALACAĞI (BİLÂNÇO H.)	40.000 ^d	40.000
d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 184, kayıt no:4.		

8. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’ne 45.455£
“swap” faiz borcunu ödemesi;

.....2 OCAK 2006..... “SWAP” FAİZ BORCU (BİLÂNÇO H.) (\$) KASASI (BİLÂNÇO H.)	45.455 ^e	45.455
e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 185, kayıt no:5.		

9. 2 Ocak 2006 tarihinde “A” İşletmesi ile “B” İşletmesi arasındaki “swap”
sözleşmesinin sona ermesi ve karşılıklı olarak anaparaların iade edilmesi;

- a. “B” İşletmesi’nin “A” İşletmesi’ne sözleşmenin başında aldığı 1.000.000£
iade etmesi;

.....2 OCAK 2006..... (£) KASASI (BİLÂNÇO H.) (£) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR (BİLÂNÇO H.)	1.000.000 ^b	1.000.000
b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 181, kayıt no: 2- (b).		

b. “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’ne sözleşmenin başında aldığı 2.000.000\$’ı iade etmesi;

.....2 OCAK 2006..... (\$) DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (BİLÂNÇO H.) (\$) KASASI (BİLÂNÇO H.)	909.090 ^g	909.090
g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 188.		

10. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin, 2 Ocak 2005 tarihinde aldığı banka kredisini faizi ile birlikte geri ödemesi;

.....2 OCAK 2006..... ÖDENECEK (£) KREDİ FAİZİ (BİLÂNÇO H.) (£) BANKA KREDİ BORCU (BİLÂNÇO H.) (£) KASASI (BİLÂNÇO H.)	40.000 ^c 1.000.000	1.040.000
c: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.183, kayıt no:3.		

**“A” İşletmesi
2006 yılı
“Kısmî”
Gelir Tablosu**

.....

**“A” İşletmesi
2 Ocak 2006 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu**

Varlıklar

Borçlar & Özsermaye

Dönen Varlıklar

.....

Duran Varlıklar

.....

Kısa Vadeli Borçlar

.....

Orta ve Uzun Vadeli Borçlar

.....

Özsermaye

.....

4.3. Makul Değer Riskinden Korunma Amaçlı Taraf Olunan “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması

Makul değer riskinden korunma işlemleri, konuya ilişkin IAS/IFRS’de genel olarak kayıtlı bir varlık veya borcun ya da gelecekte gerçekleşmesi kesin bir taahhüdün tamamının ya da belirli bir bölümünün makul değerinde meydana gelebilecek ve işletmenin kâr veya zararını etkileyebilecek nitelikteki değişikliklerden korunmak amacı ile taraf olunan işlemler olarak tanımlanmış ve bu işlemler sonucunda ortaya çıkacak kazanç ya da kayıpların aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmesi öngörülmüştür;

- iii) Riskten korunma amaçlı kullanılan türev ürünün makul değerinin yeniden ölçülmesi sonucu ortaya çıkan kazanç ya da kayıp, doğrudan sonuç hesaplarına aktararak, ilgili dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.
- iv) Riskten korunmak istenen unsur üzerinde, ilgili riskten ötürü oluşan kazanç ya da kayıp, riskten korunan unsurun defter değerinde bir düzeltme olarak yer almalı ve sonuç hesaplarına aktararak ilgili dönem kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır. Ancak bu durum riskten korunan unsurun maliyet üzerinden değerlendirmediği durumlar için geçerlidir. Riskten korunan unsurun, satışa hazır bir finansal varlık olması durumunda, ilgili riskten kaynaklanan kazanç ya da kayıp, doğrudan sonuç hesaplarına aktararak, ilgili dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Makul değer riskinden korunma amaçlı gerçekleştirilen işlemlerde, gelecekte gerçekleşmesi kesin bir taahhüt riskten korunmak istenen unsur ise, ilgili taahhüdün makul değerinde, sözkonusu riskten kaynaklanan birikmiş değişiklikler, bilançoda varlık ya da borç olarak ve sonuç hesaplarına aktararak ilgili dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdırlar. Bu işlemlerde riskten korunma amaçlı kullanılan türev ürün üzerindeki kazanç ya da kayıplar da, doğrudan sonuç

hesaplarına aktarılarak, ilgili dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalılardır.

Makul değer riskinden korunma amaçlı gerçekleştirilen işlemlerde, gelecekte bir varlık satın almak ya da bir borca ilişkin kesin bir taahhüt, riskten korunmak istenen unsur ise, işletmenin taahhüdünü yerine getirdiği zaman, ilgili varlık ya da borcun ilk defter değeri, taahhüdün makul değerinde ortaya çıkan birikmiş değişiklikler tutarınca düzeltilmelidir.

Makul değer riskinden korunma amaçlı taraf olunan bir döviz “swap”ı sözleşmesinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanması aşağıdaki örnek yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır;

ÖRNEK:2

“A” merkezi İngiltere’de olan çok uluslu bir işletme olup, ABD’de yatırım yapmayı istemektedir. Söz konusu yatırım için İngiltere’deki kredi koşullarını incelediğinde, İngiliz Sterlini için %3, Amerikan Doları için %6 faiz ödemesi gerektiğini öğrenmiştir. “B” ise merkezi ABD’de olan çok uluslu bir işletme olup, İngiltere’de yatırım yapmak istemektedir. Söz konusu yatırım için ABD’deki kredi koşullarını incelediğinde Amerikan Doları için %4, İngiliz Sterlini için %8 faiz ödemesi gerektiğini öğrenmiştir. “A” bu koşullarda yapılabilecek en uygun hareketin İngiltere’de yatırım yapmak isteyen veya yatırımları olan bir Amerikan firması ile “swap” sözleşmesi yapmak olduğuna karar vermiştir. Yaptığı araştırmalar sonucunda “B” İşletmesi ile irtibata geçmiş ve yapılan görüşmeler sonucunda “swap” sözleşmesi yapmaya karar vermişlerdir. Bunun için öncelikle 2 Ocak 2005 tarihinde “A” İşletmesi İngiltere’de, %3 sabit faizle, 1 yıl vadeli, 1.000.000£, “B” İşletmesi ise ABD’de % 4 sabit faizli, 1 yıl vadeli, 2.000.000\$ banka kredisi almıştır. Aynı tarihte taraflar, borçlandıkları anapara tutarlarını 1 yıl vadeli olarak birbirlerinin hesaplarına transfer etmişlerdir. Anlaşma koşulları “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’ne %4, “B” İşletmesi’nin de “A” İşletmesi’ne %5 faiz ödemesi ve tarafların sözleşmenin

vadesinde, sözleşmenin yapıldığı tarih olan 2 Ocak 2005 tarihli kur üzerinden anaparaları iade etmesi şeklinde belirlenmiştir.

2 Ocak 2005	1£ = 2.00 \$
31 Aralık 2005	1£ = 2.20 \$
2 Ocak 2006	1£ = 2.20 \$

ÇÖZÜM: 2

“A” İşletmesi’nin muhasebe kayıtları

1. “2 Ocak 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin bankadan, %3 faizli, 1.000.000£ kredi alması;

.....2 OCAK 2005.....		
(£) KASASI (BİLANÇO H.)	1.000.000	
(£) BANKA KREDİ BORCU (BİLANÇO H.)		1.000.000

2. “2 Ocak 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile “swap” sözleşmesi imzalaması ve karşılıklı hesaplara anaparaların transfer edilmesi;

a. “B” İşletmesi’nin, “A” İşletmesi’nin hesabına 2.000.000\$ transfer etmesi;

.....2 OCAK 2005..... (\$) KASASI (<i>BİLÂNÇO H.</i>) (\$)DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	1.000.000 ^a	1.000.000
a: 2.000.000\$ ÷ 2.00 = 1.000.000£ (2.000.000\$’nın 2 Ocak 2005 tarihinde £ karşılığı değeri -2 Ocak 2005 tarihindeki kur (1£=2.00\$) kullanılarak elde edilmiştir-).		
“A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi tarafından “A” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen 2.000.000\$(1.000.000£), sözleşmenin vadesi olan 2 Ocak 2006 tarihinde anlaşma gereği “A” tarafından “B”ye geri ödeneceği için, bu tutar “A” için bir <u>finansal borç</u> niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sözkonusu tutar “ <i>Döviz “Swap”ından Borçlar Hesabı</i> ” altında sınıflandırılarak, “A” İşletmesi’nin 2 Ocak 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> yerelmalıdır.		

b. “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’nin hesabına 1.000.000£ transfer etmesi;

.....2 OCAK 2005.....		
(£) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR (BİLÂNÇO H.)	1.000.000 ^b	
(£) KASASI (BİLÂNÇO H.)		1.000.000
b: “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği “A” İşletmesi tarafından “B” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen 1.000.000£, sözleşmenin vadesi olan 2 Ocak 2006 tarihinde anlaşma gereği “B” tarafından “A”ya geri ödeneceği için, bu tutar “A” için bir <u>finansal varlık</u> niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sözkonusu tutar “Döviz “Swap”ından Alacaklar Hesabı” altında sınıflandırılarak, , “A” İşletmesi’nin 2 Ocak 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> yerelmalıdır.		

“A” İşletmesi
2 Ocak 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Varlıklar

Borçlar & Özsermaye

Dönen Varlıklar

.....

(£)Döviz “Swap”ından Al. 1.000.000^b

Duran Varlıklar

.....

Kısa Vadeli Borçlar

(£) Banka Kredi Borcu 1.000.000
(\$) Döviz “Swap”ından Borç. 1.000.000^a

.....

Orta ve Uzun Vadeli Borçlar

.....

Özsermaye

.....

a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 195, kayıt no: 2- (a).

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 196, kayıt no: 2- (b).

3. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin bankadan aldığı kredinin tahakkuk eden faizi;

.....31 ARALIK 2005..... (£) KREDİ FAİZ GİDERİ (GELİR TABLOSU H.) ÖDENECEK (£) KREDİ FAİZİ (BİLANÇO H.)	30.000 ^c	30.000
c: $1.000.000\text{£} \times \%3 = 30.000\text{£}$ (2005 yılına ait banka kredisi faiz gideri -bankadan alınan kredi tutarı ile bankadan alınan kredi faiz oranının çarpımından elde edilmiştir-). “A” İşletmesi’nin almış olduğu 1.000.000£ banka kredisinin faizi, işletme için bir <u>gider</u> niteliği taşıdığından, “ Kredi Faiz Gideri Hesabı ” altında sınıflandırılarak, işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yer almalıdır. Söz konusu giderin henüz ödenmemiş olması işletme için bir <u>borç</u> yaratmakta ve bu tutar “ Ödenecek (£)Kredi Faizi Hesabı ” altında sınıflandırılarak, “A” İşletmesi’nin 31 Aralık 2005 tarihli <u>bilançosunda</u> yer almalıdır.		

*“A” İşletmesi, 2 Ocak 2005 tarihinde bankadan kendi para birimi üzerinden borçlanmış olduğu için, kurlarda meydana gelen değişimlerinden, alınan kredi tutarı etkilenmemektedir.

4. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “swap” sözleşmesinden doğan faiz alacağının kaydı;

.....31 ARALIK 2005..... “SWAP” FAİZ ALACAĞI (<i>BİLÂNÇO H.</i>) “SWAP” FAİZ GELİRİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)	50.000 ^d	50.000
d: $1.000.000\text{£} \times \%5 = 50.000\text{£}$ (2005 yılına ait “swap” faiz geliri-“Swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen anapara tutarı ile sözleşme ile belirlenen faiz oranının çarpımından elde edilmiştir-). “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi hesabına transfer ettiği ve anlaşma süresinin sona erdiği 2 Ocak 2006 tarihinde geri alacağı 1.000.000£ için, “B” İşletmesi’nden ayrıca tahsil edeceği %5 oranındaki faiz tutarı, 31 Aralık 2005 tarihinde “A” İşletmesi için bir <u>alacak</u> niteliği taşımaktadır. Bu tutar tahsil edileceği tarihe kadar “<i>“Swap” Faiz Alacağı Hesabı</i>” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin <u>bilânçosunda</u> yerelmalıdır. Söz konusu faiz alacağının işletme için, içinde bulunulan dönemde bir <u>gelir</u> niteliği taşıması nedeniyle bu tutar “<i>“Swap” Faiz Geliri Hesabı</i>” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yerelmalıdır.		

5. “31 Aralık 2005” tarihinde “A” İşletmesi’nin “swap” sözleşmesinden doğan faiz borcunun kaydı;

.....31 ARALIK 2005..... “SWAP” FAİZ GİDERİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>) “SWAP” FAİZ BORCU (<i>BİLANÇO H.</i>)	36.363 ^e	36.363
e: $2.000.000\\$ \times \%4 = 80.000\\$; $80.000\\$ \div 2.20 = 36.363\text{£}$ (2005 yılına ait “swap” faiz gideri –“Swap” sözleşmesi gereği “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’nden almış olduğu anapara tutarı ile sözleşme ile belirlenen faiz oranının çarpımından elde edilen tutarın 31 Aralık 2005 tarihindeki kur üzerinden £ karşılığıdır-). “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği, “B” İşletmesi’nin “A” İşletmesi hesabına transfer ettiği ve anlaşmanın vadesinin dolduğu 2 Ocak 2006 tarihinde geri vereceği 2.000.000\$ (1.000.000£) için, “B” İşletmesi’ne ayrıca ödeyeceği %4 oranındaki faiz tutarı, 31 Aralık 2005 tarihinde “A” İşletmesi için bir <u>borç</u> niteliği taşımaktadır. Bu tutar ödeneceği tarihe kadar “<i>“Swap” Faiz Borcu Hesabı</i>” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 31 Aralık 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> yer almalıdır. Söz konusu borcunun işletme için, içinde bulunulan dönemde bir <u>gider</u> niteliği taşıması nedeniyle bu tutar “<i>“Swap” Faiz Gideri Hesabı</i>” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yer almalıdır.		

6. “31 Aralık 2005” itibariyle, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinin değerlemesi;

a. “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinden doğan borcunun değerlemesi;

.....31 ARALIK 2005..... (\$ DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (BİLÂNÇO H.) (\$ DÖVİZ “SWAP”I KUR FARKI GELİRİ (GELİR TABLOSU H.)	90.910 ^f	90.910
f: 1.000.000£ - 909.090£ = 90.910£ (2.000.000\$’ nin, 2 Ocak 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihlerinde £ karşılığı değerleri arasındaki fark -2 Ocak 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihindeki kur değerleri kullanılarak elde edilmiştir-). “A” İşletmesi’nin, 2 Ocak 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi’ne olan 2.000.000\$ (1.000.000£) borcunun, 31 Aralık 2005 tarihindeki mevcut döviz kurları temel alınarak değerlemesi sonucunda, “A” İşletmesi’nin borcunda kur değişiminden kaynaklanan bir azalış olduğu tespit edilmiştir. Bu azalış, “A” İşletmesi’nin sözkonusu “swap” sözleşmesinden kaynaklanan borcunun izlendiği, bir <u>bilanço hesabı</u> olan “ <i>Döviz “Swap”ından Borçlar Hesabı</i> ”ndan düşülmeli, kur farkı nedeniyle sağlanan <u>gelir</u> de “ <i>Döviz Swap’ı Kur Farkı Geliri Hesabı</i> ” altında sınıflandırılarak, işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yeralmalıdır.		

b. “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinden doğan alacağının değerlemesi;

“A” İşletmesi’nin alacağı tutarın para birimi ile finansal tablolarını hazırladığı para biriminin aynı olması sebebiyle, “A” İşletmesi’nin alacağı tutarda kur değişiminden kaynaklanan bir değişim görülmemektedir.

**“A” İşletmesi
2005 yılı
“Kısmî”
Gelir Tablosu**

.....

“Swap” Faiz Geliri	50.000 ^d
(\$ Döviz “Swap”ı Kur Farkı Geliri	90.910 ^f
(£) Kredi Faiz Gideri	(30.000 ^c)
“Swap” Faiz Gideri	(36.363 ^e)

c: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 198, kayıt no:3.

d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 199, kayıt no:4.

e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 200, kayıt no:5.

f: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 201, kayıt no: 6-(a).

“A” İşletmesi
31 Aralık 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Varlıklar	Borçlar & Özsermaye
<u>Dönen Varlıklar</u> (£)Döviz “Swap”ından Al. 1.000.000^b “Swap” Faiz Alacağı 50.000^d <u>Duran Varlıklar</u> 	<u>Kısa Vadeli Borçlar</u> (£) Banka Kredi Borcu 1.000.000 (\$) Döviz “Swap”ından Borç. 909.090^g Ödenecek (£) Kredi Faizi 30.000^c “Swap” Faiz Borcu 36.363^e <u>Orta ve Uzun Vadeli Borçlar</u> <u>Özsermaye</u>

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 196, kayıt no: 2- (b).

c: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 198, kayıt no: 3.

d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 199, kayıt no: 4.

e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 200, kayıt no: 5.

g: $2.000.000\$ \div 2.20 = 909.090\text{£}$ (“A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yapmış olduğu “swap” sözleşmesinden doğan borcunun 31 Aralık 2005 tarihli değeri- 31 Aralık 2005 tarihli kur (1£ = 2.20\$) kullanılarak elde edilmiştir-).

7. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi’nden 50.000£
“swap” faiz alacağını tahsil etmesi;

.....2 OCAK 2006..... (£) KASASI (BİLÂNÇO H.) “SWAP” FAİZ ALACAĞI (BİLÂNÇO H.)	50.000 ^d	50.000
d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 199, kayıt no: 4.		

8. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’ne 36.363£
“swap” faiz borcunu ödemesi;

.....2 OCAK 2006..... “SWAP” FAİZ BORCU (BİLÂNÇO H.) (\$) KASASI (BİLÂNÇO H.)	36.363 ^e	36.363
e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 200, kayıt no:5.		

9. “2 Ocak 2006” tarihinde “A” İşletmesi ile “B” İşletmesi arasındaki
“swap” sözleşmesinin sona ermesi ve karşılıklı olarak anaparaların iade edilmesi;

- a. “B” İşletmesi’nin “A” İşletmesi’ne sözleşmenin başında aldığı 1.000.000£
iade etmesi;

.....2 OCAK 2006..... (£) KASASI (BİLÂNÇO H.) (£) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR (BİLÂNÇO H.)	1.000.000 ^b	1.000.000
b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 196, kayıt no: 2- (b).		

b. “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’ne sözleşmesin başında aldığı 2.000.000\$’ı iade etmesi;

.....2 OCAK 2006.....		
(\$) DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	909.090 ^g	
(\$) DÖVİZ “SWAP”I KUR FARKI GİDERİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)	90.910 ^h	
(\$) KASASI (<i>BİLÂNÇO H.</i>)		1.000.000
g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.:s. 203. h: 1.000.000 – 909.090 =90.910 \$ “A” ve “B” İşletmeleri, 2 Ocak 2005 tarihinde imzaladıkları “swap” sözleşmesi ile 2 Ocak 2006 tarihinde, anaparaların değiş tokuş edileceği kur’u sabitlemiş oldukları için, bu tarihteki cari kur ne olursa olsun anlaşma tarihindeki kur geçerli olacaktır. Dolayısıyla her ne kadar 31 Aralık 2005 tarihinde yapılan değerleme sonucunda “A”nın kur değişiminden kaynaklanan bir <u>geliri</u> olduğu tespit edilse de, değişim sözleşme tarihindeki kur üzerinden yapılacağı için “A”, sözleşmenin vadesinde kur farkından kaynaklanan bir <u>gider</u> oluşacak ve bu gider 2006 yılı <u>gelir tablosunda</u> “<i>Döviz “Swap”ı Kur Farkı Gideri Hesabı</i>” altında yeralacaktır. Söz konusu gelir ve gider tutarları eşit olduğu için, toplam borç tutarında kur farkından kaynaklanan herhangi bir değişiklik olmayacaktır. Böylece “A”, olarak kendisini makul değer riskine karşı korumuş olacaktır.		

10. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin 2 Ocak 2005 tarihinde aldığı banka kredisini faizi ile birlikte geri ödemesi;

.....2 OCAK 2006.....		
ÖDENECEK (£) KREDİ FAİZİ (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	30.000 ^c	
(£) BANKA KREDİ BORCU (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	1.000.000	
(£) KASASI (<i>BİLÂNÇO H.</i>)		1.030.000
c: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 198, kayıt no: 3.		

**“A” İşletmesi
2006 yılı
“Kısmî”
Gelir Tablosu**

.....
(\$) Döviz “Swap”ı Kur Farkı Gideri

90.910^h

.....
h: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 205, kayıt no:9- (b).

**“A” İşletmesi
2 Ocak 2006 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu**

Varlıklar

Borçlar & Özsermaye

Dönen Varlıklar

.....

Duran Varlıklar

.....

Kısa Vadeli Borçlar

.....

Orta ve Uzun Vadeli Borçlar

.....

Özsermaye

.....

4.4. Nakit Akışı Riskinden Korunma Amaçlı Taraf Olunan “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması

Nakit akışı riskinden korunma işlemleri, konuya ilişkin IAS/IFRS’de genel olarak kayıtlı bir varlık veya borçtan ya da gelecekte gerçekleşme olasılığı çok yüksek bir işlemde elde edilecek nakit akışlarında meydana gelebilecek değişikliklerden korunmak amacı ile taraf olunan işlemler olarak tanımlanmış ve bu işlemler sonucu ortaya çıkacak kazanç ya da kayıpların aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmesi öngörülmüştür;

- iii) Riskten korunma amaçlı kullanılan aracın üzerinde oluşan kazancın ya da kaybın etkin kabul edilen bölümü, doğrudan özkaynaklar değişim tablosunda, özkaynakların bir parçası olarak raporlanmalıdır.
- iv) Riskten korunma amaçlı kullanılan aracın üzerinde oluşan kazancın ya da kaybın etkin olmayan bölümü ise, sonuç hesaplarına aktararak ilgili dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Nakit akışı riskinden korunma işlemleri muhasebesinde daha ayrıntılı olarak aşağıdaki ilkelere uyulmalıdır;

- iv) Özkaynakların, riskten korunan varlığa ilişkin bölümü, aşağıda belirtilen tutarlar kullanılarak düzeltilmelidir;
 - a. Riskten korunma işleminde kullanılan aracın üzerinde, riskten korunma işleminin başlangıcından itibaren birikmiş kazanç ya da kayıplar,
 - b. Riskten korunmak istenen varlıktan gelecekte elde edilmesi beklenen nakit akışlarının makul değerlerinde meydana gelen birikmiş değişiklikler,
- v) Riskten korunma işleminde kullanılan araç ya da aracın bir parçası üzerindeki kazanç ya da kayıp (riskten korunmanın etkin olmaması), sonuç hesaplarına

aktarılarak, ilgili dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.

- vi) Eğer işletmenin, belirli bir riskten korunma ilişkisi için belgelediği riskten korunma stratejisi, riskten korunan unsurun üzerindeki kazanç ya da kaybın veya ilgili nakit akışının bir bölümünü riskten korunma işleminin etkinliğinden ayrı tutuyorsa, ayrı tutulan kısım spekülasyon amaçlı yapılan işlemler gibi muhasebeleştirilir.

Eğer, riskten korunmak istenen unsur gelecekte gerçekleşeceği tahmin edilen bir işlem olup, bu işlem bir finansal varlık ya da borcun tanınması ile sonuçlanacak olursa, riskten korunma süresince özkaynakların bir parçası olarak raporlanan ilgili kazanç ya da kayıplar, varlığın alındığı ya da borcun olduğu dönem veya dönemler boyunca yeniden sınıflandırılarak, ilgili dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdırlar. Ancak, eğer işletme özkaynaklarında yer alan kaybın bir kısmının ya da tümünün, gelecek dönem ya da dönemlerde telafi edilemeyeceğini tespit ederse, bu tutarı kâr ve zarar hesaplarının içinde telafisi mümkün olmayan kayıplar şeklinde raporlamalıdır.

Nakit akışı riskinden korunma amaçlı taraf olunan bir döviz “swap”ı sözleşmesinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanması aşağıdaki örnek yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır;

ÖRNEK: 3

“A”, bir Türk firması olup, üretimde kullanmak üzere yeni bir makine almak istemektedir. Yapmış olduğu piyasa araştırmaları sonucunda, makineyi “X” Amerikan firmasından almaya karar vermiştir. “X” makine için 2.000.000\$ fiyat vermiş, “A”, elinde bu paranın olduğunu ve peşin alması durumunda iskonto yapıp yapılamayacağını sormuştur. “X” iskonto yapmasının mümkün olmadığını ancak, A ile daha önce de iş yapmış oldukları için önerilen fiyat üzerinden 2 Temmuz 2005 ve 2 Ocak 2006 tarihlerinde 1.000.000\$ ödemeli iki taksit yapabileceğini belirtmiştir. “A” İşletmesi makineyi iki taksitle almayı kabul etmiş ve “X” ile anlaşma yapmıştır. Öte yandan “A”, elinde bulunan 2.000.000\$’ı, ilki altı ay sonra yapılacak

ödemelerini de garantiye alacak şekilde değerlendirmek istemiş ve biri altı ay vadeli, diğeri 1 yıl vadeli, %6 sabit faizli 1.500.000 TL tutarında, iki ayrı vadeli mevduat hesabı açtırmaya karar vermiştir. Ancak borcunun Amerikan Doları üzerinden olması sebebiyle sözkonusu borcuna ilişkin nakit akışlarını kur riskine karşı korumak istemiş ve biri altı ay biri bir yıl vadeli iki ayrı “swap” sözleşmesi yapmaya karar vermiştir.

2 Ocak 2005 tarihinde “A”, “B” İşletmesi ile aynı tutarlar üzerinden biri altı ay, diğeri bir yıl vadeli iki ayrı “swap” sözleşmesi imzalamıştır.

“A” işletmesi 2 Ocak 2005 tarihinde “B” İşletmesi ile imzalamış olduğu altı ay vadeli “swap” sözleşmesinde; “A” İşletmesi, “B” İşletmesine 1.000.000\$ vermiş, karşılığında 1.500.000 TL almış ve anlaşmanın vadesinin dolduğu 2 Temmuz 2005 tarihinde, anlaşmanın yapıldığı tarihteki kur üzerinden “B” ye anapara ve %2 faiz ödemek, “B” den de anapara ve %3 faiz almak üzere anlaşmaya varmıştır. “A” İşletmesi’nin “B” işletmesi ile 2 Ocak 2005 tarihinde imzalamış olduğu 1 yıl vadeli diğer “swap” sözleşmesinde ise ; “A” İşletmesi “B” İşletmesi’ne 1.000.000\$ vermiş, karşılığında 1.500.000 TL almış ve anlaşmanın vadesinin dolduğu 2 Ocak 2006 tarihinde, anlaşmanın yapıldığı tarihteki kur üzerinden “B”ye anapara ve %3 faiz ödemek ve “B”den de anapara ve %4 faiz almak üzere anlaşmaya varmıştır.

“A” “B” ile yapmış olduğu her iki “swap” anlaşması sonucunda elde ettiği TL’sı ile önceden plânlanmış olduğu gibi biri altı ay, biri bir yıl vadeli olmak üzere iki ayrı mevduat hesabı açtırmıştır.

2 Ocak 2005	1 \$ =1.50 TL
2 Temmuz 2005	1 \$= 1.60 TL
31 Aralık 2005	1 \$= 1.70 TL
2 Ocak 2006	1 \$= 1.70 TL

ÇÖZÜM: 3

“A” İşletmesi’nin muhasebe kayıtları

1. “2 Ocak 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin 2.000.000\$ değerindeki makineyi “X” den 2 taksitle almak üzere “X” ile anlaşma imzalaması;

.....2 OCAK 2005.....		
MAKİNE VE TEÇHİZAT (BİLANÇO H.)	3.000.000 ^a	
(\$) BORÇ (BİLANÇO H.)		3.000.000
a: $2.000.000\$ \times 1.50 = 3.000.000\text{TL}$ (2 Ocak 2005 itibariyle 2.000.000\$ tutarındaki makinenin TL karşılığı değeri -2 Ocak 2005 tarihindeki kur (1\$= 1.50TL) kullanılarak elde edilmiştir-).		

2. “2 Ocak 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile 6 ay vadeli “swap” sözleşmesi imzalaması ve karşılıklı hesaplara anaparaların transfer edilmesi;

- a. “B” İşletmesi’nin, “A” İşletmesi’nin hesabına 1.500.000TL transfer etmesi;

.....2 OCAK 2005.....		
(TL) KASASI (BİLANÇO H.)	1.500.000 ^b	
(TL)DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (BİLANÇO H.)		1.500.000
b: “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi tarafından “A” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen 1.500.000TL, sözleşmenin vadesi olan 2 Temmuz 2005 tarihinde anlaşma gereği “A” tarafından “B” ye geri ödeneceği için, bu tutar “A” için bir <u>finansal borç</u> niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sözkonusu tutar “Döviz “Swap”ından Borçlar Hesabı” altında sınıflandırılarak, “A” İşletmesi’nin 2 Ocak 2005 tarihli, <u>bilânçosunda</u> yer almalıdır.		

b . “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’nin hesabına 1.000.000\$ transfer etmesi;

.....2 OCAK 2005..... (\$) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR <i>(BİLANÇO H.)</i> (\$) KASASI <i>(BİLANÇO H.)</i>	1.500.000 ^c	1.500.000
c: $1.000.000\$ \times 1.50 = 1.500.000$ TL (1.000.000\$’ın, 2 Ocak 2005 tarihinde TL karşılığı değeri -2 Ocak 2005 tarihindeki kur (1\$=1.50TL) kullanılarak elde edilmiştir-).		
“A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği “A” İşletmesi tarafından “B” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen 1.000.000\$(1.500.000TL), sözleşmenin vadesi olan 2 Temmuz 2006 tarihinde anlaşma gereği “B” tarafından “A” ya geri ödeneceği için, bu tutar “A” için bir <u>finansal varlık</u> niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sözkonusu tutar <i>“Döviz “Swap”ından Alacaklar Hesabı”</i> altında sınıflandırılarak, “A” İşletmesi’nin 2 Ocak 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> yeralmalıdır.		

3. “2 Ocak 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile 1 yıl vadeli “swap” sözleşmesi imzalaması ve karşılıklı hesaplara anaparaların transfer edilmesi;
- a. “B” İşletmesi’nin, “A” İşletmesi’nin hesabına 1.500.000TL transfer etmesi;

.....2 OCAK 2005..... (TL) KASASI (BİLANÇO H.) (TL)DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (BİLANÇO H.)	1.500.000 ^d	1.500.000
d:“A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi tarafından “A” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen 1.500.000TL, sözleşmenin vadesi olan 2 Ocak 2006 tarihinde anlaşma gereği “A” tarafından “B” ye geri ödeneceği için, bu tutar “A” için bir <u>finansal borç</u> niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sözkonusu tutar “ Döviz “Swap”ından Borçlar Hesabı ” altında sınıflandırılarak, “A” İşletmesi’nin 2 Ocak 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> yerelmalıdır.		

- b. “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’nin hesabına 1.000.000£ transfer etmesi;

.....2 OCAK 2005..... (\$) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR (BİLANÇO H.) (\$) KASASI (BİLANÇO H.)	1.500.000 ^e	1.500.000
e: 1.000.000\$ × 1.50 = 1.500.000TL (1.000.000\$’nın, 2 Ocak 2005 tarihinde TL karşılığı değeri -2 Ocak 2005 tarihindeki kur (1\$=1.50TL) kullanılarak elde edilmiştir-). “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği “A” İşletmesi tarafından “B” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen 1.000.000\$(1.500.000TL), sözleşmenin vadesi olan 2 Ocak 2006 tarihinde anlaşma gereği “B” tarafından “A” ya geri ödeneceği için, bu tutar “A” için bir <u>finansal varlık</u> niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sözkonusu tutar “ Döviz “Swap”ından Alacaklar Hesabı ” altında sınıflandırılarak, “A” İşletmesi’nin 2 Ocak 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> yerelmalıdır.		

4. “2 Ocak 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı 6 ay vadeli “swap” sözleşmesiyle aldığı 1.500.000TL ile 6 ay vadeli, yıllık %6 sabit faizli, mevduat hesabı açtırması;

.....2 OCAK 2005..... (TL) VADELİ MEVDUAT (BİLÂNÇO H.) (TL) KASASI (BİLÂNÇO H.)	1.500.000	1.500.000

5. 2 Ocak 2005 tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı 1 yıl vadeli “swap” sözleşmesiyle aldığı 1.500.000TL ile 1 yıl vadeli, yıllık %6 sabit faizli, mevduat hesabı açtırması;

.....2 OCAK 2005..... (TL) VADELİ MEVDUAT (BİLÂNÇO H.) (TL) KASASI (BİLÂNÇO H.)	1.500.000	1.500.000

“A” İşletmesi
2 Ocak 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Varlıklar

Borçlar & Özsermaye

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>	
.....		(\$) Borç	3.000.000
(\$)Döviz “Swap”ından Al.	3.000.000 ^f	(\$) Döviz “Swap”ından Borç.	3.000.000 ^g
(TL) Vadeli Mevduat	3.000.000 ^h		
.....		<u>Orta ve Uzun Vadeli Borçlar</u>	
			
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Özsermaye</u>	
Makine ve Teçhizat			
3.000.000 ^a			
.....			

a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 210, kayıt no:1.

f: “A” İşletmesinin 6 ay ve 1 yıl vadeli olarak taraf olduğu “swap” sözleşmelerinden toplam alacağı. Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 211, kayıt no:2-(b) ve s. 212, kayıt no: 3-(b).

g: “A” İşletmesinin 6 ay ve 1 yıl vadeli olarak taraf olduğu “swap” sözleşmelerinden toplam borcu. Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 210, kayıt no:2-(a) ve s. 212, kayıt no: 3-(a).

h: “A” İşletmesinin 6 ay ve 1 yıl vadeli olarak mevduat hesaplarına yatırdığı toplam tutar. Ayrıntılı açıklama için Bkz.: s. 213, kayıt no:4-5.

6. “2 Temmuz 2005” tarihinde, “A”nın 6 ay vadeli mevduat hesabını kapatarak, hesabındaki anapara ve faiz tutarını alması;

.....2 TEMMUZ 2005.....		
(TL) KASASI (<i>BİLANÇO H.</i>)	1.545.000	
(TL) VADELİ MEVDUAT (<i>BİLANÇO H.</i>)		1.500.000
MEVDUAT FAİZ GELİRİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)		45.000 ¹
1: $1.500.000\text{TL} \times \%3 = 45.000\text{TL}$ (2005 yılına ait altı ay vadeli mevduat faiz geliri –altı ay vadeli mevduat hesabına yatırılan anapara tutarı ile mevduat faiz oranının çarpımından elde edilmiştir-).		

7. “2 Temmuz 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “swap” sözleşmesinden doğan faiz gelirini tahsil etmesi;

.....2 TEMMUZ 2005.....		
(\$) KASASI (<i>BİLANÇO H.</i>)	48.000 ⁱ	
“SWAP” FAİZ GELİRİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)		48.000
i: $1.000.000\$ \times \%3 = 30.000\$$; $30.000\$ \times 1.60 = 48.000\text{TL}$ (“B” İşletmesi ile imzalanan altı ay vadeli “swap” sözleşmesi faiz geliri –“Swap” sözleşmesi gereği, “B” İşletmesi’ne verilen anapara tutarı ile sözleşme ile belirlenen faiz oranının çarpımından elde edilen tutarın 2 Temmuz 2005 tarihindeki kur üzerinden TL karşılığıdır -).		
“A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi hesabına transfer ettiği 1.000.000\$ için, anlaşma süresinin 2 Temmuz 2005 tarihinde sona ermesi ile birlikte ayrıca tahsil edeceği %3 oranındaki faiz tutarı, “A” İşletmesi için bir <u>gelir</u> niteliği taşımaktadır. Bu tutar bu nedenle ““ <i>Swap</i> ” Faiz Geliri Hesabı” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yeralmalıdır.		

8. “2 Temmuz 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “swap” sözleşmesinden doğan faiz borcunu ödemesi;

.....2 TEMMUZ 2005..... “SWAP” FAİZ GİDERİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>) (TL) KASASI (<i>BİLANÇO H.</i>)	30.000 ^j	30.000
j: $1.500.000\text{TL} \times \%2 = 30.000\text{TL}$ (“B” İşletmesi ile imzalanan altı ay vadeli “swap” sözleşmesi faiz gideri –“Swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi’nden alınmış olan anapara tutarı ile sözleşme ile belirlenen faiz oranının çarpımından elde edilen tutarın 2 Temmuz 2005 tarihindeki kur üzerinden TL karşılığıdır-). “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği, “B” İşletmesi’nin “A” İşletmesi hesabına transfer ettiği 1.500.000 TL için anlaşma süresinin 2 Temmuz 2005 tarihinde sona ermesi ile birlikte “A”nın “B” ye ayrıca ödeyeceği %2 oranındaki faiz tutarı, “A” İşletmesi için bir <u>gider</u> niteliği taşımaktadır. Bu tutar bu nedenle ““Swap” Faiz Gideri Hesabı” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yer almalıdır.		

9. “2 Temmuz 2005” tarihinde “A” İşletmesi ile “B” İşletmesi arasındaki “swap” sözleşmesinin sona ermesi ve karşılıklı olarak anaparaların iade edilmesi;

a. “B” İşletmesi’nin “A” İşletmesi’ne sözleşmenin başında aldığı 1.000.000\$’ı iade etmesi;

.....2 TEMMUZ 2005..... (\$) KASASI (<i>BİLÂNÇO H.</i>) (\$)DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR (<i>BİLÂNÇO H.</i>) (\$) DÖVİZ “SWAP”I DEĞERLEME FONU (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	1.600.000	1.500.000 ^c 100.000 ^k

c: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.211, kayıt no:2- (b).

k: $1.000.000\$ \times 1.60 = 1.600.000 \text{ TL}$; $1.600.000 - 1.500.000 = 100.000 \text{ TL}$ (2 Temmuz 2005 itibariyle, “A” nın alacağı kur değişiminden kaynaklanan artış- 2 Ocak 2005 ve 2 Temmuz 2005 cari kurlar kullanılarak elde edilmiştir-).

“A” İşletmesi ile “B” İşletmesi arasında imzalanan altı ay vadeli “swap” sözleşmesinin vadesinin 2 Temmuz 2005 tarihinde sona ermesi ile birlikte, sözkonusu anlaşma gereği “B”nin “A”ya iade etmesi gereken 1.000.000\$’ın değerinde kur değişiminden kaynaklanan artış, “A” işletmesi için bir gelir niteliği taşımaktadır. Ancak, sözkonusu anlaşmaya nakit akışı riskinden korunma amaçlı taraf olduğu için bu gelir toplam borç sona erene kadar “*Döviz “Swap”ı Değerleme Fonu Hesabı*” altında özkaynakların bir parçası olarak sınıflandırılmalı ve işletmenin 2 Temmuz 2005 tarihli bilânçosunda, yerelmalıdır.

- b. “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’ne sözleşmesin başında aldığı 1.500.000TL’yi iade etmesi;

.....2 TEMMUZ 2005..... (TL) DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (BİLANÇO H.) (TL) KASASI (BİLANÇO H.)	1.500.000 ^b	1.500.000
b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 210, kayıt no: 2- (a).		

10. “2 Temmuz 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin, “X” İşletmesi’ne olan borcunun 1.000.000\$ tutarındaki ilk taksitini ödemesi;

.....2 TEMMUZ 2005..... (\$) BORÇ (BİLANÇO H.) (\$) ERTELENMİŞ KUR FARKI GİDERİ (BİLANÇO H.) (\$) KASASI (BİLANÇO H.)	1.500.000 ^l 100.000 ^m	1.600.000
l: $1.000.000\\$ \times 1.50 = 1.500.000\text{TL}$ (Anlaşmanın yapıldığı tarihteki kur üzerinden “A” İşletmesi’nin “X” İşletmesi’ne olan borcunun TL karşılığı – Borç tutarı ile 2 Ocak 2005 tarihindeki kur kullanılarak elde edilmiştir-). ı: $1.600.000\text{TL} - 1.500.000\text{TL} = 100.000\text{TL}$ (2 Temmuz 2005 ve 2 Ocak 2005 tarihlerindeki kur üzerinden “A” İşletmesi’nin “X” İşletmesi’ne borcunda meydana gelen değişim-). “A” İşletmesi’nin “X” İşletmesine 2 Temmuz 2005 tarihinde ödemekle yükümlü olduğu 1.000.000\$ borç tutarında, aynı tarihli cari kur kullanılarak yapılan değerlendirme sonucunda bir artış tespit edilmiştir. İşletme için bir gider niteliği taşıyan bu artış, işletmenin taraf olduğu “swap” sözleşmesinde riskten korunan unsurun değerinde ortaya çıktığı için, “<i>Ertelenmiş Kur Farkı Gideri Hesabı</i>” altında <u>öz kaynakların</u> bir parçası olarak sınıflandırılmalı ve işletmenin 2 Temmuz 2005 tarihli <u>bilançosunda</u>, yeralmalıdır.		

11. “2 Temmuz 2005” tarihinde “A” İşletmesinin “X” İşletmesi’ne olan 1.000.000\$ borcunun değerlemesi;

.....2 TEMMUZ 2005..... (\$) ERTELENMİŞ KUR FARKI GİDERİ <i>(BİLÂNÇO H.)</i> (\$) BORÇ <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	100.000 ⁿ	100.000
n: $1.000.000 \\$ \times 1.60 = 1.600.000\text{TL}$; $1.600.000 - 1.500.000 = 100.000 \text{ TL}$ (2 Temmuz 2005 itibariyle, “A” nın “X” İşletmesi’ne olan borcunda kur değişiminden kaynaklanan artış- 2 Ocak 2005 ve 2 Temmuz 2005 cari kurlar kullanılarak elde edilmiştir-). “A” İşletmesi’nin “X” İşletmesi’ne 2 Ocak 2006 tarihinde ödemekle yükümlü olduğu 1.000.000\$ borç tutarında, 2 Temmuz 2005 tarihli cari kur kullanılarak yapılan değerlendirme sonucunda bir artış tespit edilmiştir. İşletme için bir <u>gider</u> niteliği taşıyan bu artış, işletmenin taraf olduğu “swap” sözleşmesinde riskten korunan unsurun değerinde ortaya çıktığı için, “<i>Ertelenmiş Kur Farkı Gideri Hesabı</i>” altında <u>özkaynakların</u> bir parçası olarak sınıflandırılmalı ve işletmenin 2 Temmuz 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u>, yerelmalıdır.		

12. “2 Temmuz 2005” tarihinde “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile 2 Ocak 2005 tarihinde imzalamış olduğu bir yıl vadeli “swap” sözleşmesinin değerlemesi;

a. “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinden doğan alacağının değerlemesi;

.....2 TEMMUZ 2005..... (\$) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR (BİLÂNÇO H.) (\$) DÖVİZ “SWAP”I DEĞERLEME FONU (BİLÂNÇO H.)	100.000°	100.000
o: $1.000.000 \$ \times 1.60 = 1.600.000\text{TL}$; $1.600.000 - 1.500.000 = 100.000 \text{ TL}$ (2 Temmuz 2005 itibariyle, “A” bir yıl vadeli “swap” sözleşmesinden doğan alacağında kur değişiminden kaynaklanan artış- 2 Ocak 2005 ve 2 Temmuz 2005 cari kurlar kullanılarak elde edilmiştir-).		
“A” İşletmesi ile “B” İşletmesi arasında imzalanan bir yıl vadeli “swap” sözleşmesinin 2 Temmuz 2005 tarihi itibariyle değerlemesi sonucunda sözkonusu anlaşma gereği “B”nin “A”ya iade etmesi gereken 1.000.000\$’ın değerinde kur değişiminden kaynaklanan artış, “A” İşletmesi için bir <u>gelir</u> niteliği taşımaktadır. Ancak, sözkonusu anlaşmaya nakit akışı riskinden korunma amaçlı taraf olduğu için bu gelir toplam borç sona erene kadar “ Döviz “Swap”ı Değerleme Fonu Hesabı ” altında <u>özkaynakların</u> bir parçası olarak sınıflandırılmalı ve işletmenin 2 Temmuz 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> , yer almalıdır.		

b.“A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinden doğan borcunun değerlemesi;

“A” İşletmesi’nin ödemekle yükümlü olduğu tutarın para birimi ile finansal tablolarını hazırladığı para biriminin aynı olması sebebiyle, “A” İşletmesi’nin ödemekle yükümlü olduğu tutarda kur değişiminden kaynaklanan bir değişim görülmemektedir.

“A” İşletmesi
2 Temmuz 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Varlıklar	Borçlar & Özsermaye
<u>Dönen Varlıklar</u>	<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>
.....	(\$) Borç 1.600.000
(\$)Döviz “Swap”ından Al. 1.600.000	(\$) Döviz “Swap”ından Borç. 1.500.000 ^d
(TL) Vadeli Mevduat 1.500.000	
.....	<u>Orta ve Uzun Vadeli Borçlar</u>
<u>Duran Varlıklar</u>	
Makine ve Teçhizat	<u>Özsermaye</u>
3.000.000 ^a	(\$) Döviz “Swap”ı Değerleme Fonu 200.000 ^ö
.....	(\$) Ertelenmiş Kur Farkı Gideri (200.000) ^p
	

a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 210, kayıt no:1.

d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 212, kayıt no: 3- (a).

ö: “A” İşletmesinin “B” İşletmesi ile imzaladığı her iki “swap” sözleşmesinin 2 Ocak 2005 ve 2 Temmuz 2005 tarihlerindeki cari kurlar kullanılarak yapılan değerlemesi sonucunda, sözleşme değerinde kur değişiminden kaynaklanan toplam artış. Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.217, kayıt no: 9-a) ve s. 220, kayıt no: 12-(a).

p: “A” İşletmesi’nin “X” İşletmesi’ne olan borcunun 2 Ocak 2005 ve 2 Temmuz 2005 tarihlerindeki cari kurlar kullanılarak yapılan değerlemesi sonucunda, borç tutarında kur değişiminden kaynaklanan toplam artış. Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 218, kayıt no:10, s.219, kayıt no:11.

13. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin 1 yıl vadeli mevduat hesabına ilişkin faiz alacağının kaydı;

.....31 ARALIK 2005.....		
MEVDUAT FAİZ ALACAĞI (<i>BİLANÇO H.</i>)	90.000 ^r	
MEVDUAT FAİZ GELİRİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)		90.000
r: $1.500.000\text{TL} \times \%6 = 90.000\text{TL}$ (2005 yılına ait bir yıl vadeli mevduat hesabına ait faiz geliri – Mevduatta bulunan anapara tutarı ile mevduat faiz oranının çarpımından elde edilmiştir-).		

14. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yapmış olduğu bir yıl vadeli “swap” sözleşmesinden doğan faiz alacağı;

.....31 ARALIK 2005.....		
“SWAP” FAİZ ALACAĞI (<i>BİLANÇO H.</i>)	68.000 ^s	
“SWAP” FAİZ GELİRİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)		68.000
s: $1.000.000\$ \times \%4 = 40.000\$$; $40.000\$ \times 1.70 = 68.000\text{TL}$ (2005 yılına ait “swap” faiz geliri –“Swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi’ne verilmiş olan anapara tutarı ile sözleşme ile belirlenen faiz oranının çarpımından elde edilen tutarın 31 Aralık 2005 tarihindeki kur üzerinden TL karşılığıdır-).		
“A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi hesabına transfer ettiği ve anlaşma süresinin sona erdiği 2 Ocak 2006 tarihinde geri alacağı 1.000.000\$ için, “B” İşletmesi’nden ayrıca tahsil edeceği %4 oranındaki faiz tutarı, 31 Aralık 2005 tarihinde “A” İşletmesi için bir <u>alacak</u> niteliği taşımaktadır. Bu tutar tahsil edileceği tarihe kadar “ <i>“Swap” Faiz Alacağı Hesabı</i> ” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin <u>bilançosunda</u> yerelmalıdır. Söz konusu faiz alacağının işletme için, içinde bulunulan dönemde bir <u>gelir</u> niteliği taşıması nedeniyle bu tutar “ <i>“Swap” Faiz Geliri Hesabı</i> ” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yerelmalıdır.		

15. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yapmış olduğu bir yıl vadeli “swap” sözleşmesinden doğan faiz borcu;

.....31 ARALIK 2005.....		
“SWAP” FAİZ GİDERİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)	45.000\$	
“SWAP” FAİZ BORCU (<i>BİLANÇO H.</i>)		45.000

ş: 1.500.000TL × %3 =45.000TL (2005 yılına ait “swap” faiz gideri –“Swap” sözleşmesi gereği, “B” İşletmesi’nden alınmış olan anapara ile sözleşme ile belirlenen faiz oranının çarpımından elde edilmiştir-).

“A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği, “B” İşletmesi’nin “A” İşletmesi hesabına transfer ettiği ve anlaşmanın vadesinin dolduğu 2 Ocak 2006 tarihinde geri vereceği 1.500.000TL için, “B” İşletmesi’ne ayrıca ödeyeceği %3 oranındaki faiz tutarı, 31 Aralık 2005 tarihinde “A” İşletmesi için bir borç niteliği taşımaktadır. Bu tutar ödeneceği tarihe kadar “*“Swap” Faiz Borcu Hesabı*” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 31 Aralık 2005 tarihli bilânçosunda yeralmalıdır. Söz konusu borcunun işletme için, içinde bulunulan dönemde bir gider niteliği taşıması nedeniyle bu tutar “*“Swap” Faiz Gideri Hesabı*” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 2005 yılı gelir tablosunda yeralmalıdır.

16. “31 Aralık 2005” itibariyle, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı bir yıl vadeli “swap” sözleşmesinin değerlemesi;

- a. “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinden doğan borcunun değerlemesi;

“A” İşletmesi’nin borçlandığı para birimi ile finansal tablolarını hazırladığı para biriminin aynı olması sebebiyle, “A” İşletmesi’nin ödeyeceği tutarda kur değişiminden kaynaklanan bir değişim görülmemektedir.

b. “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı bir yıl vadeli “swap” sözleşmesinden doğan alacağının değerlemesi;

.....31 ARALIK 2005..... (\$) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR <i>(BİLÂNÇO H.)</i> (\$)DÖVİZ “SWAP”I DEĞERLEME FONU <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	100.000 ^t	100.000
t: 1.700.000TL – 1.600.000TL = 100.000TL (2005 yılı döviz “swap”ı değerleme fonu- “B” İşletmesi’ne transfer ettiği anaparanın 2 Temmuz 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihlerindeki kur üzerinden değerlemesi sonucunda iki tutar arasındaki fark alınarak elde edilmiştir-). “A” İşletmesi ile “B” İşletmesi arasında imzalanan “swap” sözleşmesinin vadesinin 2 Ocak 2006 tarihinde sona ermesi ile birlikte, sözkonusu anlaşma gereği “B”nin “A”ya iade etmesi gereken 1.000.000\$’ın değerinde kur değişiminden kaynaklanan artış, “A” İşletmesi için bir <u>gelir</u> niteliği taşımaktadır. Ancak, sözkonusu anlaşmaya nakit akışı riskinden korunma amaçlı taraf olduğu için bu gelir toplam borç sona erene kadar “Döviz “Swap”ı Değerleme Fonu Hesabı” altında <u>öz kaynakların</u> bir parçası olarak sınıflandırılmalı ve işletmenin 31 Aralık 2005 tarihli <u>bilançosunda</u>, yer almalıdır		

17. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “X” İşletmesi’ne olan borcunun değeri;

.....31 ARALIK 2005..... (\$) ERTELENMİŞ KUR FARKI GİDERİ <i>(BİLANÇO H.)</i> (\$) BORÇ <i>(BİLANÇO H.)</i>	100.000 ^u	100.000
u:1.700.000TL - 1.600.000TL=100.000TL (2005 yılı ertelenmiş kur farkı gideri – “A” İşletmesi’nin “X” İşletmesi’ne olan borç tutarının 2 Temmuz 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihlerindeki kur üzerinden değeri sonucu iki tutar arasındaki fark alınarak elde edilmiştir-). “A” İşletmesi’nin “X” İşletmesi’ne 2 Ocak 2006 tarihinde ödemekle yükümlü olduğu 1.000.000\$ borç tutarında, 31 Aralık 2005 tarihli cari kur kullanılarak yapılan değeri sonucu bir artış tespit edilmiştir. İşletme için bir <u>gider</u> niteliği taşıyan bu artış, işletmenin taraf olduğu “swap” sözleşmesinde riskten korunan unsurun değeri ortaya çıktığı için, “<i>Ertelenmiş Kur Farkı Gideri Hesabı</i>” altında <u>öz kaynakların</u> bir parçası olarak sınıflandırılmalı ve işletmenin 31 Aralık 2005 tarihli <u>bilançosunda</u>, yerelmalıdır.		

**“A” İşletmesi
2005 yılı
“Kısmî”
Gelir Tablosu**

“Swap” Faiz Geliri	116.000 ^ü
Mevduat Faiz Geliri	135.000 ^v

“Swap” Faiz Gideri	(75.000 ^y)

ü: “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı her iki “swap” sözleşmesinden kazandığı toplam faiz geliri. Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 215, kayıt no:7 ve s. 222, kayıt no:14.

v: “A” İşletmesi’nin mevduat hesabından kazandığı toplam faiz geliri. Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 215, kayıt no: 6 ve s.222, kayıt no:13.

y: “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı her iki “swap” sözleşmesinden doğan toplam faiz gideri. Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 216, kayıt no: 8 ve s. 223, kayıt no:15.

“A” İşletmesi
31 Aralık 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Varlıklar		Borçlar & Özsermaye
<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>
		(\$) Borç 1.700.000 ^{aa}
.....		(TL) Döviz “Swap”ından Borç. 1.500.000 ^d
(\$)Döviz “Swap”ından Al. 1.700.000 ^w		“Swap” Faiz Borcu 45.000 ^s
“Swap” Faiz Alacağı 68.000 ^s		
Mevduat Faiz Alacağı 90.000 ^r		
Vadeli Mevduat 1.500.000		
		<u>Orta ve Uzun Vadeli Borçlar</u>
		
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Özsermaye</u>
Makine ve Teçhizat 3.000.000 ^a		
.....		
		(\$) Döviz “Swap”ı Değerleme Fonu 300.000 ^z
		(\$) Ertelenmiş Kur Farkı Gideri (300.000) ^x
		

a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 210, kayıt no:1.

d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 212, kayıt no: 3-(a).

r: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 222, kayıt no:13.

s: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 222, kayıt no: 14.

ş: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 223, kayıt no:15.

z: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 221, s.224, kayıt no: 16- (b).

x: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 221, s.225, kayıt no: 17.

w: $1.000.000\$ \times 1.70 = 1.700.000\text{TL}$ (1.000.000\$’ın, 2 Ocak 2006 tarihindeki kur üzerinden değeri- 2 Ocak 2006 tarihindeki kur (1\$= 1.70TL) kullanılarak elde edilmiştir-).

aa: $1.000.000\$ \times 1.70 = 1.700.000\text{TL}$ (1.000.000\$’ın, 2 Ocak 2006 tarihindeki kur üzerinden değeri- 2 Ocak 2006 tarihindeki kur (1\$= 1.70TL) kullanılarak elde edilmiştir-).

18. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin 1 yıl vadeli mevduat hesabını kapatarak, hesabındaki faiz ve anapara tutarını alması;

.....2 OCAK 2006.....		
(TL) KASASI <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	1.590.000	
(TL) VADELİ MEVDUAT <i>(BİLÂNÇO H.)</i>		1.500.000
MEVDUAT FAİZ ALACAĞI <i>(BİLÂNÇO H.)</i>		90.000 ^r
r: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 222, kayıt no:13.		

19. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “swap” sözleşmesinden doğan 68.000TL faiz alacağını tahsil etmesi;

.....2 OCAK 2006.....		
(\$) KASASI <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	68.000 ^s	
“SWAP” FAİZ ALACAĞI <i>(BİLÂNÇO H.)</i>		68.000
s: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 222, kayıt no:14.		

20. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “swap” sözleşmesinden doğan 45.000TL faiz borcunu ödemesi;

.....2 OCAK 2006.....		
“SWAP” FAİZ BORCU <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	45.000 ^s	
(TL) KASASI <i>(BİLÂNÇO H.)</i>		45.000
ş: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 223, kayıt no: 15.		

21. “2 Ocak 2006” tarihinde “A” İşletmesi ile “B” İşletmesi arasındaki bir yıl vadeli “swap” sözleşmesinin sona ermesi ve karşılıklı olarak anaparaların iade edilmesi

a. “B” İşletmesi’nin “A” İşletmesi’ne sözleşmenin başında aldığı 1.000.000\$’ı iade etmesi;

.....2 OCAK 2006..... (\$) KASASI (BİLÂNÇO H.) (\$) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR (BİLÂNÇO H.)	1.700.000 ^w	1.700.000
w: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 227.		

b. “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’ne sözleşmenin başında aldığı 1.500.000TL’yi iade etmesi;

.....2 OCAK 2006..... (TL) DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (BİLÂNÇO H.) (TL) KASASI (BİLÂNÇO H.)	1.500.000 ^d	1.500.000
d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 212, kayıt no:3- (a).		

22. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin, “X” İşletmesi’ne olan borcunun 1.000.000\$ tutarındaki ikinci taksitini ödemesi;

.....2 OCAK 2006..... (\$) BORÇ (BİLÂNÇO H.) (\$) KASASI (BİLÂNÇO H.)	1.700.000 ^{aa}	1.700.000
aa: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 227.		

23. “2 Ocak 2006” tarihi itibari ile riskten korunma işleminin sona ermesi ve “swap” sözleşmesinden doğan ertelenmiş kur farkı gelirinin yeniden sınıflandırılması;

.....2 OCAK 2006..... (\$) DÖVİZ “SWAP”I DEĞERLEME FONU <i>(BİLÂNÇO H.)</i> (\$) DÖVİZ “SWAP”I KUR FARKI GELİRİ <i>(GELİR TABLOSU H.)</i>	300.000 ^z	300.000
z: “A” İşletmesi’nin riskten korunmak için “B” İşletmesi ile yapmış olduğu ikinci “swap” sözleşmesinin de sona ermesi ile birlikte, riskten korunma işlemi sona ermiş, dolayısıyla riskten korunma aracının değerinde kur değişimlerinden ötürü meydana gelen değişikliklerin izlendiği <i>“Döviz “Swap”ı Değerleme Fonu Hesabı”, “Döviz “Swap”ı Kur Farkı Geliri Hesabına”</i> kapatılmıştır. Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 227.		

24. “2 Ocak 2006” tarihi itibari ile riskten korunma işleminin sona ermesi ve nakit akışlarında ilgili riskten ötürü oluşan ertelenmiş kur farkı giderinin yeniden sınıflandırılması;

.....2 OCAK 2006..... (\$) KUR FARKI GİDERİ <i>(GELİR TABLOSU H.)</i> (\$) ERTELENMİŞ KUR FARKI GİDERİ <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	300.000 ^x	300.000
x: “A” İşletmesinin riskten korunmak için “B” İşletmesi ile yapmış olduğu ikinci “swap” sözleşmesinin de sona ermesi ile birlikte, riskten korunma işlemi sona ermiş, dolayısıyla riskten korunan unsurun değerinde kur değişimlerinden ötürü meydana gelen değişikliklerin izlendiği <i>“Ertelenmiş Kur Farkı Gideri Hesabı”, “Kur Farkı Gideri Hesabına”</i> kapatılmıştır. Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 227.		

**“A” İşletmesi
2006 yılı
“Kısmî”
Gelir Tablosu**

.....	
(\$) Döviz “Swap”ı Kur Farkı Geliri	300.000
(\$) Kur Farkı Gideri	(300.000)
.....	

**“A” İşletmesi
2 Ocak 2006 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu**

Varlıklar		Borçlar & Özsermaye	
<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>	
.....			
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Orta ve Uzun Vadeli Borçlar</u>	
.....			
Makine ve Teçhizat	3.000.000	<u>Özsermaye</u>	

4.5. Net Yatırım Değeri Riskinden Korunma Amaçlı Taraf Olunan “Swap” Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Değerlemesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması

Net yatırımın riskten korunması işlemleri, konuya ilişkin IAS/IFRS’de genel olarak, yatırımın bir parçası olarak kabul edilen parasal unsurların riskten korunması işlemleri de dâhil olmak üzere, yabancı bir ülkedeki net yatırımın riskten korunması işlemleri olarak tanımlanmakta ve bu işlemler sonucunda ortaya çıkan kazanç ya da kayıpların aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmesi öngörülmektedir;

- iv) Riskten korunma amaçlı kullanılan aracın üzerinde oluşan kazanç ya da kaybın etkin kabul edilen bölümü, direkt olarak özkaynaklar değişim tablosunda özkaynakların bir parçası olarak raporlanmalıdır.
- v) Riskten korunma amaçlı kullanılan aracın üzerinde oluşan kazancın ya da kaybın etkin olmayan bölümü, doğrudan sonuç hesaplarına aktarılarak ilgili dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Yabancı işletmedeki yatırımın elden çıkarılması durumunda ise riskten korunmak istenen net yatırım üzerindeki kazanç ya da kaybın daha önce özkaynakların bir parçası olarak raporlanmış olan etkin kısmı, sonuç hesaplarına aktarılarak ilgili dönemin kâr veya zararının hesaplanmasında kullanılmalıdır.

Net yatırım değeri riskinden korunma amaçlı taraf olunan bir döviz “swap”ı sözleşmesinin muhasebeleştirilmesi, değerlendirilmesi ve finansal tablolarda raporlanması aşağıdaki örnek yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır;

ÖRNEK:4

“A” çok uluslu bir İngiliz İşletmesi olup, Türkiye’de yatırım yapmak istemektedir. Türkiye’de yaptığı araştırmalar sonucunda, 1 yıl vadeli, tek kupon ödemeli devlet tahviline yatırım yapmanın uygun olacağı kararına varmıştır. Ancak, kur riski önemli bir problem olarak karşısına çıkmaktadır. Bunun üzerine “A”, yapacağı yatırımı kur riskine karşı korumak için, Türkiye’de faaliyet gösteren ancak İngiltere’de de yatırımları olup kredi ihtiyacı duyan “B” İşletmesi ile “swap” sözleşmesi yapmaya karar vermiştir. 2 Ocak 2005 tarihinde bankadan, %3 sabit faizli, 1 yıl vadeli, 1.000.000 İngiliz Sterlini banka kredisi almış ve aynı tarihte “B” İşletmesi ile 1 yıl vadeli “swap” sözleşmesi imzalamıştır. Bu sözleşmeye göre, “A” İşletmesi “B” İşletmesine 1.000.000£, “B” İşletmesi de “A” İşletmesi’ne 3.000.000 TL vermiştir. Anlaşmanın vadesinde ise “A” İşletmesi, “B” İşletmesi’ne %2, “B” İşletmesi de “A” İşletmesi’ne %3 faiz ödeyecek ve anaparaları anlaşmanın yapıldığı tarihteki kur üzerinden değiştireceklerdir.

2 Ocak 2005 tarihinde “A” İşletmesi almış olduğu 3.000.000 TL ile nominal değeri 3.000.000 TL % 8 faizli, tek kupon ödemeli, tahvil satın almıştır. 2 Ocak 2006 tarihinde, taraflar “swap” sözleşmesine ilişkin yükümlülüklerini karşılıklı olarak yerine getirmiş ve anlaşmaya son vermişlerdir.

2 Ocak 2005	1 £ = 3.00 TL
31 Aralık 2005	1 £ = 3.10 TL
2 Ocak 2006	1 £ = 3.10 TL

ÇÖZÜM: 4

“A” İşletmesi’nin muhasebe kayıtları

1. “2 Ocak 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin bankadan %4 faizli, 1.000.000£ kredi alması;

.....2 OCAK 2005..... (£) KASASI (BİLÂNÇO H.) (£) BANKA KREDİ BORCU (BİLÂNÇO H.)	1.000.000	1.000.000

2. “2 Ocak 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile “swap” sözleşmesi imzalaması ve karşılıklı hesaplara anaparaların transfer edilmesi;

- a. “B” İşletmesi’nin, “A” İşletmesi’nin hesabına 3.000.000TL transfer etmesi;

.....2 OCAK 2005..... (TL) KASASI (BİLÂNÇO H.) (TL)DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (BİLÂNÇO H.)	1.000.000 ^a	1.000.000

a: $3.000.000\text{TL} \div 3.00 = 1.000.000\text{£}$ (3.000.000TL’nin 2 Ocak 2005 tarihinde £ karşılığı değeri -2 Ocak 2005 tarihindeki kur (1£=3.00TL) kullanılarak elde edilmiştir-).

“A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi tarafından “A” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen 1.500.000TL, sözleşmenin vadesi olan 2 Temmuz 2005 tarihinde anlaşma gereği “A” tarafından “B” ye geri ödeneceği için, bu tutar “A” için bir finansal borç niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sözkonusu tutar “**Döviz “Swap”ından Borçlar Hesabı**” altında sınıflandırılarak, “A” İşletmesinin 2 Ocak 2005 tarihli, bilânçosunda yeralmalıdır.

b.“A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’nin hesabına 1.000.000£ transfer etmesi;

.....2 OCAK 2005..... (£) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR (<i>BİLÂNÇO H.</i>) (£) KASASI (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	1.000.000 ^b	1.000.000
b: “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği “A” İşletmesi tarafından “B” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen 1.000.000£ sözleşmenin vadesi olan 2 Temmuz 2006 tarihinde anlaşma gereği “B” tarafından “A” ya geri ödeneceği için, bu tutar “A” için bir <u>finansal varlık</u> niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sözkonusu tutar “ Döviz “Swap”ından Alacaklar Hesabı ” altında sınıflandırılarak, “A” İşletmesinin 2 Ocak 2005 tarihli <u>bilançosunda</u> yeralmalıdır.		

3. “2 Ocak 2005” tarihinde “A” İşletmesi’nin nominal değeri 3.000.000TL, %8 faizli, tek kupon ödemeli tahvil satınalması;

.....2 OCAK 2005..... (TL)TAHVİLLER (<i>BİLÂNÇO H.</i>) (TL) KASASI (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	1.000.000 ^c	1.000.000
c: $3.000.000\text{TL} \div 3.00 = 1.000.000\text{£}$ (3.000.000TL’nin 2 Ocak 2005 tarihinde £ karşılığı değeri -2 Ocak 2005 tarihindeki kur (1£=3.00TL) kullanılarak elde edilmiştir-).		

“A” İşletmesi
2 Ocak 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Varlıklar		Borçlar & Özsermaye	
<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>	
.....		(£) Banka Kredi Borcu	1.000.000
(£)Döviz “Swap”ından Al.	1.000.000 ^b	(TL)Döviz “Swap”ından Borç.	1.000.000 ^a
(TL) Tahviller			
1.000.000 ^c		<u>Orta ve Uzun Vadeli Borçlar</u>	
.....			
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Özsermaye</u>	
.....			

a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 234, kayıt no: 2- (a).

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 235, kayıt no: 2- (b).

c: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 235, kayıt no:3.

4. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin bankadan aldığı kredinin tahakkuk eden faizi;

.....31 ARALIK 2005.....		
(£) KREDİ FAİZ GİDERİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)	30.000 ^d	
ÖDENECEK (£) KREDİ FAİZİ (<i>BİLANÇO H.</i>)		30.000
d: $1.000.000\text{£} \times \%3 = 30.000\text{£}$ (2005 yılına ait kredi faiz gideri -bankadan alınan kredi tutarı ile bankadan alınan kredi faiz oranının çarpımından elde edilmiştir-).		
“A” İşletmesi’nin almış olduğu 1.000.000£ banka kredisinin faizi, işletme için bir <u>gider</u> niteliği taşıdığından, “ <i>Kredi Faiz Gideri Hesabı</i> ” altında sınıflandırılarak, işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yerelmalıdır. Söz konusu giderin henüz ödenmemiş olması işletme için bir <u>borç</u> yaratmakta ve bu tutar “ <i>Ödenecek (£)Kredi Faizi Hesabı</i> ” altında sınıflandırılarak, “A” İşletmesi’nin 31 Aralık 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> yerelmalıdır.		

*“A” İşletmesi, 2 Ocak 2005 tarihide bankadan kendi para birimi üzerinden borçlanmış olduğu için, kurlarda meydana gelen değişimlerinden, alınan kredi tutarı etkilenmemektedir.

5. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin “swap” sözleşmesinden doğan faiz alacağının kaydı;

.....31 ARALIK 2005..... “SWAP” FAİZ ALACAĞI (<i>BİLÂNÇO H.</i>) “SWAP” FAİZ GELİRİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)	30.000 ^e	30.000
e: $1.000.000\text{₺} \times \%3 = 30.000\text{₺}$ (2005 yılına ait “swap” faiz geliri-“Swap” sözleşmesi gereği “B” İşletmesi’nin hesabına transfer edilen anapara tutarı ile sözleşme ile belirlenen faiz oranının çarpımından elde edilmiştir-). “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi hesabına transfer ettiği ve anlaşma süresinin sona erdiği 2 Ocak 2006 tarihinde geri alacağı 1.000.000₺ için, “B” İşletmesi’nden ayrıca tahsil edeceği %3 oranındaki faiz tutarı, 31 Aralık 2005 tarihinde “A” İşletmesi için bir <u>alacak</u> niteliği taşımaktadır. Bu tutar tahsil edileceği tarihe kadar “<i>“Swap” Faiz Alacağı Hesabı</i>” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin <u>bilânçosunda</u> yer almalıdır. Söz konusu faiz alacağının işletme için, içinde bulunulan dönemde bir <u>gelir</u> niteliği taşıması nedeniyle bu tutar “<i>“Swap” Faiz Geliri Hesabı</i>” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yer almalıdır.		

6.“31 Aralık 2005” tarihinde “A” İşletmesi’nin “swap” sözleşmesinden faiz borcunun kaydı;

.....31 ARALIK 2005.....		
“SWAP” FAİZ GİDERİ (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)	19.354 ^f	
“SWAP” FAİZ BORCU (<i>BİLANÇO H.</i>)		19.354
f: $3.000.000\text{TL} \times \%2 = 60.000\text{TL}$; $60.000\text{TL} \div 3.10 = 36.363\text{£}$ (2005 yılına ait “swap” faiz gideri –“Swap” sözleşmesi gereği, “B” İşletmesi’nden alınmış olan anapara tutarı ile sözleşme ile belirlenen faiz oranının çarpımından elde edilen tutarın 31 Aralık 2005 tarihindeki kur üzerinden £ karşılığıdır-). “A” ve “B” İşletmeleri arasında imzalanan “swap” sözleşmesi gereği, “B” İşletmesi’nin “A” İşletmesi hesabına transfer ettiği ve anlaşmanın vadesinin dolduğu 2 Ocak 2006 tarihinde geri vereceği 3.000.000TL için, “B” İşletmesi’ne ayrıca ödeyeceği %2 oranındaki faiz tutarı, 31 Aralık 2005 tarihinde “A” İşletmesi için bir <u>borç</u> niteliği taşımaktadır. Bu tutar ödeneceği tarihe kadar “<i>“Swap” Faiz Borcu Hesabı</i>” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 31 Aralık 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> yerelmalıdır. Söz konusu borcunun işletme için, içinde bulunulan dönemde bir <u>gider</u> niteliği taşıması nedeniyle bu tutar “<i>“Swap” Faiz Gideri Hesabı</i>” altında sınıflandırılmalı ve işletmenin 2005 yılı <u>gelir tablosunda</u> yerelmalıdır.		

7. “31 Aralık 2005” itibariyle, “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinin değerlemesi;

a. “A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinden doğan borcunun değerlemesi;

.....31 ARALIK 2005..... (TL) DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR (BİLÂNÇO H.) (TL) DÖVİZ “SWAP”I DEĞERLEME FONU (BİLÂNÇO H.)	32.259 ^g	32.259
g: 1.000.000£ - 967.741£ =32.259£ (3.000.000TL’nin 2 Ocak 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihlerinde £ karşılığı değerleri arasındaki fark -2 Ocak 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihindeki kur değerleri kullanılarak elde edilmiştir-).		
“A” İşletmesi ile “B” İşletmesi arasında imzalanan “swap” sözleşmesinin vadesinin 2 Ocak 2006 tarihinde sona ermesi ile birlikte, sözkonusu anlaşma gereği “A”nın “B”ye iade etmesi gereken 3.000.000TL’nin değerinde kur değişiminden kaynaklanan azalış, “A” İşletmesi için bir <u>gelir</u> niteliği taşımaktadır. Ancak, sözkonusu anlaşmaya net yatırım riskinden korunma amaçlı taraf olduğu için bu gelir toplam borç sona erene kadar “ Döviz “Swap”ı Değerleme Fonu Hesabı ” altında <u>özkaynakların</u> bir parçası olarak sınıflandırılmalı ve işletmenin 31 Aralık 2005 tarihli <u>bilânçosunda</u> , yer almalıdır.		

b.“A” İşletmesi’nin “B” İşletmesi ile yaptığı “swap” sözleşmesinden doğan alacağının değerlemesi;

“A” İşletmesi’nin alacağı tutarın para birimi ile finansal tablolarını hazırladığı para biriminin aynı olması sebebiyle, “A” İşletmesi’nin alacağı tutarda kur değişiminden kaynaklanan bir değişim görülmemektedir

8. “31 Aralık 2005” tarihinde, “A” İşletmesi’nin tahvilden doğan faiz alacağının kaydı;

.....31 ARALIK 2005..... (TL)TAHVİL FAİZ ALACAĞI (BİLANÇO H.) (TL)TAHVİL FAİZ GELİRİ (GELİR TABLOSU H.)	77.419 ^h	77.419
h: $3.000.000\text{TL} \times \%8 = 240.000\text{TL}$; $240.000\text{TL} \div 3.10 = 77.419\text{£}$ (2005 yılına ait tahvil faiz geliri –Tahvilin nominal değeri ile tahvil faiz oranının çarpımından elde edilen tutarın 31 Aralık 2005 tarihindeki kur üzerinden £ karşılığıdır-).		

9. “31 Aralık 2005” tarihinde “A” İşletmesi’nin sahip olduğu tahvilin değerlemesi;

.....31 ARALIK 2005..... (TL) ERTELENMİŞ KUR FARKI GİDERİ (BİLANÇO H.) (TL)TAHVİLLER (BİLANÇO H.)	32.259 ⁱ	32.259
i: $1.000.000\text{£} - 967.741\text{£} = 32.259\text{£}$ (3.000.000TL’nin 2 Ocak 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihlerinde £ karşılığı değerleri arasındaki fark -2 Ocak 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihindeki kur değerleri kullanılarak elde edilmiştir-).		
“A” İşletmesi’nin yatırım yapmış olduğu Tahvilin vadesinin dolduğu 2 Ocak 2006 tarihinde geri alacağı 3.000.000 TL anapara tutarında, 31 Aralık 2005 tarihli cari kur kullanılarak yapılan değerlendirme sonucunda bir azalış tespit edilmiştir. İşletme için bir <u>gider</u> niteliği taşıyan bu azalış, işletmenin taraf olduğu “swap” sözleşmesinde riskten korunan unsurun değerinde ortaya çıktığı için, “ Ertelenmiş Kur Farkı Gideri Hesabı ” altında <u>öz kaynakların</u> bir parçası olarak sınıflandırılmalı ve işletmenin 31 Aralık 2005 tarihli <u>bilançosunda</u> , yeralmalıdır.		

**“A” İşletmesi
2005 yılı
“Kısmî”
Gelir Tablosu**

“Swap” Faiz Geliri	30.000 ^e
(YTL) Tahvil Faiz Geliri	77.419 ^h
(£) Kredi Faiz Gideri	(30.000 ^d)
“Swap” Faiz Gideri	(19.354 ^f)

d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 237, kayıt no:4.

e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 238, kayıt no:5.

f: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 239, kayıt no:7.

h: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 241, kayıt no:9.

“A” İşletmesi
31 Aralık 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Varlıklar		Borçlar & Özsermaye	
<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>	
.....		(£) Banka Kredi Borcu	1.000.000
		(TL) Döviz “Swap”ından Bor.	967.741 ^j
(£)Döviz "Swap"ından Al.	1.000.000 ^b	Ödenecek (£) Kredi Faizi	30.000 ^d
“Swap” Faiz Alacağı	30.000 ^e	“Swap” Faiz Borcu	19.354 ^f
Tahviller	967.741 ⁱ		
(TL) Tahvil Faiz Al.	77.419 ^h		
		<u>Orta ve Uzun Vadeli Borçlar</u>	
			
<u>Duran Varlıklar</u>			
.....			
		<u>Özsermaye</u>	
		(£) Döviz “Swap”ı Değerleme Fonu	32.259 ^g
		(TL) Ertelenmiş Kur Farkı Gideri	(32.259 ^l)
			

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 235, kayıt no: 2- (b).
d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 237, kayıt no:4.
e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 238, kayıt no:5.
f: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 239, kayıt no:7.
g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.240, kayıt no:8.
ı: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 241, kayıt no:10.
i: 1.000.000 - 32.259= 967.741 (31 Aralık 2005 tarihinde yapılan değerleme sonucunda elde edilmiştir.) Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 241, kayıt no:10.
j: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.240, kayıt no:8- (a).

10. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin tahvillin anaparası ve tahvile ait 77.419£ faiz alacağını tahsil etmesi;

.....2 OCAK 2006..... (TL) KASASI (BİLÂNÇO H.) (TL) TAHVİL FAİZ ALACAĞI (BİLÂNÇO H.) (TL) TAHVİLLER (BİLÂNÇO H.)	1.045.160	77.419 ^h 967.741 ⁱ
h: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 241, kayıt no:9. i: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 243.		

11. “2 Ocak 2006” tarihinde, tahvile ilişkin ertelenmiş kur farkı giderinin yeniden sınıflandırılması;

.....2 OCAK 2006..... (TL) KUR FARKI GİDERİ (GELİR TABLOSU H.) (TL) ERTELENMİŞ KUR FARKI GİDERİ (BİLÂNÇO H.)	32.259 ⁱ	32.259
i: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 241, kayıt no: 10 ve s.243. “A” İşletmesi’nin riskten korunmak için “B” İşletmesi ile yapmış olduğu “swap” sözleşmesinin de sona ermesi ile birlikte, riskten korunma işlemi sona ermiş, dolayısıyla riskten korunan unsurun değerinde kur değişimlerinden ötürü meydana gelen değişikliklerin izlendiği “ <i>Ertelenmiş Kur Farkı Gideri Hesabı</i> ”, “ <i>Kur Farkı Gideri Hesabına</i> ” kapatılmıştır.		

**12. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’nden 30.000£
“swap” faiz alacağını tahsil etmesi;**

.....2 OCAK 2006..... (£) KASASI <i>(BİLÂNÇO H.)</i> “SWAP” FAİZ ALACAĞI <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	30.000 ^e	30.000
e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 238, kayıt no: 5.		

**13. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’ne 19.354£
“swap” faiz borcunu ödemesi;**

.....2 OCAK 2006..... “SWAP” FAİZ BORCU <i>(BİLÂNÇO H.)</i> (TL) KASASI <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	19.354 ^f	19.354
f: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 239, kayıt no:7.		

**14. “2 Ocak 2006” tarihinde “A” İşletmesi ile “B” İşletmesi arasındaki
“swap” sözleşmesinin sona ermesi ve karşılıklı olarak anaparaların iade
edilmesi;**

**a. “B” İşletmesi’nin “A” İşletmesi’ne sözleşmenin başında aldığı 1.000.000£
iade etmesi;**

.....2 OCAK 2006..... (£) KASASI <i>(BİLÂNÇO H.)</i> (£) DÖVİZ “SWAP”INDAN ALACAKLAR <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	1.000.000 ^b	1.000.000
b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 235, kayıt no: 2- (b).		

- b. “A” İşletmesi’nin, “B” İşletmesi’ne sözleşmesin başında aldığı 3.000.000TL’yi iade etmesi;

.....2 OCAK 2006..... (TL) DÖVİZ “SWAP”INDAN BORÇLAR <i>(BİLÂNÇO H.)</i> (TL) KASASI <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	967.741 ^j	967.741
j: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 243.		

15. “2 Ocak 2006” tarihi itibari ile riskten korunma işleminin sona ermesi ve “swap” sözleşmesinden doğan ertelenmiş kur farkı gelirinin yeniden sınıflandırılması;

.....2 OCAK 2006..... (TL) DÖVİZ “SWAP”I DEĞERLEME FONU <i>(BİLÂNÇO H.)</i> (TL) DÖVİZ “SWAP”I KUR FARKI GELİRİ <i>(GELİR TABLOSU H.)</i>	32.259 ^g	32.259
g: “A” İşletmesi’nin riskten korunmak için “B” İşletmesi ile yapmış olduğu “swap” sözleşmesinin de sona ermesi ile birlikte, riskten korunma işlemi sona ermiş, dolayısıyla riskten korunma aracının değerinde kur değişimlerinden ötürü meydana gelen değişikliklerin izlendiği “Döviz “Swap”ı Değerleme Fonu Hesabı”, “Döviz “Swap”ı Kur Farkı Geliri Hesabına” kapatılmıştır. Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 240, kayıt no: 8- (a) ve s.243.		

16. “2 Ocak 2006” tarihinde, “A” İşletmesi’nin 2 Ocak 2005 tarihinde aldığı banka kredisini faizi ile birlikte geri ödemesi;

.....2 OCAK 2006.....		
ÖDENECEK (£) KREDİ FAİZİ <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	30.000 ^d	
(£) BANKA KREDİ BORCU <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	1.000.000	
(£) KASASI <i>(BİLÂNÇO H.)</i>		1.030.000
d: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 237, kayıt no: 4.		

**“A” İşletmesi
2006 yılı
“Kısmî”
Gelir Tablosu**

.....	
(£) Döviz “Swap”ı Kur Farkı Geliri	32.259 ^g
(TL) Kur Farkı Gideri	(32.259 ^l)

g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.240, kayıt no: 8- (a) ve s: 246 kayıt no: 15.
l: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 241, kayıt no: 10, s.243 ve s.244 kayıt no:11.

**“A” İşletmesi
2 Ocak 2006 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu**

Varlıklar	Borçlar & Özsermaye
<u>Dönen Varlıklar</u>	<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>
.....	
<u>Duran Varlıklar</u>	<u>Orta ve Uzun Vadeli Borçlar</u>
.....	
	<u>Özsermaye</u>
	

5. “SWAP” SÖZLEŞMELERİNİN FİNANSAL TABLOLARDA RAPORLANMASINA İLİŞKİN BİR VAK’A ÇALIŞMASI

“Swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin hazırlanan çalışmanın bu bölümünde, bankalar tarafından gerçekleştirilen “swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanmasına yönelik ülkemizdeki mevcut uygulamalar ve bu uygulamaların uluslararası uygulamalar karşısındaki durumunun tespit edilmesi amacıyla bir vak’a çalışmasına yer verilecektir.

Bu vak’a çalışmasının hedeflenen amaca ulaşabilmesi için, öncelikle ülkemizde faaliyetlerini sürdüren tüm bankaların “swap” işlem büyüklükleri tespit edilmiş ve bu bankalar kendi içlerinde gerçekleştirdikleri “swap” işlem büyüklüklerine göre sıralanmıştır. Takiben sözkonusu sıralamada yer alan ilk on bankanın ilgili bölümlerine konuya ilişkin görüşme yapma talebimiz iletilerek, içlerinden kabul edenlerle vak’a çalışmasının çeşitli safhalarında görüşmeler yapılmış ve edinilen bilgiler doğrultusunda vak’a çalışması tamamlanmıştır.

5.1. MAVİBANK VAK'ASI

Mavibank'ın Maslak'taki Genel Müdürlüğü'nde 21 Aralık 2005 tarihinde gerçekleştirilen aylık olağan kurul toplantısında, toplantı gündeminde yeralan konular tek tek tartışmaya açılarak karara bağlanmakta ve bir sonraki maddeye geçilmekteydi. Toplantının gündem maddelerinden birisi de bankanın elindeki Amerikan Doları döviz varlıklarının borçlarından fazla olmasına karşın, Türk Parası döviz varlıklarının borçlarından az olması, dolayısıyla da bankanın açık pozisyon riskinin artmış olmasıydı.

Sorunu gündeme getiren Fon Yönetimi Müdürü Berna Hanım;

“Son dönemlerde tüketici kredilerine talebin artması Türk Parası rezervimizde gözle görülür bir azalışa neden oldu, dolayısıyla açık pozisyondayız. Türk Parası alacaklarımızın en erken olanı 10 gün sonra ancak bu tahsilâtlar da Türk Parası ihtiyacımız için yeterli olmayacak. Bence elimizdeki Amerikan Doları fazlasını satalım, Türk Parası alalım ve açık pozisyon riskini olabildiği kadar azaltmış oluruz” diyerek bir öneride bulunmuş ancak;

Bankanın Risk Yönetimi Müdürü Serdar Bey;

“Bence elimizdeki Amerikan Doları fazlasını verip, Türk Parası alabileceğimiz bir “swap” sözleşmesi yapmalıyız. Böylece hem pozisyonumuzu korumuş oluruz, hem de “swap” sözleşmesi yaparak kuru bugünden belirleyeceğimiz için olası kur riskinin de önüne geçmiş oluruz” diyerek, alternatif bir çözüm yolu önermiştir.

Sunulan her iki çözüm yolu, tüm yönleriyle toplantıda tartışmaya açılmış ve Türk Parası satın Amerikan Doları alınması durumunda, olası bir kur değişikliğinin bu işleminden ciddi zarar edilmesine neden olabileceği, buna karşın “swap” yapılması durumunda kur riskinin tamamen ortadan kaldırılacağı, bu nedenle bir döviz “swap”ı

sözleşmesi yapmanın içinde bulunulan koşullar altında en iyi çözüm olduğu kararına varılmıştır.

Toplantıda alınan bu karar üzerine 22 Aralık 2005 tarihinde Kırmızıbank ile bağlantıya geçilerek aynı tarihte bir yıl vadeli bir döviz “swap”ı sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşme şartları ise aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Mavibank, Kırmızıbank’a 22 Aralık 2005 tarihinde 15.000.000\$ satacak, karşılığında o tarihteki kur üzerinden 20.295.000YTL alacak, sözleşmenin vadesinin dolduğu 22 Aralık 2006 tarihinde ise 15.000.000\$ alıp, karşılığında anlaşma ile belirlenmiş olan “swap” kuru üzerinden 21.960.000YTL satacaktır.

Sözleşmeye ilişkin hazine emri slip dökümü operasyon bölümüne ulaştırılmış ve sözleşme bankanın muhasebe kayıtlarına ve finansal tablolarına aşağıdaki şekilde yansımıştır;¹

1. “22 Aralık 2005” tarihinde, “swap” sözleşmesi gereği Kırmızıbank’a satılan 15.000.000\$’ın kaydı;

.....22 ARALIK 2005..... 29500000- DÖVİZ VAZİYETİ-YP (<i>BİLÂNÇO H.</i>) 02500000-YURTDIŞI BANKALAR- VADESİZ HESAP-YP (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	15.000.000	15.000.000

¹ Vak’a, 8 Kasım 2006 tarih ve 26340 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan “Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ” ile getirilen değişikliklerden önce hazırlanmış olduğu için sözkonusu kayıtlar ve işlemlerin finansal tablolarda raporlanmasında Vak’anın hazırlanmış olduğu tarihteki uygulamalar esas alınmıştır.

2. “22 Aralık 2005” tarihinde, “swap” sözleşmesi gereği Kırmızıbank’tan alınan 20.295.000YTL’nin kaydı;

.....22 ARALIK 2005..... 02000000-T.C.MERKEZ BANKASI-VADESİZ SERBEST HESAP-TP (BİLÂNÇO H.) 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP (BİLÂNÇO H.)	20.295.000 ^a	20.295.000
a: $15.000.000\$ \times 1.353000 = 20.295.000\text{YTL}$ (15.000.000\$’ın 22 Aralık 2005 tarihinde Türk Parası karşılığı değeri -22 Aralık 2005 tarihinde spot kur (1\$=1.353000YTL) kullanılarak elde edilmiştir-).		

3. “22 Aralık 2005” tarihinde, 22 Aralık 2006 tarihinde vadesi dolacak olan “swap” sözleşmesi gereği Kırmızıbank’tan alınacak 15.000.000\$’ın kaydı;

.....22 ARALIK 2005..... 96510000- “SWAP” PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ-TP (NAZIM H.) 96710000-“SWAP” PARA ALIM İŞLEMLERİ-DÖVİZ-TP (NAZIM H.)	15.000.000	15.000.000
Mavibank 22 Aralık 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesinin vadesinin dolacağı 22 Aralık 2006 tarihinde, bu sözleşmenin gereği olarak 22 Aralık 2005 tarihinde satmış olduğu 15.000.000\$’ı Kırmızıbank’tan geri alacaktır. Ancak banka bu durumun, sözleşmenin yapılmış olduğu tarihte herhangi bir fiziksel para akışı yaratmadığı gerekçesiyle, sözkonusu tutarı sözleşmenin vadesinin dolacağı 22 Aralık 2006 tarihine kadar ilgili <u>Nazım Hesaplarda</u> takip edecektir.		

4. “22 Aralık 2005” tarihinde, 22 Aralık 2006 tarihinde vadesi dolacak olan “swap” sözleşmesi gereği Kırmızıbank’a satılacak 21.960.000YTL’nin kaydı;

.....22 ARALIK 2005..... 96410100- “SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİ- TP (NAZIM H.) 96610100-“SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİ-TP (NAZIM H.)	21.960.000 ^b	21.960.000
b: 15.000.000\$ × 1.464000 = 21.960.000YTL (15.000.000\$’ın 22 Aralık 2006 tarihindeki Türk Parası karşılığı – 22 Aralık 2005 tarihi için belirlenen forward kur* (1\$= 1.464000YTL) kullanılarak elde edilmiştir-).		
Mavibank 22 Aralık 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesinin vadesinin dolacağı 22 Aralık 2006 tarihinde, bu sözleşmenin gereği olarak 22 Aralık 2005 tarihinde satmış olduğu 15.000.000\$’a karşılık almış olduğu Türk Parasını, 21.960.000YTL olarak Kırmızıbank’a geri verecektir. Ancak banka bu durumun, sözleşmenin yapılmış olduğu tarihte herhangi bir fiziksel para akışı yaratmadığı gerekçesiyle, söz konusu tutarı sözleşmenin vadesinin dolacağı 22 Aralık 2006 tarihine kadar ilgili <u>Nazım Hesaplarında</u> takip edecektir.		

* Forward kur= Spot kur +/- Swap Point;

$$\text{Swap Point} = \frac{\text{Spot kur} \times (R_1 - R_2) \times \text{Vadeye kalan gün sayısı}}{36.000}$$

Formülleri kullanılarak hesaplanmıştır. R₁ ve R₂ sözleşme konusu para birimlerinin faiz oranlarını temsil etmektedir.

Mavibank
22 Aralık 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Aktif

Pasif

<u>0- Döner Değerler</u>	<u>3- Mevduat ve Diğer Pasifler</u>
02000000-T.C.Merkez Bankası- (X+20.295.000) ^a ^c	
Vadesiz Serbest H.-TP	
02500000-Yurtdışı Bankalar- (Y- 20.295.000) ^a ^d	
Vadesiz Hesap-YP	<u>4- Özkaynaklar</u>
.....	
<u>1-Krediler</u>	
.....	
<u>2-Bağlı Değerler ve Diğer Aktifler</u>	
.....	

a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.252, kayıt no:2.

c: T.C. Merkez Bankası- Vadesiz Serbest Hesabının bakiyesinin “swap” sözleşmesi yapılmadan önce “X” olduğu kabul edilirse, sözleşme sonrası bakiye (X+20.295.000)YTL olacaktır.

d:Yurtdışı Bankalar-Vadesiz Hesabının bakiyesinin cari kur üzerinden Türk Parası karşılığının “swap” sözleşmesi yapılmadan önce “Y” olduğu kabul edilirse, sözleşme sonrası bakiye (Y- 20.295.000)YTL olacaktır.

Mavibank**22 Aralık 2005 Tarihli****“Kısmî” Bilânço Dışı Yükümlülükler**

	TP	YP	TOPLAM
<u>I. Garanti ve Kefaletler</u>			
<u>II. Taahhütler</u>			
<u>III. Türev Finansal Araçlar</u>			
96410100- “Swap” Para Satım İşlemleri- TP	21.960.000 ^b		21.960.000
96510000- “Swap” Para Alım İşlemleri-Döviz-TP		20.295.000 ^a	20.295.000
96610100-“Swap”Para Satım İşlemleri-TP	21.960.000		21.960.000
96710000-“Swap” Para Alım İşlemleri-Döviz-TP		20.295.000	20.295.000
.....			
.....			
a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.252, kayıt no:2. b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.253, kayıt no:4. Banka imzaladığı “swap” sözleşmesi gereği 22 Aralık 2005 tarihinde kazandığı hak ve yükümlülükleri sözleşmenin vadesinin dolacağı 22 Aralık 2006 tarihine kadar, fiziksel bir para akışı yaratmayacağı gerekçesiyle ilgili Nazım Hesaplarda takip ederek <u>bilânço dışı yükümlülükler</u> olarak raporlayacaktır.			

5. “31 Aralık 2005” tarihinde, “swap” işleminin değeri sonucunda yapılacak muhasebe kaydı;

.....31 ARALIK 2005..... 87201000-“SWAP” PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN ZARARLAR (GELİR TABLOSU H.) 36007110-KUR GİDER REESKONTLARI (BİLANÇO H.)	211.770 ^e	211.770
e: 20.127.000 – 20.338.770 = 211.770YTL ((15.000.000\$ × 1.341800) – (15.000.000 × 1.355918))- Spotta satılan 15.000.000\$’ın 31 Aralık 2005 tarihindeki cari kur üzerinden değeri ile 31 Aralık 2005 tarihindeki değeri kuru * üzerinden değeri arasındaki fark – 31 Aralık 2005 tarihinde (1\$=1.341800YTL) ve 31 Aralık 2005 tarihinde (1\$=1.355918YTL) kullanılarak elde edilmiştir-).		

* 31 Aralık 2005 tarihindeki değeri kuru $FV = PV \times \frac{1+R_1+\text{gün}/360}{1+R_2+\text{gün}/360}$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır. R₁ ve R₂ sözleşme konusu para birimlerinin faiz oranlarını temsil etmektedir.

6. “Swap” işlemine konu olan 22 Aralık 2005 tarihinde yapılan döviz satışı işleminin “31 Aralık 2005” tarihindeki cari kur üzerinden değerleme kaydı;

.....31 ARALIK 2005..... 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP <i>(BİLÂNÇO H.)</i> 77101000-EFEKTİF VE DÖVİZ ALIM SATIM VE DEĞERLEME H.- TP <i>(GELİR TABLOSU H.)</i>	168.000 ^f	168.000
f: $20.295.000 - 20.127.000 = 168.000\text{YTL}$ (($15.000.000 \times 1.353000$) - ($15.000.000 \times 1.341800$)) Spotta satılan 15.000.000\$’ın 22 Aralık 2005 tarihindeki cari kur üzerinden değeri ile 31 Aralık 2005 tarihindeki cari kur üzerinden değerleri arasındaki fark – 22 Aralık 2005 tarihinde ($1\$=1.353000\text{YTL}$) ve 31 Aralık 2005 tarihinde ($1\$=1.341800\text{YTL}$) kullanılarak elde edilmiştir-).		

**7. “31 Aralık 2005” tarihinde para “swap”ı sözleşmesine ilişkin
Mavibank tarafından ayrılan karşılığın kaydı;**

.....31 ARALIK 2005..... 82003420-GENEL KARŞILIK GİDERLERİ (GELİR TABLOSU H.) 35000200- GAYRİNAKDİ KREDİLER İÇİN AYRILANLAR (BİLANÇO H.)	2.012,70 ^g	2.012,70
g: $15.000.000\\$ \times \%2^* = 300.000\\$; $300.000\\$ \times 1.341800 = 402.540\text{YTL}$; $402.540 \times \%0.5^{**} = 2.012,70\text{YTL}$ Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler kapsamında değerlendirilmesi gereken, Döviz ve Faiz Haddi ile İlgili İşlemlerden Alacaklar hesaplarında izlenen kalemler için, “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişki Genelge”nin karşılık ayrılmasına ilişkin esaslar bölümünde; genel karşılık hesaplanmasının gerekli olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle banka taraf olduğu “swap” sözleşmesi için belirtilen oranda karşılık ayırmıştır.		

* “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişki Genelge”nin karşılık ayrılmasına ilişkin esaslar bölümünde; Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler kapsamında değerlendirilmesi gereken, Döviz ve Faiz Haddi ile İlgili İşlemlerden Alacaklar hesaplarında izlenen kalemlerin, Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin 21 inci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen krediye dönüştürme oranlarıyla çarpılması suretiyle bulunacak tutarlarının genel karşılık hesaplanmasında dikkate alınacağı belirtilerek ve İlgili Yönetmeliğin ilgili maddesinde **bu swap sözleşmesi** için bu oran %2 olarak belirlenmiştir.

** Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler için yukarıdaki şekilde bulunacak tutarlar üzerinden genel karşılık hesaplanmasında, nakdi krediler için uygulanan genel karşılık oranı dikkate alınacağı belirtilmiş ve nakdi krediler için uygulanan genel karşılık oranı Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik’ de %0,5 olarak belirlenmiştir.

Mavibank
31 Aralık 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Aktif	Pasif
<u>0- Döner Değerler</u>	<u>3- Mevduat ve Diğer Pasifler</u>
.....	
02000000-T.C.MerkezBankası– (X+20.295.000 ^a) ^c	35000200- Gayrinakdi Krediler İçin 2.012,70 ^g
Vadesiz Serbest H. TP	Ayrılanlar
02500000-Yurtdışı Bankalar- (Z +168.000 ^f) ^h	360007110- Kur Gider Reeskontları 211.770 ^e
Vadesiz Hesap-YP	
.....	
<u>1-Krediler</u>	<u>4- Özkaynaklar</u>
.....	
<u>2-Bağlı Değerler ve Diğer Aktifler</u>	
.....	

a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.252, kayıt no:2.
c: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.:s.254.
e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.256, kayıt no:5.
f: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 257, kayıt no:6.
g: Ayrıntılı açıklama için,Bkz.: s.258, kayıt no:7.
h:Yurtdışı Bankalar-Vadesiz Hesabının bakiyesinin cari kur üzerinden Türk Parası karşılığının “swap” sözleşmesi yapıldıktan sonra “Z” olduğu kabul edilirse, 31 Aralık 2005 tarihinde bakiye (Z +168.000)YTL olacaktır.

Mavibank
2005 yılı
“Kısmî”
Gelir Tablosu

5-Faiz Gelirleri

.....

6-Faiz Giderleri

.....

7- Faiz Dışı Gelirler

.....

77101000- -Efektif ve Döviz Alım-Satım ve Değerleme H.- TP	168.000 ^f

8- Faiz Dışı Giderler

82003420- Genel Karşılık Giderleri	(2.012,70 ^g)

.....

87201000- “Swap” Para Alım Satım İşlemlerinden Zararlar	(211.770 ^e)

e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.256, kayıt no:5.

f: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.257, kayıt no:6.

g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.258, kayıt no:7.

Mavibank**31 Aralık 2005 Tarihli****“Kısmî” Bilanço Dışı Yükümlülükler**

	TP	YP	TOPLAM
<u>I. Garanti ve Kefaletler</u>			
<u>II. Taahhütler</u>			
<u>III. Türev Finansal Araçlar</u>			
96410100- “Swap” Para Satım İşlemleri- TP	21.960.000 ^b		21.960.000
96510000- “Swap” Para Alım İşlemleri-Döviz-TP		20.127.000 ⁱ	20.127.000
96610100-“Swap” Para Satım İşlemleri-TP	21.960.000		21.960.000
96710000-“Swap” Para Alım İşlemleri-Döviz-TP		20.127.000	20.127.000
.....			
.....			
b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.253, kayıt no:4. i: $15.000.000\$ \times 1.341800 = 20.127.000\text{YTL}$ (15.000.000\$’ın 22 Aralık 2005 tarihinde Türk Parası karşılığı değeri -22 Aralık 2005 tarihinde spot kur (1\$=1.341800YTL) kullanılarak elde edilmiştir-).			

Sözleşmenin vadesinin dolduğu “22 Aralık 2006” tarihinde Mavibank aşağıdaki kayıtları yapacaktır* ;

8. “22 Aralık 2006” tarihinde, “swap” sözleşmesinin vadesinin dolmasıyla, Kırmızıbank’tan alınacak 15.000.000\$’ın kaydı;

.....22 ARALIK 2006..... 02500000-YURTDIŞI BANKALAR- VADESİZ HESAP-YP (BİLÂNÇO H.) 29500000- DÖVİZ VAZİYETİ-YP (BİLÂNÇO H.)	15.000.000	15.000.000

9. “22 Aralık 2006” tarihinde, “swap” sözleşmesinin vadesinin dolmasıyla birlikte, Kırmızıbank’a satılacak 21.960.000YTL’nin kaydı;

.....22 ARALIK 2006..... 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP (BİLÂNÇO H.) 02000000-T.C.MERKEZBANKASI- VADESİZ SERBEST HESAP-TP (BİLÂNÇO H.)	21.960.000 ^b	21.960.000

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.253, kayıt no:4.

* Çalışmanın yapıldığı tarihlerde sözleşmenin vadesi henüz dolmadığı için, Mavibank’ın yapacağı kayıtların aşağıdaki şekilde gerçekleşeceği varsayılmıştır.

10. “22 Aralık 2006” tarihinde, “swap” sözleşmesinin vadesinin dolmasıyla birlikte, Kırmızıbank’a 15.000.000\$’ın iade edilmesine ilişkin Nazım Hesapların kapatılması;

.....22 ARALIK 2006..... 96710000-“SWAP” PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ-TP (NAZIM H.) 96510000-“SWAP” PARA ALIM İŞLEMLERİ- DÖVİZ-TP (NAZIM H.)	15.000.000	15.000.000
Mavibank 22 Aralık 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesinin vadesinin dolduğu 22 Aralık 2006 tarihinde, bu sözleşmenin gereği olarak 22 Aralık 2005 tarihinde satmış olduğu 15.000.000\$’ı Kırmızıbank’tan geri almıştır. Banka sözleşmenin yapılmış olduğu tarihte bu durumun, herhangi bir fiziksel para akışı yaratmadığı gerekçesiyle, sözkonusu tutara bilânçosunda değil, Nazım Hesaplar aracılığı ile bilânço dışı yükümlülükler tablosunda yervermiştir. Ancak 22 Aralık 2006 tarihinde sözkonusu işlemin gerçekleşmesi ve ortada fiziksel bir para akışının olması sebebiyle, banka bu tutarın takip edildiği <u>Nazım Hesapları</u> ters kayıt yaparak kapatmıştır.		

11. “22 Aralık 2006” tarihinde, imzalanan “swap” anlaşmasının vadesinin dolmasıyla birlikte, Kırmızıbank’tan 21.960.000YTL’nin alınışına ilişkin Nazım Hesapların kapatılması;

.....22 ARALIK 2006..... 96610100-“SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİ - TP (NAZIM H.) 96410100- “SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİ- TP (NAZIM H.)	21.960.000 ^b	21.960.000

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.253, kayıt no:4.

Mavibank 22 Aralık 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesinin vadesinin dolduğu 22 Aralık 2006 tarihinde, bu sözleşmenin gereği olarak 22 Aralık 2005 tarihinde satmış olduğu 15.000.000\$’a karşılık almış olduğu Türk Parasını, 21.960.000YTL olarak Kırmızıbank’a geri ödemiştir. Banka sözleşmenin yapılmış olduğu tarihte bu durumun, herhangi bir fiziksel para akışı yaratmadığı gerekçesiyle, sözkonusu tutara bilânçosunda değil, Nazım Hesaplar aracılığı ile bilânço dışı yükümlülükler tablosunda yervermiştir. Ancak 22 Aralık 2006 tarihinde sözkonusu işlemin gerçekleşmesi ve ortada fiziksel bir para akışının olması sebebiyle banka bu tutarın takip edildiği Nazım Hesapları ters kayıt yaparak kapatmıştır.

12. “22 Aralık 2006” tarihinde, vadesi dolan “swap” sözleşmesinin değerlemesi* ;

a. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun $1\$=1.470000\text{YTL}$ olduğu kabul edildiğinde;

.....22 ARALIK 2006..... 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP (<i>BİLÂNÇO H.</i>) 75201010-“SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİ-TP (<i>GELİR TABLOSU H.</i>)	90.000 ⁱ	90.000
i: $22.050.000\text{YTL} - 21.960.000 \text{ YTL} = 90.000\text{YTL}$ (“Swap” sözleşmesinin vadesinde alınan $15.000.000\$$ ’ın sözleşme ile belirlenen forward kuru ile 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur karşılığı TL değerlerinin farkı- 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur ($1\$=1.470000\text{YTL}$), 22 Aralık 2006 tarihi için sözleşme ile belirlenen forward kur ($1\$=1.464000\text{YTL}$) kullanılarak elde edilmiştir-).		

b. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun $1\$= 1.46000\text{YTL}$ olduğu kabul edildiğinde;

.....22 ARALIK 2006..... 87201010- “SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİ-TP (<i>GELİR TABLOSU H.</i>) 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	60.000 ^j	60.000
j: $21.900.000\text{YTL} - 21.960.000\text{YTL} = 60.000\text{YTL}$ (“Swap” sözleşmesinin vadesinde alınan $15.000.000\$$ ’ın sözleşme ile belirlenen forward kuru ile 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur karşılığı TL değerlerinin farkı- 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur ($1\$=1.460000\text{YTL}$), 22 Aralık 2006 tarihi için sözleşme ile belirlenen forward kur ($1\$=1.464000\text{YTL}$) kullanılarak elde edilmiştir-).		

* Çalışmanın yapıldığı tarihte, sözleşmenin vadesinin henüz dolmamış olması sebebiyle 22 Aralık 2006 tarihinde, $\$/\text{TL}$ kuru için anlaşma ile belirlenen forward kurundan yüksek ya da düşük olma olasılıklarının her ikisi de gözönünde bulundurulmak suretiyle bir varsayım yapılmıştır.

13. “Swap” işlemine konu olan 22 Aralık 2005 tarihinde yapılan döviz satışı işleminin 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur üzerinden değerlendirme kaydı;

a. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun 1\$=1.470000YTL olduğu kabul edildiğinde;

.....22 ARALIK 2006..... 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP <i>(BİLANÇO H.)</i> 77101000-EFEKTİF VE DÖVİZ ALIM SATIM VE DEĞERLEME H.- TP <i>(GELİR TABLOSU H.)</i>	1.755.000 ^k	1.755.000
k: 22.050.000-20.295.000= 1.755.000YTL (((15.000.00 ×1.470000) – (15.000.000 ×1.353000)) Spotta satılan 15.000.000\$’ın 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur üzerinden değeri ile 22 Aralık 2005 tarihindeki cari kur üzerinden değerleri arasındaki fark-22 Aralık 2006 tarihinde (1\$=1.470000YTL) ve 22 Aralık 2005 tarihinde (1\$= 1.353000YTL) kullanılarak elde edilmiştir).		

b. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun 1\$= 1.46000YTL olduğu kabul edildiğinde;

.....22 ARALIK 2006..... 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP <i>(BİLANÇO H.)</i> 77101000-EFEKTİF VE DÖVİZ ALIM SATIM VE DEĞERLEME H.- TP <i>(GELİR TABLOSU H.)</i>	1.605.000 ^l	1.605.000
l: 21.900.000-20.295.000= 1.605.000YTL (((15.000.00 ×1.470000) – (15.000.000 ×1.353000)) Spotta satılan 15.000.000\$’ın 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur üzerinden değeri ile 22 Aralık 2005 tarihindeki cari kur üzerinden değerleri arasındaki fark-22 Aralık 2006 tarihinde (1\$=1.470000YTL) ve 22 Aralık 2005 tarihinde (1\$= 1.353000YTL) kullanılarak elde edilmiştir).		

14. “22 Aralık 2006” tarihinde, “swap” sözleşmesinin vadesinin dolmasıyla birlikte, 22 Aralık 2005 tarihinde bu sözleşme için ayrılmış olan karşılık kaydının kapatılması;

.....22 ARALIK 2006..... 35000200-GAYRİNAKDİ KREDİLER İÇİN AYRILANLAR (BİLÂNÇO H.) 79200000- OLAĞANÜSTÜ GELİRLER (GELİR TABLOSU H.)	2.012,70 ^g	2.012,70
g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 258, kayıt no:7. Mavibank’ın 31 Aralık 2005 tarihinde, taraf olduğu “swap” sözleşmesi için ayırmış olduğu karşılığın, 22 Aralık 2006 tarihinde sözleşme koşullarını her iki tarafın da yerine getirmesi birlikte konusu kalmamış ve bu durum banka için ekstra bir gelir yaratmıştır. Bu nedenle “swap” sözleşmesi için ayrılan karşılığa ait tutar karşılık hesabından alınarak, <u>olağanüstü gelirler</u> hesabına aktarılmıştır.		

- a. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun 1\$= 1.47000YTL olduğu kabul edildiğinde;

Mavibank
22 Aralık 2006 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Aktif	Pasif
<u>0- Döner Değerler</u>	<u>3- Mevduat ve Diğer Pasifler</u>
02000000-T.C.MerkezBankası– (X – 1.655.000) ^m	
Vadesiz Serbest H. TP	
02500000-Yurtdışı Bankalar- (K+1.755.000) ^k ⁿ	
Vadesiz Hesap-YP	
.....	
<u>1-Krediler</u>	<u>4- Özkaynaklar</u>
.....	
<u>2-Bağlı Değerler ve Diğer Aktifler</u>	
.....	

m: $X + 20.295.000\text{YTL} - 21.960.000\text{YTL} = (X - 1.655.000)\text{YTL}$ (22 Aralık 2006 tarihinde Mavibank’ın Kırmızıbank’a yaptığı ödeme sonrası T.C. Merkez Bankası Vadesiz Serbest Hesabının bakiyesi).

k: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 266, kayıt no:13 – (a).

n: Yurtdışı Bankalar-Vadesiz Hesabının bakiyesinin cari kur üzerinden Türk Parası karşılığının “K” olduğu kabul edilirse, 22 Ocak 2006 tarihinde bakiye (K+1.923.000) YTL olacaktır.

Mavibank
1 Ocak 2006 - 22 Aralık 2006 Dönemi
“Kısmî”
Gelir Tablosu

5-Faiz Gelirleri

.....

6-Faiz Giderleri

.....

7- Faiz Dışı Gelirler

75201010- “Swap” Para Satım İşlemleri-TP	90.000 ⁱ
77101000- Efektif ve Döviz Alım-Satım Değerleme H.- TP	1.755.000 ^k
79200000- Olağanüstü Gelirler-TP	2.012,70 ^g

8- Faiz Dışı Giderler

.....

g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.258, kayıt no:7.
i: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.265, kayıt no: 12-(a).
k: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.266, kayıt no:13- (a).

b. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun 1\$= 1.46000YTL olduğu kabul edildiğinde;

Mavibank
22 Aralık 2006 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Aktif	Pasif
<u>0- Döner Değerler</u>	<u>3- Mevduat ve Diğer Pasifler</u>
02000000-T.C.Merkez Bankası– (X – 1.655.000) ^m	
Vadesiz Serbest H. TP	
02500000-Yurtdışı Bankalar- (K + 1.605.000) ^l ^o	
Vadesiz Hesap-YP	
.....	
<u>1-Krediler</u>	<u>4- Özkaynaklar</u>
.....	
<u>2-Bağlı Değerler ve Diğer Aktifler</u>	
.....	

m: $X + 20.295.000\text{YTL} - 21.960.000\text{YTL} = (X - 1.655.000)\text{YTL}$ (22 Aralık 2006 tarihinde Mavibank’ın Kırmızıbank’a yaptığı ödeme sonrası T.C. Merkez Bankası Vadesiz Serbest Hesabının bakiyesi.

l: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 266, kayıt no: 13- (b).

o: Yurtdışı Bankalar-Vadesiz Hesabının bakiyesinin cari kur üzerinden Türk Parası karşılığının “K” olduğu kabul edilirse, 22 Ocak 2006 tarihinde bakiye (K+1.605.000) YTL olacaktır.

Mavibank
1 Ocak 2006 - 22 Aralık 2006 Dönemi
“Kısmî”
Gelir Tablosu

5-Faiz Gelirleri

.....

6-Faiz Giderleri

.....

7- Faiz Dışı Gelirler

77101000- -Efektif ve Döviz Alım-Satım	
Değerleme H.- TP	1.605.000 ^l
79200000- Olağanüstü Gelirler-TP	2.012,70 ^g

.....

8- Faiz Dışı Giderler

87201010- “Swap” Para Satım İşlemleri-TP	(60.000 ^j)

.....

g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.258, kayıt no:7. j: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.265, kayıt no:12-(b). l: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 266, kayıt no: 13 – (b).

Mavibank**22 Aralık 2006 Tarihli “Kısmî”****Bilanço Dışı Yükümlülükler**

	TP	YP	TOPLAM
<u>I. Garanti ve Kefaletler</u>			
.....			
<u>II. Taahhütler</u>			
.....			
<u>III. Türev Finansal Araçlar</u>			
.....			
96410100- “Swap” Para Satım İşlemleri- TP			
96510000- “Swap” Para Alım İşlemleri-Döviz-TP			
96610100-“Swap” Para Satım İşlemleri-TP			
96710000-“Swap” Para Alım İşlemleri-Döviz-TP			
.....			
.....			

Mavibank 22 Aralık 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesinin vadesinin dolduğu 22 Aralık 2006 tarihinde, bu sözleşmenin gereği olarak 22 Aralık 2005 tarihinde satmış olduğu 15.000.000\$’ı Kırmızıbank’tan geri almış ve karşılığında anlaşma ile belirlenen forward kuru üzerinden 21.960.000YTL’yi Kırmızıbank’a vermiştir. Banka sözleşmenin yapılmış olduğu tarihte, 22 Aralık 2006 tarihinde yerine getirileceği taahhüt edilmiş olan bu durumun, herhangi bir fiziksel para akışı yaratmadığı gerekçesiyle, sözkonusu tutarlara bilançosunda değil, Nazım Hesaplar aracılığı ile bilanço dışı yükümlülükler tablosunda yervermiştir. Ancak 22 Aralık 2006 tarihinde sözkonusu işlemin gerçekleşmesi ve ortada fiziksel bir para akışının olması sebebiyle banka bu tutarın takip edildiği Nazım Hesapları kapatılarak ve bilanço dışı yükümlülükler tablosundan çıkarmıştır.

5.1.1. VAK’ANIN ÇÖZÜMÜ

Operasyon bölümüne ulaştırılmış olan sözleşmeye ilişkin hazine emri slip dökümü bankanın muhasebe kayıtlarına ve finansal tablolarına aşağıdaki şekilde yansımalıdır.

- 1. “22 Aralık 2005” tarihinde, “swap” sözleşmesi gereği Kırmızıbank’a satılan 15.000.000\$’ın kaydı;**

.....22 ARALIK 2005..... 29500000- DÖVİZ VAZİYETİ-YP <i>(BİLÂNÇO H.)</i> 02500000-YURTDIŞI BANKALAR- VADESİZ HESAP-YP <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	15.000.000	15.000.000

- 2. “22 Aralık 2005” tarihinde, “swap” sözleşmesi gereği Kırmızıbank’tan alınan 20.295.000YTL’nin kaydı;**

.....22 ARALIK 2005..... 02000000-T.C.MERKEZ BANKASI-VADESİZ SERBEST HESAP-TP <i>(BİLÂNÇO H.)</i> 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	20.295.000 ^a	20.295.000
a: $15.000.000\$ \times 1.353000 = 20.295.000\text{YTL}$ (15.000.000\$’ın 22 Aralık 2005 tarihinde Türk Parası karşılığı değeri -22 Aralık 2005 tarihinde spot kur (1\$=1.353000YTL) kullanılarak elde edilmiştir-)		

3. “22 Aralık 2005” tarihinde, 22 Aralık 2006 tarihinde vadesi dolacak olan “swap” sözleşmesi gereği Kırmızıbank’tan alınacak 15.000.000\$’ın kaydı;

.....22 ARALIK 2005..... 27905000- “SWAP” PARA ALIM İŞLEMLERİNDEN -DÖVİZ-TP (<i>BİLÂNÇO H.</i>) 39105000-“SWAP” PARA ALIM İŞLEMLERİNDEN – DÖVİZ-TP (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	15.000.000	15.000.000
Mavibank 22 Aralık 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesinin vadesinin dolacağı 22 Aralık 2006 tarihinde, bu sözleşmenin gereği olarak 22 Aralık 2005 tarihinde satmış olduğu 15.000.000\$’ı Kırmızıbank’tan geri alacaktır. Bu durum banka için her ne kadar sözleşmenin yapılmış olduğu tarihte fiziksel bir para akışı yaratmasa da, bir hak yaratmaktadır. Dolayısıyla bu hak, sözleşmenin yapıldığı 22 Aralık 2005’den, sözleşmenin sona erdiği 22 Aralık 2006’ya kadar ilgili <u>bilânço hesaplarında</u> takip edilmelidir.		

4. “22 Aralık 2005” tarihinde, 22 Aralık 2006 tarihinde vadesi dolacak olan “swap” sözleşmesi gereği Kırmızıbank’ a satılacak 21.960.000YTL’nin kaydı;

.....22 ARALIK 2005..... 27805100- “SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİNDEN- TP (BİLÂNÇO H.) 39005100-“SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİNDEN-TP (BİLÂNÇO H.)	21.960.000 ^b	21.960.000
b: 15.000.000\$ × 1.464000 = 21.960.000YTL (15.000.000\$’ın 22 Aralık 2006 tarihindeki Türk Parası karşılığı – 22 Aralık 2005 tarihi için belirlenen forward kur* (1\$= 1.464000YTL) kullanılarak elde edilmiştir-).		
Mavibank 22 Aralık 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesinin vadesinin dolacağı 22 Aralık 2006 tarihinde, bu sözleşmenin gereği olarak 22 Aralık 2005 tarihinde almış olduğu 15.000.000\$ karşılığı Türk Parasını, sözleşme ile belirlenen forward kuru üzerinden 21.960.000 YTL olarak Kırmızıbank’a geri verecektir. Bu durum banka için her ne kadar sözleşmenin yapılmış olduğu tarihte fiziksel bir para akışı yaratmasa da, bir yükümlülük yaratmaktadır. Dolayısıyla bu yükümlülük sözleşmenin yapıldığı 22 Aralık 2005’den, sözleşmenin sona erdiği tarih olan 22 Aralık 2006’ya kadar ilgili <u>bilânço hesaplarında</u> takip edilmelidir.		

* Forward kur= Spot kur +/- Swap Point;

$$\text{Swap Point} = \frac{\text{Spot kur} \times (R_1 - R_2) \times \text{Vadeye kalan gün sayısı}}{36.000}$$

Formülleri kullanılarak hesaplanmıştır. R₁ ve R₂ sözleşme konusu para birimlerinin faiz oranlarını temsil etmektedir.

Mavibank
22 Aralık 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Aktif	Pasif
<u>0- Döner Değerler</u>	<u>3- Mevduat ve Diğer Pasifler</u>
02000000-T.C.Merkez Bankası– (X+20.295.000 ^a) ^c	39005100-“Swap” Para Satım 21.960.000 ^b
Vadesiz Serbest H. TP	İşlemlerinden -TP
02500000-Yurtdışı Bankalar- (Y- 20.295.000 ^a) ^d	39105000-“Swap” Para Alım 20.295.000 ^a
Vadesiz Hesap-YP	İşlemlerinden – Döviz-TP
.....	
<u>1-Krediler</u>	<u>4- Özkaynaklar</u>
.....	
<u>2-Bağlı Değerler ve Diğer Aktifler</u>	
27805100- “Swap” Para Satım 21.960.000 ^b	
İşlemlerinden- TP	
27905000- “Swap” Para Alım 20.295.000 ^a	
İşlemlerinden Döviz-TP	
.....	

a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.:s.272, kayıt no: 2.

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.:s.274, kayıt no: 4.

c: T.C. Merkez Bankası- Vadesiz Serbest Hesabının bakiyesinin “swap” sözleşmesi yapılmadan önce “X” olduğu kabul edilirse, sözleşme sonrası bakiye (X+20.295.000)YTL olacaktır.

d:Yurtdışı Bankalar-Vadesiz Hesabının bakiyesinin cari kur üzerinden Türk Parası karşılığının “swap” sözleşmesi yapılmadan önce “Y” olduğu kabul edilirse, sözleşme sonrası bakiye (Y-20.295.000)YTL olacaktır.

5. “31 Aralık 2005” tarihinde, “swap” işleminin değerlemesi sonucunda yapılacak muhasebe kaydı;

.....31 ARALIK 2005.....		
87201000-“SWAP” PARA ALIM SATIM	211.770 ^e	
İŞLEMLERİNDEN ZARARLAR		
(GELİR TABLOSU H.)		
36007110-KUR GİDER REESKONTLARI		211.770
(BİLANÇO H.)		
e: 20.127.000 – 20.338.770 = 211.770YTL ((15.000.000\$ × 1.3418000) – (15.000.000 × 1.355918))- Spotta satılan 15.000.000\$’ın 31 Aralık 2005 tarihindeki cari kur üzerinden değeri ile 31 Aralık 2005 tarihindeki değerleme kuru * üzerinden değerleri arasındaki fark – 31 Aralık 2005 tarihinde (1\$=1.3418000YTL) ve 31 Aralık 2005 tarihinde (1\$=1.355918YTL) kullanılarak elde edilmiştir-).		

* 31 Aralık 2005 tarihindeki değerleme kuru $FV = PV \times \frac{1+R_1+\text{gün}/360}{1+R_2+\text{gün}/360}$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır. R₁ ve R₂ sözleşme konusu para birimlerinin faiz oranlarını temsil etmektedir.

6. “Swap” işlemine konu olan 22 Aralık 2005 tarihinde yapılan döviz satışı işleminin “31 Aralık 2005” tarihindeki cari kur üzerinden değerleme kaydı;

.....31 ARALIK 2005..... 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP (BİLÂNÇO H.) 77101000-EFEKTİF VE DÖVİZ ALIM SATIM VE DEĞERLEME H.- TP (GELİR TABLOSU H.)	168.000 ^f	168.000
f: 20.295.000 – 20.127.000 = 168.000 YTL ((15.000.000 × 1.353000) - (15.000.000 × 1.3418000)) Spotta satılan 15.000.000\$’ın 22 Aralık 2005 tarihindeki cari kur üzerinden değeri ile 31 Aralık 2005 tarihindeki cari kur üzerinden değerleri arasındaki fark – 22 Aralık 2005 tarihinde (1\$=1.353000YTL) ve 31 Aralık 2005 tarihinde (1\$=1.3418000YTL) kullanılarak elde edilmiştir-).		

7. “31 Aralık 2005” tarihinde para “swap”ı sözleşmesine ilişkin Mavibank tarafından ayrılan karşılığın kaydı;

.....31 ARALIK 2005..... 82003420-GENEL KARŞILIK GİDERLERİ (GELİR TABLOSU H.) 35000200- GAYRİNAKDİ KREDİLER İÇİN AYRILANLAR (BİLANÇO H.)	2.012,70 ^g	2.012,70
g: $15.000.000\\$ \times \%2^* = 300.000\\$; $300.000\\$ \times 1.341800 = 402.540\text{YTL}$; $402.540 \times \%0.5^{**} = 2.012,70\text{YTL}$ Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler kapsamında değerlendirilmesi gereken, Döviz ve Faiz Haddi ile İlgili İşlemlerden Alacaklar hesaplarında izlenen kalemler için “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişki Genelge”nin karşılık ayrılmasına ilişkin esaslar bölümünde; genel karşılık hesaplanmasının gerekli olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle banka taraf olduğu “swap” sözleşmesi için belirtilen oranda karşılık ayırmıştır.		

* “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişki Genelge”nin karşılık ayrılmasına ilişkin esaslar bölümünde; Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler kapsamında değerlendirilmesi gereken, Döviz ve Faiz Haddi ile İlgili İşlemlerden Alacaklar hesaplarında izlenen kalemlerin, Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin 21 inci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen krediye dönüştürme oranlarıyla çarpılması suretiyle bulunacak tutarlarının genel karşılık hesaplanmasında dikkate alınacağı belirtilerek ve İlgili Yönetmeliğin ilgili maddesinde **bu swap sözleşmesi** için bu oran %2 olarak belirlenmiştir.

** Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler için yukarıdaki şekilde bulunacak tutarlar üzerinden genel karşılık hesaplanmasında, nakdi krediler için uygulanan genel karşılık oranı dikkate alınacağı belirtilmiş ve nakdi krediler için uygulanan genel karşılık oranı Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik’ de %0,5 olarak belirlenmiştir.

Mavibank
31 Aralık 2005 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Aktif	Pasif
<u>0- Döner Değerler</u> 02000000-T.C.MerkezBankası– (X+20.295.000 ^a) ^c Vadesiz Serbest H. TP 02500000-Yurtdışı Bankalar- (Z+168.000 ^f) ¹ Vadesiz Hesap-YP <u>1-Krediler</u> <u>2-Bağlı Değerler ve Diğer Aktifler</u> 27805100- “Swap” Para Satım 21.960.000 ^b İşlemlerinden- TP 27905000- “Swap” Para Alım 20.127.000 ^h İşlemlerinden Döviz-TP	<u>3- Mevduat ve Diğer Pasifler</u> 35000200- Gayrinakdi Krediler İçin 2.012,70 ^g Ayrılanlar 360007110- Kur Gider Reeskontları 211.770 ^e 39005100-“Swap” Para Satım 21.960.000 ^b İşlemlerinden -TP 39105000-“Swap” Para Alım 20.127.000 ^h İşlemlerinden – Döviz-TP <u>4- Özkaynaklar</u>

a: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 272, kayıt no:2.

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.274, kayıt no: 4.

c: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 275.

e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 276, kayıt no: 5.

f: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.277, kayıt no:6.

g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 278, kayıt no: 7.

h: $15.000.000\$ \times 1.3418000 = 20.127.000\text{YTL}$ (15.000.000\$’ın 31 Aralık 2005 tarihinde Türk Parası karşılığı değeri -31 Aralık tarihinde cari kur (1\$=1.3418000YTL) kullanılarak elde edilmiştir-).

1:Yurtdışı Bankalar-Vadesiz Hesabının bakiyesinin cari kur üzerinden Türk Parası karşılığının “swap” sözleşmesi yapılmadan önce “Z” olduğu kabul edilirse ve sözleşme tarihinden sonra bu hesaba ilişkin herhangi bir işlem yapılmadığı kabul edilirse, bakiye (Z+168.000) YTL olacaktır.

Mavibank
2005 yılı
“Kısmî”
Gelir Tablosu

5-Faiz Gelirleri

.....

6-Faiz Giderleri

.....

7- Faiz Dışı Gelirler

.....

77101000- Efektif ve Döviz Alım-Satım ve
Değerleme H.- TP

168.000^f

8- Faiz Dışı Giderler

82003420- Genel Karşılık Giderleri

(2.012,70^e)

.....

87201000- “Swap” Para Alım Satım
İşlemlerinden Zararlar H.

(211.770^e)

e: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.276, kayıt no: 5.

f: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.277, kayıt no: 6.

g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.278, kayıt no: 7.

Sözleşmenin vadesinin dolduğu “22 Aralık 2006” tarihinde Mavibank aşağıdaki kayıtları yapacaktır * ;

8. “22 Aralık 2006” tarihinde, “swap” sözleşmesinin vadesinin dolmasıyla, Kırmızıbank’tan alınacak 15.000.000\$’ın kaydı;

.....22 ARALIK 2006.....		
02500000-YURTDIŞI BANKALAR- VADESİZ HESAP-YP <i>(BİLÂNÇO H.)</i> 29500000- DÖVİZ VAZİYETİ-YP <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	15.000.000	15.000.000

9. “22 Aralık 2006” tarihinde, “swap” sözleşmesinin vadesinin dolmasıyla birlikte, Kırmızıbank’a satılacak 21.960.000YTL’nin kaydı;

.....22 ARALIK 2006.....		
29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP <i>(BİLÂNÇO H.)</i> 02000000-T.C.MERKEZBANKASI- VADESİZ SERBEST HESAP-TP <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	21.960.000 ^b	21.960.000

b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.274, kayıt no:4.

* Çalışmanın yapıldığı tarihlerde sözleşmenin vadesi henüz dolmadığı için, Mavibank’ın yapacağı kayıtların aşağıdaki şekilde gerçekleşeceği varsayılmıştır.

10. “22 Aralık 2006” tarihinde, “swap” sözleşmesinin vadesinin dolmasıyla birlikte, 15.000.000\$’ın satışına ilişkin Nazım Hesapların kapatılması;

.....22 ARALIK 2006.....		
39105000- “SWAP” PARA ALIM İŞLEMLERİNDEN – DÖVİZ-TP <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	15.000.000	
27905000- “SWAP” PARA ALIM İŞLEMLERİNDEN -DÖVİZ-TP <i>(BİLÂNÇO H.)</i>		15.000.000
Mavibank 22 Aralık 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesinin vadesinin dolduğu 22 Aralık 2006 tarihinde, bu sözleşmenin gereği olarak 22 Aralık 2005 tarihinde satmış olduğu 15.000.000\$’ı Kırmızıbank’tan geri almış. Dolayısıyla sözleşme gereği sahip olduğu hak sona ermiştir ve 22 Aralık 2005’den, sözleşmenin sona erdiği 22 Aralık 2006’ya kadar bu hakkın takip edildiği bilânço hesapları ters kayıt yapılarak kapatılmıştır.		

11 “22 Aralık 2006” tarihinde, imzalanan “swap” anlaşmasının vadesinin dolmasıyla birlikte, 21.960.000YTL’nin alınışına ilişkin Nazım Hesapların kapatılması;

.....22 ARALIK 2006..... 39005100- “SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİNDEN-TP (<i>BİLÂNÇO H.</i>) 27805100- “SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİNDEN- TP (<i>BİLÂNÇO H.</i>)	21.960.000 ^b	21.960.000
b: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.274, kayıt no:4. Mavibank 22 Aralık 2005 tarihinde imzalamış olduğu “swap” sözleşmesinin vadesinin dolduğu 22 Aralık 2006 tarihinde, bu sözleşmenin gereği olarak 22 Aralık 2005 tarihinde almış olduğu 15.000.000\$ karşılığı Türk Parasını 21.960.000YTL olarak Kırmızıbank’a geri ödemiştir. Dolayısıyla sözleşme gereği ortaya çıkan yükümlülüğü sona ermiştir ve 22 Aralık 2005’den, sözleşmenin sona erdiği 22 Aralık 2006’ya kadar bu yükümlülüğün takip edildiği bilânço hesapları ters kayıt yapılarak kapatılmıştır.		

12. “22 Aralık 2006” tarihinde, vadesi dolan “swap” sözleşmesinin değerlemesi* ;

a. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun 1\$= 1.47000YTL olduğu kabul edildiğinde;

.....22 ARALIK 2006..... 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP <i>(BİLÂNÇO H.)</i> 75201010-“SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİ-TP <i>(GELİR TABLOSU H.)</i>	90.000 ⁱ	90.000
i: 22.050.000YTL – 21.960.000 YTL= 90.000YTL (“Swap” sözleşmesinin vadesinde alınan 15.000.000\$’ın sözleşme ile belirlenen forward kuru ile 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur karşılığı YTL değerlerinin farkı- 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur (1\$=1.47000YTL), 22 Aralık 2006 tarihi için sözleşme ile belirlenen forward kur (1\$=1.464000YTL) kullanılarak elde edilmiştir-).		

b. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun 1\$= 1.46000YTL olduğu kabul edildiğinde;

.....22 ARALIK 2006..... 87201010- “SWAP” PARA SATIM İŞLEMLERİ-TP <i>(GELİR TABLOSU H.)</i> 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP <i>(BİLÂNÇO H.)</i>	60.000 ^j	60.000
j: 21.900.000YTL – 21.960.000YTL= 60.000YTL (“Swap” sözleşmesinin vadesinde alınan 15.000.000\$’ın sözleşme ile belirlenen forward kuru ile 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur karşılığı YTL değerlerinin farkı- 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur (1\$=1.46000YTL), 22 Aralık 2006 tarihi için sözleşme ile belirlenen forward kur (1\$=1.464000YTL) kullanılarak elde edilmiştir-).		

* Çalışmanın yapıldığı tarihte, sözleşmenin vadesi henüz dolmadığı için 22 Aralık 2006 tarihinde, \$/YTL kuru için her iki olasılık da göz önünde bulundurularak bir varsayım yapılmıştır.

13. “Swap” işlemine konu olan 22 Aralık 2005 tarihinde yapılan döviz satışı işleminin 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur üzerinden değerlendirme kaydı;

a. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun 1\$=1.470000YTL olduğu kabul edildiğinde;

.....22 ARALIK 2006..... 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP <i>(BİLANÇO H.)</i> 77101000-EFEKTİF VE DÖVİZ ALIM SATIM VE DEĞERLEME H.- TP <i>(GELİR TABLOSU H.)</i>	1.755.000 ^k	1.755.000
k: 22.050.000-20.295.000= 1.755.000YTL (((15.000.00 ×1.470000) – (15.000.000 ×1.353000)) Spotta satılan 15.000.000\$’ın 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur üzerinden değeri ile 22 Aralık 2005 tarihindeki cari kur üzerinden değerleri arasındaki fark-22 Aralık 2006 tarihinde (1\$=1.470000YTL) ve 22 Aralık 2005 tarihinde (1\$= 1.353000YTL) kullanılarak elde edilmiştir)		

b. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun 1\$= 1.46000YTL olduğu kabul edildiğinde;

.....22 ARALIK 2006..... 29400000-DÖVİZ ALIM SATIM H.-TP <i>(BİLANÇO H.)</i> 77101000-EFEKTİF VE DÖVİZ ALIM SATIM VE DEĞERLEME H.- TP <i>(GELİR TABLOSU H.)</i>	1.605.000 ^l	1.605.000
l: 21.900.000-20.295.000= 1.605.000YTL (((15.000.00 ×1.470000) – (15.000.000 ×1.353000)) Spotta satılan 15.000.000\$’ın 22 Aralık 2006 tarihindeki cari kur üzerinden değeri ile 22 Aralık 2005 tarihindeki cari kur üzerinden değerleri arasındaki fark-22 Aralık 2006 tarihinde (1\$=1.470000YTL) ve 22 Aralık 2005 tarihinde (1\$= 1.353000YTL) kullanılarak elde edilmiştir).		

14. “22 Aralık 2006” tarihinde, “swap” sözleşmesinin vadesinin dolmasıyla birlikte, 22 Aralık 2005 tarihinde bu sözleşme için ayrılmış olan karşılık kaydının kapatılması;

.....22 ARALIK 2006..... 35000200-GAYRİNAKDİ KREDİLER İÇİN AYRILANLAR (BİLÂNÇO H.) 79200000-OLAĞANÜSTÜ GELİRLER H. (GELİR TABLOSU H.)	2.012,70 ^g	2.012,70
g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.278, kayıt no:7. Mavibank’ın 31 Aralık 2005 tarihinde, taraf olduğu “swap” sözleşmesi için ayırmış olduğu karşılığın, 22 Aralık 2006 tarihinde sözleşme koşullarını her iki tarafın da yerine getirmesi birlikte konusu kalmamış ve bu durum banka için ekstra bir gelir yaratmıştır. Bu nedenle “swap” sözleşmesi için ayrılan karşılığa ait tutar karşılık hesabından alınarak, olağanüstü gelirler hesabına aktarılmıştır.		

a. 22 Aralık 2006 tarihinde cari kurun 1\$= 1.47000YTL olduğu kabul edildiğinde;

Mavibank
22 Aralık 2006 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Aktif	Pasif
<u>0- Döner Değerler</u>	<u>3- Mevduat ve Diğer Pasifler</u>
02000000-T.C.Merkez Bankası – (X – 1.655.000) ^m	
Vadesiz Serbest H. TP	
02500000-Yurtdışı Bankalar- (Z +1.755.000) ^k ⁿ	
Vadesiz Hesap-YP	
.....	
<u>1-Krediler</u>	<u>4- Özkaynaklar</u>
.....	
<u>2-Bağlı Değerler ve Diğer Aktifler</u>	
.....	

m: $X + 20.295.000 - 21.960.000 = (X - 1.655.000)$ YTL (22 Aralık 2006 tarihinde Mavibank’ın Kırmızıbank’a yaptığı ödeme sonrası T.C. Merkez Bankası Vadesiz Serbest Hesabının bakiyesi).

k: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 286, kayıt no:13- (a).

n: Yurtdışı Bankalar-Vadesiz Hesabının bakiyesinin cari kur üzerinden Türk Parası karşılığının “K” olduğu kabul edilirse, 22 Ocak 2006 tarihinde bakiye (K+1.755.000) YTL olacaktır.

Mavibank
1 Ocak 2006 - 22 Aralık 2006 Dönemi
“Kısmî”
Gelir Tablosu

5-Faiz Gelirleri

.....

6-Faiz Giderleri

.....

7- Faiz Dışı Gelirler

75201010- “Swap” Para Satım İşlemleri-TP	90.000 ⁱ
77101000- -Efektif ve Döviz Alım-Satım	
Değerleme H.- TP	1.755.000 ^k
79200000- Olağanüstü Gelirler-TP	2.012,70 ^g

8- Faiz Dışı Giderler

.....

g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.278, kayıt no:7. i: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.284, kayıt no:12- (a). k:Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 286, kayıt no: 13- (a).

b. “22 Aralık 2006” tarihinde cari kurun 1\$= 1.46000YTL olduğu kabul edildiğinde;

Mavibank
22 Aralık 2006 Tarihli
“Kısmî”
Bilânçosu

Aktif	Pasif
<u>0- Döner Değerler</u>	<u>3- Mevduat ve Diğer Pasifler</u>
02000000-T.C.Merkez Bankası— (X – 1.655.000) ^k	
Vadesiz Serbest H. TP	
02500000-Yurtdışı Bankalar- (K+1.605.000) ^l °	
Vadesiz Hesap-YP	
.....	
<u>1-Krediler</u>	<u>4- Özkaynaklar</u>
.....	
<u>2-Bağlı Değerler ve Diğer Aktifler</u>	
.....	

k: $X + 20.295.000 - 21.960.000 = (X - 1.655.000)$ YTL (22 Aralık 2006 tarihinde Mavibank’ın Kırmızıbank’a yaptığı ödeme sonrası T.C. Merkez Bankası Vadesiz Serbest Hesabının bakiyesi).

l: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s. 286, kayıt no: 13- (b).

o: Yurtdışı Bankalar-Vadesiz Hesabının bakiyesinin cari kur üzerinden Türk Parası karşılığının “K” olduğu kabul edilirse, 22 Ocak 2006 tarihinde bakiye (K+1.605.000) YTL olacaktır.

Mavibank
1 Ocak 2006-22 Aralık 2006 Dönemi
“Kısmî”
Gelir Tablosu

5-Faiz Gelirleri

.....

6-Faiz Giderleri

.....

7- Faiz Dışı Gelirler

77101000- -Efektif ve Döviz Alım-Satım

Değerleme H.- TP

1.605.000^l

79200000- Olağanüstü Gelirler-TP

2.012,70^g

8- Faiz Dışı Giderler

87201010- “Swap” Para Satım İşlemleri-TP

(60.000^j)

.....

g: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.278, kayıt no:7.

j: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.284, kayıt no:12- (b).

l: Ayrıntılı açıklama için, Bkz.: s.286, kayıt no: 13- (b).

Ülkemizde faaliyet gösteren bankaların, gerçekleştirdikleri “swap” sözleşmelerinin, finansal tablolarda raporlanmasına yönelik mevcut uygulamalar ve bu uygulamaların uluslararası uygulamalar karşısındaki durumunun tespit edilmesi amacıyla hazırlanmış olan Mavibank Vak’asında, her iki uygulama arasındaki en önemli farklılığın, ülkemizdeki uygulamalarda, sözleşme gereği bankanın sözleşmenin vadesinde sahip olduğu hak ve yerine getirmekle yükümlü olduğu borcun, sözleşme tarihinde fiziksel bir para akışı yaratmaması gerekçesi ile sözleşme vadesine kadar Nazım Hesaplarda takip edilerek, bilânço dışı yükümlülükler arasında raporlanmasıdır. Halbuki ortada imzalanan sözleşme gereği bankanın kazanmış olduğu bir hak ve yerine getirmekle yükümlü olduğu bir borç vardır ve bu tutarlar uluslararası uygulamalarda temel alınan IAS/IFRS gereği sahip oldukları özelliklere göre finansal bir varlık ya da finansal bir borç olarak sınıflandırılıp bankanın bilânçosunda yeralmalıdır. Dolayısıyla ülkemizdeki uygulamalarda sözkonusu tutarların fiziksel bir para akışı yaratmaması gerekçesi ile sözleşmenin vadesine kadar Nazım Hesaplarda takip edilerek, bilânço dışı yükümlülükler olarak raporlanması son derece hatalıdır. Bankalar tarafından kullanılan Tekdüzen Hesap Planında gerekli düzenlemeler yapılarak bu tutarlar sözleşmenin vadesine kadar ilgili bilânço hesaplarında takip edilmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya ülkelerinde etkin bir risk yönetimi aracı olarak kullanılmakla beraber ülkemizde henüz çok yeni olan, bu nedenle muhasebeleştirme, değerlendirme, raporlama ve vergilendirme konusunda çeşitli belirsizliklerin yaşandığı “swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanması üzerine hazırlanan bu doktora tez çalışması, sözkonusu sözleşmelerin ülkemizde yoğun olarak bankalar tarafından kullanılması, bankaların da sıklıkla para “swap”ı sözleşmelerini tercih etmeleri sebebiyle, bankaların gerçekleştirdikleri para “swap”ı sözleşmeleri ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmada öncelikle finansal risk, finansal risk türleri, finansal risk yönetimi ve finansal risk yönetimi tekniklerinden türev ürünler ve özellikleri genel olarak ele alınmış, bu açıklamaları takiben çalışmanın konusunu oluşturan “swap” sözleşmeleri ve türleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Tüm bu açıklamalardan sonra sırasıyla konuya ilişkin ABD’deki Muhasebe Standartları, Uluslararası Muhasebe Standartları ile Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve ülkemizdeki yetkili merciler tarafından yayımlanmış olan muhasebe standartları ile ilgili kanun, yönetmelik ve tebliğler incelenmiş, uygulamalar arası ortak ve farklı noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır. “Swap” sözleşmelerine ilişkin uygulamaları yönlendiren standart, kanun, yönetmelik ve tebliğlerin incelenmesini takiben, konuya ilişkin uygulamaların daha anlaşılır kılınması amacıyla, Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları temel alınarak, çeşitli amaçlarla taraf olunan “swap” sözleşmelerine ilişkin uygulamalar birer örnek yardımı ile açıklanmıştır. Çalışma tüm bu açıklamalardan sonra bankalar tarafından gerçekleştirilen “swap” sözleşmelerinin finansal tablolarda raporlanmasına yönelik ülkemizdeki mevcut uygulamalar ve bu uygulamaların uluslararası uygulamalar karşısındaki durumunun tespit edilmesi amacıyla geliştirilen bir vak’a çalışması ile tamamlanmıştır.

1970’li yılların başında Bretton-Woods Sistemi’nin çeşitli sebeplerden ötürü işlevsiz hale gelmesi ile birlikte döviz kurları, faiz oranları, ürün fiyatları dalgalanmaya başlamış ve finansal piyasalarda belirsizlikler yaşanmaya başlamıştır. İşletmeler bu dönemde ekonomik hayatın kaçınılmaz gerçeklerinden biri olan finansal risk kavramı ile tanışmışlar ve zamanla gerek kârlılıklarının, gerek mevcudiyetlerinin faaliyet gösterdikleri piyasanın taşıdığı riskin yanı sıra birçok finansal riske de bağlı olduğunu keşfetmişlerdir. Sözkonusu risklerin etkin ve zamanında yönetilmesi ihtiyacının ortaya çıkması, kaçınılmaz olarak finans teorisyen ve uygulamacılarını ilgili riskler için çeşitli finansal araçlar geliştirmeye yöneltmiştir. Bu araçlar arasında yer alan türev ürünler özellikle 1980’li yıllarda uluslararası finans piyasalarında müşterilerin yatırım finansmanı, risk yönetimi gibi karmaşık ve rekabete yönelik çeşitli ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla geliştirilmiş finansal ürünler olup, bu ürünler arasında yer alan “swap” sözleşmeleri oldukça kısa bir geçmişe sahip olmasına karşın, uluslararası sermaye piyasalarının en hızlı gelişip büyüyen, yeniliklere en açık ve sürekli yeni buluş ve tekniklerin türetildiği sözleşmelerdir.

“Swap” sözleşmeleri özellikle farklı kuruluşların farklı malî piyasalardaki değerliliğine bağlı olarak farklı kredi şartları ile karşı karşıya kalmaları sonucunda karşılaştıkları kredi koşullarını, sözleşme taraflarının kendi yararına olacak şekilde kullanmasını sağlamak amacı ile geliştirilmiş finansal araçlardır. Bu sözleşmelerin ilk defa paralel krediler ve karşılıklı kredilerin bir uzantısı olarak para “swap”ı şeklinde kullanılmaya başlanıldıkları kabul edilmektedir. “Swap” sözleşmelerinin de diğer tüm türev ürünler gibi ilk başlarda yalnızca riskten korunma amaçlı geliştirilip ancak zamanla farklı amaçlar doğrultusunda diğer para ve sermaye piyasası araçları ile birlikte kullanılmaya başlanması, sözkonusu ürünlerin yapısını ve kapsamını daha karmaşık hale getirmiş, bu durum da kaçınılmaz olarak ilgili sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve raporlamasına yönelik bir takım problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Konuya ilişkin muhasebeleştirme, değerlendirme ve raporlama sorunlarına çözüm ilk olarak FASB tarafından yayımlanan “Yabancı Para Çevirimi” konulu 52 sayılı standart ve 80 sayılı, “Futures Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi” konulu standartlarında “riskten korunma işlemleri muhasebesi” adı altında gündeme getirilmiştir. Ancak sözkonusu standartların çeşitli açılardan birbirleri ile tutarsız olması ve riskten korunma işlemlerinin yalnızca belirli bir bölümünü kapsamaması, bu standartların hükümlerinin uygulanmasında birtakım belirsizliklere yol açmıştır. FASB hem bu belirsizlikleri ortadan kaldırmak, hem de standartlarda yer alan hükümleri daha anlaşılır hale getirebilmek için konu üzerindeki çalışmalarını devam ettirmiş ve 1991 yılının Aralık ayında “Türev Ürünlerin Makul Değerleri Hakkındaki Bilgilerin Finansal Tablolarda Açıklanması” konulu 107 sayılı standardını, 1998 yılının Haziran ayında ise “Türev Ürünler ve Riskten Korunma İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi” konulu 133 sayılı standardını, yayımlamıştır. FASB’nin ardından IASB, 1995 yılının Haziran ayında “Finansal Araçlar: Açıklamalar ve Sunum” konulu 32 sayılı standardını, 1999 yılının Mart ayında ise “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi” konulu 39 sayılı standardını yayımlamış ve bu standartların hazırlanması aşamasında hemen hemen tümüyle FASB tarafından yayımlanmış olan standartların hükümlerine bağlı kalmıştır. Kurul 2005 yılının Ağustos ayında yayımladığı 7 sayılı “Finansal Araçlar: Finansal Tablo Dipnotlarında Açıklanması” konulu Uluslararası Finansal Raporlama Standardı ile daha önce yayımlamış olduğu 32 sayılı standartta da değişiklik yapmış ve finansal araçların finansal tabloların dipnotlarında açıklanması ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin standartları birbirinden ayırmıştır.

39 sayılı Uluslararası Muhasebe Standardı’nda, işletmelerin türev ürünleri, ancak ilgili oldukları sözleşmenin aktif hale gelmesi ile birlikte muhasebeleştirmelerinin mümkün olduğu belirtilerek, muhasebeleştirme işlemi sırasında sözkonusu araçların taşıdıkları özelliklere bağlı olarak, finansal varlık veya yükümlülük olarak sınıflandırılması ve makul değerleri üzerinden muhasebeleştirilmesi, sözkonusu finansal varlık ya da yükümlülüklerin, makul değerlerinin belirlenememesi durumunda ise, elde edilmeleri veya ihraç edilmeleri ile birebir ilişkilendirilebilecek işlem maliyeti üzerinden muhasebeleştirilmeleri öngörülmektedir.

Standart bu işlemlere taraf olma amaçlarını spekülasyon ve riskten korunma olmak üzere ikiye, riskten korunma amaçlı taraf olunması durumunda ise bu grubu kendi içerisinde a) makul değer riskinden korunma, b) nakit akışı riskinden korunma ve c) yabancı bir kuruluştaki net yatırım riskinden korunma olmak üzere üçe ayırmaktadır. Bir işleme riskten korunma amaçlı taraf olunması durumunda, Standart riskten korunma işlemleri muhasebesinin ilkelerinin uygulanmasını zorunlu kılmakta ancak sözkonusu ilkelerin uygulanabilmesi için öncelikle ilgili işlemin, belirlenen kriterlerin tamamını karşılaması şartını getirmektedir. İlgili işlemin bu kriterlerin hepsini birden sağlaması durumunda ise riskten korunma ilişkisinin türünün belirlenmesi ve uygun muhasebeleştirme ilkelerinin uygulanmasını gerekli kılmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra, 39 sayılı Uluslararası Muhasebe Standardı'nda riskten korunma işlemleri herhangi bir riskten korunma ilişkisinin, riskten korunma işlemleri muhasebesi için yeterli özelliklere sahip olabilmesinde riskten korunmanın etkinliğinin de önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Özellikle “nakit akışı riskinden korunma” ve “yabancı bir kuruluştaki net yatırım riskinden korunma” işlemlerinde izlenecek muhasebe ilkelerinde belirleyici faktör, ilgili riskten korunma ilişkisinin etkin olup olmamasıdır. Dolayısıyla işletmelerin, herhangi bir riskten korunma ilişkisine başlamadan önce bu işlemin etkin olarak kabul edilebilmesi için sağlaması gereken kriterleri belirlenmesi ve finansal tablolarının dipnotlarında bu kriterlerin açıklanması mecbur kılınmaktadır. Ancak unutulmaması gereken önemli bir husus, herhangi bir riskten korunma ilişkisinin etkin olup olmadığına ilişkin kriterlerin belirlenmesinde, halen birden fazla değerlendirme yönteminin kullanılmasının mümkün olduğu ve bu durumda göreceli olarak bir belirsizlik yaratıyor olmasıdır.

Ülkemizde “swap” sözleşmeleri 1980'li yılların başlarında kullanılmaya başlanmıştır. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda ülkemizde “swap” olarak adlandırılan işlemlerle, uluslararası finansal piyasalarda “swap” olarak adlandırılan işlemler arasında, birtakım farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıklardan ilki, “swap” işlemlerinin uluslararası piyasalarda gerçekleştirilme amaçları ile ülkemizdeki gerçekleştirilme amaçları arasındaki farklılıktır. Uluslararası piyasalarda

“swap” sözleşmelerine taraflar farklı piyasalarda farklı kredi değerlilikleri nedeniyle karşılaştıkları kredi koşullarını kendi lehlerine çevirmek amacıyla taraf olurlarken, ülkemizde çoğunlukla likitide ihtiyacını karşılamak amacıyla taraf olmaktadır. Ancak burada likitide ihtiyacı ile kastedilen gerçek bir likitide ihtiyacı değil, yalnızca istenilen döviz cinsinden likitide ihtiyacıdır. Farklılıklardan ikincisi ise, uluslararası piyasalarda gerçekleştirilen “swap” işlemlerinin vadeleri ile ülkemizde gerçekleştirilen “swap” işlemlerinin vadeleri arasında ortaya çıkmaktadır. Uluslararası piyasalarda “swap” işlemlerinin vadeleri minimum üç – altı ay arasında değişirken ülkemizdeki “swap” işlemleri 10 gün gibi çok kısa vadeli olarak da gerçekleştirilebilmektedir. Uluslararası uygulamalarla, ulusal uygulamalar arasında tespit edilen diğer bir farklılık ise “swap” sözleşmeleri uluslararası uygulamalarda üç aşamada ülkemizde ise iki aşamada gerçekleşmesidir. Uluslararası uygulamalarda birinci aşamada taraflar karşılıklı olarak anapara transferi yapmakta, ikinci aşamada karşılıklı olan faiz ödemeleri yapılmakta, üçüncü ve son aşamada ise anaparalar karşılıklı olarak tekrar transfer edilmektedir. Ancak ülkemizde gerçekleştirilen “swap” sözleşmeleri “spot bacak” ve “forward bacak” olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. “Spot bacak”ta üzerinde anlaşmaya varılan anapara tutarları karşılıklı olarak değiştirilmekte, “forward bacak”ta ise sözleşme tarihinde belirlenen forward kuru üzerinden “spot bacakta” değiştirilen anaparalar karşılıklı olarak iade edilmektedir. Ülkemizdeki uygulamada ayrıca bir faiz ödemesi yapılmamakta, sözleşme tarihinde hesaplanan “forward kuru”, faiz ödemesini de içerecek şekilde hesaplanmaktadır.

“Swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin ülkemizdeki yetkili mercilerce yapılan düzenlenmelerin hem kendi aralarında, hem de Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları ile diğer tüm konularda olduğu gibi bir birtakımlık sağlaması yönünde gerçekleştirilen çalışmalar halen devam etmektedir. Bu yönde yapılan çalışmalar incelendiğinde ülkemizdeki mevcut düzenlemelerin içeriklerinin her ne kadar Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları ile uyumlu bir şekilde oluşturulmasına çalışılmışsa da gerek kendi aralarında, gerek Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları ile farklılaştığı birtakım noktalar halen

mevcuttur. Konuya ilişkin uygulamalararası farklılaşma yaşanan noktalar ve çözüm önerilerinin aşağıdaki şekilde özetlenebilmesi mümkündür.

Ülkemizdeki uygulamalarla, Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları arasında farklılık yaşanan noktalardan birincisi; “swap” sözleşmeleri de dâhil olmak üzere tüm türev ürün sözleşmelerin, Nazım Hesaplara kaydedilerek, bilânço dışı yükümlülükler olarak takip edilmeleridir. Hâlbuki Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında sözkonusu sözleşmelerin taşıdıkları özelliklere bağlı olarak finansal varlık ya da finansal yükümlülük olarak muhasebeleştirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Ancak “swap” ve forward gibi borsa dışı işlem gören ve taraflarına bir seçenekten çok, bir mecburiyet yükleyen sözleşmelerin bilânço dışı hesaplarda değil, Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama standartlarında da olduğu gibi doğrudan taşıdıkları özelliklere göre “finansal varlık” veya “finansal yükümlülük” olarak muhasebeleştirilmeleri, dolayısıyla da bu şekilde finansal tabloların bir parçası olarak raporlanmaları daha uygundur.

BDDK “swap” sözleşmeleri de dâhil olmak üzere hemen hemen tüm türev ürün sözleşmelerinin çeşitli finansal risklerden korunmak amacıyla kullanıldıkları ve etkisinden korunulmak istenen risklerin sözleşmenin vade tarihine kadar halen mevcudiyetlerini koruyor olmasını da gözönünde bulundurarak “Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişki Genelge”nin karşılık ayrılmasına ilişkin esaslar bölümünde; vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler kapsamında değerlendirilmesi gereken, Döviz ve Faiz Haddi ile İlgili İşlemlerden Alacaklar hesaplarında izlenen kalemlerin, Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmeliğin 21 inci maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen krediye dönüştürme oranlarıyla çarpılması suretiyle bulunacak tutarlarının genel karşılık hesaplanmasında dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. Bankaların finansal tablolarında takip edilmeyen ancak çeşitli finansal risklerden korunmak amacıyla taraf olunan türev ürün sözleşmelerinin bir nevi kredi olarak kabul edilip, karşılık ayrılması gerekmektedir. Ancak finansal tablolarda takip

edilmeyen tutarlar için karşılık ayrılması kendi içerisinde çelişen bir durumdur. Dolayısıyla bu uygulama ancak sözkonusu sözleşmelerin “finansal varlık” veya “finansal yükümlülük” olarak finansal tablolarda yer alması durumunda doğrudur.

Sözleşmelerin ve sözleşmelerin koşullarına bağlı olarak kazanılan hak ve yüklenilen yükümlülüklerin, özelliklerine göre bilânço dışı hesaplarda değil, “finansal varlık” veya “finansal yükümlülük” olarak bilânço hesapları arasında yer alması, tekdüzen hesap plânında da konuya ilişkin bir takım düzenlemelerin yapılmasını kaçınılmaz olarak gerekli kılmaktadır. Bu nedenle TBB’nin ülkemizde faaliyet gösteren bankalar için yayımlamış olduğu tekdüzen hesap planına, bu sözleşmelerin “finansal varlık” veya “finansal yükümlülük” olarak muhasebeleştirilmesini mümkün kılacak yeni hesaplar hesap plânına ilâve edilmelidir.

“Swap” sözleşmelerinin değerlemesi konusu ise uluslararası uygulamalarda olduğu gibi ülkemizdeki uygulamalarda da ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuya ilişkin incelenen tüm standartlarda bu sözleşmelerin rayiç değerleri ile değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiş ancak rayiç değerlerin tespit edilmesinde kullanılacak belli başlı bir yöntem geliştirilmemiştir. Dolayısıyla çeşitli bankaların, konusunda uzman yetkilileriyle yapılan görüşmeler sonucunda bu sözleşmelerin değerlemelerinin yapılmasında da belirsizliklerin yaşandığı, bu konuda her bankanın kendi içerisinde tutarlı bir değerlendirme yöntemi geliştirmiş olduğu tespit edilmiştir. En kısa zamanda bu değerlendirme sorununa da ortak bir çözüm getirilmesi gerekmektedir.

Özetle; ülkemizde gerçekleştirilen “swap” işlemleri uluslararası uygulamalarda gerçekleştirilen “swap” işlemlerinden amaç, vade ve gerçekleştirilme aşamaları bakımından farklılık taşımaları sebebiyle yeniden tanımlanmalı, bir açıdan sözkonusu işlemlerin “swap” yerine başka bir isim altında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun yanısıra “swap” sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin ülkemizdeki uygulamalar uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartları tarafından getirilen uygulamalar ile tutarlı hale getirilmeli, sözkonusu sözleşmeler bilânço dışı hesaplar yerine bilânço hesapları olarak, sözleşmelerin aktif hale geldikleri anda muhasebeleştirilmeli ve

işletmelerin finansal tablolarında yer almalıdırlar. Ayrıca sözkonusu sözleşmelerin değeriemesi konusunda yaşanan belirsizlikler acilen çözümlenmeli ve ortak bir değerieme metodu belirlenmelidir.

KAYNAKÇA

KİTAP, TEZ VE MAKALELER

- AKÇAOĞLU, Ertuğrul : **Finansal Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi**, Ankara, Turhan Kitapevi, 2002.
- AKGÜÇ, Öztin : **Finansal Yönetim**, Geliştirilmiş 6.bası, İstanbul, Muhasebe Enstitüsü Yayınları, Avcıol Matbacılık, 1998.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf : “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, 2003.
- BURSAL, Nasuhi : “Yeni Finansal Araçların Muhasebe Sorunları”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:9, Temmuz 1992.s.57 - 63.
- CEYLAN, Ali : **Finansal Teknikler**, 4.bs., Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2002.
- CHAMBERS, Nurgül R. : **Türev Piyasalar**, İstanbul, Avcıol Basım, 1998.
- CHOI, Frederick D.S., Gary K. MEEK : **International Accounting** Fifth Edition, New Jersey , Prentice Hall, 2004.
- CLARK, E., M. LAVASSEUR, P. ROUSSEAU : **International Finance**, London, Chapman and Hall, 1993.
- COYLE, Brian : **Currency Swaps**, New York, AMA Publications, 2000.

- ÇELİKOĞLU, Ulvi : **“Döviz ve Faiz Risk Yönetiminin Fonksiyonel Etkileri ve Bankalarda Faizi Belirleyen Faktörler”**, İzmir, T.Vakıflar Bankası, T.A.O. Yeterlilik Tezi, 1994.
- DİNLER, Ülkü : **“Bankalarda Döviz Yönetimi ve Swap İşlemleri”**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İşletmecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.
- ERSAN, İhsan : **Finansal Türevler: Futures & Options & Swaps**, 2.bs., İstanbul, Literatür Yayınları, 1998.
- GÜMÜŞELİ, Saniye : **Döviz Kuru ve Faiz Oranı Risklerinden Korunma Teknikleri**, Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No:179, 1994.
- GÜNDÜZ, Lokman, Mehmet, TURAL : **Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi: Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Öneri**, İstanbul, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:193, 1995.
- HENDERSON, Schuyler, John, PIRCE : **Currency and Interest Rate Swaps**, Second Edition, London, ButterWoods, 1988.
- International Accounting Standards Board : **International Accounting Standarts, Financial Instruments: Recognition and Measurement**, IASB Publications, 2005.
- KAYGUSUZ, Sait Yüksel : **Finansal Türev Ürünlerinde Muhasebe Esasları**, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu, 1998.

- KESKİN, Filiz : **“Finansal Türev Ürünleri ve Vergilendirme”**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.
- KIRIM, Arman : **“Döviz ve Faiz Swapları”**, **Bankacılar**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, Temmuz 1991, s.30 - 34.
- KIYILAR, Murat : **“Swap, Swap Türleri ve Swap İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi”**, **İ.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi**, İstanbul, Cilt: 27, Sayı:1, Nisan 1998, s.83 -104.
- NORMAN, Leyla : **“Finansal Risk Yönetimi İçerisinde Swap, Finansal Niteliği Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye Uygulamaları”**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.
- ÖNCEL, Mualla, Ahmet KUMRULU, Nami ÇAĞAN, : **Vergi Hukuku: Gözden Geçirilmiş 21 Nisan 2006 Tarihli Değişiklikleri İşlenmiş 13. Bası**, Ankara Turhan Kitapevi, Mayıs 2006.
- ÖRTEN, Remzi, İpek ÖRTEN : **Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları**, Ankara Gazi Kitapevi, 2001.
- ÖZGÜR, Feridun : **Muhasebe İlkeleri**, 4.Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yayınları, Yayın No:72, Venüs Ofset, 1985.

- ÖZTÜRK, Veli : “Swap İşlemleri, Türk Banka İşletmelerinde Uygulanması ve Muhasebeleştirilmesi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış**, İstanbul, Ekim 2001, s.117 -135.
- PARLAKKAYA, Raif : **Finansal Türevler ile Mali Risk Yönetimi ve Muhasebe**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Mart 2003.
- PINAR, İbrahim : Yürürlükteki Tüm Vergi Kanunları, Ankara, Seçkin Yayınları, 2000.
- PİRİNÇCİ, Hümeysra : “**Swap İşlemleri ve Türkiye’deki Uygulaması**”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000.
- REDHEAD, Keith : **Financial Derivatives-An Introduction to Futures, Forwards, Options And Swaps**, Great Britain, Prentice Hall, 1997.
- REDHEAD, Keith, **Financial Risk Management**, England, Gower Steaward HUGHES : Publishing Company, 1988.
- SELVİ, Yakup : **Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi**, İstanbul, ARC Yayınları, Yayın No:5, 2000.
- SEYİDOĞLU, Halil : **Uluslararası Finans**, 2.bs., İstanbul, Güzem Yayınları, 1997.
- SHAPIRO, Alan C. : **Foundations of Multinational Financial Management**, Third Edition, y.y., John Willey & Sons, 1999.

- SMITHSON, Charles W. : **Managing Financial Risk, A Guide to Derivative Products, Financial Engineering and Value Maximization**, NewYork, McGraw Hill Publications, 1998.
- TOROSLU, M.Vefa : **Çağdaş Finansal Teknikler**, İstanbul, Beta Yayınları, Eylül 2000.
- TÜRKKAN, Cengiz : **“Swap Finansman Tekniği ve Muhasebeleştirme Esasları”**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Para-Banka Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1999.
- USLU, Serpil : **“Swap İşlemleri ve Türkiye’de Uygulama”**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1994.
- VAN HORNE, James C., John M. Wachowicz Jr. : **Fundamentals of Financial Management**, 8th Edition, New Jersey, Prentice Hall, 1991.
- YETİM, Sedat : **Swap İşlemleri ve Tek Düzen Hesap Planına Göre Bankalarda Muhasebeleştirilmesi**, Ankara, Nisan 1998.
- YÜCEL, Göksel : **“Vadeli Döviz İşlemlerinde Finansal Raporlama Sorunları”**, **İ.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı:1, Nisan 1993, s. 89-100.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

(Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/muy_30062005.doc , 9 Nisan 2006.	
“Bankaların Konsolide Finansal Tablolarının Düzenlenmesine İlişkin Tebliğ”, (Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/03112006_tebliğler/Bankalarin_Konsolide_Finansal_Tablolarinin_Duzenlenmesine_iliskin_Tebliğ_08112006.htm , 23 Kasım 2006.	
(Çevrimiçi) http://www.ceterisparibus.net/ , 26 Aralık 2005.	
(Çevrimiçi) http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk/sozbul ., 18 Aralık 2005, 26 Aralık 2005.	
(Çevrimiçi) http://economics.about.com/od/foreigntrade/a/bretton_woods.htm , 22 Aralık 2005.	
(Çevrimiçi) http://economics.about.com/od/foreigntrade/a/bretton_woods.htm , Aralık 2005.	22
(Çevrimiçi) http://www.seslisozluk.com/?word=swap , 30 Aralık 2005.	
(Çevrimiçi) http://www.isda.org/ , 4 Şubat 2006, 3 Mart 2006, 4 Mart 2006.	
(Çevrimiçi) http://www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm , 18 Şubat 2006.	
(Çevrimiçi) http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/muhsisteb1ekmuh1?OpenPage , 12 Mart 2006.	

Financial Accounting Standards Board, “Foreign Currency Translation”, Statement of Financial Accounting Standards No.52”, (Çevrimiçi) http://www.fasb.org/st/ , 10 Nisan 2006.
Financial Accounting Standards Board, “Accounting for Derivative Instruments and Hedging Activities”, Statement of Financial Accounting Standards No.133, (Çevrimiçi) http://www.fasb.org/st/ , 12 Nisan 2006.
Financial Accounting Standards Board, “Disclosures about Fair Value of Financial Instruments”, Statement of Financial Accounting Standards No.107, (Çevrimiçi) http://www.fasb.org/st/ , 15 Nisan 2006.
Financial Accounting Standards Board, “Statement of Cash Flows-Net Reporting of Certain Cash Receipts and Cash Payments and Classification of Cash Flows from Hedging Transactions”, Statement of Financial Accounting Standards No.104, (Çevrimiçi) http://www.fasb.org/st/ , 17 Nisan 2006.
International Accounting Standards Board, International Accounting Standard IAS 39: Financial Instruments Recognition and Measurement, (Çevrimiçi) http://www.accountingresearchmanager.com/wk/rm.nsf/3c1cdc26c9d0d9e2072564ac0082d2ac/b51847a6bb8c07ed86256dff005f093e?OpenDocument&rm=839378 4 Mart 2006.
International Accounting Standards Board, International Accounting Standard IAS 32: Financial Instruments: Disclosure and Presentation, (Çevrimiçi) http://www.accountingresearchmanager.com/wk/rm.nsf/3c1cdc26c9d0d9e2072564ac0082d2ac/6ac252baf23f34d386256dff00613a3a?OpenDocument&rm=390262 4 Mart 2006.

EK: 1- BDDK TEKDÜZEN HESAP PLANI VE İZAHNAMESİ HAKKINDA TEBLİĞ¹'İN TÜREV ÜRÜNLERE İLİŞKİN BÖLÜMÜ

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumundan:

Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ²

(22.06.2002 tarih ve 24793(Mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.)

Amaç

Madde 1- Bu Tebliğin amacı, tüm bankalar için muhasebeleştirme ve mali raporlama açısından tekdüzeni sağlama, tek tip bilanço ve gelir tablosunun doğrudan elde edilmesi, denetim ve gözetim için gerekli olan bilgilerin doğrulanabilir ve denetlenebilir bir şekilde doğrudan ve sağlıklı olarak elde edilmesi, ekonominin izlenmesi ve yönlendirilmesi için yetkili mercilerin ihtiyaç duyduğu bilgilerle, diğer istatistiki bilgilere doğrudan ulaşılması, finansal analiz, risk analizi, verimlilik analizi gibi çeşitli analiz ve yorumlar için ihtiyaç duyulan bilgilerin standart bir şekilde elde edilmesini sağlamaktır.

Kapsam

Madde 2- Türkiye’de faaliyette bulunan bütün bankalar bu Tebliğ hükümlerine tabidir.

Hukuki dayanak

Madde 3- Bu Tebliğ, 4389 sayılı Bankalar Kanununun 3 üncü maddesinin (11) numaralı fıkrası ile 13 üncü maddesi ve Muhasebe Uygulama Yönetmeliği hükümleri uyarınca düzenlenmiştir.

¹ (Çevrimiçi) <http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/mevzuat.htm#1>, 29 Ekim 2006.

² 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ, 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ, 16 Temmuz 2004 tarih ve 25524 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ, 9 Ekim 2004 tarih ve 25608 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ, 24 Mart 2005 tarih ve 25765 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ve 2 Kasım 2005 tarih ve 25984 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilen şeklidir.

Tekdüzen Hesap Planı Yapısı

Madde 4- Tekdüzen Hesap Planı, aşağıda belirtilen gruplardan oluşur;

0 DÖNEN DEĞERLER³

1 KREDİLER

2 YATIRIM AMAÇLI DEĞERLER VE DİĞER AKTİFLER

3 MEVDUAT VE DİĞER YABANCI KAYNAKLAR

4 ÖZKAYNAKLAR⁴

5 FAİZ GELİRLERİ

6 FAİZ GİDERLERİ

7 FAİZ DIŞI GELİRLER

8 FAİZ DIŞI GİDERLER

9 NAZIM HESAPLAR

Madde 5- Her grup içerisinde yer alan hesaplar, Türk parası ve yabancı para olarak ikiye ayrılmıştır. Yabancı para olarak belirtilen hesaplar, bankanın yabancı para işlemlerden doğan tutarların kaydedildiği hesaplardır. Bu hesaplardaki yabancı para bakiyeler, dönem sonlarında değerlemeye tabi tutularak ilgili hesaplara intikal ettirilir. Yabancı para hesaplardan ve işlemlerden sağlanan yabancı para faiz, komisyon ve gelirler, işlem tarihindeki kurdan Türk parasına çevrilir ve ilgili yabancı para kâr/zarar hesaplarına kaydedilir. Yukarıda belirtilen gelirler yabancı para yerine Türk parası üzerinden tahsil edilse bile, yine ilgili yabancı para kâr-zarar hesaplarına kaydedilir.

³ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

⁴ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

Madde 6- Hesap numaralama sistemi, belirli hesaplar hariç 6 haneden oluşmuştur. İstisnai hesaplar ise yedi haneden oluşmaktadır. Hesap numaralarının hanelere göre gösterimi aşağıda belirtildiği şekildedir:

1 2 3 4 5 6
A B C D E F

- A - Grup numarasını tanımlar,
- BC - Defteri kebir hesap numaralarını tanımlar,
- DE - Yardımcı hesap numaralarını tanımlar,
- F - Alt hesap numaralarını tanımlar.

Madde 7- Tekdüzen Hesap Planı'nda Türk parası ve yabancı para işlemler için çalışan hesaplar, 012 Yoldaki Paralar – Türk Parası, 013 Yoldaki Paralar – Yabancı Para örneğinde olduğu gibi defteri kebir seviyesinde ayrılmıştır. Defteri kebir hesaplarının son hanesi çift numaralı ise Türk Parası'nı, tek numaralı ise yabancı para ile çalışan hesapları ifade eder.

Tek Düzen Hesap Planı dışında defteri kebir hesaplarının açılması mümkün değildir. Bankalar, kullanmasalar bile Tekdüzen Hesap Planı kapsamında açılmış bütün defteri kebir hesapları ile yardımcı ve alt hesaplarını açmak zorundadırlar.

Değişiklik

Madde 8- Tekdüzen Hesap Planı'nda;

a) Kurumun izni olmadan defteri kebir seviyesinde yeni hesap açılmaz.

b) Defteri kebir düzeyinde açılmış olup yardımcı ve alt hesapları bulunmayan hesaplar için bankalar ihtiyaç duymaları halinde yardımcı, alt ve daha tali dereceli hesaplar açabilirler. ⁵

⁵ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

c) Defteri kebir hesabı ile birlikte 1 veya daha fazla yardımcı hesap varsa yeni yardımcı hesapların ilavesi, 1 veya daha fazla alt hesap varsa yeni alt hesapların ilavesi, Kurumun izniyle mümkündür.

d) Yardımcı hesap veya alt hesap seviyesinde tespit edilmiş maddeler için bankalar, gerek duyacakları alt ve daha tali hesapları, mevcut hesap numaralarının sonuna yeni haneler eklemek suretiyle açabilirler.

e) Altı ya da yedi haneli hesaplarda bankalar, döviz cinsi, müşteri numarası, kontrol numarası gibi hususları izlemek amacıyla, ilave haneler eklemek suretiyle daha alt seviyede hesaplar açabilirler.

f) “Diğer” hesaplar, ilgili bölümde ayrı bir hesap açılmasını gerektirmeyen büyüklükte olan işlemlerle sık tekrarlanmayan işlemlerin kaydı için ayrılmıştır. Bir işlem bu niteliği taşımadığı halde kaydedileceği özel bir hesap bulunmuyorsa, bu tür işlemler için Kurumdan izin alınarak özel bir hesabın açılması şarttır.

Bu madde uyarınca Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesinde yapılan değişiklikler, Kurumca bankalara duyurulmak suretiyle yürürlüğe girer.

Tekdüzen Hesap Planında Türev Finansal Araçlara İlişkin hesaplar aşağıdaki gibidir.

222 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI - T.P.

22207	TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR REESKONTLARI
222070	FAİZ VE GELİR REESKONTLARI
222071	KUR GELİR REESKONTLARI

223 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI - Y.P.

22307	TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR REESKONTLARI
223070	FAİZ VE GELİR REESKONTLARI
223071	KUR GELİR REESKONTLARI

278 MUHTELİF ALACAKLAR - T.P.

27805	TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR
278050	VERİLEN TEMİNATLAR
6 ...	
278059	DİĞER

279 MUHTELİF ALACAKLAR - Y.P.

27905	TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR
279050	VERİLEN TEMİNATLAR
7 ...	
279059	DİĞER

350 KARŞILIKLAR - T.P.

35000	GENEL KARŞILIKLAR ⁸
350002	GAYRİNAKDİ KREDİLER İÇİN AYRILANLAR

351 KARŞILIKLAR - Y.P.

35100	GENEL KARŞILIKLAR ⁹

⁶ 2 Kasım 2005 tarih ve 25984 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile çıkarılmıştır.

⁷ 2 Kasım 2005 tarih ve 25984 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile çıkarılmıştır.

⁸ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

⁹ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

360	FAİZ VE GİDER REESKONTLARI - T.P.
36007	TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR REESKONTLARI
360070	FAİZ VE GİDER REESKONTLARI
360071	KUR GİDER REESKONTLARI
361	FAİZ VE GİDER REESKONTLARI - Y.P.
36107	TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR REESKONTLARI
361070	FAİZ VE GİDER REESKONTLARI
361071	KUR GİDER REESKONTLARI
390	MUHTELİF BORÇLAR - T.P.
39005	TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR
390050	ALINAN TEMİNATLAR
10 ...	
390059	DİĞER
11 ...	
391	MUHTELİF BORÇLAR - Y.P.
39105	TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR
391050	ALINAN TEMİNATLAR
12 ...	
391059	DİĞER
13 ...	
750	SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ KÂRLARI - T.P.
751	SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ KÂRLARI - Y.P.
752	TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN KÂRLAR – T.P.¹⁴
75200	VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752000	VADELİ DÖVİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752001	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN

¹⁰ 2 Kasım 2005 tarih ve 25984 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile çıkarılmıştır.

¹¹ 2 Kasım 2005 tarih ve 25984 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile çıkarılmıştır.

¹² 2 Kasım 2005 tarih ve 25984 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile çıkarılmıştır.

¹³ 2 Kasım 2005 tarih ve 25984 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile çıkarılmıştır.

¹⁴ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

752002	VADELİ HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752003	VADELİ KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752009	DİĞER VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
75201	SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752010	SWAP PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752011	SWAP FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752012	SWAP HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752013	SWAP KREDİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752014	SWAP TOPLAM GETİRİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752015	SWAP KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752019	DİĞER SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
75202	FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752020	FUTURES PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752021	FUTURES FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752022	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752023	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753029	DİĞER FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
75203	OPSİYON ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
752030	PARA ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
752031	FAİZ ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
752032	MENKUL DEĞER ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
752033	KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
752039	DİĞER ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
75209	DİĞER TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN
753	TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN KÂRLAR – Y.P.¹⁵
75300	VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753000	VADELİ DÖVİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753001	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753002	VADELİ HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753003	VADELİ KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753009	DİĞER VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
75301	SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753010	SWAP PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753011	SWAP FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753012	SWAP HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753013	SWAP KREDİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753014	SWAP TOPLAM GETİRİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753015	SWAP KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753019	DİĞER SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN

¹⁵ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

75302	FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753020	FUTURES PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753021	FUTURES FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753022	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753023	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753029	DİĞER FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
75303	OPSİYON ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
753030	PARA ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
753031	FAİZ ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
753032	MENKUL DEĞER ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
753033	KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
753039	DİĞER ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
75309	DİĞER TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN
820	KARŞILIK VE DEĞER DÜŞME GİDERLERİ - T.P.
820034	GENEL KARŞILIK GİDERLERİ
870	SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ ZARARLARI - T.P.
871	SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ ZARARLARI - Y.P.
872	TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ZARARLAR – T.P.¹⁶
87200	VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872000	VADELİ DÖVİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872001	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872002	VADELİ HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872003	VADELİ KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872009	DİĞER VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
87201	SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872010	SWAP PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872011	SWAP FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872012	SWAP HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872013	SWAP KREDİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872014	SWAP TOPLAM GETİRİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872015	SWAP KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872019	DİĞER SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN

¹⁶ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

87202	FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872020	FUTURES PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872021	FUTURES FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872022	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872023	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872029	DİĞER FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
87203	OPSİYON ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
872030	PARA ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
872031	FAİZ ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
872032	MENKUL DEĞER ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
872033	KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
872039	DİĞER ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
87209	DİĞER TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN
873	TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ZARARLAR – Y.P.¹⁷
87300	VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873000	VADELİ DÖVİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873001	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873002	VADELİ HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873003	VADELİ KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873009	DİĞER VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
87301	SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873010	SWAP PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873011	SWAP FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873012	SWAP HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873013	SWAP KREDİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873014	SWAP TOPLAM GETİRİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873015	SWAP KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873019	DİĞER SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
87302	FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873020	FUTURES PARA ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873021	FUTURES FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873022	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873023	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873029	DİĞER FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
87303	OPSİYON ALIM SATIM İŞLEMLERİNDEN
873030	PARA ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
873031	FAİZ ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
873032	MENKUL DEĞER ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN

¹⁷ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

873033	KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
873039	DİĞER ALIM SATIM OPSİYONLARINDAN
87309	DİĞER TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN

964 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR – T.P.¹⁸

96400	VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
964000	VADELİ DÖVİZ ALIM İŞLEMLERİ
964001	VADELİ DÖVİZ SATIM İŞLEMLERİ
964004	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ ALIM İŞLEMLERİ
964005	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ SATIM İŞLEMLERİ
964006	VADELİ HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
964007	VADELİ HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
964008	VADELİ KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
964009	VADELİ KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
964018	DİĞER VADELİ ALIM İŞLEMLERİ
964019	DİĞER VADELİ SATIM İŞLEMLERİ

96410	SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİ
964100	SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ
964101	SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ
964102	SWAP FAİZ ALIM İŞLEMLERİ
964103	SWAP FAİZ SATIM İŞLEMLERİ
964108	SWAP HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
964109	SWAP HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
964110	SWAP KREDİ ALIM İŞLEMLERİ
964111	SWAP KREDİ SATIM İŞLEMLERİ
964112	SWAP TOPLAM GETİRİ ALIM İŞLEMLERİ
964113	SWAP TOPLAM GETİRİ SATIM İŞLEMLERİ
964114	SWAP KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
964115	SWAP KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
964118	DİĞER SWAP ALIM İŞLEMLERİ
964119	DİĞER SWAP SATIM İŞLEMLERİ

96420	FUTURES PARA İŞLEMLERİ
964200	FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ
964201	FUTURES PARA SATIM İŞLEMLERİ

96430	FUTURES FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
964300	FUTURES FAİZ ALIM İŞLEMLERİ
964301	FUTURES FAİZ SATIM İŞLEMLERİ

96431	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
964310	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ

¹⁸ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

964311	FUTURES HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
96432	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİ
964320	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
964321	FUTURES KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
96439	DİĞER FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİ
964390	DİĞER FUTURES ALIM İŞLEMLERİ
964391	DİĞER FUTURES SATIM İŞLEMLERİ

96440 OPSİYON ALIM SATIM İŞLEMLERİ

SATICI (KEŞİDECI) TARAF

964400	PARA ALIM OPSİYONLARI
964401	PARA SATIM OPSİYONLARI
964402	FAİZ ALIM OPSİYONLARI
964403	FAİZ SATIM OPSİYONLARI

ALICI (LEHDAR) TARAF

964404	PARA ALIM OPSİYONLARI
964405	PARA SATIM OPSİYONLARI
964406	FAİZ ALIM OPSİYONLARI
964407	FAİZ SATIM OPSİYONLARI

SATICI (KEŞİDECI) TARAF

964408	MENKUL DEĞER ALIM OPSİYONLARI
964409	MENKUL DEĞER SATIM OPSİYONLARI

ALICI (LEHDAR) TARAF

964410	MENKUL DEĞER ALIM OPSİYONLARI
964411	MENKUL DEĞER SATIM OPSİYONLARI

SATICI (KEŞİDECI) TARAF

964412	KIYMETLİ MADEN ALIM OPSİYONLARI
964413	KIYMETLİ MADEN SATIM OPSİYONLARI

ALICI (LEHDAR) TARAF

964414	KIYMETLİ MADEN ALIM OPSİYONLARI
964415	KIYMETLİ MADEN SATIM OPSİYONLARI

SATICI (KEŞİDECI) TARAF	
964418	DİĞER ALIM OPSİYONLARI
964419	DİĞER SATIM OPSİYONLARI
ALICI (LEHDAR) TARAF	
964420	DİĞER ALIM OPSİYONLARI
964421	DİĞER SATIM OPSİYONLARI
96499	DİĞER
964990	ALIM İŞLEMLERİ
964991	SATIM İŞLEMLERİ
965 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR – Y.P.¹⁹	
96500	VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
965000	VADELİ DÖVİZ ALIM İŞLEMLERİ-DÖVİZ – TL.
965001	VADELİ DÖVİZ ALIM İŞLEMLERİ-DÖVİZ – DÖVİZ
965002	VADELİ DÖVİZ SATIM İŞLEMLERİ – DÖVİZ – TL.
965003	VADELİ DÖVİZ SATIM İŞLEMLERİ – DÖVİZ – DÖVİZ
965004	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ ALIM İŞLEMLERİ
965005	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ SATIM İŞLEMLERİ
965006	VADELİ HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
965007	VADELİ HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
965008	VADELİ KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
965009	VADELİ KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
965018	DİĞER VADELİ ALIM İŞLEMLERİ
965019	DİĞER VADELİ SATIM İŞLEMLERİ
96510	SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİ
965100	SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ - TL.
965101	SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ - DÖVİZ
965102	SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ - TL.
965103	SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ - DÖVİZ
965104	SWAP FAİZ ALIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ - TL.
965105	SWAP FAİZ ALIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ - DÖVİZ
965106	SWAP FAİZ SATIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ - TL.
965107	SWAP FAİZ SATIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ – DÖVİZ
965108	SWAP HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
965109	SWAP HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
965110	SWAP KREDİ ALIM İŞLEMLERİ
965111	SWAP KREDİ SATIM İŞLEMLERİ
965112	SWAP TOPLAM GETİRİ ALIM İŞLEMLERİ
965113	SWAP TOPLAM GETİRİ SATIM İŞLEMLERİ

¹⁹ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

965114	SWAP KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
965115	SWAP KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
965118	DİĞER SWAP ALIM İŞLEMLERİ
965119	DİĞER SWAP SATIM İŞLEMLERİ
96520	FUTURES PARA İŞLEMLERİ
965200	FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ
965201	FUTURES PARA SATIM İŞLEMLERİ
96530	FUTURES FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
965300	FUTURES FAİZ ALIM İŞLEMLERİ
965301	FUTURES FAİZ SATIM İŞLEMLERİ
96531	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
965310	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
965311	FUTURES HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
96532	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİ
965320	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
965321	FUTURES KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
96539	DİĞER FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİ
965390	DİĞER FUTURES ALIM İŞLEMLERİ
965391	DİĞER FUTURES SATIM İŞLEMLERİ
96540	OPSİYON ALIM SATIM İŞLEMLERİ

SATICI (KEŞİDECI) TARAF

965400	PARA ALIM OPSİYONLARI
965401	PARA SATIM OPSİYONLARI
965402	FAİZ ALIM OPSİYONLARI
965403	FAİZ SATIM OPSİYONLARI

ALICI (LEHDAR) TARAF=

965404	PARA ALIM OPSİYONLARI
965405	PARA SATIM OPSİYONLARI
965406	FAİZ ALIM OPSİYONLARI
965407	FAİZ SATIM OPSİYONLARI

SATICI (KEŞİDECI) TARAF

965408	MENKUL DEĞER ALIM OPSİYONLARI
965409	MENKUL DEĞER SATIM OPSİYONLARI

ALICI (LEHDAR) TARAF	
965410	MENKUL DEĞER ALIM OPSİYONLARI
965411	MENKUL DEĞER SATIM OPSİYONLARI
SATICI (KEŞİDECI) TARAF	
965412	KIYMETLİ MADEN ALIM OPSİYONLARI
965413	KIYMETLİ MADEN SATIM OPSİYONLARI
ALICI (LEHDAR) TARAF	
965414	KIYMETLİ MADEN ALIM OPSİYONLARI
965415	KIYMETLİ MADEN SATIM OPSİYONLARI
SATICI (KEŞİDECI) TARAF	
965418	DİĞER ALIM OPSİYONLARI
965419	DİĞER SATIM OPSİYONLARI
ALICI (LEHDAR) TARAF	
965420	DİĞER ALIM OPSİYONLARI
965421	DİĞER SATIM OPSİYONLARI
96599	DİĞER
965990	ALIM İŞLEMLERİ
965991	SATIM İŞLEMLERİ
966	TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR – T.P.²⁰
96600	VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
966000	VADELİ DÖVİZ ALIM İŞLEMLERİ
966001	VADELİ DÖVİZ SATIM İŞLEMLERİ
966004	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ ALIM İŞLEMLERİ
966005	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ SATIM İŞLEMLERİ
966006	VADELİ HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
966007	VADELİ HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
966008	VADELİ KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
966009	VADELİ KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
966018	DİĞER VADELİ ALIM İŞLEMLERİ
966019	DİĞER VADELİ SATIM İŞLEMLERİ

²⁰ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

96610	SWAP ALIM VE SATIM İŞLEMLERİ
966100	SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ
966101	SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ
966102	SWAP FAİZ ALIM İŞLEMLERİ
966103	SWAP FAİZ SATIM İŞLEMLERİ
966108	SWAP HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
966109	SWAP HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
966110	SWAP KREDİ ALIM İŞLEMLERİ
966111	SWAP KREDİ SATIM İŞLEMLERİ
966112	SWAP TOPLAM GETİRİ ALIM İŞLEMLERİ
966113	SWAP TOPLAM GETİRİ SATIM İŞLEMLERİ
966114	SWAP KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
966115	SWAP KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
966118	DİĞER SWAP ALIM İŞLEMLERİ
966119	DİĞER SWAP SATIM İŞLEMLERİ

96620	FUTURES PARA İŞLEMLERİ
966200	FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ
966201	FUTURES PARA SATIM İŞLEMLERİ

96630	FUTURES FAİZ ALIM-SATIM İŞLEMLERİ
966300	FUTURES FAİZ ALIM İŞLEMLERİ
966301	FUTURES FAİZ SATIM İŞLEMLERİ

96631	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
966310	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
966311	FUTURES HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ

96632	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİ
966320	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
966321	FUTURES KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ

96639	DİĞER FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİ
966390	DİĞER FUTURES ALIM İŞLEMLERİ
966391	DİĞER FUTURES SATIM İŞLEMLERİ

96640	OPSİYON ALIM SATIM İŞLEMLERİ

SATICI (KEŞİDECI) TARAF

966400	PARA ALIM OPSİYONLARI
966401	PARA SATIM OPSİYONLARI
966402	FAİZ ALIM OPSİYONLARI
966403	FAİZ SATIM OPSİYONLARI

ALICI (LEHDAR) TARAF	
966404	PARA ALIM OPSİYONLARI
966405	PARA SATIM OPSİYONLARI
966406	FAİZ ALIM OPSİYONLARI
966407	FAİZ SATIM OPSİYONLARI
SATICI (KEŞİDECI) TARAF	
966408	MENKUL DEĞER ALIM OPSİYONLARI
966409	MENKUL DEĞER SATIM OPSİYONLARI
ALICI (LEHDAR) TARAF	
966410	MENKUL DEĞER ALIM OPSİYONLARI
966411	MENKUL DEĞER SATIM OPSİYONLARI
SATICI (KEŞİDECI) TARAF	
966412	KIYMETLİ MADEN ALIM OPSİYONLARI
966413	KIYMETLİ MADEN SATIM OPSİYONLARI
ALICI (LEHDAR) TARAF	
966414	KIYMETLİ MADEN ALIM OPSİYONLARI
966415	KIYMETLİ MADEN SATIM OPSİYONLARI
SATICI (KEŞİDECI) TARAF	
966418	DİĞER ALIM OPSİYONLARI
966419	DİĞER SATIM OPSİYONLARI
ALICI (LEHDAR) TARAF	
966420	DİĞER ALIM OPSİYONLARI
966421	DİĞER SATIM OPSİYONLARI
96699	DİĞER
966990	ALIM İŞLEMLERİ
966991	SATIM İŞLEMLERİ
967 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR – Y.P.²¹	
96700	VADELİ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
967000	VADELİ DÖVİZ ALIM İŞLEMLERİ

²¹ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

967001	VADELİ DÖVİZ SATIŞ İŞLEMLERİ
967004	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ ALIM İŞLEMLERİ
967005	VADELİ FAİZ SÖZLEŞMESİ SATIM İŞLEMLERİ
967006	VADELİ HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
967007	VADELİ HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
967008	VADELİ KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
967009	VADELİ KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
967018	DİĞER VADELİ ALIM İŞLEMLERİ
967019	DİĞER VADELİ SATIM İŞLEMLERİ
96710	SWAP ALIM SATIM İŞLEMLERİ
967100	SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ-TL
967101	SWAP PARA ALIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ-DÖVİZ
967102	SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ-TL
967103	SWAP PARA SATIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ-DÖVİZ
967104	SWAP FAİZ ALIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ-TL
967105	SWAP FAİZ ALIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ-DÖVİZ
967106	SWAP FAİZ SATIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ-TL
967107	SWAP FAİZ SATIM İŞLEMLERİ - DÖVİZ-DÖVİZ
967108	SWAP HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
967109	SWAP HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
967110	SWAP KREDİ ALIM İŞLEMLERİ
967111	SWAP KREDİ SATIM İŞLEMLERİ
967112	SWAP TOPLAM GETİRİ ALIM İŞLEMLERİ
967113	SWAP TOPLAM GETİRİ SATIM İŞLEMLERİ
967114	SWAP KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
967115	SWAP KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
967118	DİĞER SWAP ALIM İŞLEMLERİ
967119	DİĞER SWAP SATIM İŞLEMLERİ
96720	FUTURES PARA İŞLEMLERİ
967200	FUTURES PARA ALIM İŞLEMLERİ
967201	FUTURES PARA SATIM İŞLEMLERİ
96730	FUTURES FAİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
967300	FUTURES FAİZ ALIM İŞLEMLERİ
967301	FUTURES FAİZ SATIM İŞLEMLERİ
96731	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM SATIM İŞLEMLERİ
967310	FUTURES HİSSE SENETLERİ ALIM İŞLEMLERİ
967311	FUTURES HİSSE SENETLERİ SATIM İŞLEMLERİ
96732	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM SATIM İŞLEMLERİ
967320	FUTURES KIYMETLİ MADEN ALIM İŞLEMLERİ
967321	FUTURES KIYMETLİ MADEN SATIM İŞLEMLERİ
96739	DİĞER FUTURES ALIM SATIM İŞLEMLERİ

967390 DİĞER FUTURES ALIM İŞLEMLERİ
967391 DİĞER FUTURES SATIM İŞLEMLERİ

96740 OPSİYON ALIM SATIM İŞLEMLERİ

SATICI (KEŞİDECI) TARAF

967400 PARA ALIM OPSİYONLARI
967401 PARA SATIM OPSİYONLARI
967402 FAİZ ALIM OPSİYONLARI
967403 FAİZ SATIM OPSİYONLARI

ALICI (LEHDAR) TARAF

967404 PARA ALIM OPSİYONLARI
967405 PARA SATIM OPSİYONLARI
967406 FAİZ ALIM OPSİYONLARI
967407 FAİZ SATIM OPSİYONLARI

SATICI (KEŞİDECI) TARAF

967408 MENKUL DEĞER ALIM OPSİYONLARI
967409 MENKUL DEĞER SATIM OPSİYONLARI

ALICI (LEHDAR) TARAF

967410 MENKUL DEĞER ALIM OPSİYONLARI
967411 MENKUL DEĞER SATIM OPSİYONLARI

SATICI (KEŞİDECI) TARAF

967412 KIYMETLİ MADEN ALIM OPSİYONLARI
967413 KIYMETLİ MADEN SATIM OPSİYONLARI

ALICI (LEHDAR) TARAF

967414 KIYMETLİ MADEN ALIM OPSİYONLARI
967415 KIYMETLİ MADEN SATIM OPSİYONLARI

SATICI (KEŞİDECI) TARAF

967418 DİĞER ALIM OPSİYONLARI
967419 DİĞER SATIM OPSİYONLARI

ALICI (LEHDAR) TARAF

967420 DİĞER ALIM OPSİYONLARI

967421	DİĞER SATIM OPSİYONLARI
96799	DİĞER
967990	ALIM İŞLEMLERİ
967991	SATIM İŞLEMLERİ

982 EMANET VE REHİNLİ KIYMETLER - T.P.

98200	EMANET KIYMETLER
982007	TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR İÇİN

983 EMANET VE REHİNLİ KIYMETLER – Y.P.

98300	EMANET KIYMETLER
983007	TÜREV FİNANSAL ARAÇLAR İÇİN

Tekdüzen Hesap Planı İzahnamesi

Madde 10- Tekdüzen Hesap Planı'nda yer alan hesaplar, gruplar, defteri kebir ve gerekli görüldüğü hallerde yardımcı ve alt hesaplar bazında açıklanır.

Sözkonusu açıklamalar, ilgili hesapların işleyişini daha iyi anlamaya yönelik olup, muhasebe ve mali tablolar ilkeleri ile muhasebe standartlarına aykırılık teşkil etmez.

Tekdüzen Hesap Planı İzahnamesi'nde Türev Finansal Araçlara İlişkin hesaplar ait açıklamalar aşağıdaki gibidir.

222 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI – TÜRK PARASI²²

Dönem kârını ilgilendirdiği halde, henüz tahsil edilmemiş bulunan menkul değerler ve zorunlu karşılıklar faiz gelir reeskontları ile türev finansal araçların faiz, gelir ve kur reeskontları, faktoring alacaklarına ilişkin reeskontlar yanında diğer faiz ve gelir reeskontlarının döneme isabet eden bölümü bu hesaba borç kaydedilerek ilgili kâr/zarar hesabının alacağında gösterilir.

Yapısal pozisyon olarak tutulan menkul değerlerin faiz ve gelir reeskontları ise özkaynaklar altında ilgili oldukları fon hesabı ile karşılıklı çalışır.

²² 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete'de ve 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Tebliğler ile değiştirilmiştir.

Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Standardı uyarınca teslim tarihine göre muhasebeleştirilen menkul değerlerin, işlem tarihi ile teslim tarihi arasında gerçekleşen değer artışları bu hesapta izlenir.

Teslim tarihine göre muhasebeleştirilen menkul değerlerin işlem tarihi ile teslim tarihi arasında rayiç değerlerinde meydana gelen değişiklikler, ilgili varlığın değerlemesinde kullanılan esasa göre sonuç hesaplarına veya özkaynak kalemlerine intikal ettirilir.

Değerleme kurlarının başlangıç kurlarının üzerinde olması neticesinde dövize endeksli menkul değerlerin defter değerinde meydana gelen artışlar bu hesaba borç kaydedilerek ilgili kâr/zarar hesabının alacağında gösterilir.²³

223 DİĞER FAİZ VE GELİR REESKONTLARI - YABANCI PARA

222 Diğer Faiz ve Gelir Reeskontları – T.P. hesabı için yapılan açıklama, Türk parası yerine yabancı paranın esas alınması kaydıyla, bu hesap için de geçerlidir. Sabit fiyat üzerinden hareket gören bu hesap dönem sonları itibarıyla değerlemeye tabi tutulur.

278 MUHTELİF ALACAKLAR - TÜRK PARASI²⁴

Bankaya kredi işlemleri dışında, kredi alacağının temlik edilmesi işlemleri dahil olmak üzere diğer çeşitli işlem ve ilişkilerden dolayı borçlu duruma düşen, ancak Banka nezdinde cari hesabı bulunmayan kişi ve kuruluşların genelde kısa bir zamanda tasfiye edilmesi gereken borçları ile türev finansal araçlar için verilen teminatlar ve primler ile diğer alacakların takip edildiği aktif nitelikli bir hesaptır. Herhangi bir kredi alacağının temlik edilmesi neticesinde oluşan alacaklar haricinde, tasfiyeleri uzun zamana bağlı alacaklar bu hesapta izlenemezler. Burada belirtilen “uzun zaman” kavramı 2 yılın üzerinde kalan bir vadeyi ya da tahsil süresini ifade etmektedir. Ayrıca, banka ile Menkul Kıymetler Yatırım Fonu arasındaki Türk parası

²³ 2 Kasım 2005 tarih ve 25984 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

²⁴ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

mali ilişkilerden doğan alacaklar bu defteri kebir hesabındaki 27806 Menkul Kıymetler Yatırım Fonu Alacakları - T.P. yardımcı hesabında izlenir.

279 MUHTELİF ALACAKLAR - YABANCI PARA

278 Muhtelif Alacaklar – T.P. hesabındaki açıklama Türk parası yerine yabancı paranın esas alınmasıyla bu hesap için de geçerlidir. Ancak, banka ile Menkul Kıymetler Yatırım Fonu arasındaki yabancı para mali ilişkilerden doğan alacak 27906 Menkul Kıymetler Yatırım Fonundan Alacaklar - Y.P. yardımcı hesabında izlenir. Sabit fiyat üzerinden hareket gören bu hesap dönem sonları itibarıyla değerlendirme işlemine tabi tutulur.

350 KARŞILIKLAR- TÜRK PARASI

35000 GENEL KARŞILIKLAR²⁵

Bankaların, muhtemel kredi riskleri için, Bankalar Kanunu’nun 11 inci maddesinin (12) numaralı fıkrası hükmü uyarınca çıkarılan Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelikte belirlenen usul ve esaslar dâhilinde ayırdıkları genel karşılıkların kaydedilmesine özgü pasif nitelikli bir hesaptır.

351 KARŞILIKLAR- YABANCI PARA

350 Karşılıklar hesabı açıklaması yabancı para olmak kaydıyla bu hesap için de geçerlidir. Hesap sabit fiyat üzerinden hareket görür ve dönem sonlarında değerlemeye tabi tutulur.

...²⁶

²⁵ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

²⁶ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile çıkarılmıştır.

360**FAİZ VE GİDER REESKONTLARI- TÜRK PARASI**

Dönem sonları itibarıyla, Türk parası cinsinden mevduat, alınan krediler, çıkarılan tahviller ve diğer faiz ve gider doğurucu pasif hesaplar ile bilanço dışı hesaplarda kayıtlı diğer yükümlülükler üzerinden cari hesap dönemine ait olan faiz ve giderler, reeskonta tabi tutularak bu hesaba alacak ve ilgili gider hesaplarına borç kaydolunur.

361**FAİZ VE GİDER REESKONTLARI - YABANCI PARA**

360 Faiz ve Gider Reeskontları- T.P. hesabı için yapılan açıklama, Türk parası yerine yabancı paranın esas alınması kaydıyla bu hesap için de geçerlidir. Reeskonta tabi tutulan yabancı para faiz, gider ve kur gider reeskontları, reeskont tarihindeki kurdan Türk parasına çevrilerek ilgili hesaplara kaydolunur. Bu hesaptaki bakiye dönem sonlarında değerlemeye tabi tutulur.

390**MUHTELİF BORÇLAR - TÜRK PARASI**

Bankalarda alacaklı veya borçlu cari hesabı bulunmayan müşteri veya üçüncü şahısların bankalardan olan alacakları ile bankalarca açılan nakdi ve gayrinakdi kredilerin nakdi teminatı olarak alınan paraların, türev finansal araçlar için alınan teminatlar ve primler ile diğer borçların izlendiği pasif nitelikli bir hesaptır. Veraset yoluyla devredilecek mevduat ile hacizli mevduat bu hesapta izlenemez. Ayrıca, banka ile menkul kıymetler yatırım fonu arasındaki Türk parası mali ilişkilerden doğan borçlar bu defteri kebir hesabındaki 39025 Menkul Kıymetler Yatırım Fonu Borçları yardımcı hesabında izlenir.²⁷

...²⁸

Kredi kartı hamili tarafından taksitli veya taksitsiz olarak yapılan harcama tutarları, satış belgesinin düzenlendiği tarihten üye işyerine ödemenin yapıldığı ana kadar

²⁷ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

²⁸ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile çıkarılmıştır.

geçen sürede, bu defteri kebir hesabındaki 39090 Kredi Kartı Ödemelerinden yardımcı hesabının ilgili alt hesabının alacağında izlenir²⁹.

391 MUHTELİF BORÇLAR - YABANCI PARA

390 Muhtelif Borçlar – T.P. hesabındaki açıklama Türk parası yerine yabancı paranın esas alınmasıyla bu hesap için de geçerlidir. Sabit fiyat üzerinden hareket gören bu hesap dönem sonlarında değerlemeye tabi tutulur.

750 SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ KÂRLARI - TÜRK PARASI³⁰

Türk parası menkul değerlerin satışından doğan kârlar ile menkul değerlerin alım-satımı ile ilgili komisyon bedellerinin kaydedildiği bir hesaptır.

Menkul değerlerin satış tutarı ile elde etme maliyeti arasındaki fark faiz geliri olarak 580 Menkul Değerlerden Alınan Faizler – T.P. hesabına kaydedilirken, satış fiyatının, satış tarihindeki iskonto edilmiş değer üzerinde olması durumunda, iskonto edilmiş değer ile satış tutarı arasındaki olumlu fark bu hesaba gelir olarak yazılır³¹.

75003 Değerleme Kazancı hesabı, alım satım amaçlı menkul değerlerin değer artış hesabı ile karşılıklı çalışır.³²

²⁹ 9 Ekim 2004 tarih ve 25608 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

³⁰ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

³¹ 16 Temmuz 2004 tarih ve 25524 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

³² 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

**751 SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ KÂRLARI - YABANCI
PARA**

750 Sermaye Piyasası İşlemleri Kârları – T.P. hesabı için yapılan açıklama Türk parası yerine yabancı paranın esas alınması kaydıyla bu hesap için de geçerlidir.

Yabancı para sermaye piyasası işlemlerinden sağlanan kârların Türk parası karşılıklarının kaydedildiği bir hesaptır.³³

**752 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN KÂRLAR – TÜRK
PARASI³⁴**

Türev finansal araçlardan doğan kârların kaydedildiği bir hesaptır. Söz konusu kârlar sermaye piyasası işlem kârı niteliğindedir.³⁵

**753 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN KÂRLAR – YABANCI
PARA³⁶**

Yabancı para türev finansal araçlardan sağlanan kârların Türk parası karşılıklarının kaydedildiği bir hesaptır.

820 DEĞER DÜŞME GİDERLERİ - TÜRK PARASI

820034 GENEL KARŞILIK GİDERLERİ³⁷

Hesap, bankaların Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik uyarınca ayırdıkları genel karşılıkların kaydedilmesine

³³ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

³⁴ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

³⁵ 16 Temmuz 2004 tarih ve 25524 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

³⁶ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

³⁷ 31 Aralık 2002 tarih ve 24980 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

mahsustur. Bu hesap, 35000 Genel Karşılıklar - T.P yardımcı hesabı ile karşılıklı olarak çalışır.

870 SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ ZARARLARI - TÜRK PARASI³⁸

Türk parası menkul değerlerin satışından doğan zararların kaydedildiği bir hesaptır. Menkul değerlerin satış tutarı ile elde etme maliyeti arasındaki fark faiz geliri olarak 580 Menkul Değerlerden Alınan Faizler – T.P. hesabına kaydedilirken, satış fiyatının, satış tarihindeki iskonto edilmiş değer altında olması durumunda, iskonto edilmiş değer ile satış tutarı arasındaki olumsuz fark bu hesaba gider olarak yazılır³⁹.

871 SERMAYE PİYASASI İŞLEMLERİ ZARARLARI - YABANCI PARA

Alım-satım amaçlı menkul değerler hesabında yer alan yabancı para menkul kıymetlerin satışı halinde oluşan zararların Türk parası karşılıklarının kaydedildiği bir hesaptır.

872 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ZARARLAR – TÜRK PARASI⁴⁰

Türev finansal araçlardan doğan zararların kaydedildiği bir hesaptır.

873 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ZARARLAR– YABANCI PARA⁴¹

Yabancı para türev finansal araçlardan doğan zararların Türk parası karşılıklarının kaydedildiği bir hesaptır.

³⁸ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

³⁹ 16 Temmuz 2004 tarih ve 25524 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile değiştirilmiştir.

⁴⁰ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

⁴¹ 31 Aralık 2003 tarih ve 25333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Tebliğ ile eklenmiştir.

964 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR - TÜRK PARASI

965 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN ALACAKLAR - YABANCI PARA

966 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR - TÜRK PARASI

Bankanın döviz ve faiz haddi ile ilgili işlemleri aşağıdaki yardımcı hesaplarda izlenir.

VADELİ DÖVİZ ALIM SATIM İŞLEMLERİ

Bankanın vadeli olarak aldığı veya sattığı dövizlerin, bankaca belirlenen vadeli kur üzerinden Türk parası karşılıklarının izlendiği bir hesaptır.

PARA VE FAİZ SWAPLARI

İleride bir tarihte ters işlemle satılan paranın geri alınması şartıyla; bir paranın başka bir para ile aynı gün içinde değişimi işlemleri Para Swapları hesaplarında;

Aynı miktarda ve aynı vadedeki, ayrıca aynı geri ödeme miktarına sahip borcun faiz ödemelerinin veya bazen de geri ödeme taksitlerinin karşılıklı olarak değiştirilmesi işlemi olan faiz swapları Faiz Swapları hesaplarında izlenir.

FUTURES PARA SÖZLEŞMESİ İŞLEMLERİ

Standart miktardaki yabancı paranın gelecekteki bir tarihte teslimi ile ilgili sözleşmelerden kaynaklanan işlemler bu hesapta izlenir. Sözleşmenin alındığı ya da satıldığı gündeki döviz kuru esas alınır. Futures sözleşmelerde miktar, sözleşme

şartları ve teslim tarihi standart hale gelmiştir. Kâr veya zarar kurlardaki dalgalanmalar ile oluşur.

FUTURES FAİZ ALIM SATIM SÖZLEŞMESİ İŞLEMLERİ

Futures para işlemleri ile benzer niteliklere sahip olan ancak futures sözleşmelerinde teslimleri belirtilen menkul değerlerin (Hazine Bonoları, Devlet Tahvilleri) standartlaşmış miktarlarının faizi bu hesapta izlenir.

Kâr veya zarar faiz hadlerindeki değişimler ile ortaya çıkar.

PARA VE FAİZ OPSİYONLARI

Bir finansal aracın gelecekte belirlenen bir tarihte veya bu tarihten daha evvel, önceden belirlenmiş bir fiyattan satılması veya satın alınması hakkını veren opsiyon sözleşmelerinin kaydına özgü bir hesaptır. Söz konusu opsiyon hesapları satıcı (keşideci) taraf ile alıcı (lehdar) tarafın sözleşmelerinin izlenmesi amacıyla iki bölüme ayrılmıştır.

DİĞER

Yukarıda açıklanan işlemler dışında kalan, limitli faiz işlemleri, futures hisse senedi endeksine ilişkin işlemler gibi faizli ve dövizli türev işlemler bu bölümde izlenir.

967 TÜREV FİNANSAL ARAÇLARDAN BORÇLAR - YABANCI PARA

966 Türev Finansal Araçlardan Borçlar – T.P. hesabındaki işlemlerin yabancı para cinsinden tutarları bu hesapların ilgili alt ve yardımcı hesaplarında izlenir. Sabit fiyattan hareket görür. Ay sonları itibarıyla değerlemeye tabi tutulur.

EK:2- “SWAP” SÖZLEŞMELERİNDEN ELDE EDİLEN KAZANCIN VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN MEVZUAT

Döviz “swap”ı sözleşmelerinden elde edilen kazançlardan alınan vergilerin, ekonomik kaynak temel alınarak yapılan sınıflandırma ile “gelir üzerinden alınan vergiler” ve “harcamalardan alınan vergiler” olmak üzere iki ana bölümde incelenebilmeleri mümkündür.

Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Türk vergi sisteminde, gelir üzerinden alınan vergiler, gerçek kişilerin kazanç ve iratlarını kapsamına alan “gelir vergisi” ve tüzel kişilerin kazançlarını yükümlendiren “kurumlar vergisi” olmak üzere ikiye ayrılarak incelenebilmesi mümkündür.

Türkiye’de diğer türev ürün işlemleri gibi döviz “swap”ı sözleşmeleri de genel olarak, gerçek kişiler tarafından değil, kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla bu işlemlerden elde edilen gelirler kurum kazancına dâhil edilerek ticari kazanç esaslarına göre vergilendirilmektedir. Bu işlemlerin gerçek kişiler tarafından kullanımı ise daha sınırlıdır. Dolayısıyla uygulamadaki tartışmalar gerçek kişilerin türev ürün işlemlerine taraf olmaları durumunda bu işlemler sonucunda elde edecekleri gelirlerin, Gelir Vergisi Kanunu’nda tanımlanan gelir unsurlarından hangi gruba dâhil olduğu ve ne şekilde vergilendirilmesi gerektiği uygulaması üzerinde yoğunlaşmaktadır.¹

Gelir Vergisi

Gelir Vergisi Kanunu’nun 4369 sayılı Kanun ile değişik 1. maddesinde “gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir” ifadesi yer almakta ve aynı maddenin

¹ Filiz Keskin, “Finansal Türev Ürünleri ve Vergilendirme”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Bilim Dalı, 2002, s.93.

devamında ise gelir, “bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği, tasarruf veya harcamasına kaynak teşkil eden her türlü kazanç ve iratların safi tutarı” olarak tanımlanmaktadır.² Dolayısıyla elde edilen herhangi bir gelirin, gelir vergisi kanununu hükümlerine tabi olabilmesi için gerçek bir kişi tarafından elde edilmiş olması, ilgili tutarın gerçek kişi tarafından bir takvim yılı içerisinde elde edilmiş olması ve matrahın ilgili dönemde elde edilen kazanç ve iratların safi tutarı olması gerekmektedir.

Gelirin unsurları ise ilgili kanunun 4369 sayılı Kanun ile değişik 2.maddesinde;

- i) Ticari kazançlar;
- ii) Zirai kazançlar;
- iii) Ücretler;
- iv) Serbest meslek kazançları;
- v) Gayrimenkul sermaye iratları;
- vi) Menkul sermaye iratları;
- vii) Kaynağı ne olursa olsun her türlü kazanç ve iratlar olarak belirlenmiştir.

Diğer işlemlerde olduğu gibi döviz “swap”ı sözleşmelerinin de vergiye tabi tutulabilmeleri için bu işlemler sonucunda bir gelir elde edilmesi gerekmektedir. Ancak gelirin nitelikleri arasında yer alan “elde etme” kavramı, Gelir Vergisi Kanunu’nda açıklanmamaktadır. Elde etme kavramı için kanunda bir açıklama yer almadığı ve konunun Türkçe yazında ilke olarak muhasebe kavramları ve bilânço teorisi çerçevesinde halledilmeye çalışılması sebebiyle, bu kavram için muhasebeleştirme esaslarından yararlanılması uygun görülmektedir. Dolayısıyla, kanundaki düzenlemeler de dikkate alınmak suretiyle gelirin elde edilmesinde tahakkuk ilkesinin* ve tahsil ilkesinin** geçerli olduğu ifade edilmektedir. Bu ayırım çerçevesinde Gelir Vergisi Kanunu’nun hükümleri irdelendiğinde “elde etme”

² İbrahim Pınar, “Yürürlükteki Tüm Vergi Kanunları”, Ankara, Seçkin Yayınları, 2000, s.23.

* “accrual basis” olarak tanımlanmaktadır.

** “cash basis” olarak tanımlanmaktadır.

konusunda ilke olarak tahsil esasının kabul edildiği, ancak ticari ve ziraî kazançlarda tahakkuk ilkesinin gelirin elde edilmesi için yeterli sayıldığı dile getirilmektedir.³

Gelir Vergisi Kanunu’nda vergi yükümlülüğü “tam yükümlülük” ve “dar yükümlülük” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kanun’un 3.maddesinde aşağıdaki özellikleri taşıyan gerçek kişilerin Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazanç ve iratların tamamı üzerinden vergilendirilecekleri belirtilmiştir;

- i) Türkiye’de yerleşmiş olanlar;
- ii) Resmi daire ve müesseselere veya merkezi Türkiye’de bulunan teşekkül ve teşebbüslere bağlı olup adı geçen daire, müessese teşekkül ve teşebbüslerin işleri dolayısıyla yabancı memleketlerde oturan Türk vatandaşları (bu gibilerden, bulundukları memleketlerde elde ettikleri kazanç ve iratları dolayısıyla Gelir Vergisine veya benzeri bir vergiye tabi tutulmuş bulunanlar, mezkûr kazanç ve iratlar üzerinden ayrıca vergilendirilmezler.)

Kanunun 6.maddesinde ise “dar mükellefiyetin” tanımı yapılmış ve Türkiye’de yerleşmiş olmayan gerçek kişilerin sadece Türkiye’de elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden vergilendirilecekleri hükme bağlanmıştır.

Bu açıklamaların ışığında döviz “swap”ı sözleşmelerine taraf olan gerçek kişilerin tam mükellef olmaları durumunda, gerek Türkiye içinde, gerek Türkiye dışında elde ettikleri tüm kazanç ve iratların üzerinden vergilendirileceklerken, bu kişilerin dar mükellef olmaları durumunda ise sadece Türkiye’de elde ettikleri kazanç ve iratlar üzerinden vergilendirilecekleri anlaşılmaktadır.

Döviz “swap”ı sözleşmelerinden elde edilen gelirin doğru bir şekilde vergilendirilebilmesi için öncelikle elde edilen gelirin, Kanunun 2. maddesinde belirtilen gelir unsurlarından hangi sınıfa girdiğinin tespit edilmesi gerekmektedir.

³ Mualla Öncel, Ahmet Kumrulu, Nami Çağan, “**Vergi Hukuku: Gözden Geçirilmiş 21 Nisan 2006 Tarihli Değişiklikleri İşlenmiş 13. Bası**”, Ankara Turhan Kitapevi, Mayıs 2006, s.250.

Başka bir ifade ile ilgili maddede yer alan gelir unsurlarına bakıldığında, döviz “swap”ı sözleşmelerinden elde edilen gelirlerin, ticari kazanç, menkul sermaye iradı ve ya kaynağı ne olursa olsun diğer her türlü kazanç ve iratlardan hangisinin özelliklerine sahip olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bu durumda yapılması gereken ilk şey, öncelikle bu işlemlerden elde edilen gelirlerin ticari bir işletme bünyesinde elde edilip edilmediğidir. Şayet gelir ticari bir işletme bünyesinde elde edilmiş ise o durumda elde edilen gelir de ticari gelir kabul edilerek, ticari gelirlerle aynı şekilde vergilendirilmelidir. Ancak Gelir Vergisi Kanunu’nun 37.maddesinde yer alan genel tanımlamada bir gelirin ticari ve sınaî bir gelir olarak belirlenmesini kolaylaştıracak hiçbir ipucu yer almamaktadır. Bu nedenle bu durumlarda Ticaret Kanunu’nun ilgili hükümlerinden yararlanmak faydalı olmaktadır.

Ticari kazanç ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de “gider kısıtlaması” uygulamasıdır. Gelir Vergisi Kanunu’nun 41.maddesinin 8.bendinde; “Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre, dönem sonu stoklarını son giren ilk çıkar yöntemine göre değerleyen veya amortismanına tabi iktisadi kıymetlerini yeniden değerlemeye tabi tutanların işletmede kullandıkları yabancı kaynaklara ilişkin faiz, komisyon vade farkı, kâr payı, kur farkı ve benzeri adlar altında yaptıkları giderler ve maliyet unsurları toplamına (yatırımın maliyetine eklenenler hariç) aşağıdaki indirim oranının uygulanması suretiyle bulunacak kısmın %25’inin gider olarak indiriminin kabul olmayacağı hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla döviz “swap”ı sözleşmelerinden doğan komisyon gideri ve kur farklarının gider kısıtlaması uygulamasına tabi olması sözkonusu değildir.

Gerçek kişiler tarafından döviz “swap”ı sözleşmelerinden elde edilen gelirlerin ticari kazanç olarak değerlendirilmemesi durumunda bu kazançların menkul sermaye iradı olarak mı yoksa kaynağı ne olursa olsun diğer her türlü kazanç ve iratların kapsamına girip girmeyeceği konusunda bir karara varılmalıdır.

Yasada yer alan genel tanımlamaya göre menkul sermaye iradının ana unsurları aşağıdaki gibidir;⁴

- i) Gelir, nakdi sermaye veya para ile temsil edilebilen değerlerden oluşan sermaye dolayısıyla elde edilmiş olmalıdır. Para ile temsil edilen değerler başlıca tahvil, hisse senedi, mevduat sertifikası ve benzeri menkul kıymetlerdir.
- ii) Gelir sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışındaki faaliyetlerden elde edilmiş olmalıdır.
- iii) Gelir, faiz, kâr payı ve kira adı altına elde edilmelidir.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinde “sahibinin ticari, zirai veya mesleki faaliyeti dışında nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil sermaye dolayısıyla elde ettiği kâr payı, faiz, kira ve benzeri iratlar menkul sermaye iradıdır” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadenin sonunda yer alan “ve benzeri iratlar menkul sermaye iradıdır” bölümü, bir görüşe göre, türev ürün sözleşmelerinde sözleşmelerin başlangıcında belirli bir miktar nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerin yatırılması sonucunda elde edilen her türlü gelir anlamını taşımakta, ancak diğer bir görüşe göre sözkonusu faiz, kâr payı veya kira olarak nitelendirilmesi mümkün olmadığından türev ürün sözleşmelerinin bu kapsamda değerlendirilemeyeceği anlamını taşımaktadır. Her ne kadar döviz “swap”ı sözleşmelerinde nakdi sermaye veya para ile temsil edilen değerlerden müteşekkil sermaye dolayısıyla bir gelir elde edilmesi sözkonusuysa da elde edilen gelirin kâr payı ya da kira olarak değerlendirilemeyeceği ortadadır. Bu nedenle döviz “swap”ı sözleşmelerinden elde edilen kazançların menkul sermaye iradı olarak değerlendirilmesi uygun değildir.

“Swap” sözleşmelerinden elde edilen gelirlerin, ticari kazanç ve menkul sermaye iradı olara kabul edilmediği durumlarda, sözkonusu gelirin kaynağı her ne olursa olsun diğer kazanç ve iratlar olarak kabul edilip edilmemesi gerektiği sorusu ortaya

⁴ Keskin, a.g.e., s.139.

çıkılmaktadır. Gelir Vergisi Kanunu’nun 4369 sayılı kanun ile değişik 80. maddesine göre, Gelir Vergisi Kanunu’nun 2. maddesinin 1-6 numaralı bentlerinde yer alan gelir unsurları ile herhangi bir şekilde ilişkilendirilemeyen gelirlerin, kaynağı ne olursa olsun, diğer kazanç ve iratlar olarak vergilendirilebileceği belirtilmektedir. Ancak bu vergilendirmenin yapılabilmesi için bu nitelikteki gelirin, Kanun’un 103.maddesinde yazılı tarifenin birinci ve ikinci gelir dilimleri toplamının yarısını aşması gerektiği de belirtilmiştir.

Tüm türev işlemlerde olduğu gibi “swap” işlemleri ile ilgili olarak karşılaşılan ve vergilendirme açısından önem taşıyan hususlardan birisi de bu işlemler sonucunda oluşan kâr ve zararın tespiti konusunda yaşanmaktadır. Zira “swap” işlemleri sonucunda elde edilen kâr veya zarar ancak işleminin gerçekleştiği vade tarihinde ortaya çıkacaktır. Bu nedenle “swap” sözleşmelerinin dönem sonlarında herhangi bir şekilde değerlemeye tabi tutulup tutulmamaları gerektiği, tutulacaklarsa meydana gelen kazancın ne tür bir kazanç olarak nitelendirilmesi, dolayısıyla ilgili kazancın nasıl vergilendirileceği de belirsizliğini halen korumaktadır.

Kurumlar Vergisi

Kurumlar Vergisi, Türk Vergi Sistemi’nde geliri vergilendiren ikinci vergi türü olup, gelir vergisinden ayrı bir yasa ile düzenlenmiştir. Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 1.maddesine göre verginin konusu kurum kazançlarıdır ve kurum kazancı gelir vergisi konusuna giren gelir unsurlarından oluşmaktadır. Dolayısıyla gelir vergisinin konusunu oluşturan kazanç ve iratlar kurumlar vergisinin yükümlüleri tarafından elde edildiklerinde kurum kazancı niteliği kazanmaktadır.

Kurumlar Vergi’si gerçek kişiler, bireysel işletmeler ve şahıs şirketleri dışında bir kısım tüzel kişilerle tüzel kişiliği bulunmayan bir kısım oluşumların gelirini vergilendirmektedir. Vergi sınıflandırmaları içinde kurumlar vergisi, yasal yükümlünün ödeme gücünü vergilendirmeyi hedef aldığı için, gelir vergisi gibi

dolaysız vergi niteliği taşımaktadır. Ancak gelir vergisinden farklı olarak kurumlar vergisi kişisel (sübjektif) bir vergi değil, nesnel (objektif) bir randıman vergisidir.

Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 1. maddesinde, kurumlar vergisi yükümlüleri, sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu müesseseleri, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıkları olarak yer almaktadır.⁵

Kurumlar Vergisi’nde vergi yükümlülüğünün kapsamı yer ve yükümlüler itibarıyla gelir vergisinde olduğu gibi “tam” ve “dar” yükümlülük esaslarına bağlanmıştır. Ancak Kurumlar Vergisi’nde, gelir vergisinden farklı olarak bu verginin yükümlülerinin özelliği göz önüne alınarak “yerleşme” kavramı yerine “kurum merkezi” kavramına ve bu kavramın yasal merkez ile iş merkezi çeşitlerine yer verilmiştir. Tam yükümlülük kapsamına giren kurumlar gerek Türkiye içinde, gerek Türkiye dışında elde ettikleri gelirler üzerinden vergilendirilirlerken, dar yükümlü kurumlar ise sadece Türkiye’de elde ettikleri gelir üzerinden Türkiye’de vergilendirilmektedirler.⁶

Kurumlar Vergisi’ni doğuran olay gelir vergisinde olduğu gibi, gelirin-kurum kazancının-elde edilmesidir. Tam yükümlüler bakımından kurum kazancı hangi gelir unsurundan elde edilirse edilsin ticari kazançlara ilişkin kurallara tabi olduğu gibi, elde etme tahakkuk esasına bağlanmıştır. Ancak dar yükümlüler için farklı kurallar belirlenmiştir. Dar yükümlü bir kurumun Türkiye’de elde ettiği kurum kazancı içinde ticari ya da zirai kazanç unsurları bulunuyorsa, kurumun kazancı tahakkuk esasına göre belirlenir. Kurum kazancı içinde ticari ya da zirai gelir unsurları yer almıyor ise, Gelir Vergisi Kanunu’ndaki diğer kazanç türlerine ilişkin hükümlere göre elde edilmiş sayılır.

⁵ Pınar, **a.g.e.**, s.

⁶ Öncel, Kumrulu, Çağan, **a.g.e.**, s.335.

Türev ürünlerin vergilendirilmesi konusunda gelir vergisi bakımından yapılan belirlemeler kurumlar vergisi için de geçerlidir. Ancak kurumlar vergisi bakımından farklılık gösteren yönler şu şekilde özetlenebilir:

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 15. maddesinin 13.bendinde, Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre dönem sonu stoklarını ilk giren ilk çıkar yöntemine göre değerleyen veya amortismanına tabi sabit kıymetlerini yeniden değerlemeye tabi tutan Banka, Sigorta Şirketleri ve Finans Kurumları dışındaki diğer kurumların Gelir Vergisi Kanunu'nun 41.maddesinin 8.bendine göre hesapladıkları giderler kurum kazancının tespitinde indiremeyecekleri hükmünü getirmiştir. Bununla kastedilen, kurumların kullandıkları yabancı kaynaklara ilişkin faiz, komisyon, vade farkı, kur farkı ve benzer adlar altında yaptıkları giderler ve maliyet unsurları toplamına (yatırımın maliyetine eklenenler hariç) Maliye Bakanlığı'nca belirlenecek indirim oranının uygulanması suretiyle bulunacak kısmın %25'ini gider olarak indiremeyeceklerdir.

Yabancı kaynak kullanımında bir araç olarak türev ürünlerden yararlanıldığı durumlarda bunlar dolayısıyla yapılan faiz ve kur farkı ödemelerinin gider kısıtlamasına tabi olacağı açıktır. Ancak bu işlemlerin aynı amaçla bankalar, sigorta şirketleri veya finansal kurumlarınca kullanıldığı hallerde herhangi bir kısıtlama sözkonusu olmayacaktır.

Türev ürünlerin ve özellikle de “swap” sözleşmelerinin kurumlar vergisinde örtülü kazanç dağıtmak amacıyla da kullanılabilmesi mümkündür. Kanunun örtülü kazanç dağıtımını düzenleyen 17. maddesinin 3.bendinde “emsaline göre göze çaracak derecede yüksek veya düşük faiz ve komisyonlarla ödünç para alınıp verildiği durumlarda örtülü kazanç dağıtımının varlığına da işaret edilmiştir.⁷

⁷ Ertuğrul Akçaoğlu, “**Finansal Türev Ürünlerin Vergilendirilmesi**”, Ankara, Turhan Kitapevi, 2002, s. 81.

Harcamalardan Alınan Vergiler

Harcamalardan alınan vergiler üretilen, satılan yahut tüketilen mal ve hizmetler üzerine konulan vergilerdir. Geliri veya serveti elde edildiklerinde değil, harcandıkları zaman mal ve hizmetlerin fiyatları içine gizlenmiş olarak vergilendirirler. Harcamalardan alınan vergiler, vergiyi doğuran olayın niteliğine göre “iktisadi muamele vergileri” ve “hukuki muamele vergileri” olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. İktisadi muamele vergileri, iktisadi nitelikteki el değiştirme, tüketim gibi ekonomik işlemler dolayısıyla yapılan harcamalardan alınırken, hukuki muamele vergileri, tek veya iki taraflı hukuki işlemlerden bir kısım idari karar ve tasarruflardan alınan, damga vergisi ve harçlar gibi vergilerdir.⁸

Katma Değer Vergisi

Katma Değer Vergisi’nin konusu Türkiye’de ticari, sınaî, zirai ve mesleki faaliyetler çerçevesinde yapılan mal teslimleri, hizmet ifaları ile her türlü mal ve hizmet ifaları ile her türlü mal ve hizmet ithalâtıdır. Bunların yanı sıra birtakım teslim ve hizmetler de tek tek sayılmak suretiyle belirlenmiştir. Katma Değer Vergisi Kanunu vergiyi doğuran olayı, verginin konusunu oluşturan işlemler bakımından ayrı ayrı esaslara bağlayarak düzenlemiştir.⁹

Katma değer vergisinin matrahı genel olarak teslim ve hizmet işlerinin karşılığını oluşturan bedel olarak tanımlanmış ancak bu tanımlamanın yanı sıra kanun tarafından verginin konusuna giren işlemin özelliğine bağlı olarak vergi matrahının değerlendirme yoluyla saptanabileceği de belirtilmiştir.

Katma değer vergisinin yasal oranı, genel olarak ilgili kanunun 28.maddesinde, vergiye tabi bütün işlemler için %10 olarak tespit edilmiştir. Ancak Bakanlar Kurulu bu oranı dört katına kadar arttırmaya, %1’e kadar indirmeye, bu oranlar dâhilinde

⁸ Öncel, Kumrulu, Çağan, **a.g.e.**, s.395.

⁹ Öncel, Kumrulu, Çağan, **a.g.e.**, s.400.

çeşitli mal ve hizmetler ile bazı malların perakende aşaması için farklı vergi oranları tespit etmeye yetkili kılındığından, vergi oranlarını çeşitli mal ve hizmetler için farklılaştırmak üzere çeşitli tarihlerde bir dizi bakanlar kurulu kararı yayınlanmıştır.¹⁰

Katma Değer Vergisi Kanunu oldukça geniş bir istisna alanı öngörmüştür. Kanunun 3297 ve 4369 sayılı kanunlarla değişik 17.maddesinin 4.fıkrasının (g) bendi “Külçe altın, külçe gümüş, döviz, para,..... hisse senedi ve tahvil teslimlerini” vergiden istisna etmiştir. Dolayısıyla döviz “swap”ı sözleşmelerinin de konusu “döviz” olması nedeniyle, bu sözleşmeler kanunun ilgili hükmü uyarınca katma değer vergisinden muaf tutulmuşlardır.

Bunun yanı sıra Kanunun 17.maddesinin 4.fıkrasının (e) bendinde “Banka ve Sigorta muameleleri kapsamına giren işlemler ile sigorta, acente ve prodüktörlerinin sigorta muamelelerine ilişkin işlemleri katma değer vergisinden istisna edilmiştir” ifadesi yer almaktadır. Ülkemizde döviz “swap”ı sözleşmeleri, önceki bölümlerde de belirtilmiş olduğu üzere çoğunlukla bankalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, bu işlemlerin bankalar tarafından gerçekleştirilmesi durumunda da, ilgili işlem Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin kapsamına gireceği için Katma Değer Vergisi’nden muaf olacaktır.

Banka Ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nin konusu Kanunun 1.maddesinde “Banka ve sigorta şirketlerinin 10.6.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu’na göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar” olarak tanımlanmıştır. Başka bir ifade ile banka ve sigorta şirketlerinin yalnızca bankacılık ve sigortacılık hizmetlerinden elde

¹⁰ Öncel, Kumrulu, Çağan, **a.g.e.**, s.405.

ettikleri paralar değil, yaptıkları tüm işlemler sonucunda lehlerine kalan paralar Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabidir.

Banka ve Muameleleri Vergisi'nin yükümlüleri, Kanun'da bankalar, bankerler ve sigorta şirketleri olarak, verginin matrahı ise banka, banker ve sigorta şirketlerinin her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün işlemler dolayısıyla kendi lehlerine her ne isim altında olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paranın tutarı olarak belirlenmiştir. Ancak kambiyo alım ve satımlarında, kambiyo satışının toplam tutarı verginin matrahı olarak tanımlanmıştır. Kanunun aynı maddesinde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nde, vergi matrahından gider ve vergi adı altında indirim yapılamayacağı; banka ve sigorta muameleleri vergisinin de matraha dâhil edilemeyeceği belirtilmiştir.

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin yasal oranı %15, kambiyo muameleleri içinse bu oran % 01 olarak belirlenmiştir. Bakanlar Kurulu bu maddede belirtilen vergi oranını bankalar arası mevduat muameleleri ile 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası muameleleri ve diğer banka ve sigorta muameleleri için ayrı ayrı veya birlikte %1'e kadar indirmeye ve yukarıdaki oranı aşmayacak şekilde yeniden tespit etmeye yetkili kılınmıştır. Bu durumda çeşitli işlemlerden alınacak Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin oranları 28/8/1998 Tarih ve 98/11591 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile¹¹

- i) Bankalar arası mevduat muameleleri sonucu lehe alınan paralar üzerinden %1;
- ii) Bankalar ile 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasası muameleleri sonucu lehe alınan paralar üzerinden %1;
- iii) Kambiyo işlemlerinde satış tutarı üzerinden % 01;
 - a. Bankalar arası kambiyo satışlarında satış tutarı üzerinden sıfır,

¹¹ 01.09.1998 tarih ve 23450 sayılı Resmi Gazete

- iv) Diğer banka ve sigorta muamelelerinde lehe alınan paralar üzerinden %5 olarak uygulanmaktadır.

Kanun'un 29.maddesinin (p) bendi ile "arbitraj muameleleri ve bu muameleler sonucunda lehe alınan paralar Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden muaf tutulmuştur. Bu bendin hükmü ile arbitraj işlemleri hem kambiyo satışları üzerinden alınan %01 oranındaki BSMV'den, hem de arbitraj işlemi sonucunda lehe bir para kalması halinde bu tutarlar üzerinden %5 oranındaki BSMV'den istisna edilmiştir. Ancak arbitraj işlemleri vergiden istisna tutulmakla birlikte, Kanunda arbitraj işleminin tanımı yapılmamıştır. Bu durum uygulamada bir takım zorlukları da beraberinde getirmiştir.

Arbitraj, "en genel anlamıyla, piyasalar arası fiyat farklılıklarından kâr elde etmek amacıyla, tahvil veya emtianın aynı anda bir piyasadan satın alınıp, başka bir piyasada satılması şeklinde gerçekleştirilen işlemler olarak tanımlanmaktadır".¹²

Arbitraj işleminde ideal olan sözkonusu alım satım işlemlerinin eş zamanlı yapılmasıdır. Ancak günümüzde gerçekleştirilen pek çok işlem, özellikle türev ürünlere ilişkin işlemler, eş zamanlı olmasa bile, vade koşulları anlaşma tarihinde belirlenmiş olduğu için bir arbitraj işlemi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Maliye Bakanlığı da bu özellikten yola çıkarak, döviz "swap"ı sözleşmelerine ilişkin aşağıdaki kararı yayımlamıştır.

Maliye Bakanlığı'nın Bankalar Birliği'ne vermiş olduğu 14.01.1997 tarih ve 1425 sayılı muktezada, döviz "swap"ı işlemlerinin, bir tarafın ihtiyacı olan dövizini karşı taraftan alması karşılığında buna tekabül eden başka bir dövizin verilmesi, başlangıçta belirtilen kurdan vade tarihinde tekrar dövizlerin değişimi şeklinde cereyan eden bir arbitraj işlemi olduğu, bu nedenle gerek başlangıçta ve vadede meydana gelen iki ayrı arbitraj işleminin, gerekse arbitraj işlemleri sonucu dövizler

¹² Alan C. Shapiro, **Foundations of Multinational Financial Management**, Third Edition, y.y., John Wiley & Sons, 1999, s.20.

arasındaki kur farkından lehe kalan paraların Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi’nden müstesna olduğu belirtilmektedir.

Döviz değişimi esasına dayalı “swap” işlemleri de arbitraj işlemi arasında nitelik farkı bulunmadığı ve bu sebeple döviz değişimi esnasında oturtulan “swap” işlemlerinin istisna kapsamında yer alması vergilendirilmesi gerektiği Danıştay 7.Daire’nin E: 1997/735, K:2000/156 sayılı ve 25.01.2000 tarihli kararı ile de kabul edilmektedir.

Damga Vergisi

Harcamalardan alınan vergiler başlığı altında incelenen ve ekonomik işlemlerin vergilendiren “Katma Değer Vergisi” ve “Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi”nden farklı olarak, “Damga Vergisi” hukuki işlemlerin vergilendirilmesi amacıyla kullanılmaktadır.

488 sayılı Damga Vergisi Kanunu’nun 1.maddesinde verginin konusunun, Kanun’a ekli (1) sayılı tabloda yazılı kâğıtlardan oluştuğu, ilgili maddenin devamında ise kâğıtlar teriminin, yazılıp imzalanmak veya imza yerine geçen bir işaret koymak suretiyle düzenlenen herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilecek olan belgeleri ifade ettiği belirtilmektedir. Tüm bunların yanı sıra yabancı memleketlerle, Türkiye’deki yabancı elçilik ve konsolosluklarda düzenlenen kâğıtlar, Türkiye’de resmi dairelere ibraz edildiği, üzerine devir veya ciro işlemleri yürütüldüğü veya herhangi bir suretle hükümlerinden faydalanıldığı takdirde damga vergisine tabi tutulacakları da Kanun’un aynı maddesinde yer almaktadır.

Verginin konusunu oluşturan kâğıtlar, Kanun’a ekli (1) sayılı tabloda dört ana grup altında toplanmıştır. Buna göre ilk grupta, mukavelenameler, taahhütnameler, temliknameler, kefalet, teminat, rehin senetleri, tahkimnameler, sulhnameler ve fesihnameler gibi akitlerle ilgili kâğıtlar; ikinci grupta, ihale kararları, hakem kararları gibi kararlarla mazbatalar; üçüncü grupta, kambiyo senetleri ve çekler

dışında kambiyo senetlerine benzeyen senetler, emtia senetleri, taşıma senetleri, konşimentolar, bilânçolar, kâr ve zarar hesapları, işletme hesabı özetleri gibi ticari işlemlerde kullanılan kâğıtlar; dördüncü grupta ise bir kısım makbuzlar, vergi beyannameleri, sosyal güvenlik kuruluşlarına verilen sigorta primi bildireleri gibi diğer kâğıtlar yer almaktadır.

Kanun'un 2. maddesinde vergiye tabi kâğıtlar mahiyetinde bulunan ya da onların yerini alan mektup ve şerhlerle bu kâğıtların hükümlerinin yenilenmesine, uzatılmasına, değiştirilmesine, devrine ya da bozulmasına ilişkin mektup ve şerhlerin de damga vergisine tabi olduğu yer almaktadır.

Damga vergisinin yükümlüleri, Kanun'un 3.maddesinde vergiye konu olan kâğıtları imza edenler olarak belirlenmiştir.

Damga vergisinde nispi ve maktu olmak üzere iki matrah ölçüsü yer almaktadır. Nispi vergide kâğıtların nevi ve niteliklerine göre bunların içerdiği ya da kâğıtlarda gösterilen para miktarları verginin matrahını oluştururken, maktu vergilerde kâğıtların nev'ilerinin matraha temel olduğu belirtilmiştir.

22.06.2002 tarih, 24793 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında" 4761 Sayılı Kanunun 6.maddesi ile, 1.7.1964 tarihli ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'na ekli ve damga vergisinden istisna edilen kâğıtlarla ilgili (2) sayılı tablonun "IV-Ticari ve medeni işlerle ilgili kâğıtlar" başlıklı bölümüne (18) numaralı fıkradan sonra gelmek üzere eklenen 19.fıkra hükmüne göre; "Bankalar arasında, bankanın taraf olduğu veya bankalar aracılığıyla yapılan, belirli bir vadede belirlenen fiyat, miktar ve nitelikte, ekonomik veya finansal göstergeye dayalı olarak düzenlenenler de dahil olmak üzere, para veya sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni ve dövizi alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen diğer kâğıtlar" damga vergisinden istisna edilmiştir.

Sözkonusu fıkra sadece “vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri” ve bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen kâğıtlardan bahsedilmektedir.

Ancak 4761 Sayılı Kanun’un konuya ilişkin gerekçesi ise “ Vadeli işlem piyasalarının geliştirilmesi ve teşvik edilmesi için, bankalar arasında, bankanın taraf olduğu veya bankalar aracılığı ile yapılan, belirli bir vadede önceden belirlen fiyat, miktar ve nitelikte ekonomik veya finansal göstergesi, sermaye piyasası aracını, malı, kıymetli madeni, ve döviz alma, satma, değiştirme hak ve/veya yükümlülüğünü veren vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri (forward, futures, opsiyon, “swap” ve benzeri) ile bu sözleşmelere ilişkin olarak düzenlenen diğer kâğıtların 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu uygulaması dışına çıkarılması amaçlanmıştır” şeklinde belirlenmiştir.

Yukarıda yer alan gerekçe incelendiğinde, türev işlemlerden sadece vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinin değil, aynı zamanda forward ve “swap” sözleşmelerinin de istisna kapsamına alınmış olunduğu yargısına ulaşılmaktadır. Ancak tüm diğer türev ürün sözleşmelerinde olduğu gibi döviz “swap”ı sözleşmelerinin de Damga Vergisi’nden muaf olabilmesi için işlemlerin bankalar arasında, bankanın taraf olduğu veya bankalar aracılığı ile yapılan bir işlem niteliği taşıması gerekmektedir.

ÖZGEÇMİŞ

Nazlı Kepçe, 19 Nisan 1976 tarihinde Ankara’da doğmuştur. İlk ve orta öğretimini, sırasıyla Nazmi Duhani İlkokulu, Küçükyalı Rezan Has Ortaokulu ve İSTEK Özel Acıbadem Lisesi’nde okumuştur. 1998 yılında İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İngilizce İşletme bölümünden mezun olmuş ve aynı yılın Aralık ayında İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Anabilim Dalı’nda araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 2001 Temmuz ayında, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe Bilim Dalına bağlı yüksek lisans programını “Finansman Harcamalarına İlişkin Uluslararası Muhasebe Standartları ile Türkiye’deki Muhasebe Uygulamalarının Karşılaştırılması” başlıklı tez çalışması ile tamamlamıştır. 2002 yılının Haziran ayında İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Uluslararası İşletmecilik İhtisas Gece Programı’ndan mezun olmuştur. Eylül 2005 – Mayıs 2006 tarihleri arasında ABD’nin Florida Eyaletinde yer alan North Florida Üniversitesi’nde (University of North Florida) ziyaretçi öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Kendisi halen İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalışmalarına devam etmektedir.